

Keele.
nõuanne
soovitab 4

Eesti Keele Instituut

Keele.
nõuanne
soovitab 4

Koostanud ja toimetanud
Maire Raadik

Eesti Keele Sihtasutus
Tallinn 2008

Kogumiku koostamist on rahastanud riiklik programm
„Eesti keel ja rahvuslik mälu”

Küljendanud Merle Moorlat

Trükkinud AS Pakett

Autoriõigus: artiklite autorid Argo Mund, Maire Raadik,
Sirje Mäearu, Tiina Leemets, Peeter Päll, Tiina Paet,
Tuuli Rehema, Tiiu Erelt ja Eesti Keele Instituut

ISBN 978-9985-79-241-4

www.eksa.ee

Saateks

Kogumikku on koondatud eesti keele instituudi keelenõuandjate Argo Mundi, Maire Raadiku, Sirje Mäearu, Tiina Leemetsa, Peeter Pälli, Tiina Paeti, Tuuli Rehemaa ja Tiiu Erelti viimastel aastatel ilmunud kirjutised, mida on osalt täiendatud ja parandatud. Seekordse kogumiku tuumaks on ortograafiakäsitlused, mis on valminud keelenõuküsimuste analüüsi najal ja pakuvad tõhusat täiendust ÕSile ja „Eesti keele käsiraamatule”. Kogumikus on ka kümmekond varem trükitis ilmumata artiklit, nende hulgas kaks värsket soovitusi Emakeele Seltsi keeleteoimkonnalt – jaapani sõnade õigekirja ja Interneti nime kirjutamise kohta –, ning ülevaade uuematest tähenduslaenudest eesti võõrsõnavaras. Kirjutised jagunevad rubriikidesse: sõnavara, sõnamoodustus, ortograafia, uue õigekeelsussõnaraamatu tutvustus ning 2005–2008 ilmunud oskussõnastike nimekiri.

Kogumiku eesmärk on hea eesti keele soovitamine. Seda sobib lugeda kõigil emakeele huvilistel.

Sisukord

Sõnavara

<i>Tiiu Erelt</i> , Mis on ikoon?	9
<i>Tiina Leemets</i> , Uusi arenguid <i>suuna</i> suunal	13
<i>Argo Mund</i> , Sissevaateid kujundiilma	20
<i>Argo Mund</i> , Nummerdamine ikka hoos	30
<i>Maire Raadik</i> , Millal <i>alates</i> , millal mitte	38
<i>Tiina Leemets</i> , Valik inglise sõnade vasteid	39
<i>Maire Raadik</i> , Võõrad võõrsõnad	43
<i>Argo Mund</i> , Nemad šoppavad, teie ostlete, meie poodleme ...	64
<i>Tiina Paet</i> , Maire Raadik, Kas <i>tuunime</i> ?	67
<i>Argo Mund</i> , <i>Hoiab madalat profiili</i>	73
<i>Tiina Paet</i> , Kas <i>smoothie</i> või <i>smuuti</i> ?	
Või hoopis mahedik?	74
<i>Maire Raadik</i> , Pasta tuubi tagasi	77
<i>Sirje Mäearu</i> , Kas naine on <i>esimees</i> või <i>esinaine</i> ?	79
<i>Argo Mund</i> , Istuvad riigijuhid	80
<i>Argo Mund</i> , Tõukefondi toetuseks	81
<i>Maire Raadik</i> , Kas <i>peaküttimine</i> , <i>sihtotsing</i> või <i>üleostmine</i> ?	83
<i>Peeter Päll</i> , Uulitsavõitlus	87

Sõnamoodustus

<i>Sirje Mäearu</i> , Sõnamoodustusabi	95
Nime-, tsitaatsõna- ja lühendituletised.	
Nimisõnatuletus. Omadussõnatuletus.	
Tegusõnatuletus. Määrsõnatuletus	
<i>Argo Mund</i> , <i>ndus</i> -liide eesti keeles ehk <i>peksandusest</i> ja <i>pärandusest e-postinduse</i> ja <i>perearstinduseni</i>	121
<i>Sirje Mäearu</i> , Süstel süstla vastu	136

<i>Argo Mund</i> , Mitmuse omastav luubi all	138
<i>Argo Mund</i> , <i>Crème brûlée</i> on brüleekeem	142

Ortograafia

<i>Peeter Päll</i> , Jaapani päritoluga sõnade kasutamisest eesti tekstis. Emakeele Seltsi keeleteoimkonna soovitus	143
<i>Peeter Päll</i> , Internet ja internet. Emakeele Seltsi keeleteoimkonna soovitus	146
<i>Argo Mund</i> , <i>Maire Raadik</i> , Komaga ja komata	147
<i>Maire Raadik</i> , Lugu „ärakaotatud” jutumärkidest	164
<i>Tiina Leemets</i> , Kas siia käib sidekriips?	184
<i>Helika Mäekivi</i> , <i>Maire Raadik</i> , See tühine tühik	191
<i>Sirje Mäearu</i> , Poolitusprobleeme	205
<i>Tuuli Rehemaa</i> , Kuidas lühendada	211
<i>Argo Mund</i> , Arvukirjutusmuresid	218
<i>Maire Raadik</i> , Kes on meie riigipea?	230
<i>Maire Raadik</i> , Kuidas kirjutada <i>riigikogu</i> , <i>riigikohus</i> ?	232

Õigekeelsussõnaraamat

<i>Maire Raadik</i> , Uus õigekeelsussõnaraamat – ÕS 2006	233

Oskussõnastikud

<i>Maire Raadik</i> , Eesti oskussõnastikke 2005–2008	240

SÕNAVARA

Mis on ikoon?

Tiiu Erelt

Ikoon on huvitav sõna – näide sellest, kuidas sõna tähendus aja jooksul muutub, ühtaegu ometi samaks jäädes. Kaua aega tundsimine teda eesti keeles üksnes religioonisõnana, nagu kirjeldab ka „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat”: ’Kristust, jumalaema, pühaks peetavaid piiblitegelasi või pühakuid esitav tahvelmaal või reljeef õigeusu kirikukunstis’. Ja näited: „Ikoonide ees põlesid õlilambid. Süütab, paneb ikooni ette küünla.” (I köide, 4. vihik 1991.) Rohkem EKSSis tähendusi antud ei ole. Sõna selline kasutus pole kuskile kadunud, vaid on rohke praegugi, näiteks:

- „Kuremäe kloostri asuv jumalaema ehk neitsi Maarja **ikoon** on õigeusklike tähtsamaid reliikviaid.”

Vahenduskeelte kaudu eesti keelde jõudnud *ikooni* algus on vanakreeka keeles, kus sõnal *eikōn* on lai tähendus ’pilt, kuju’. Üsnagi lai on *ikooni* tähendus ka tänapäeva semiootikas ehk märgiteaduses. Ikoon on üks märgiliike, mis kujutab oma objekti sarnasuse alusel – lühidalt piltkujutis. See läks käibeles inglise keelest (*icon*). Meie ütleme sellise märgi kohta tihti ka pikemalt – *ikooniline märk*. Näiteid ajakirjandusest:

- „Meediaajastu suhtlemist hakkavad üha enam määrama **ikoonilised** (visuaalsed) **märgid**.”
- „Uuema aja mõtlemises on palju tegeletud tingliku märgi (sümboli) ja kujutava märgi (**ikooni**) vaheliste seostega .. ”
- „ .. ideoloogiamasinas (taas)toodab fotoreportaaž enamasti kujundeid ja **ikoonilisi embleeme**, mis aitavad artikuleeritud doktriine veelgi „vahetumalt installeerida” vaataja/rahva/masside teadvusse .. ”
- „ .. ta valdab nii kirja- kui ka pildimärke, et mitte kasutada võõrapäraseid termineid – vastavalt siis sümboleid ja **ikoone**.”

Eks tegelikult mahub sellise üldisema semiootikatähenduse alla ka pühapilt: näiteks jumalaema tahvelmaal esindab (representeerib) neitsi Maarjat, kuid usk teeb ta vaatajale maagiliselt ja müstiliselt juuresolevaks, nii et usklik inimene tugevasti tunneb jumalaema endaga olevat.

Ka arvutialal on ikoon piltkujutis. Konkreetsemalt: ekraanil kuvatav väike teksti asendav rahvusvaheline piltkujutis, mida saab mingi funktsiooni või rakenduse valimiseks osutada nt hiirega (meiliikoon, Interneti-ikoon, prügikastiikoon, tekstitöötlusprogrammide ikoonid jm). „Arvutikasutaja sõnastik” (3. tr 2003) samastab ta omal alal piktogrammiga. Näiteks:

- „Faili avamiseks tee hiireklõps failinime ees või kohal paikneval **ikoonil** ja klõpsa nuppu „Ava”.”

Eriti huvitavaks läks *ikooni* kasutus umbes 15 aastat tagasi, kui sõna omandas eesti keeles veel ühe alltähenduse. See kujunes välja Ameerika inglise keeles, aga levis popkultuuri kaudu kiiresti teistesse keeltesse. Lühidalt öeldes on see kultuspilt ehk

tänapäeva pühapilt. Pikemalt seletades: teatud aate, voolu, ajastu vms tüüpiline kehastus (personifitseering), tähtis sümbol, millel on kultuslikke jooni. Algul olid nendeks isikud. Näiteks olid ja on biitlid 1960. aastate hipiliikumise ikoon, muusikas on peale nende ikoonistunud veel Elvis Presley ja Michael Jackson, spordis Niki Lauda ja Michael Johnson, filmis Marilyn Monroe ja Sean Connery. Kuid keelekasutuse vaatlus pakub ikoone päris meie endi keskeltki. Juba 1997 on Eesti Ekspressis kirjutatud:

- „Kunstiinstituudi Pära Trusti eeslauljana sai Volmerist selle pundi **ikoon** ja lahutamatu osa ansambli tänaseni ulatuvast legendist.”
- „Tiitliga Aastate Naine pärjatud Tartu Ülikooli professor Marju Lauristin on Eesti iseseisvuse taastamise **ikoon**.”
- 1999 samas lehes: „Edgar on **ikoon**, Edgar on müüt .. ”
- 2000 samas lehes: „Paiides sündinud tüdrukust on saamas tuhandetele inimestele **ikoon**.” Niisiis on ikoon Carmen Kasski.

Kuid samas on 2000. aastal ka hoiatus, et ikooniseisus on üürike ja kaduv:

- „Nagu ikka, tüdineb meedia omaloodud **ikoonidest** kiiresti ja mõtleb välja midagi uut.” 2001 lisab: „Või lämmatab **ikoon** oma kandja.”

Aeg on läinud ja ikoonid saanud järjest argisemaks – ka esemeteks-asjadeks. Näiteks on Coca-Cola ja McDonald’si burgerid ameerikalikkuse ning praevorstid saksalikkuse ikoonid, Barbie-nukud tarbimise ja materialismi ikoonid. Pisut üllatusena:

- „Energiatootmine on kujunenud Ida-Virumaa **ikooniks**.” – Ehk hoopis pühaks lehmaks?

Ja jälle on Eesti Ekspress see, kes annab õpetuse ka ikoonide kestmiseks ja õitsenguks:

- „Muidugi peab ühiskond võimendama neid **ikoone**, mille järgimine ühiskonna liikmete poolt suurendab riigi majanduskasvu numbreid.” (2001)

Vaatame, mis saab edasi.

Oma Keel 2005, nr 1

Uusi arenguid *suuna* suunal

Tiina Leemets

Et eesti keeles on viimastel aastakümnetel kahanenud sõna *poole* tarvitus, sest teda kipub välja tõrjuma kitsama tähendusega *suunas*, sellele on juba mitu korda tähelepanu juhitud.¹ Alanud aastatuhandel on aga sagenenud hoopis sõna *suund* kasutamine väliskohakäänetes (*suunale, suunal, suunalt*), tihtipeale ääretult umbmäärases tähenduses.

Buss nr 40 sõidab kesklinna suunal

Suund tähendab liikumise sihti. Saab rääkida näiteks tuule, tsükloni, hoovuse suunast, voolu- ja liikumissuunast ning sellest, kuidas tuul või purjekas muudab suunda (ehk pöörab). Ent *tuul puhub loodest* on täpselt sama arusaadav ja palju loomulikum väljendusviis kui *tuul puhub loode suunast* või *suunalt*. Mingis suunas liikumine peaks olema enam-vähem sirgjoone-line: orkaan liigub üle maade ja merede kagu suunas (ehk kagu poole ehk kagusse), aga auto sõidab Tartu poole ja Juku kõnnib kooli poole, vahepeal teeristil suunda vahetades.

Lugedes, et miski asub näiteks *põhja suunal*, saab mõttest küll aru, kuid see väljendusviis ei ole millegi poolest selgem ega parem kui *põhja pool* või *põhjas*. Õnneks ei ole seni veel juhtunud kuulma, et päike tõuseks ida suunalt ja loojuks lääne suunale.

---

¹ H. Saari, Keelehääleng. Tallinn: Valgus, 1976, lk 112–113; M. Raadik, Suunas. – Tiiu Erelt, Mati Erelt, Maire Raadik, Tiina Leemets, Sirje Mäearu. Keelenõuanne soovitab 2. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 22–24.

- Eesti suurima maakonna keskus Pärnu kaotab kinnisvaraarendajate hoogsa tegevusega silmaga nähtavat piiri linna ja maa vahel, uus-elamurajoonid ääristavad suvepealinna ümbrust põhimaanteed ääres ja ainult **läänesuunal** tõmbab laht piduri peale. (Postimees 11.11.2006) → läänes, lääne pool

Kui „põld ümbritseb maja kolmel suunal” või „võitlejad andsid vastulöögi neljalt suunal”, tasub meelde tuletada ka sõnu *külg* ja *kant*: põld ümbritseb maja *kolmelt poolt* ~ *kolmest küljest* ~ *kolmest kandist*, vastulööök anti *neljast küljest* ~ *igast küljest* ~ *kõigilt külgedelt*.

Üks valdkond, kus suuna sõna sageli kasutatakse, on liikluskorraldus ja transport. Suund paistab siin asendavat ka liini, suunavööndit jm. (Paljudes selle artikli näidetes leidub muidki vigu, enamik jääb siinkohal parandamata.)

- Ühistransport võimaldab liikuma pääsemist **Põlva suunal**, **Võru suunal** ei saa hommikul vara liikuma. (Projekti „Hei, Eesti!” kodulehelt <http://www.etv.ee/vallad>) → võimaldab liikuda, pääseda liikuma **Põlva poole**, **Võru poole**
- Autobussid nr 40 ja 48 sõidavad **kesklinna suunal** ümbersõidumarsruudil Estonia puiestee, Gonsiori tänav, Raua tänav, Pronksi tänav, Jõe tänav, Ahtri tänav ja Hobujaama tänav ning **kesklinnast väljuval suunal** marsruudil Hobujaama tänav, Ahtri tänav .. (pressiteade 17.07.2003, <http://www.tak.ee>) → sõidavad **kesklinna poole** ~ **kesklinna ja kesklinnast välja**
- Kolm sama turismigrupi tädi saavad erinevatesse taksodesse pead pistes ja **suunal sadam–Viru** sõiduhinda küsides reeglina ka kolm erinevat vastust. (Postimees 13.07.2004) → **sadamast Viru juurde** ~ **Virusse sõidu** ~ sõitmise hinda küsides

- Antov märkis, et kui ristmikul koguneb **ühele suunale** pikem järjekord, on võimalik seadistada ka fooriprogramme nii, et **sellele suunale** rohkem teed anda. (Postimees 22.04.2005) → kui **ühele poole** ~ **ühte külge** koguneb järjekord, on võimalik **neile sõidukitele** teed anda
- Edelaraudtee tihendab liiklust **Tallinna-Tartu suunal**. Riigisisest reisirongiliiklust korraldav Edelaraudtee suurendab alates 28. maist **Tallinna-Tartu suunal** liiklustihedust ning toob reedeti ja laupäeviti liinile täiendavad kiirrongid. (Ärileht Online 17.05.2006) → tihendab liiklust **Tallinna ja Tartu vahel** ~ **Tallinna-Tartu liinil**, tihendab Tallinna ja Tartu vahelist liiklust
- Hiljuti urvaplaastrit teeninud Estonian Air on saanud **Amsterdami suunale** endale tasemel võistleja [KLMi]. (Eesti Ekspress 06.04.2005) → **Amsterdami liinile** ~ **lendudele**
- Hind sisaldab: reisijapiletid kahele reisijale **suunal** Tallinn-Stockholm-Tallinn, .. (<http://www.tallink.ee>) → hinna sees on kaks piletit **liinil(e)** Tallinn-Stockholm-Tallinn ~ Tallinna-Stockholmi-Tallinna **liinil(e)**

Eesti keele instituudi tekstikorpuses on teiste hulgas näide: **ühel suunal edasi-tagasi**. Kontekst paraku ei selgu, aga edasitagasi liikumine ei saa nii või teisiti olla vähemalt kui kahe-suunaline.

Töö käib toidu kvaliteedi ja ohutuse suunal

Õppekorralduses on mingi ainevaldkonna kursuste kogum nimetatud õppesuunaks. Rektsioon (kas õpitakse *millel* või *milles*) paistab seejuures kõikuvat ja *mingil suunal* ~ *mingis suunas* *õppimine* mõjub igal juhul kantseliitlikult.

- Koolis on **kaks õppesuunda**: klassikaline ja pop-jazz. **Klassikalisel suunal** saab õppida klaverit, keelpille, puhkpille, löökpille, laulu, akordioni, kannelt ja koorijuhtimist. **Pop-jazz suunal** saab õppida laulu, klaverit, kitarrit, basskitarrit, löökpille, orkestripille. Plaanis on avada **kolmas õppesuund**, helirežissuur, milles saab õppida helirežissööri assistendiks. (G. Otsa nimelise Tallinna muusikakooli arengukava aastateks 2004–2009; <http://www.otsakool.edu.ee>)

Ka kellegi tegevussuundadest (ehk tegevusvaldkondadest) rääkides saaks väljenduda hoopis täpsemalt, kui vahelduseks kasutada teisigi sõnu.

- EPKK [põllumajandus-kaubanduskoja] juhatuse esimees Ants Käärma toonitas oma 2005. aasta tegevusaruannet esitades koja tegevuse **kahte põhisuunda**: põllumajandus ja maaelu ning toidukvaliteediga seondud tegevus. **Mõlemal suunal** on tegevus olnud aktiivne. **Maaelu ja põllumajanduse suunal** on moodustatud erinevad toimkonnad, korraldatud on teemafoorumeid. [...] Oluline on koja töö ka **toidu kvaliteedi ja ohutuse suunal**. (põllumajandusministeeriumi pressiteade 08.06.2006, <http://www.agri.ee>) → **mõlemas valdkonnas ~ vallas, maaelu ja põllumajanduse edendamiseks, toidu kvaliteedi ja ohutuse saavutamisel ~ hoidmisel**

Suhkrutrahv Euroopa Liidu suunalt

Eelkõige poliitika- ja majanduskeeles leidub ohtralt näiteid, kus *suuna* seos liikumissihiga on väga ähmaseks jäänud. Sageli saaks tagasõnalaadse *suunal*, *suunale* või *suunalt* asendada käändelõpuga, mõnikord võib aga parandusettepanekut nuputades autori mõtet ainult oletada.

- Organisatsiooni kuulumise eesmärk on saarte ja perifeersete regioonide huvide esindamine **EL institutsioonide suunal ja oma riigi valitsusasutuste suunal**, kasutades CPMR-i kui Euroopa ühe

tugevaima lobiorganisatsiooni kogemusi ja ressursse. (Saare maavalitsuse raamatupidamise aastaaruanne, <http://www.saare.ee>) → **ELi institutsioonides ja oma riigi valitsusasutustes**

- Ning arvestades varasemaid väljaütlemisi oleks võinud **tsentristide suunal** oodata järsemat kriitikat. (Eesti Ekspress 16.06.2005) → **tsentristidelt ~ tsentristide poolt**
- Golikovile, Bronšteinile, Grigorjanile jt jäi peaministrite ja suursaadikute nõunike, abide jne roll. **Ida suunal** oleks neil olnud kindlasti enam võimalusi. (Postimees 21.08.2004) → **idas, ida pool, idariikides**
- Huvitav, kuhu on jäänud euroametnik Henrik Hololei, kes rääkis teleris naeru kõkutades, et mingit [suhkrutrahvi] ohtu **lääne suunal** pole karta. (SL Öhtuleht 07.05.2005) → **läänest, lääne poolt, lääneriikidest ~ lääneriikidelt**
- **Lasnamäe suunal** on pakkumine kaubanduspindade osas peaaegu olematu. (Postimees 15.11.2006) → **Lasnamäel (või äkki Lasnamäe pool?)** kaupluseruume peaaegu ei pakutagi
- Eesti keele lektorid on Vilniuse Ülikooli juures, Peterburis ja eelmise aasta sügisest ka Pariisis. See võiks olla palju laiem, järgmised sammud võiksid olla **Saksamaa suunal**. (Eesti Ekspress 17.06.2004) → järgmised sammud võiks teha **Saksamaal**
- .. miks siis selline haritud tööjõud meile ei tule, kuigi **Euroopa Liidu suunal** on juba mitu aastat lubatud täiesti vaba tööjõu liikumine. (Postimees 13.10.2006) → **Euroopa Liidus on lubatud** tööjõu vaba liikumine, **Euroopa Liit** lubab tööjõu vaba liikumist, **Euroopa Liidus on** tööjõu liikumine vaba
- **Langus jätkub Soome suunal**. Värskest avaldatud Statistikaameti numbritele tuginedes langesid välismaalaste majutused 6% ja soom-

laste arv koguni –13%. (<http://www.infoturism.ee>, 01.05.2006) → **Soomlasi käib meil järjest vähem.**

- Ettevõtte **müügitegevus toimub kolmel suunal**: kaup väljastatakse terminalist, viiakse kliendile kätte või väljastatakse mahutist kliendi transpordivahendi paaki. (Jetoil ASi pressiteade) → ettevõtte müüb kütust **kolmel viisil ~ kolme moodi**, ettevõttel on **kolm müügivõimalust**
- Poola toetab Eestit **NATO suunal**. Poola Vabariigis ametlikul visiidil viibiv Riigikogu esimees Toomas Savi ja teda saatev delegatsioon said kohtumisel peaminister Jerzy Buzek'iga veelkord kinnitust, et Poola toetab jätkuvalt kolme Balti riigi saamist NATO-sse juba järgmises laienemisringis. (riigikogu pressiteade 30.04.2001) → **toetab Eesti vastuvõtmist NATOsse, Eesti NATO-püüdlusi**
- **Küsimärgi kahvatumine NATO-suunal** (pealkiri). [---] Viimane aasta on toonud Eesti, Läti ja Leedu **NATO-pürgimuste suunal** kaasa tohutu ja positiivse arengu. (Eesti Päevaleht 12.04.2002) → **NATO küsimärgi kahvatumine; NATO-pürgimustes**
- KredExi nõukogu otsustas hinnata Ukraina senisest vähem riskantsiks, mis võimaldab KredExil nüüdsest eksportijatele garantiisid ka **Ukraina suunal** väljastada. (<http://www.kredex.ee>) → garantiisid Ukraina kohta, Ukrainasse eksportijatele
- **Põhjala suunal** jätkab uus isik. Põhjamaade ministrite nõukogu Eesti esinduse endine direktor Kalli Klement lõpetas eile, 1. augustil töö sellel kohal. Samal päeval alustas tööd Carita Pettersson. (EPL Online 03.08.2006) → **Põhjalas, Põhjala suhteid jätkab uus isik**
- Eesti Pank tõrjub **kriitikat ebatäpsete prognooside suunal**. Endise Hansapanga juhi Indrek Neiveldi kriitika keskpanga ebatäpsete

majandusprognoside ja hoiatuste kohta on Eesti Panga hinnangul alusetu. (EPL Online 09.09.2006) → **ebatäpsete prognooside kriitikat, kriitikat ebatäpsete prognooside kohta** (nagu teises lauses ongi)

- Moskva patriarhaadi ortodoksi kiriku probleem oli Venemaa poolt teadlikult ülepolitiseeritud, mida kasutati instrumendina **poliitilises tegevuses Eesti suunal**. (Postimees 23.04.2002) → **Eesti-vastases poliitikas**
- Meedia lootis, et haridusminister saab lapse ja Eesti saab, jah, mõnekski ajaks, aseministri, kellest pole peljata uusi piinlikke **komistusi Marimaa suunal** ja muus. (Postimees 24.05.2006) → komistusi **Marimaast rääkides**, komistusi **Marimaal** ja mujal
- „Kultuuriministeeriumi eelarvest pole võimalik sentigi saada,“ ütles Margus Allikmaa. „Ainus võimalus on, et valitsuse ja Riigikogu tasemel leitakse, et see on vajalik projekt ja toetus hääletatakse eelarvesse sisse. Nüüd tuleb selleks väga jõuliselt **Tallinna suunal tegutseda**.“ (Postimees 13.10.2000) → tuleb **Tallinnas jõuliselt mõju avaldada**
- Praegu on samamoodi, sajad inimesed töötavad **eurolaulude suunal**, aga professionaalset instrumentaalmuusikat ei toeta keegi. (Eesti Ekspress 14.01.2004) → **eurolauludega, laulude kallal, laulude loomiseks, toetuseks, eurolaulude edu huvides ... ?**

Lõppu jäägu lugejale endale arupidamiseks:

- See strateegia nõuab mitme osapoole tegevuse koordineerimist ja harmoneerimist, kus Eestil tuleb olla aktiivne eestvedaja ja suhtleja. Eesti julgeolekupoliitika peab kiirgama pidevat aktiivsust 360-kraadilisel suunal. (EKI tekstikorpusest)

Oma Keel 2006, nr 2

Sissevaateid kujundiilma

Argo Mund

Kujundeid kasutame kõik. Need aitavad sõnastust ilmestada ja sageli mõnd keerulisemat nähtust tabava võrdluse abil lugejale või kuulajale selgitada.

Taotledes ilmekat sõnastust, on kirjutajatel ja rääkijatel oht hakata mõnd kujundit tihti kordama. Kordamine pole sugugi alati tarkuse ema. XX sajandi lõpu ja uue aastasaja alguse kujundite hulgast leiame võimutseja: sõna *maastik*, mis liitsõna või sõnaühendi järellosana tekitab üha uusi ja uusi väljendeid.¹ Tekstilooja soov näidata midagi avara ja laiahaardelisena luhtub, sõna sage tarvitus töötab sellele vastu.

Saab ka ilma *maastikuta*

Kus viga näed laita, seal tule ja aita! Missugused on ajakirjan-duse *maastikud*? Kuidas seda sõna vältida?

Üks võimalus on jätta *maastik* lausest välja.

- **Ettevõtlusmaastikku** valitsevad suurel määral üksikisikud või nende taga olevad grupid ja suurfirmad. (Virumaa Teataja 04.12.2003) – ettevõtlust

---

¹ Pole sugugi esimene kord sõnast *maastik* rääkida. Vt ka H. Vals, Palju head on halb. – Postimees 14.01.2000; H. Vals, Sõnamaastikut rindel muutusetä. – Postimees 31.01.2002; H. Vals, Vana uus moenar-rus. – Postimees 13.10.2004. Vastukaja: G. Liiv, Kas Helju Valsil on mõtet pastapliiatsit kulutada? – Postimees 06.12.2004.

- Kohalik ajakirjandus nimetab seda meest tõusvaks täheks prantsuse **gastronoomiamaastikul**. Ja lisab imetlevalt, et ta on kõigest 34-aastane. (Postimehe nädalalisa Arter 24.04.2004) – **gastronoomias**
- Probleeme, millega tegeleda, jätkub. **Kutseharidusmaastik** on tänases Eestis kui aastateks sööti jäetud põld. (Virumaa Teataja 11.11.2003) – **kutseharidus**
- 50 000 krooni suuruse II preemia pälvis võistlustöö märgusõnaga „Arata”, mille juures tõi komisjon esile tervikuna head stiilitunnetust ja hindas kaldpinnalise **katusemaastiku** kasutamise võimalusi. (Virumaa Teataja 12.11.2004) – **kaldpinnaliste katuste**
- Kuid nii nagu [Olav] Ehala ise on palju kordi küsinud, kas film oleks ilma helita see, mis ta olema peaks, küsisin mina Ehala käest – kas Eesti **muusika-, filmi- ja teatrimaastik** oleks ilma temata ikka päris see, mis ta täna on. (Postimehe nädalalisa Arter 31.07.2004) – **muusika, film ja teater**
- Selliseid firmasid ei ole Eesti **majandusmaastikul** just eriti palju. (Virumaa Teataja 26.11.2004) – **majanduses**
- Kirjutava pressi jaoks tuli aga teine probleem: ööpäevase hilinemisega võib uudis juba tohutult vananenud olla. **Meediamaaastikul** on trükitsükkel mõnikord võrreldav igavikuga. (Eesti Päevaleht 05.01.2005) – **meedias**
- Eesti inimeste erakondlik enesemääratlus ei ole veel nii hästi välja kujunenud, määramatust suurendas **poliitikamaastikule** aasta tagasi lisandunud uus erakond. (Postimees 19.02.2003) – **poliitikasse**
- Tegelikult aimasid ja teadsid Elviste kolleegid Vanemuises juba ammu, et kui keegi siinsel **teatrimaastikul** näitlejatest üldse elutööpreemiat väärrib, on see just nende teatri au ja uhkus, süda ning

hing – Herta Elviste. (Eesti Päevaleht 20.02.2004) – kui keegi praegusaja eesti näitlejatest ~ praegusaja eesti teatris

Teine parandusviis on asendada *maastik*-sõna mõne muu „avara” sõnaga.

- Erinevaid muutusi on Eesti **haridusmaastikul** katsetatud tõepoolest juba rohkem kui kümme aastat. (Virumaa Teataja 27.02.2004) – **hariduselus** ~ **hariduses**
- Teie viimane memuaarikogu „Nagu tõlkes – teema variatsioonidega” on Rootsi **kirjandusmaastikul**, pressis ja avalikus elus tekitanud tõelise tormi. (Postimehe nädalalisa Arter 23.10.2004) – **kirjanduselus** ~ **kirjanduses**
- Kui raske oli oma koha leidmine siinsel **kaubandusmaastikul**? (Virumaa Teataja 17.03.2004) – siinses **kaubanduselus** ~ **kaubanduses**
- Möödunud aastat jäävad Eesti **kinomaastikul** meenutama populaarsed perefilmid. (Eesti Päevaleht 06.01.2005) – **kinoelus** ~ **kinoturul**
- Sellest nädalast hakkas noortesaade ZTV otsima keni laulvaid ja liikuvaid poisse, et täita tühik Eesti **muusikamaastikul** ning panna üle pika aja kokku oma poistebänd. (Eesti Päevaleht 08.09.2004) – **muusikaturul**
- Seoses „Poliitunni” saabumisega on „Publikumärgi” saatel uus aeg ja Jüri Aarma jätkab kuulajate teavitamist Eesti **kultuurimaastikul** toimuvast igal laupäeval kell 13–14. (Maalehe tele- ja raadiokava 30.08.–05.09.2004) – **kultuurielus**

- Siiski, mitte Saaremaa keelepruuk ei tee Mulda eriliseks. Ta on kogu Eesti **telemaastikul** ainus, kes on ühtaegu nii reporter kui ka operaator. Lisaks veel monteeriija. (Maalehe tele- ja raadiokava 13.–19.01.2003) – on kogu Eesti **teleelus** ~ on Eesti **teletöötajaist** ainus
- Uut tüüpi professionaalset ettevalmistust vajavad nii kultuuri-ametnikud kui ka kõik teised **kultuurimaastikul** osalejad, kes oma tegevusega seda loovad ja kujundavad. (Postimehe lisa Õpipois 28.05.2003) – **kultuurielus** osalejad ~ **kultuuritöö** tegijad

Abi võib olla tuletisest

Vahel sobib *maastiku* asemel ka *ndus*-tuletis.

- **Reklaamimaastikul** paistame liikuvat tagasi Egiptuse piltkirja. (Virumaa Teataja 22.07.2004) – **reklaaminduses**
- Tegutsedes Eesti **ärimaastikul** alates 1992. aastast, kahtlen sügavalt, et maksuamet on kellelegi pahatahtlikult maksupettust inkrimineerinud. (Postimees 01.08.2003) – **ärinduses** ~ **äris**
- Kord on käest **ümbrikupalkade maastikul** ja muidu maksudega susserdajate tõttu, salaviina ja -sigarettide maailmas ja liikluskultuuris. (Virumaa Teataja 03.04.2004) – **ümbrikupalganduse** ~ **ümbrikupalkade tõttu**
- Kes tänapäeval Eesti riigi juhtfiguuride lipse valib, jääb nende endi teada. Huvitav on **lipsumaastik** sellegipoolest. Sealt võib leida midagi igale maitsele ja mittemaitsele alates keskerakondlikult väljakutsuvast ja respublikaanlikult resoluutselt ning lõpetades presidendi vaoshoitud sulni soliidsusega. (Virumaa Teataja 08.04.2003) – **lipsundus** ~ Huvitavad on **lipsud** sellegipoolest. Nende hulgast ..

Pakkuda võib samuti muid parandusvõimalusi.

- Meie **isikunimede maastik** muutus tundmatuseni 1930. aastate keskel, kui eestlased loobusid massiliselt 110 aastat varem mõisas saadud saksa nimedest. (Eesti Päevaleht 17.12.2004) – **isikunimede kasutus**
- Lõpuks ometi on eesti **raadiomaastikul** üks korralik klatšisaade nimega „Naistekas”. Sky Plusi saatejuhid Kirsti Timmer ja Helena annavad laupäeva lõunal eetris teema kätte ja läheb lahti. (Nädal 16.–22.02.2004) – **raadiojaamades ~ raadiokanalitel**
- Mõõdukate äsjane muundumine sotsideks on vallandanud liikumiste laine, mis sunnib kahtlema kogu Eesti senise **parteimaastiku** mõistuspärasuses. Jaan Kaplinski manifestiga on peale loomulikult liitunud sotsidega ühinenud ka hulk prominentseid keskerakondlasi, näpuotsaga teiste parteide liikmeid. (SL Õhtuleht 10.02.2004) – **kogu Eesti parteide senise vahekorra?**

Moesõnad kuhjuvad

Mõnikord juhtuvad moesõnad *maastik* ja *tegija* ühte lausesse.²

- Kandva hääle ja karakteriloomet võimaldava avatud natuuri koostmõjus on ta [Ele Milistfer] praegusel **muusikalimaastikul** üks arvestatavamaid uusi **tegijaid**. (Eesti Päevaleht 03.11.2003) – **praegustes muusikalides** üks arvestatavamaid uusi **osatäitjaid**
- „Reformierakonna „raskekahurvägi” on endiselt rivis,” lisas Pentus ja tõi ära pika nimekirja tuntud **tegijaid** Eesti **poliitikamaastikul**. (Virumaa Teataja 17.12.2002) – **tuntud isikuid Eesti poliitikas**

---

² Sõna *tegija* kohta vt M. Raadik, *Tegija*. – Keelenõuanne soovitab 3. Koostanud ja toimetanud M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004, lk 87–93.

- 14-aastane Sven on **rattamaastikul** aga juba nimekas **tegija**, kes käib Kalevi jalgrattakoolis, sõidab nädalas maha kuni 500 kilomeetrit ja on võistlustelt auhindugi noppinud. (Postimees 06.08.2003) – juba nimekas **rattasportlane** ~ **rattasõitja**
- Ümbrike [!] lahti tehes leidsime märgusõnade varjust juba ammu-seid sõpru-kaastöötajaid, kuid ka päris uusi **tegijaid luulemaastikul**, mis annab tunnistust meie kõigi tohutust potentsiaalset. (Virumaa Teataja 01.03.2003) – päris uusi **luuletajaid** ~ **luuleharrastajaid**

Mida teha järgmiste maastikega, millega ei taha leppida?

- Kui jätame kõrvale Rakvere **alternatiivmuusikamaastiku**, millel siiski on plaadifirma ning laiem reputatsioon, siis omamoodi kodumuusikatööstuse leiame paneeliparadiisist Kadrinast. (Virumaa Teataja 24.07.2004) – Kas maastikul on tõesti plaadifirma ja laiem reputatsioon?
- Ohtralt pildimaterjali sisaldav raamat ei ole 2002. aasta **ehitusmaastiku** salvestus, vaid pigem baromeeter. (Postimehe nädalalisa Arter 16.08.2003) – Kas maastikku saab üldse salvestada ja kas ta on ikka baromeeter?
- Imestuseks oli ka põhjust, sest Lääne-Viru **koolilehemaastik** ei võistle sellise massiivsuse, aga ka kvaliteediga sugugi samas kategoorias. (Virumaa Teataja 30.03.2004) – Kas maastik saab võistelda?

Mõni maastik on asjakohane

Muidugi mõista on ajakirjanduses niisuguseidki maastikke, mis sobivad, kuid need varjavad end paljude mõttetute ülepingutuste taga.

- Lahkuv 2003. aasta on koolielus kinnitanud, et tõmbetuuled **haridusmaastikul** puhuvad jätkuvalt ning stabiilset arengut tuleb veel oodata. (Virumaa Teataja 30.12.2003)
- Sven Grünberg võlub oma klahvpillidest välja **helimaastikke**, kusjuures lubatud on temalt ka päris uusi, senikuulmata teoseid. (Postimees 30.07.2003)
- Kümme aastat Kreisiraadiot on **huumorimaastikule** kinnistanud kivipallur Jürto, Mõttetu Mehe, Krokodill Gena ja Potsataja, mono-ooperisolistid Leedo Toosti ja Ain Zaki jne. (Postimehe nädalalisa Arter 20.12.2003)
- Reformid ja ümberkorraldused on viimas Eesti haridussüsteemi sellisesse seisu, et isegi selle süsteemi sees olijad ei orienteeru enam **lubajate ja keelajate maastikul**. (Virumaa Teataja 09.09.2004)
- Niisugune võiks olla üks muinasjutt lõppevast poliitika-aastast. Aga kui ma oma lugu toimetaja palvel kirja panema hakkasin, avastasin järsku, et see polegi pelk sõnavigurdus, vaid justkui **poliitikamaastiku** peegeldus ajakirjandustaevas. (Postimees 31.12.2003)

Vana tuntud kujund mõjub värskemalt

Peale sõna *maastik* saab eesti keeles avarust väljendada ka sõnadega *maailm, ilm, põld, väli, legendik, taevas, rinne, ruum, pilt, turg*. Lugegem näitelauseid ka nende kohta.

- Eesti **meediamaailm** on nii pikalt otsinud stabiilsust ja täna on tunne, et tasakaal on saabumas. (Postimehe nädalalisa Arter 03.01.2004)

- Wella koolitusel Freestyle Colors käsitleti juuksureid kui kunstnikke, üks osalenuist märkis, et tegemist on uue ajastu algusega **soengumaailmas**. (Virumaa Teataja 10.11.2004)
- Ehkki **meigiilm** tavatseb praegu punast pumatit suule kanda elegantse lohakusega, jättes huuled kontuurjoonega raamimata, soovitab Ly Ranne püsiva kontuurpliiatsi appivõtmist, sest see ei lase tummisel huulevõõbal laiali valguda. (Postimehe nädalalisa Arter 28.09.2002)
- Ja see bändi liikmeskonna püsimise rekord on oluline ning popi- ja rokimaailmas harvaesinev, sest pigem on ju **muusikailmas** tavaks ansambliliikmete tihe vahetumine, pendeldamine bändide vahel. (Virumaa Teataja 18.09.2004)
- Kõrvuti minevikku kiikamisega räägitakse teoses ka praegusaegselt Viru-Jaagupist. Kodupaigast koolita, apteegita, arstipunktita. Kohast, kus kohalik **hariduspõld** söötis, küla ümbritsevad väljad aga seevastu targalt haritud. (Virumaa Teataja 17.07.2004) – *Söötis põld* on küll vana tuntud kujund, kuid mõjub praegu värskemana kui igavalt korduv *maastik*.
- Madis Otsa (25) tuntakse peamiselt kui kunagise menukoomiksi „Pesakond” autorit, kes praegu teenib leiba **reklaamipõllul**. (Postimehe nädalalisa Arter 30.08.2003)
- Tegelikult on Laine Mägi nende kõhevile ajavate tunnete pärast ütlemata rõõmus. Sest arvab, et kui tal lavanärvi enam poleks, tähendaks see, et aeg **teatripõllul** on ümber saamas. (Postimehe nädalalisa Arter 29.03.2003)
- On väga hästi teada, et Rakvere Narva tänava metallikokkuostu-punktis ei huvituta, kas ära toodud masinal üldse dokumendid on. See on ideaalne **tegevuspõld** varastele. (Virumaa Teataja 22.09.2004)

- Kaur Kenderit võib eesti **kirjandusväljal** pidada autoriks, kes on suutnud kirjanduse taas suurema tähelepanu alla tõmmata. (Postimees 08.08.2003)
- Oleme harjunud mõttega, et meedia ümbritseb Suure Vennana kõiki ühiskonnaliikmeid. **Ajakirjandusväli** on oluline valdkond, mille kaudu **võimuväli** mõjutab **kultuurivälja** toimimist. (Eesti Päevalehe lisa Arkaadia 04.09.2004)
- Nii mängibki poeg samamoodi tenor- ja sopransaksofoni, uurib modaalse jazzi lõputuid **lagendikke** .. (Postimehe nädalalisa Arter 02.08.2003)
- Siia lavaauku tulevad ilma pikema palumiseta kokku maailma **ooperitaeva** säravad tähed, igatsevad tagasi jazz-, folk- ja popmuusikud. (Postimehe nädalalisa Arter 24.07.2004)
- Eesti **televisioonitaeva** kõige igavam saade on „Pult”, sest sellel puudub dramaturgia. Mitte ainult pildis, vaid ka sõnas, see saade oleks samasugune suur kaos ka raadiost kuulduna. (Eesti Päevalehe nädalalõpulisa Laupäev 31.05.2003)
- Suveaeg tõstab **salatirindel** ausse kerguse. (Eesti Naine 2004, nr 6)
- Ma ei arva, et ettekanded oleks pessimistlikud olnud. Pigem oli tegemist ettevaatlike sõnavõttudega. Nad märkisid ära Eesti **meediaruumis** levinud tendentsi, nagu oleks Euroopa Liit kõigi probleemide lahendus .. (Postimees 17.01.2003)
- Praeguses eesti **teatripildis** pole uut Eino Baskinit, kes hoiaks Vanalinnastuudiot üleval niisuguse elujõulise teatrina, nagu see omal ajal tehti. (Postimees 26.06.2004)

- Kuidas suhtuda uute kõrgkoolide turule tulekusse? Kas nad õigustavad ennast või mitte? Milline on nende tase **haridusturul**? (Virumaa Teataja 15.10.2004)
- Tsahkna koordineerib Tallinna **tervishoiuturgu** ning jutud, et tema linnateenistusele eelnenud karjääri tõttu on praeguse koha peal tegemist erahuvidega liialt kokkupõrkava inimesega, ei taha kuidagi vaibuda. (Eesti Päevaleht 01.09.2004)

„Maastiku” vaesust või kitsust näitavad *kõrb* ja *tiik*.

- Nähes ajalehes kena värvipilti ETV uue lastesaate „Musimumm ja teised” tegelastest, valdas mind ühelt poolt äratundmisrõõm ja teisalt usk, et ometi on kvartett Volmer-Trull-Kütt-Heidmets saanud maha millegi tõeliselt lastepärasega. Midagigi **telekõrbes** haruharva uitava „Mõmmi ja aabitsa” kõrvale. (Postimees 07.09.2000)
- Jaanuaris keskmiselt 205 000 vaatajat kogunud Kanal 2 uudistemagasin „Reporter” vapustas juba sügisel siinset **teletiiiki**. Vähesed julgesid uskuda, et meelelahutusliku varjundiga uudised vaatajate seas nii populaarseks osutuvad. (Postimehe ajakiri Arter 12.02.2005)

Lõpuks lugejale väike ülesanne: mitu sõna vahetaksite järgmises lauses välja stiililt värskemate vastu?

- Sellest laupäevast lähevad eetrisse legendaarse „Õnne 13” värsked osad, mis on valminud uue lavastaja Ain Prosa käe all. Kuidas on võimalik, et Eesti pidevalt muutuval telemaastikul üks sari hiiglaslike vaatajanumbrite, 228. seeria ja 11. hooajani välja jõuab, uurib .. (Eesti Päevaleht 01.11.2003)

Oma Keel 2005, nr 1

Nummerdamine ikka hoos

Argo Mund

Mitu korda on keelehooldajad kirjutanud sõna *number* vallutustest eesti keeles.¹ Hoolimata sellest on häda siiski püsinud, seetõttu käsitlegem seda veel kord. Keelejutu näitelauses tuleb ette ka muid puudusi peale sõna *number* väära kasutamise, need jätkem praegu vaatlusest kõrvale.

„Eesti kirjakeele seletussõnaraamat” esitab sõnal *number* järgmised tähendused:

- 1) arvu tähistav sümbol, arvu kirjamärk;
- 2) mingis järjestuses, süsteemis, liigituses, loetelus või sarjas millegi või kellegi kohta märkiv arv ning selle kirjalik tähistus;
- 3) teatud kindla numbriga ese, objekt või isik;
- 4) etteaste mingis (sega)eeskavas.²

Number on õigel kohal järgmistes lauses:

- Keskerakonna **esinumbri** Toomas Vareki sõnul tuleb esialgu kõne alla laiapõhjalise koalitsiooni moodustamine. (Virumaa Teataja 22.10.2002)
- Tuhmkuldsel pakendil Reiljani nime ja **valimisnumbrit** kandev šokolaaditahvel kutsus maiasmokki üles valima Rahvaliitu ja õiglust. (Postimees 06.02.2003)

---

¹ L. Kaagjärv, *Number ja arv.* – Õiguskeel 2002, nr 2, lk 28–29; Keelekaitse. Eesti Keele Kaitse Ühingu kogumik nr 4. Tartu, 2004, lk 60; U. Liivaku, Väike soovitussonastik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2001, lk 101.

² Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. III köide, 4. vihik. Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1994, lk 721–722.

- Järgmise aasta veebruarist peavad kõik tavatelefonimanikud valima oma telefonilt helistades seitsmekohalise numbri. **Hädaabi-** ja **lühinumbrate** valimise kord ei muutu. (Virumaa Teataja 18.10.2002)
- **Laulunumbrid**, mida Sisask etendustes tihti esitab, talle näitlemist lihtsamaks ei tee. (Eesti Päevalehe nädalalõpulisa Laupäev 27.09.2003)
- Jõudsid ju samas lavale ka kokakoola ja hamburgeri **tantsunumbri**d kui Ameerika heaolu igituttavad sümbolid. (Virumaa Teataja 11.12.2002)

Järgmistes näidetes on olulisel kohal mitmesugused hulgad, mille suurus on kindlaks tehtud **loendamise teel**, järelikult peab *numbri* asemel kasutama sõna *arv*.

- Arvan, et pankrottide **number** näitab langustendentsi. (Virumaa Teataja 09.09.2004) – **arv**
- .. hukkus 2003. aastal Eestis tulekahjus 12 inimest iga 100 tuhande elaniku kohta. See on väga **kõrge number** ja sellest halvem on vaid Venemaa näitaja. (Virumaa Teataja 18.03.2004) – **suur arv**
- Asustatud saari on kokku 17, elanike **kogunumbriks** u 9000. (Postimehe nädalalisa Arter 14.06.2003) – **koguarv**
- Erinevalt teistest kõrgkoolidest TÜ suuri **konkursinumbreid** ei rõhuta .. (SL Õhtulehe lisaleht abc 14.08.2003) – **suuri konkursiarve ~ suurt konkurssi**
- .. pole ühing kiirustanud esialgsete **osavõtunumbrite** avalikustamisega. (Postimees 17.12.2002) – **esialgse osavõtuarvu**

- **Müüginumbritelt** on just Alma joogipiim, koored ja jogurtid Eesti turul liidripositsioonidel, kohupiimatooted on alles tõusuteel .. (Maaleht 05.12.2002) – **müügiarvudelt ~ müügi poolest**
- Kokku müüdi Montoni poodides moemärki aastaga 287 miljoni krooni eest, suurimad **müüginumbrid** olid Leedus, järgnesid Eesti ja Poola. (Postimehe nädalalisa Arter 04.10.2003) – **suurimad müügiarvud ~ suurim müük**
- Eesti automüüjate hinnangul on uute autode müügi kasv stabiliseerumas ning **müüginumbrite** suurt kasvu enam oodata pole. (Virumaa Teataja 14.07.2004) – **müügiarvude**

Massilõitades levivad *kuulajanumber* ja *vaatajanumber* harjumuspäraste liitsõnade *kuulajaarv* ja *vaatajaarv* asemel.

- Kui nüüd vaadata **kuulajanumbreid**, siis on „Maalehega maale” Vikerraadio üks kuulatavamaid saateid. (Maalehe tele- ja raadio-kava TeRa 11.–17.10.2004) – **kuulajaarvu ~ kuulajate arvu**
- Sildose sõnul võiks „Nimed marmortahvilil” jõuda väga kõrge **vaatajanumbrini** juhul, kui see suudab inimesed kinno tuua teist, aga miks mitte ka kolmandat korda. (Postimees 05.11.2002) – **suure vaatajaarvuni**
- .. samas oli mõlema menuri **vaatajanumber** peaaegu sarnane kahe nädala tagusega. (Postimehe nädalalisa Arter 25.10.2003) – **vaatajaarv**

Vahel on *number* lihtsalt liigne sõna, millega autor näitab keelemoodidega kaasaminekut, kuid mida hea stiili viljeleja peab oskama vältida, nt

- .. kuid proovisõidus valdavalt maanteel liikudes oli kulu siiski ligi üheksa liitrit. Suhteliselt suurele kulule vaatamata on automaatkäigukastiga diiselmootor mõistlik valik, bensiinimootoritest on **kulunumbrid** märksa madalamad, liikumisvõime pole aga samuti kurta. (Postimees 02.08.2004) – **kütusekulu märksa väiksem**
- Jaapanlased lähtusid puhtalt ärielistest kaalutlustest: tippupürgijad väikesest Eestist ei suudaks **müüginumbreid** Euroopas kuigivõrd tõsta. (Postimees 09.10.2004) – **müüki suurendada**
- **Läbimüüginumbrid** on küll olulised parameetrid, ent panevad mõnikord põntsu originaalsele mõttelennule. (Eesti Päevaleht 23.10.2004) – **läbimüük on oluline parameeter**
- Blahonikoleas loodab esimeste olümpiapäevade kasinaid **läbimüüginumbreid** Eesti fännide ja suure osa ärieliidi aktiivse külastamise toel oluliselt kasvatada. (Postimees 18.08.2004) – **kasinat läbimüüki**
- Audioraamat jõuab kuulajani järgmises **aastanumbris**. (Virumaa Teataja 05.11.2003) – **järgmisel aastal ~ järgmine aasta**
- Vastavalt Edelaraudtee ja Rakvere linna esialgsele kokkuleppele võib reisirongiliiklus Rakvere ja Tallinna vahel alata veel **selle aastanumbri sees**. (Virumaa Teataja 13.10.2004) – **sel aastal ~ see aasta**
- Puhkuselt naasnuna suurendas A. teise poolaja alguses vaatamata vastaste uuele survele Tapa **edunumbreid** veelgi ja tegi 51. minutil seisuks 6:0. (Virumaa Teataja 09.09.2003) – **edu**
- Avaveerand võideti 28:19, poolajaks olid kodumeeskonna **edunumbrid** tosin punkti 47:35. (Virumaa Teataja 17.12.2003) – **oli edu**

- .. publikuarv töötab **eelmüüginumbreid** vaadates hüpata üle 40 000 vaataja piiri .. (Virumaa Teataja 15.10.2004) – **eelmüüki ~ eelmüügi kulgu**
- Tänavu näeb Rakvere turul nii mõnegi kauba juures suuremat **hinna**numbrit .. (Virumaa Teataja 22.08.2003) – **hinda**
- .. nii kõrgele küündivat **kahjuminumbrit** ei prognoositud. (Postimees 06.08.2003) – **nii suurt kahjumit**
- **Kasuminumbrit** ei soovinud J. H. avaldada .. (Virumaa Teataja 16.01.2003) – **kasumit ~ kasumi suurust**
- Võrreldes 2002. aasta **käibenumbriga** (227 miljonit krooni), on kasv 15 protsenti. (Virumaa Teataja 05.02.2004) – **käibega**
- .. paraku jäävad siinsete ettevõtete tootlikkuse näitajad teistele Kesk-Euroopa riikidele alla, samuti on väiksem tootlikkuse **kasvunumber**. (Eesti Päevaleht 12.12.2002) – **kasv**
- Lääne-Viru pritsimeeste juht avaldas kartust, et väike **palganumber** sunnib tulevikus töölt lahkuma häid ja kogenud pritsimehi. (Virumaa Teataja 25.10.2003) – **palk**
- .. keskmise **brutopalg**a numbrid ei kipu tegelikkusele vastama. (Virumaa Teataja 30.10.2003) – **keskmise brutopalk ~ keskmise brutopalg**a suurus
- Tean paljusid poliitikuid, kes sätivad erakonna suurüritusi, olgu selleks kongress, volikogu või ka suvepäevad, spetsiaalselt küsitluse läbiviimise ajaks, et tihedama meediakajastuse abil tõsta erakonna **populaarsusnumbrit**. (Postimees 13.09.2002) – **suurendada populaarsust**

- Kõvasti viltu läinud **prognoosinumbrites** Atonen suuremat probleemi ei näinud. (Eesti Päevaleht 12.12.2002) – **prognoosis**
- Kiireid rakendustulemusi on teadusvallas võimalik saavutada vaid ühel juhul: kui **rahanumbreid** ja inimjõudu ei loeta. (Postimehe nädalalisa Arter 04.01.2003) – **raha**
- „Kolme hulka ikka lootsin tulla ja selle nimel on ka üht-teist tehtud,“ lausus rakverlane, kes parandas oma põhialal klassikalises töstmises mullu neli korda Eesti **rekordinumbreid**. (Virumaa Teataja 29.01.2004) – **rekordit**
- Tänavu ei ole oodata loodetud **saaginumbreid**. (Virumaa Teataja 18.05.2004) – **saaki**
- Aga üldjuhul mõeldakse karme **statistikanumbreid** lugedes, et ega seda minuga ikka juhtu. Vaadake, mitu inimest on käinud end näiteks marutaudi vastu vaksineerimas – 51. (Virumaa Teataja 07.08.2003) – **karmi statistikat**
- Välismaa festivalidele kutsutakse küll, aga **sõidukulude numbrid** ei ahvatle Virret maailmas kuigivõrd ringi kihutama. (Virumaa Teataja 14.01.2004) – **sõidukulud**
- „Kaotajate“ CD **tiraažinumbriks** on 700, kuid juhul, kui nõudlus tõusvas joones kasvab, antakse välja lisatiraaž, lisas Leppik. (Postimees 30.07.2003) – **tiraaž**

Ebasobiva *numbri* vältimiseks on ka teisi võimalusi.

- Kui **eelarvenumbrid** selguvad, antakse lähe ka maakondlikele lauluvoistlele. (Virumaa Teataja 04.12.2002) – **eelarve suurus selgub**

- Mullused sisevastuolud kahandasid **publikunumbrit**, piletitulu vähenes, maja renoveerimine ei luba korraldada nii palju etendusi kui vaja. (Postimees 11.01.2003) – **publiku hulka**
- Kui teatrite rahastamisskeem **publikunumbrite** alusel jätkub, siis ei usu mina, et aastad tagasi Rakvere teatri käima vedanud meestel enam pikalt osooni jätkub. (Virumaa Teataja 27.03.2003) – **rahas-tamine publiku hulga järgi**
- Samas kajastavad **laborinumbrid** vaid haiglaist laekunud proovi-näite ja grippi võib liikvel olla rohkem. (Postimehe nädalalisa Arter 22.03.2003) – **labori andmed**
- Purre sõnul pole **palganumbris** midagi müstilist, ent tunnistas samas, et Rootsi lavastaja teenib siiski mõnevõrra enam kui teatri-juht Anne Veesaar, kelle ametipalk on 16 800 krooni. (Postimees 08.01.2003) – **palga suurus**
- Missugustes valdkondades võiksid kolm naabervalda arendada koostööd, et elanikkonnale osutatavate teenuste kvaliteet tõuseks, et valdade käsutuses olevad **rahanumbrid** suureneksid, et või-malused ettevõtluse arendamiseks paraneksid? (Virumaa Teataja 06.01.2004) – **et vallad saaksid oma käsutusse rohkem raha ~ et valdade käsutuses olevad rahasummad suureneksid**
- .. **kaotusnumbriteks** vanuseklassi esinumbrile Oskar Saarnele kju-nesid 2:6, 1:6. (Virumaa Teataja 19.08.2003) – **kaotusseisudeks**
- .. kui 6,1 sekundit enne lõppu ilmusid Richard Andersoni vaba-visetest tabloole **viiginumbrid** – 71:71. (Postimees 24.03.2004) – **ilmus viigiseis**

- Emori **uuringunumbrid** kajastavad üksnes nende valijate seisukohti, kes lubasid, et lähuvad kindlasti valima. (Postimees 17.02.2003) – **uuringu tulemused**
- Siinkohal tahaks vaid mälu värskendamiseks öelda seda, et tollal ei häirinud parlamendiliikmete **palga ja pensioninumbrid** kedagi, sest saadi aru nende inimeste inimlike riskide suurusest. (Virumaa Teataja 28.12.2002) – **palga- ja pensionimäärad**

Oskus sõnastada oma mõtet nappide vahenditega hoiab ehk kokku kirjutamis- või rääkimisenergiat, ent niisugune säästlikkus kukutab keelekasutaja mõnikord ootamatult stampide lõksu.

- Viiekohalist **palganumbrit** pole tema silmad veel näinud. (Eesti Päevaleht 14.08.2004) – **viiekohalise arvuga märgitavat palka**
- Kolmekohalise **kaalunumbriga** naised on elurõõmsad ja lahedad ning erinevad reklaamlehtedel kirjeldatud kurbadest ja üksildastest paksudest nagu öö ja päev. (Virumaa Teataja 26.08.2004) – **naised, kelle kaalu märgitakse kolmekohalise arvuga**

Näiteid on paraku veel rohkesti pakkuda, kuid tõmbame siinkohal joone alla.

Kui soovime kasutada *numbrit*, kaalugem enne, kas on olemas teine väljendusviis, ja võimaluse korral tarvitagem seda. Ainult nii läheb meie oma keel vaheldusrikkamaks.

Oma Keel 2004, nr 2

Millal *alates*, millal mitte

Maire Raadik

Sõna *alates* nõuab endale laiendit seestütlevas käändes: *alates järgmisest aastast, alates 1. veebruarist 2008*. Kui kuupäev hõlmab ka aasta-sõna, võib see olla alalütlevas: *alates 1. veebruarist 2008. aastal*. Võib öelda ka teistpidi: *alates 2008. aasta 1. veebruarist*. Sama sisu kannab neis fraasides ära ka seestütlev kääne ükski: *järgmisest aastast, 1. veebruarist 2008*.

Mõnes kohas on sobivam mõni muu kääne. Pension tõuseb pigem *aprillis*, mitte (alates) *aprillist*, ja toode tuleb müügile *järgmisel aastal*, mitte (alates) *järgmisest aastast* (tavaliselt jääb ju pension uuele tasemele ja toode müüki mõneks ajaks ikka pidama).

Otsus või hinnakiri *jõustub, astub jõusse* või *hakkab kehtima 1. veebruaril 2008*, mitte (alates) *1. veebruarist 2008*. Otsus või hinnakiri *kehtib* või *on jõus* tõesti (alates) *1. veebruarist 2008*. Leping võib jõustuda nii *allakirjutamise hetkel* kui ka *pärast seda, kui pooled on sellele alla kirjutanud* ehk *selle allkirjastanud*.

Siin-seal näeb töökuulutusi lubamas: *palk alates 10 000 krooni*. Õige oleks muidugi: *palk alates 10 000 kroonist*. Kuid seekõrval on muidki võimalusi, mis näivad sama suupärased: *palk vähemalt 10 000 krooni* (st 10 000 krooni on igal juhul kindel) või *palk algab 10 000 kroonist* (ja muudkui tõuseb).

Sama kehtib sõna *kuni* kohta. Nt pole õige kirjutada „kõlblik kuni pakendil näidatud tähtaeg”, vaid: *kõlblik (kuni) pakendil näidatud tähtpäevani* (kui seal on kindel kuupäev).

Valik inglise sõnade vasteid

Tiina Leemets

Loend on koostatud samal põhimõttel nagu eelmistes keelenõu- andekogumikes: sõnad on valitud eelkõige korduma kippuvate keelenõuküsimuste seast, arvestatud on ÕS 2006 ja uute oskus- sõnastike soovitusi. Mitmetähenduslike inglise sõnade puhul on käsitletud parasjagu küsimusi tekitavaid tähendusi.

- abstract** – lühiülevaade, annotatsioon; (ettekande) teesid
attitude – hoiak, suhtumine, seisukoht; enesekindlus, kõrgus, ülbus
audition – prooviesinemine, osaproov, katse(d), ettemäng
benchmarking – võrdlusanalüüs
blog – blogi, ajaveeb, veebipäevik; blogima
blood orange – punaapelsin, veriapelsin
branding – brändimine, (ärile) nime tegemine (*hõlmab imago, tootemargi ja kaubamärgi kujundamist*); (toote)margikujundus
cafe – kohvik; baar, (öö)klubi
campus – kampus, ülikoolilinnak
case management – juhtumikorraldus
casting – (osatäitjate v esinejate) otsing, valik, määramine
chutney – tšatni (*vürtsine India puuviljakaste*)
controller – kontrolör, kontrollija; juht; pearaamatupidaja; kontroller (*juhtseade*)
creative industries – loomemajandus
credible – usaldusväärne, usaldatav; usutav
discount store – säästukauplus
dress code – rõivad, (rõivastus)stiil
durum (wheat) – kõva nisu

eggplant – baklažaan
employability – töövalmidus (*suutlikkus tööd leida ja tööl käia*)
extranet – suhtevõrk (*sisevõrk, millesse on väljast (piiratud) juurdepääs*)
feasibility study – teostatavusuuring
flexible – paindlik, elastne
formal learning – tasemeõpe
head-hunting – ülemeelitamine, ületõmbamine (*hea töötaja värbamiseks hrl teise tööandja juurest*)
image-building – mainekujundus
informal learning – kogemusõpe
information literacy – infopädevus, infooskus, infootsioskus, infokirjaoskus
insourcing – seesttellimine
intranet – sisevõrk
keep a low profile – varju hoidma, tagasihoidlikuks v mõõdukaks jääma, tagaplaanile jääma, mitte esile tükkiima ...
kidney bean – aeduba, Türgi uba
lemongrass – sidrunhein
life-long learning – pidevõpe
life-wide learning – kõikjalõpe
lounge – sohvabaar
low-tech, lo-tech – lihttehnoloogiline (*vastand: tipptehnoloogiline*)
lozenge – imemistablett
mapping – uurimine, väljaselgitamine; kirjeldamine; registreerimine; (*keeleteaduses*) kujutus, projitseering, ülekanne
mentee – (mentori) juhendatav
moderator – väitlusjuht (*väitluse, arutelu, koosoleku juhataja v suunaja*); moderaator (*postiloendi v uudiserühma haldaja*)
native speaker – emakeelne kõneleja
non-formal learning – koolitus, vabaõpe
outdoor advertising – tänavareklaam
party favours, party novelties – peomeened

PIN pad – koodisõrmistik
podcasting – taskuhääling
randomize – randomeerima, juhuslikustama
ranger – pargivaht; metsavaht
report – aruanne, ettekanne, ülevaade; (*eeskätt sõjanduses*)
 raport
roadmap – tegevuskava, juhend, strateegia
roadshow – rändkampaania; kontserdituur, ringsõit
roaming – rändlus (*mobiiltelefonsides*)
role model – eeskuju
scope – (tegevus)ulatus; kehtivuspiirkond
screening – sõeluuring; sõelumine, (läbi)kammimine
self-tanning cream (gel, lotion), self-tanner – pruunistuskreem
 (-geel või -piim)
shell corporation – variettevõte, libaettevõte
skatehall – rulahall
smartphone – nutitelefon
smoothie – mahedik
SMS – mess (*tegusõna on messima*)
socialize – suhtlema, (seltskondlikult) läbi käima; kasvatama
softball – pehmepall
spa – spaa; kuurort
street furniture – tänavamööbel (*pingid, prügikastid jms*)
street race – kiirendusvõistlus
street racer – kiirendusvõistleja
supervisor – järelevaataja, järelevalvaja; superviisor (*arvuti ope-*
ratsioonisüsteemis)
topiary – topiaarkunst
tour – ringreis, turnee, tuur; ringkäik; **virtual tour** – virtuaal-
 ringkäik; **wellness tour** – heaolureis
tribute – austusavaldus, auavaldus; **tribute album** – austusplaat,
tribute concert – austuskontsert
tube – toru; tuub, *nt* hambapastatuub; lohv, sisekumm; **test**
tube – katseklaas; **snowtube** – lumerõngas, korp (*om korbi*);

calamari tube, squid tube – kalmaaritoru (*pea ja sisikon-
nata*)
tune – (*argikeeles*) tuunima, (üles) putitama, üles lööma
underwriter – investeringukäendaja; kindlustusagent; kindlus-
tusselts; emissioonipank; käendaja, tagaja, garant
vial – (ravimi)pudel
wellness – heaolu; **wellness centre** – heaolukeskus; **wellness
tour** – heaolureis; **wellness tourism** – heaoluturism
wrap – vrapp, mähik

Võõrad võõrsõnad

Maire Raadik

Sõnu saab laenata mitut moodi: neid teisest keelest otse üle võttes (pärislaenud), tükk-tükilt oma keelde ümber pannes (tõlkelaaenud) või lisades oma keeles juba olemas olevale sõnale teise keele tähenduse (täenduslaenud).

Juba mõnda aega on olnud põhjust jälgida, mis toimub meie võõrsõnavaras. Ühelt poolt ilmub keelde üha uusi võõrtüvesid, teiselt poolt laieneb seniste võõrsõnade tähendus. Järjest sagedamini jääb nii käsikirjalisi kui ka avaldatud tekste lugedes silma keelendeid, mis näevad välja nagu meie tavalised võõrsõnad, kuid mida eesti võõrsõnastikest enamasti ei leia ja millest arusaamiseks on lähim tee uurida inglise keele seletussõnaraamatuid. Mõned näited.

- **agregeerima**
nt inimesed *agregeeriti* uuritavatesse rühmadesse; on võimalik *agregeerida* näitajad valdkondade koondnäitajateks; *agregeeritud* andmed
vrd ingl *aggregate* 'koondama; (tervikuga) ühendama'
- **allokeerima**
nt korraldajad *allokeerisid* mõlemale klubile liiga vähe pileteid; plaani teostamiseks vajalikud ressursid *allokeeritakse*; riigieelarve *allokeeritud* summad
vrd ingl *allocate* 'jagama; määrama; assigneerima'
- **diversifitseerima**
nt suutlikkus *diversifitseerida* tegevust; *diversifitseeritud* kliendibaas, varustamine
vrd ingl *diversify* 'mitmekesistama'

- **enormne**
nt osaleda soovis *enormne* hulk ameerika kunstnikke; *enormne* muutus
vrd ingl *enormous* 'tohtu, määratu suur, kolossaalne'
- **fleksibiilne**
nt Eesti valitsus on alati *fleksibiilne*; *fleksibiilsed* struktuurid seonduvad finantsstruktuuride ja -ressursside paindliku koosjuhtimisega; kuna töö tegemine toimub mõlemas riigis, on vajalikud *fleksibiilsed* lahendused töö korraldamiseks
vrd ingl *flexible* 'paindlik, elastne'
- **implementeerima**
nt projekti *implementeerima* hakkav sihtasutus; liikmesriigid peavad *implementeerima* oma seadusandlusesse rahapesu tõkestamise direktiivi nõuded
vrd ingl *implement* 'täide viima, täitma; rakendama'
- **initsieerima**
nt erakonnad võiksid *initsieerida* olulisi poliitilisi debatte; algab riigi poolt *initsieeritud* pensionireformi kommunikatsioonikampaania; piirkonda puudutavate artiklite ja uudiste *initsieerimine*; kontrollin, kas *olen* äraoleku ajaks *initsieerinud* koosolekuid
vrd ingl *initiate* 'algatama'
- **inkrementaalne**
nt *inkrementaalne*, hinnatõusu arvesse võttev juurdekasv; *inkrementaalne* muutus laienemistähtaegade sõnastuses
vrd ingl *incremental* 'vähehaaval suurenev'
- **krutsiaalne**
nt tõe väljaselgitamine on ühiskonna moraali tervendamise seisukohast *krutsiaalne*; teadmistepõhise majanduse poole pürgiva väikeriigi jaoks on tegemist *krutsiaalse* tähtsusega probleemiga;

intervjuud olulistel teemadel *krutsiaalse* infoga; valitsuskoalitsioonis on tekkinud *krutsiaalne* ebaklapp
vrd ingl *crucial* 'otsustav, olulise tähtsusega, kriitiline'

- **kommunikeerima**

nt juht peab muutusi töötajatele *kommunikeerima*; lõpptarbijale *kommunikeerime* end brändikeskselt, mitte kogu portfelli korraga
vrd ingl *communicate* 'edastama; teatama'

- **personaliseerima**

nt USAs katsetatakse *personaliseeritud* vähiravi testi; programm annab õpetajale võimaluse *personaliseerida* õpilasele antavat materjali; seaduse muudatuse eesmärk on õigusliku vastutuse diferentseerimine ja *personaliseerimine*; autentimis- ja autoriseerimissüsteem võimaldaks *personaliseerida* kasutajad koos neile antud õigustega; võimalus *personaliseerida* portaalis kommenteerijaid; transatlantilisi suhteid on vale ülemäära *personaliseerida*; kaasi on võimalik *personaliseerida* firma logo või nimega; ameeriklased *personaliseerivad* oma auto numbrimärke; vett ei maksa *personaliseerida*

vrd ingl *personalize* 'isikupärastama, individualiseerima; isiku(te)ga siduma; signeerima; isikustama, personifitseerima'

- **respondent**

nt küsituleja vestles *respondendiga* intervjuu vormis; *conjoint*-analüüsi käigus peaks *respondent* vastama küsimusele „Kumma võimargariini Te ostaksite?"; vastaja ja *respondendi* keeleline identiteet oli käesoleva uuringu kommunikatsioonis väga oluline
vrd ingl *respondent* 'vastaja'

- **sofistikeeritud**

nt mobiilide pealtkuulamiseks on vaja eriti peeneid ja *sofistikeeritud* vahendeid

vrd ingl *sophisticate* 'keerukaks tegema, komplitseerima'

- **stigmatiseerima**
nt eliitkoolis pole hästi õppimine *stigmatiseeritud*; seksi müümine on Eestis *stigmatiseeritud* tegevus; peretoetuste programmid on vähem *stigmatiseeritud* kui sotsiaaltoetused; ühel inimeste rühmal on võimu sildistada/*stigmatiseerida* teist rühma deviantsetena
vrd ingl *stigmatize* 'häbimärgistama'
- **tolereerima**
nt poevargust ei saa *tolereerida*; meestel on homosid raskem *tolereerida* kui naistel; riigid *tolereerivad* pahemäärmuslikke terroriste; me *tolereerime* selle erakonna osalemist koalitsioonivalitsustes
vrd ingl *tolerate* 'sallima; taluma'
- **valideerima**
nt *valideeriti* katsemeetodeid; verekeskus *valideerib* kohapeal kõik standardmeetoditel valmistatavad verekomponendid; olles sõber sinu vaenlasega, *valideerib* see sõber kuidagi sinu vaenamist
vrd ingl *validate* 'kehtestama, kinnitama, seadusjõuliseks tegema; kehtivust kontrollima'
- **volatiilne**
nt avalik arvamus on *volatiilne*; vaadake kui *volatiilne*, kergelt muutuv on inimeste poliitiline poolehoid; rünnakud toimusid *volatiilses* sunniitide kolmnurgas Bagdadi ümbruses
vrd ingl *volatile* 'muutlik, püsimatu'

Need uued laenud petavad meid ära oma kodususega, sest nad on mugandatud, inglise liited neis on asendatud eesti võõrsõnadele omastega (nt verbe tuletav *eeri*-liide). Probleem on aga selles, et MEIL EI OLE NEID SÕNU TEGELIKULT VAJA – MÕISTED, MIDA NAD TÄHISTAMA ON TULNUD, ON MEILE AMMU TUTTAVAD JA SÕNAD NENDE KOHTA TÄIESTI OLEMAS.

Uute laentüvede kõrval on aga teine ja salakavalam võõrsõnarühm – **uued tähenduslaenud**. Võõrsõnadele, mida eesti keel tunneb ühes kindlas tähenduses, on laenatud juurde sisu, mis samadel sõnadel on inglise keeles. Üha rohkem on käibel võõrsõnu, mille tähendust tuleb võõrsõnade leksikoni asemel otsida inglise keele seletussõnaraamatutest.

Seni oleme laenates püüdnud hoida põhimõtet võtta uus sõna üle vaid ühes vajaminevas tähenduses, kuid nüüd toovad inglise keele „oskajad” eesti keelde ka kõik selle, mis võõrsõna varasemal laenamisel (hrl saksa või vene keele kaudu) maha on jäänud. Mõned näited.

- **aplikatsioon** '(tekstiilis, kunstis) eri värvi kujunditest pinnakaunistus'
vrd [panga]kaardi *aplikatsioon* näidatakse PIN PAD-i [koodisõrmistik] ekraanil; personaalsesse õpikeskkonda kuulub erinevate sotsiaalsete *aplikatsioonide* kombineeritud maastik
ingl *application* ka 'rakendamine; rakendus'
- **episood** 'üksiksündmus, vahe- või kõrvallugu'
vrd TV3 ei suuda „Top Gear” hooaegu ja *episoode* õigesse järjekorda panna; Hollandis on 283 gastroenteriidi *episoodi* 1000 inimaasta kohta; krambiepisood on epilepsiale tüüpiline; depressiivne *episood* ehk depressioon
ingl *episode* ka '(järjeloo) osa, jagu; (haigus)juht(um); (haigus)hoog'
- **manipuleerima** 'käsitsema, menetlema; fakte suvaliselt esitades teisi mõjustama'
vrd õhu koostist *manipuleerivad* katsed; tüvirakke saab *in vitro* geneetiliselt muundada (*manipuleerida*); võimalus sportlasi *geneetiliselt manipuleerida* võtab dopingult mõtte; seksorientatsiooni pole võimalik teadlikult *manipuleerida*
ingl *manipulate* ka 'mõju(s)tama, muundama, modifitseerima'

- **massiivne** 'tühikuteta massist, seest täis; raske, kogukas'
vrd *massiivne* propaganda kutsub sööma Eesti toitu; valimiskam-
paania põhikulutus oli *massiivne* telereklaam; vägede *massiivne*
sissetung
ingl *massive* ka 'lausaline, laus-, massiline'
- **penetratsioon** 'läbi-, sissetungimine'
vrd mobiilside valdkonnas on hakanud mõju avaldama turu kõrge
penetratsioon; võrreldes 2005. aastaga on see suhtarv ehk mobiil-
side *penetratsioon* kasvanud 8%
ingl *penetration* ka 'turu hõlvamine; turuhõlve'
- **piloteerima** 'piloodina juhtima'
vrd koolitusprogrammi *piloteeriti* Tallinnas, Haapsalus, Rakveres
ja Tartus; testid *piloteeriti* ja valideeriti; *piloteerisime* töölähetuse
korraldamist ühe sekretäri vahendusel
ingl *to pilot* ka 'katsetama, proovima'
- **projektsioon** 'objekti kujutis tasapinnal või ekraanil'
vrd pessimistlikumad *projektsioonid* näevad ette Eesti rahvaarvu
kahanemist 1,2 miljonini; tööjõu *projektsioonid* viitavad töötajate
puudujääkidele EL-is tööjõu vananemise ja vähenemise tõttu pärast
2010. aastat
ingl *projection* ka 'prognoos'
- **raporteerima** 'ametlikku ettekannet või teadaannet tegema'
vrd akt reguleerib tehingute *raporteerimist*; British Airways Plc
kukkus 1,2% pärast 90-protsendilise kasumilanguse *raporteerimist*;
uue korraga saavad [kindlustuse] kliendid paremat *raporteerimist*
ja paremaid tooteid
ingl *report* ka 'teatama, esitama, avaldama'

- **regulatsioon** 'reguleerimine; reguleerumine'
vrd uus ELi riigihangete *regulatsioon*; tööandjate hinnangul tuleb 60% kõigist *regulatsioonidest* Euroopa Liidu poolt ingl *regulation* ka 'eeskiri, määrus vm õigusakt'
- **resolutsioon** 'otsus, otsustus; pealdis'
vrd *kõrgresolutsiooniline* nägemine
ingl *resolution* ka 'eraldus-, lahutusvõime', seega: **terav** nägemine
- **reverseerima** 'ümber pöörama, liikumissuunda vastupidiseks muutma'
vrd ajutiste erinevuste *reverseerimisega* seotud maksukulu
ingl *reverse* ka '**tühistama, tagasi võtma**'
- **simuleerima** 'teesklema'
vrd Venemaa *simuleerib* lendu Marsile; *simulatsiooni* kuulub 250-päevane lend Marsile
ingl *simulate* ka '**matkima, imiteerima**'
- **transkriptsioon** '(keeleteaduses) häälduse kirjas ülesmärkimine; oma õigekirja tähtedega teisest kirjast ümberkirjutamine'
vrd konverentsil räägitu *transkriptsioone* ja kokkuvõtteid võib nüüd lugeda inglise keeles meie kodulehelt; ajakirjaniku käes olid *transkriptsioonid* õigusbüroos lindistatud telefonikõnedest
ingl *transcription* ka '**üles-, ümberkirjutus**'

Kreeka või ladina päritolu sõnad, mis on samal või enam-vähem samal kujul tuntud paljudes keeltes, ei tähenda keeliti alati sama. Eesti keelde on selliseid rahvusvahelisi sõnu vahendanud eri keeled ning vahenduskeeltest oleneb ka sisu, mille sõna mingis keeles saab. SÕNAD, MIDA EESTI KEEL ON TUNDNUD TEISES, HARILIKULT PISUT KITSAMAS TÄHENDUSES KUI INGLISE KEEL, PÕHJUSTAVAD TEKSTIS ARUSAAMISRASKUSI.

Tõenduseks vaatame lähemalt kolme uut tähenduslaenu – *sensitiivne, sotsialiseerima ja indikatiivne*.

sensitiivne

Võõrsõnal *sensitiivne* (vrd keskld *sensitīvus*) on olnud eesti kirjakeeles tähendus '(üli)tundlik, õrnatundeline'.¹ Sensitiivne võib olla nt inimene, hing.² Omasõnal *tundlik* on kolm põhitähendust: 1) hellahingeline, õrnatundeline (*tundliku hingeeluga; tundlik kriitika suhtes*); 2) erksalt tajuv või tunnetav (*sotsiaalselt tundlik kunstnik*); 3) välismõjudele, ärritustele reageeriv (*tundlik müra suhtes; tundlikud mõõteriistad*).³

Uemas keelekasutuses on nii *sensitiivne* kui ka *tundlik* omandanud kaks uut tähendust: 1) salajane, konfidentsiaalne, 2) õrn, delikaatne. Räägitakse *sensitiivsest* või *tundlikust infost* pro *salajasest, konfidentsiaalsest infost* ning *sensitiivsetel* või *tundlikel teemadel* pro *õrnadel* või *delikaatsetel teemadel*.

Nähtuse juured paistavad kätte inglise keelest, kus sõna *sensitive* on laiema sisuga kui eesti *sensitiivne*, märkides muu hulgas asju, mis nõuavad taktitundelist ümberkäimist või salajas hoidmist.⁴ See on aga just see, mida me praegu ka eesti keeles levimas näeme.

---

¹ E. Vääri, R. Kleis, J. Silvet, Võõrsõnade leksikon. Seitsmes, parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn: Valgus, 2006.

² Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. V köide, 2. vihik. Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1998.

³ Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. VI köide, 2. vihik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2002.

⁴ Merriam-Webster's Collegiate Dictionary. Tenth edition. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster, Incorporated; The Oxford Dictionary for International Business. Compiled by Market House Books Ltd. Oxford University Press, 1998; Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. International Student Edition.

sensitiivne → konfidentsiaalne, salajane

- .. enamasti on otseselt hädaolukorra lahendamist puudutav nn. tööalane teave sageli **sensitiivse sisuga**. (<http://eoigus.just.ee>)
- Jaapani firma Iizuka Denki Kogyo on välja töötanud kavala monitori, mis aitab **sensitiivset infot** võõraste silmade eest hoida, kirjutab New-Scientist.com. Tavalise silmaga vaadates on pilt täiesti tühi, asjalikku pilti näeb ainult spetsiaalseid polariseeritud prille kandes. (<http://www.minut.ee>)
- Äрге andke oma parooli kellegile edasi. Äрге saatke **sensitiivset infot** krüptimata e-mailiga! (<http://www.jrnl.ut.ee>)
- Keelatud on edastada e-posti vahendusel krüpteerimata konfidentsiaalset informatsiooni või muud eriti **sensitiivset teavet** (k.a. paroolid). .. Kaasaskantaval arvutil ei tohi töödelda **sensitiivseid andmeid** avalikus kohas või kohtades, kus töödeldavaid andmeid võivad näha kõrvalised isikud .. (<http://www.halliste.ee>)

tundlik → konfidentsiaalne, salajane

- Europarlament hoiatab: USA elektrooniline spioonivõrk võib olla kahjulik teie **tundlikule teabele** (pealkiri). Eurooplased peaksid **sensitiivset informatsiooni** paremini kaitsma, rakendades aktiivsemalt krüpteerimistarkvara .. (Eesti Päevaleht 01.06.2001)
- Eelmise aasta juulis loodud julgeoleku raporti sisu on tutvustatud eri Euroopa riikide ministritele. Raportis manitsetakse rangemalt kontrollima **tundliku tööstusteabe** või **materjali** sattumist paari riikide kätte. (Postimehe kommentaar 04.01.2006)

sensitiivne → õrn, delikaatne

- Kuluhüvitiste teemaga ületas riigikogu tõepoolest ühiskonna valu-läve, kuna materiaalsete küsimustega seotu on Eestis paratamatult **sensitiivne teema**. (Eesti Ekspress 05.06.2007)
- .. Tööandjate Keskliidu juhatuse liige Tarmo Kriis märkis, et kauba-veo katkemisest sõltuvad paljud tööstusharud. „Kuna hinna **teema** on nii **sensitiivne**, siis ma seda praegu ei kommenteeriks,“ lisas ta. (<http://www.tarbijakaitse.ee>)
- Ma kardan, et meie ühiskond ei võta seda käitumismalli veel omaks ja mina jään lõpuks lolliks ja politsei koputajaks. See on nii kuradi **sensitiivne teema**, et ma veel siiani ei tea, kas ma teen sellega endale head või halba. (Eesti Ekspress 20.06.2008)

tundlik → õrn, delikaatne

- Prantsusmaal, kus elab Euroopa suurim juudi kogukond, on antisemitism olnud viimastel aastatel **tundlik teema** eelkõige mos-lemi sisserändajate judivastaste ülesastumiste tõttu. (Postimees 06.12.2004)
- Tööjõu vaba liikumine on Euroopas **tundlik teema** (pealkiri) (Eesti Päevaleht, 14.11.2005)
- Rahvuste erinev vaimne võimekus on väga **tundlik teema**. (Eesti Loodus 2007, nr 7)

Üldkeele sõnastikud, nagu Johannes Silveti „Inglise-eesti sõnaraamat”⁵, siin veel abi ei paku, kuid nt 2005 ilmunud inglise-

---

⁵ J. Silvet, Inglise-eesti sõnaraamat. 4. täiendatud ja ümbertöötatud trükk. Tallinn: TEA, 2002.

eesti-vene diplomaatia sõnaraamatus on inglise *sensitive*'i vastete hulgas olemas eestipäraseid väljendid: **sensitive information** – konfidentsiaalne, salajane, tundlik, usalduslik informatsioon; **sensitive issue** – delikaatne, tundlik, hell küsimus; **sensitivity levels of information** – informatsiooni salastusastmed.⁶

Kuivõrd iga sisu väljendamiseks on olemas ise sõnad, õpetab ka ÕS 2006: *sensitiivne on sama* mis *ülitundlik* ja *ei ole* sama mis *salajane, konfidentsiaalne* või *õrn, delikaatne*.⁷

Olen eurotõlkijatelt kuulnud vastuväiteid: vajame eesti keeles sõna *sensitiivne* selleks, et tähistada asju, mis jäävad salajase ja avaliku vahepeale – need on ju *sensitiivsed* ehk *tundlikud*? Tõsi, näib, et salajasuse kohta käivaid sõnu on nappinud teistelgi, vt nt riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse 5. paragrahvi, mis fikseerib riigisaladuse tasemed:

- Teabe kaitsevajaduse suurenemise järjekorras kaitstakse riigisaladust järgmistel tasemetel, alates madalamast tasemest: 1) piiratud tase; 2) konfidentsiaalne tase; 3) salajane tase; 4) täiesti salajane tase.

Eesti keeles on *konfidentsiaalne* sama mis *salajane*. Üldkeele tavaga paremini kokku käiv astendus võinuks olla *piiratud, poolsalajane, salajane, ülisalajane*, selged on ka numbrid: *esimese, teise* jne taseme riigisaladus.⁸

---

⁶ English-Estonian-Russian Dictionary of Diplomacy. Inglise-eesti-vene diplomaatia sõnaraamat. Англо-эстонско-русский дипломатический словарь. Koostanud P. Vares, V. Jermolova. Tallinn: Euroõlikool, 2005.

⁷ Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toimetanud T. Erelt. Koostanud T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2006.

⁸ Eeskujuks on olnud NATO ja ELi tasemed ja terminid: *restricted, confidential, secret, top secret*. Lätis, Leedus nagu mõnes muuski riigis on tasemeid kolm. Vt <http://www.nsa.ee/Va-rdlustabelid.html>.

sotsialiseerima

Seda sõna, mille omavaste on *ühiskonnastama*, oleme tundnud kahes tähenduses: 1) inimest ühiskonnaliikmeks kujundama (*last sotsialiseerib nii kool kui ka perekond*); 2) ühiskonna omandiks muutma (*kaubandust sotsialiseerima*).⁹ Teine tähendus on praegusajal harv ning näiteks 2006 ilmunud võõrsõnade leksikon ja ka ÕS 2006 seda enam ei annagi, kuigi nt 1961. ja 1978. a leksikonis oli ainus tähendus just 'ühiskonnastama, individuaalset majandussüsteemi muutma sotsialistlikuks' (1961), 'ühiskonnastama, kogu ühiskonna omandiks tegema' (1978).¹⁰

Tegelikus tarvituses ei piirdu *sotsialiseerimine* sugugi inimestega (lastega), sagedamini *sotsialiseeritakse* nüüd hoopis (lemmik)loomi. Üllatab ka rektsioon: *sotsialiseerima* kedagi kellegagi või millegagi.

Mis on inglise keeles? Kui jätta kõrvale ühiskonna omandiks muutmise sisu, on seal veel kaks põhitähendust: 1) kasvatama; 2) suhtlema, (seltskondlikult) läbi käima.¹¹ See paneb mõtlema, kas vohav koerte ja kasside *sotsialiseerimine* pole enamasti lihtsalt nende *kasvatamine*, mis hõlmab *suhtlemist* teiste elusolenditega ja *harjutamist* mitmesuguste asjade ja olukordadega.

⁹ Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. V köide, 3. vihik. Tallinn: Eesti Keele Instituut, 1999; U. Mereste, Majandusleksikon I–II. Toimetanud Ü. Mallene. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2003.

¹⁰ Võõrsõnade leksikon. Koostanud R. Kleis, J. Silvet, E. Väari. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1961; R. Kleis, J. Silvet, E. Väari, Võõrsõnade leksikon. Teine, parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn: Valgus, 1978.

¹¹ Macmillan English Dictionary for Advanced Learners.

sotsialiseerima → kasvatama

- Koera on vaja samuti **sotsialiseerida** nagu ka inimest (vabandan, et võrdlen koera lapsega). Koer peab harjuma inimestega, autodega, teiste koertega, lastega jm. (Võrumaa Teataja kommentaar 22.04.2006)
- On ka koeri, kes ei talu uusi olukordi ja võõraid paiku, sest nad on kutsikana jäetud **sotsialiseerimata**. (Postimees 17.07.2006)
- .. **sotsialiseerimata** kutsikad on arad ja hammustavad kõiki võõraid .. (<http://www.koertekoda.ee/forum>)
- **Sotsialiseerimata** koera saab küll treenida käske täitma, aga niipea, kui käsutajat käepärast pole, käitub koer ikkagi nii, nagu ta ise õige arvab olevat. (<http://mybrand.ee/>)
- .. võõtorav võib ka inimesega sõber olla ja käe peale tulla. Aga selleks peab oravapoega väiksest peale harjutama, poodides aga müüdavat sageli **sotsialiseerimata** oravaid. (<http://woman.delfi.ee/foorum>)
- Kui sa oled nõus enda kodus **sotsialiseerima** 1 kuu kuni ½ aastat täiskasvanud kassi, siis palun anna endast märku. (<http://www.kas-siabi.ee>)
- .. vähesed koeraomanikud, kes koristavad oma koera järelt, käivad avalikes kohtades ainult rihmas koeraga ja koolitavad-**sotsialiseerivad** oma koera, jäävad pahatihti märkamatuks. (<http://www.u-pop.ee/kuku/forum>)

Ei maksaks unustada sedagi, et koeri, kasse jm loomi on eesti keeles alati ka õpetatud.

(kellega, millega) **sotsialiseerima** → (kellega) **suhtlema, läbi käima** või (kellega, millega) **harjutama**

- Sama tähtis kui inimestega **sotsialiseerimine** on teiste koertega **sotsialiseerimine**, et kutsikal säiliks võime suhelda ja käituda „koe-rakeeles”, sest see hoiab ära tulevikus teiste koertega kaklused jalutuskäikudel (ja Sinul sõnelused nende peremeestega). (<http://mybrand.ee/>)
- Nutva väikelapse hääb võib äratada mõnes koeras hoopis jahinstinkti ja ta kohtleb last kui saaklooma. Sellepärast on iga koeraomanik kohustatud kutsikat varakult lastega **sotsialiseerima**. (Postimehe kommentaar 21.09.2005)

Kuidas jääb aga inimestega? Kas neid peab *sotsialiseerima* või tohiks ka lihtsalt *kasvatada* – muul moel ju inimesest täisväärtuslikku ühiskonnaliiget ei tee?

Eesti Ekspress (15.05.2008) on näiteks pannud tähele *taasühiskonnastamise talituse* sündi justiitsministeeriumis ja leidnud, et kui senine kriminaalhoolduse talitus ümber nimetada, peaks uus nimetus olema hoopis *kasvatustalitus*. Ekspress põhjendab: XX sajandil hakati ingliskeelses pedagoogikas ja sotsiaalias vahet tegema subjektide harimise (*educating*) ja kasvatamise (*socializing*) vahel, eesti keeles on see vahe alati olemas olnud.

Tunduvalt harvemini kui võõrsõna *sotsialiseerima* tuleb ette tema omavaste *ühiskonnastama*. Palju väiksema esinemissageduse põhjus võib olla omasõna suurem iseseletavus. Omasõnast *ühiskonnastama* on seos ühiskonnaga kohe näha, võõrsõna *sotsialiseerima* niisama läbipaistev ei ole, mistõttu näivad võõrsõna kasutamise võimalused petlikult laiemad.

- .. kool ja õpetajad peaksid sekkuma korrigeerivalt ja võimalusi loovalt ning mitte liigitama teatud alaealisi parandamatuteks, neid seeläbi marginaliseerides. Õpetajad peaksid õpilaste agressiiv-

sust **sotsialiseerima**, rõhutades agressiivsete õpilaste positiivseid omadusi. (<http://www.europarl.europa.eu>) – Ehk on mõeldud, et õpetajad peaksid agressiivseid **õpilasi kasvatama**, rõhutades nende positiivseid omadusi.

- On kaks võimalust: kas eraldada erivajadusega lapsed spetskoolidesse või püüda tasandada neid tavakoolides. Meie ühiskond on otsustanud, et me **sotsialiseerime** erisusi võimalikult palju tavakoolides. (Eesti Ekspress 13.06.2008) – Oleme otsustanud **kasvatada erivajadusega lapsi** võimalikult palju tavakoolides.

Sotsialiseerima-sõna sobivust võikski kaaluda *ühiskonnastama* kaudu – kui võõrsõna asendamisel omasõnaga kisub sisu viltu, räägime parem *kasvatamisest*, *suhtlemisest* või (millelegi) *harjutamisest*.

indikatiivne, indikatsioon, indikeerima

Eesti keeles on omadussõnal *indikatiivne* vaid lingvistiline tähendus: kindlale kõneviisile omane, kindlas kõneviisis olev.¹² Inglise sõna *indicative* tähistab nii kindlat kõneviisi kui ka selles kõneviisis olevat. Peale lingvistilise sisu on sõnal tähendused '(millelegi) osutav, viitav, (midagi) näitav, (millelegi) vihjav'.¹³

Nimisõna laiendina võib *indicative* olla 1) esialgne, proviisorne, 2) ligikaudne, orienteeriv¹⁴ ja need on tähendused, mille eesti *indikatiivne* on omaks võtnud. Kuid väljendustäpsus kaob, sest lugejal on lähedase sisu tõttu üsna raske otsustada, mida kirjutaja on mõelnud. Kas nt *indikatiivne loetelu* on esi-

¹² E. Vääri, R. Kleis, J. Silvet, Võõrsõnade leksikon, 2006.

¹³ J. Silvet, Inglise-eesti sõnaraamat, 2002; Merriam-Webster's Collegiate Dictionary; The Oxford Dictionary for International Business.

¹⁴ Vt nt <http://www.yourdictionary.com>.

algne, ligikaudne, mittetäielik, soovituslik või näidisloetelu?
Sõna kasutavad silmatorkavalt palju riigi- jm tähtsate asutuste ametnikud.

indikatiivne → **ligikaudne, orienteeriv või esialgne, provi-soorne**

- **Indikatiivne** meetmete **loetelu** 2007-2013 ning nende ettevalmistamise ajakava (sisuga 12.06.08) (pealkiri). .. Tegemist on meetmete esialgse nimekirja ja ajakavaga, mis võib ettevalmistustöö käigus jooksvalt muutuda. (<http://www.eas.ee>)
- Siin tuleb rõhutada, et tegemist on **indikatiivse ajakavaga** – mis võib eriti veel läbirääkimiste järgus täpsustuda. (<http://portaal.ell.ee>)
- **Indikatiivne eelarve** ja planeeritavad tegevused aastaks 2005 meetmest 1.4 „Haldussuutlikkuse tõstmine” taotletava toetuse kohta (<https://dhs.riigikantslei.ee>)
- KOIT kava [kohalike omavalitsuste investeeringutoetuse kasutamise kava] maakondlik eelistusnimekiri koosneb maakondliku **indikatiivse toetussumma** piirmäära ulatuses aastate lõikes objektidest, mille osas kavandatakse KOIT kavasse lülitamist, koos kavandatavate tegevuste ja **indikatiivse rahastamismahuga**. [---] Ülalnimetatud vahendid jaotatakse maakondade vahel **indikatiivselt** järgmiste põhimõtete alusel .. (<https://www.riigiteataja.ee>)
- Esialgse, nn **indikatiivse toetussummana** seisab paberil 1 008 423 krooni, ent see kuulub täpsustamisele lõpptähtsuse esitamisel. (<http://www.jogevavv.ee>)
- Kõik esitatud **hinnad** on **indikatiivsed** ja konkreetses tehinguhinnas lepivad pooled kokku tehingu sõlmimisel telefoni teel. (käsikiri)

- Lähtuvalt töö eesmärgist koostasime finantsprojektsioonid Projekti **indikatiivse maksumuse** kohta. Tahame rõhutada, et mainitud projektsioonid on hinnangulised lähtudes olemasolevast informatsioonist nende koostamise ajal. (<http://www.mkm.ee>)
- Kolmest pangast kaks panka esitasid siduvad laenupakkumised. Sampo Pank esitas **indikatiivse laenupakkumise**. (<http://www.kosevald.ee>)
- Selle Euroopa Komisjoniga kokku lepitud **indikatiivse** (mitte kohustusliku) **eesmärgi** suurus ei ole kirjutatud ministeeriumi lakke, vaid lähtub Euroopa Komisjoni analüüsist erinevate taastuvelektri allikate potentsiaali kohta Eestis. (<http://www.tuuleenergia.ee>)
- Toodud kogused on **indikatiivse iseloomuga** ja täpsustatakse hankelepingu sõlmimisel. (dgmarket.hpk.ee/eproc/eu-notice)
- Käesolev viide on kõigest **indikatiivse tähendusega**. Täpsem info on esitatud vastavustabelites, kus on toodud aluslepingute senine ja uus numeratsioon. (<http://eur-lex.europa.eu>)

ÕS 2006 õpetab: *indikatiivne on kindel, (millelegi) osutav, (midagi) näitav ja ei ole ligikaudne, orienteeriv*. Ilmselt tuleks lisada: *ei ole ka esialgne, provisoorne*.

Omadussõna *indikatiivne* kõrval on oma tähendust laiendamas ka samast tüvest pärit nimisõna **indikatsioon** (ld *indicatio* 'näitamine, teadaandmine'), mis siiani on eesti keeles olnud 'osutus, tunnus; (meditsiinis) näidustus'.¹⁵ Võõrsõnade leksikon 2006 on lisanud veel ühe erialatähenduse, s.o 'ökoloogias) keskkonna raskesti hinnatavate omaduste v seisundite mää-

¹⁵ Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. I köide, 4. vihik. Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1991.

ramine mingi abivahendi v organismi hõlpsasti tuvastatavate omaduste kaudu’.

Inglise *indication* on peale ’näidustuse’ veel ’osutamine, näitamine; (tunnus)märk; vihje’¹⁶, eesti tekstitegijaile on paraku hakanud meeldima just kaks viimast tähendust.

indikatsioon → vihje

- Meil on olemas üks nurgatagune teadmine, et nad võivad pakkuda Lätile 10. mail piirilepingu allakirjutamist, sest Vaira Vike-Freiberga on sel päeval Moskvast. Selles suhtes on ainult üks pisike **indikatsioon**: kui nad seda teevad, siis ei ole välistatud, et nad teevad ka mingi avangu Eesti suunas. Mis võiksid Läti puhul olla järgmised arengud? Lätiga oli nii, et presidendi eriesindaja Sergei Jastržemski külastas Riit ja pidas seal Läti välisministriga neli tundi konsultatsioone. Aga mitte midagi kokku ei lepitud. Pärast seda on tulnud tõesti üks **indikatsioon**, et võidakse pakkuda piirilepingu kinnitamist 10. mail. Kas see teostub ja kas selle kohta tuleb ametlik materjal, ei oska öelda. (Eesti Päevaleht 13.04.2005)
- Ma natuke mäletan, ma istusin seal kabineti istungil. See oli küllaltki hüpoteetiline. Ja nagu oli saadud mingisugune **indikatsioon**, et teine pool võib minna kompromissile, selle hind oli tõesti seal kuskil 80-100, meilt küsisid meie õigusnõustajad volitust, kas hakata selles osas läbi rääkima. (<http://www.valitsus.ee>)

indikatsioon → (tunnus)märk

- Paremat **indikatsiooni** kui oma varaga riskimine projekti õnnestumise nimel ei ole. .. Kindel **indikatsioon** riigile kaasfinantseerimise lõpetamiseks on see, kui erainvestor oma raha projektist välja viib nagu juhtus Geenivaramu puhul – sel juhul ei vastanud püstitatud

---

¹⁶ J. Silvet, Inglise-eesti sõnaraamat, 2002.

eeldused loodetule ja mõistuspärane on projekti ära lõpetada ning mitte raisata rohkem raha ega aega antud valdkonnale. (<http://genomics.ee>)

Osa *indikatsioon* on tarbetu eputamine.

- .. kindlasti on vaja koostöös Rahandusministeeriumiga üritada laiema eelarvestrateegia või ajahorisoni pikendamise raames panna paika potentsiaalne **indikatsioon** ka valdkonna võimaliku rahastamise osas. (<http://www.riigikantselei.ee>) – *Potentsiaalne* on sama mis *võimalik*, seega: määrata kindlaks *valdkonna rahastamise võimalused*, *valdkonna võimalik rahastamine* või hoopis *valdkonna rahastamise vajadused*.
- Eestis jätkub energiaturu liberaliseerimine nii, et oleks tagatud tarbijate valikuvabadus, aga ka vajalik **indikatsioon** uute elektrijaamade rajamiseks ning vanade renoveerimiseks optimaalses mahus. (<https://www.riigiteataja.ee>) – oleks tagatud .. ka uute elektrijaamade rajamine ning vanade renoveerimine

Et 'vihje' tähendus paistab siiani olevat levinuim, õpetab ÕS 2006: *indikatsioon ei ole* sama mis *vihje*.

Rääkimata on veel verb, mida varasem eesti keel tunneb **inditseerima** 'näitama, osutama; (meditsiinis) näidustama'¹⁷ ja uuem **indikeerima** kujul. Ladina verbilõpp *-cāre* annab eesti verbides *-tseerima*¹⁸, nt *komplitseerima* (ld *complicāre*, vrd sks *komplizieren*), *provotseerima* (ld *provocāre*, vrd sks *provozieren*, vn *провоцировать*), *dislotseerima*, *duplitseerima*, *fabritseerima*, *publitseerima*.

¹⁷ E. Vääri, R. Kleis, J. Silvet, Võõrsõnade leksikon, 2006.

¹⁸ E. Raiet, Võõrsõnade kuju sõltuvus lähte- ja vahendajakeeltest tänapäeva eesti kirjakeeles. Väitekiri filoloogiateaduste kandidaadi kraadi taotlemiseks. (Käsikiri.) Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1966, lk 54–55.

Verb *inditseerima* (ld *indicāre*, vrd sks *indizieren*) on sees juba 1960. a ÕSis¹⁹ ja 1961. a võõrsõnade leksikonis, kuid nüüd on tehtud uus laen inglise keelest ja *-ts-* asendatud inglise keele eeskujul *k-*ga – *indikeerima*. Samal moel on eesti keelde tulnud *aplikeerima* (ld *applicāre*) pro senine *aplitseerima*, samuti *kommunikeerima* (ÕS 1999²⁰ ja 2006 esitavad verbi *kommunitseeruma* 'suhtlema, ühendust pidama', vrd ld *commūnicāre*, sks *kommunizieren*), *allokeerima* (keskld *allocāre*), *s sofistikeerima* (keskld *sophisticāre*) ja küllap mõni veelgi.

Õige sõnakuju on seega *inditseerima*, samuti on olemas sobivad omasõnad.

indikeerima → **inditseerima**, (mida) näitama, (millele) osutama, vihjama

- Kui turg hakkab **indikeerima** probleeme, nagu on juhtunud viimasel nädalatel, pööravad investorid oma pilgud turvaliste aktsiate ja „kaitsvate” sektorite poole. (Äripäev 15.08.2007)
- .. numbrid üleval peaksid **indikeerima** hinnalangust. (<http://lhv.delfi.ee/forums>)
- .. avaldatakse juuli töötururaport, mis peaks **indikeerima** seda, kui võrd kuldsed need USA majanduse lokid on .. (<https://www.seb.ee>)
- „täienda” mall peaks **indikeerima** et artikkel ei kata kõike mida vastavas artiklis peaks (minimaalselt) kajastama. (<http://et.wikipedia.org/wiki/>)

---

¹⁹ Õigekeelsuse sõnaraamat. Toimetanud E. Nurm, E. Raiet, M. Kindlam. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1960.

²⁰ Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Toimetanud T. Erelt. Koostanud T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik, T. Erelt. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1999.

- Teab keegi äkki, mida see tule vilkumine **indikeerima** peaks? (<http://forum.planet.ee>)

Tuleb uuesti meelde tuletada laenamise kaht põhitõde: 1) laena vaid siis, kui on tõesti vaja, ja 2) ära laena rohkem, kui on vaja. SÕNA ON MÕTET LAENATA, KUI ON VAJA TÄHISTADA UUT MÕISTET, ST MÕND ASJA VÕI NÄHTUST, MIDA ME SENI POLE TUNDNUD. Kui me oma keelest uuele asjale nime ei leia, on üks võimalus võtta üle uus mõiste koos sõnaga. Kuid laenates ei tohi ahneks minna: toome teisest keelest uue sõna vaid selle ühe uue vajamineva tähenduse jaoks, muud tähendused jätame võõrasse keelde.

Kokkuvõtteks

Käimas on eesti võõrsõnavara inglispärastamine. Senine süsteem paisatakse segi, uued võõrsõnad ja võõrsõnade uued tähendused ristuvad keeles juba olemasolevate võõrsõnade ja nende tähendustega, nt *allokeerima* – *assigneerima*, *flexiibilne* – *elastne*, *personaliseerima* – *individualiseerima* või *signeerima* või *personifitseerima*, *indikatiivne* – *orienteeriv* või *provisoorne*, *manipuleerima* – *modifitseerima*, *massiivne* – *massiline*, *projektsioon* – *prognoos*, *simuleerima* – *imiteerima* jm. Kes inglise keelt ei oska, on mängust väljas.

Põhiosa siinse kirjutise näidetest on võetud ametnike, spetsialistide, ajakirjanike loomingust. Me ei saa olla neid tekste lugemata, sest nad on meie elus tähtsad, kuid kuidas kaitsta end poolkeelsuse eest, mis meile sealt vastu vaatab? Inimene õpib sellest, mida loeb ja kuuleb, ning üks mõtlematult käibesse lastud kehv keelend paljundatakse peatselt kümneteks ja sadadeks kasutusjuhtudeks. Mõelgem sellele, enne kui järjekordse tähenduslaenu või inglise sõna ümberkirjutuse paberile paneme.

Nemad šoppavad, teie ostlete, meie poodleme ...

Argo Mund

1990. aastate algusest peale on eesti keelde laenatud kõige rohkem sõnu inglise keelest, mitmest teisest keelest tulnud laenude puhul on inglise keel olnud vahendaja. Meile püsima jäävad sõnad ajapikku tavaliselt muganevad, paljudele neist mõtlevad keelearendajad välja omakeelse vaste, harva on parem jääda tsiitaatsõna juurde (nt *boutique, halloween, brunch*).

Viimase aja keelearutlustest on paistnud silma inglise verbi *to shop* kohta kirjutatu.

Poode mööda käimise tähenduses on eesti keeles vast kõige enam tarvitatud mugandit *šoppama*. Psühholoog Avo-Rein Tereping on kirjutanud, et tajupsühholoogiast tuntud reegli järgi on põhiline osa tekkivast kujutlusest määratud esimese mulje põhjal.¹ Osale keelekasutajatele meenutab *šoppama* eesti sõna *sopp* 'muda, pori' ja on ka arvatud, et see häälikukattuvus lisab tegevuse nimetamisele paraja annuse irooniat.

Mida sobiks kasutada eesti kirjakeeles?

Ain Kaalep on pakkunud sõna *ostlema* (Tartu Postimees 12.04.2004, Eesti Päevaleht 10.05.2004). Ajakirjandus on ettepaneku üsna hästi vastu võtnud, sõna on kasutatud eelkõige Eesti Päevalehes, aga ka mujal. Näiteid:

- City'le kohaselt saab **ostelda** tippdisainerite esinduskauplustes või hoopis kammida vähem tuntud, aga selle võrra põnevamate disainerite poekettes. (Eesti Päevaleht 14.05.2005)

---

¹ A-R. Tereping, Tulge šoppama. – Postimees 19.05.2003.

- Korraldajad on arvestanud, et nii nagu suured kaubakeskused kutsuvad kogu peret **ostlema**, võiks vahelduseks ka päeva raamatute seltsis veeta. (Postimees 14.05.2004)
- Leelo Tungla põhiline südameasi on, et hea eesti laps saaks veelgi paremaks. Andekaid lapsi suunatakse valesi ja neist ei saa muud kui suurepärased **ostlejad** (eestikeelne vaste šoppamisele), kurvas-tas ta. (Maaleht 28.10.2004)
- Urmas Paet oli liiga leebe: selvereis jõlkumine ja **ostlevate** inimeste vaatlemine ongi Eesti kultuuripoliitika tänane seis. (Sirp 30.04.2004)

Sõnast *ost* tuletatud verb viib mõtted ostude tegemisele. Ometi ei lõppe iga poekammimisretk *ostu(de)ga*. (Kaalep on siiski oma artiklis kirjutanud, et sõna *ostlema* sobib nii selleks juhuks, kui on midagi ostetud, kui ka siis, kui on lihtsalt oma lõbuks kaup-lusest kauplusesse jalutatud ja väljapanekut imetletud.) Oleks vaja niisugust verbi, mis näitab, et tegevus on seotud eelkõige poest poodi jalutamisega, sest ostude tegemine pole iga kord esiplaanil. Lahendus on *poodlema*, mis oli juba „Eesti keele sõnaraamatus ÕS 1999” ja on sees ka „Eesti õigekeelsussõnaraamatus ÕS 2006” tähenduses ’poode mööda käima’. On ka mugand *šoppama* ja selle seletus: (argikeeles) *poodlema*.

Verbist *poodlema* tehtud *mine*-tuletist *poodlemine* nagu ka *us*-tuletist *poodlus* võiks kirjakeeles tarvitada inglise sõna *shopping* vastena. Samuti laheneks siis osa keeletekstenite mure, kas kirjutada *šopping* või *šopping*, viimast on EKJst ikka ja jälle päritud.

Eesti keele instituudist sõltumata on sõna *poodlus* pakkunud *shopping*’i vasteks ka Linnalehe tegijad², seda enam näib *pood-tüvega* sõna kirjakeelde sobivat.

² U. Gnadenteich, Kas *shopping* või hoopis *poodlus*? – Linnaleht 30.09.2005.

Uudiskeelendi *poodlema* kasutuse kõige keerulisem tahk on pööramine: kuuludes *õmblema*-tüüpi sõnade hulka, tekitab verb arvatavasti paljudele peavalu sellega, mis vormides on enne verbitunnust *-le-* ja mis vormides *-el-*. Tegusõna peavormid on järgmised: *poodlema* : *poodelda* : *poodlen* : *poodlesin* : *poodelnud* : *poodeldakse* : *poodeldud*. (Samasse pöördtüüpi kuuluks ka *ostlema* : *ostelda*.)

Sõna kasutuse kohta võib näiteid tuua Pärnu Postimehest:

- Selver, Säästu- ja Citymarket, nende kõrvale veel ports väiksemaid poode on soomlaste jaoks puhas **poodlemisrõõm** .. (01.06.2002)
- Ometi on see ostukoht **poodleja** paradiis, sest otsimise korral võib mõne asja kätte saada imeodavalt. (14.07.2004)
- Samuti on varastel **poodlejatel** suurem valik, sest müüjate ennustust mööda võivad nõutuimad kaubaartiklid otsa lõppeda. (21.12.2004)

Rahvas on loonud uudse tegevuse kohta muidki sõnu: *poodima*, *poodistama*, *kaupama* (vrd soome sõna *kaupata* 'müüa, müütada; pakkuda; kaubelda, kaubitseda'), *osturallitama* jm. Vabamas keelepruugis valib igaüks endale meelepärase sõna, millega poode mööda käimist ristida. Kirjakeelsesse teksti sobib kõige paremini küllap *poodlema*.

Õpetajate Leht 28.10.2005

Kas tuunime?

Tiina Paet, Maire Raadik

Tõenäoliselt 1970ndate keskel tuli eesti tehnikakeelde *tuuner* tähistama ilma võimsusvõimendi ja valjuhäälditeta raadiovastuvõtjat (vrd ingl *tuner*), sõna on sees Valguse kirjastuse „Vene-eesti tehnikasõnaraamatus” (Tallinn, 1975). Nüüd on meil samast pesast üle võetud ka tegevust näitav *tuunima* (ingl *tune*) ja tegevuse tulemuse kohta *tuuning* (ingl *tuning*).

Tuunimine läks lahti automaailmas ümbertegemise või -ehitamise tähenduses. Vaatame näiteid.

- Ainulaadsus ajendas inimesi ka poest ostetud autosid ümber tegema ehk **tuunima**. (<http://www.autobild.ee>)
- Noor mees tahab istumise alla autot, mille mootor oleks sätitud tavalisest võimsamaks ja teeks ka mehisemat häält, samuti peab sõiduki välimus erinevate teiste omadest. Seda kõike annab teha vaid **tuunimisega**. [---] Lina sõnul **tuunivad** noored autosid seepärast, et erinevate teistest ja naistele silma jääda. (Ärileht 04.01.2007)
- „Naise seisukohalt tähendab auto **tuunimine** ennekõike masina kaunimaks muutmist,” selgitab missivälimusega Gerly. (Samas ei tähenda **tuunimine** vaid autole ilusjakeste külgeriputamist. Võisteldakse väga erinevates kategooriates, alates mootori tehnilise täiustamisega ja lõpetades masinale paigaldatud audio-video tipp-tehnoloogiaga.) [---] Gerly sõnul ongi ta oma auto **tuunimisega** püüdnud ennekõike rõhutada selle naiselikkust. .. Eriti uhke on piiga oma kätega tagavaatepeegli külge liimitud 300 küünekivikese üle, mis moodustavad klaasil Audi logo ja kirja Audigirls (SL Õhtuleht 24.05.2005)

Tuunitakse muidki riistu kui autosid.

- **Tuuni** ise läpakat! (blogi)
- **Tuuni** oma rula lahedaks! (<http://www.elu24.ee>)
- Eesti Ekspress ja Hawaii Express kutsuvad kõiki osalema jalgrataste **tuunimise** võistlusel. Konkursile on oodatud kõik isetehtud, kaunistatud, üles putitatud, ühesõnaga – **tuunitud** vändad. (Eesti Ekspress 19.07.2007)

Tuuning moodustab ka liitsõnu. Nagu varasemad sama tüüpi laenud *treening* ja *liising*, kaldub ta mõnikord liituma nimetavaliselt sealgi, kus loomulikum oleks omastav, nt *tuuninguvõistluse* ja *tuuninguauto* kõrval võiksid olla ka *tuuninguateljee* ja *tuuningu(jalg)ratas*.

- „Eks mul jääb auto kõrvalt oma abikaasa jaoks ikka ka aega,“ naerab Gerly .. , kes Tallinnas Eesti Näituste messikeskuses autode Performance Show 2005 raames korraldatud **tuuninguvõistlusel** Audi A 4 roolis üles astus ja omas klassis esikoha napsas. [---] Gerly Audi A 4 võitis omas klassis (lisatud **tuuningut** väärtuses 50 000–100 000 krooni, kusjuures auto enda hind ei ole oluline) esikoha. (SL Õhtuleht 24.05.2005)
- Tegemist on TortugaCarsi esindusega, mis pakub TechArti, Hamanni ja Brabuse **tuuninguautosid**. .. Et näiteks BMW X5 on Eesti tänavatel juba päris tavaline, leidub .. küllalt neid, kes sellele Hamanni **tuuninguga** lisaväärtust anda tahavad. Lihtsamad tööd tehakse töökojas kohapeal, mootori ümberehitus jääb siiski Saksa spetsialistidele. (Sakala 06.06.2007)
- Saksamaal valmis veel üks Mercedes SL600 **tuuningversioon** (pealkiri). Saksa **tuuningateljee** Kicherer töötas välja SL K 60 EVO

sportpaketi uue versiooni Mercedes-Benz SL600'le - SL K 60 EVO Black. Tänu ümberehitustele on 5,5-liitrise kaheteistkümnecilindrilise biturbo bensiinimootori võimsus kasvanud 510 hj-lt 605 hj-ni. (<http://www.auto24.ee>)

- **Tuuningratta** esihargi ümber on keritud lehmakett, mille keerduude vahele mahub kaheliitrine pudel joogipoolist. (Eesti Ekspress 19.07.2007)
- Volvo pakub rootslastele **kleepsutuuningut** (pealkiri). Alates aprillist saavad rootslased osta uue Volvo C30 ametlikus kleepsurüüs. Kogu masinat katvate piltide valikus on 20 varianti .. (<http://www.delfi.ee>)

Vabamas võrguloomes kohtab veel lühemat sõnakuju *tuun*, mis näib esinevat nii nimi- kui ka omadussõnana (vt järgmise rühma kaks alumist näidet). Nimisõna on *tuuningu* sünonüüm.

- Pead ostma alguses tavalise auto (baasi) välja, millele toetud **tuuni** tegemisel. Pärast, kui **tuun** valmis ostad tuuningufirmast välja paketi Yourself Tuning või Enda Tehtud Tuuning vms. ja maksad selle eest, nii palju, kui seal firmas selle paketi eest nõutakse. (<http://www.mangacarart.com>)
- njaa ma sõitsin juba 4-5 aastasel isaga kaasas, Kamaziga – see oli **tuun**, auto oli jumala korralik ja paps hoidis seda nagu kullatükki .. (<http://www.rasketehnika.ee/foorum>)
- .. see on ikka täiega **tuunim** pilt ju .. (<http://www.rate.ee>)

Elututelt asjadelt on tuunijate pilk siirdunud elusate peale. Enamasti on inimese *tuunimine* naljatleval või iroonilisel varjundiga, kuid seda kohtab neutraalseski uudisloos. Nagu järgmistest näidetest näha, tähendab *tuunida* siin '(kedagi, midagi) üles lüüa'.

- Me ei putita teie autot, me ei korrasta teie kodutehnikat, vaid hakkame teid, naised, **tuunima!** (<http://www.femme.ee>)
- „Naist **tuunid** sa ehetega, riietega,” tutvustab Vello lähemalt Harley-meeste elufilosoofiat. (SL Õhtuleht 02.05.2007)
- Britney lasi hiljuti iluoperatsioonil **tuunida** reisi ja kõhtu .. (<http://www.delfi.ee>)
- „Armastuse punase pärlid” keskmes on tänapäevaseks **tuunitud** Anna Karenina, kes ei tea ise ka, mida tahab. (Eesti Ekspress 21.05.2008)
- Teine seltskond **tuunis** oma genitaale. Neil aitasid kohalikud velks-rid asetada peenise sisse väikesi pleksiklaasist kuulikesi. (Eesti Ekspress 09.05.2008)

Näib, et kõike, mida annab miskitpidi muuta, mõjutada, paremaks teha, putitada jne, saab ka *tuunida*.

- Kui Eestimaal asuvad trenditeadlikud inimesed tahavad enda kodu „**tuunida**”, aitab neid USA baasiga disainikodukaupade veebikaubamaja .. (Ärileht 19.09.2007)
- Kaasaegsed geenimanipulatsiooni meetodikad võimaldavad muuta, lisada või vaigistada mistahes geene, muutes seeläbi elusorganismide omadusi. Milleks ja mis meetoditega geene „**tuunida**” ning mis on selle tegevuse kasu ja oht. (Tartu ülikooli tehnoloogiainstituudi koduleht. <http://www.tuit.ut.ee>)
- Isegi kui presidendil midagi olulist öelda ei olnudki, oli tema väljasõit meediale kajastamist väärt sündmus. Et tulemust veel tõhusamalt **tuunida**, sätitati väljasõit parajasti sellisele kellaajale, et tähtsamad telejaamad jõudsid uudise eetrisse anda, kuid ei jõud-

nud selle sisu analüüsida ega kommenteerida. (Eesti Ekspress 18.10.2007)

- Kõigepealt **tuuni** oma LE-alaseid (LE – liikluseeskiri) teadmisi, siis sõiduuskust .. (<http://www.biker.ee>)
- Keegi ei **tuuni** mõnd sõna ümber selleks, mida see pole .. Keegi ei **tuuni** bioloogiaõpikutes olevaid jooniseid anatoomiliselt korrekseteks. (<http://www.rate.ee>)
- Huvitav, kas see fotograaf **tuunib** ka pilte? (<http://www.perekool.ee>)

Eesti noorteühenduste liit on 2006. aastal korraldanud Tartus noortepäevad, millel pealkirjaks „Tuuni elu!”, Postimehe lisa Hip! on samal aastal võtnud ette konkursi „Tuuni oma sõpra”.

Nagu öeldud, algpõhjus on inglise keel. Sealne *tune* on nimisõnana 'toon, hää, viis, meloodia; (pilli) häälestus, kooskõlasolek (ka piltlikult)' ning tegusõnana muu hulgas 'häälestama; kohandama'. Väljend *tune up* on tehnikakeeles 'seadistama, (välja) reguleerima; (töö)korda seadma' (Johannes Silvet „Inglise-eesti sõnaraamat”. Tallinn, 2002). Eks siit on tulnud ka eesti *üles tuunima*, mille asemel sobivad kas lihtsalt *tuunima* või siis *üles putitama*, *üles lööma*, *üles turgutama*.

- WinXP Manager pakub teie lihtsat võimalust optimeerida, tweekida, „säilitada”, ning oma Windows XP'd **üles tuunida**. (e-maailm.hot.ee) – **üles putitada**
- Magada. Tantsida. Nutta ja naerda. End ehtida. Võimelda. **Üles tuunida** ja peole minna. Mis kellelegi mõjub ja õnneliku õhkkonna loob – on lubatud! (<http://www.buduaar.ee>) – **üles lüüa**

- Umbes nii nagu Indrek „Tões ja õiguses”, kes läks tagasi kodutallu, et revolutsioonist ja naisest rābaldunud hingeke jalle **ūles tuunida**. (Vōrumaa Teataja 23.12.2006) – **ūles turgutada**

Vōimalik, et eesti keeles on *tuunimist* tagant tōuganud ka soome keele eeskujū. 2006 ilmunud sōnastikus „Kielitoimiston sanakirja” (3. osa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki) on mārksōna *tuunata* ja selle seletus ’(argikeeles) omapāraselt, omailmeliselt ūmber teha, kohendada, paremaks teha’. Kasutusnāidete hulgas loeme, et tuunida vōib nii autot kui ka isa vana nahktagi. On ka mārksōna *tuunaus* ’(argikeeles) tuunimine’.

Eestis ilmunud sōnastikest on *tuunima* sees 2003 ilmunud „Eesti slāngi sōnaraamatus” (Aule kirjastus). Tāhendused on ’(muusikas) hāālestama; (autonduses) reguleerima’.

Keelekorraldajad on vōtnud *tuunima*-verbi uute sōnade hulgas arvele, andes talle esialgu argikeele mārghendi. Eks aeg nāita, mis tuunimise praegusest laiaast kasutusvāljast tulevikus veel alles jāāb – peale autode tuunimise.

- Tūri tehnika- ja maamajanduskooli direktor Toomas Šadeiko ūtles, et suure tōenāosusega hakatakse uuel ōppeaastal autoōpetuse kursuse valikainena ōpetama autode **tuunimist**. .. „Valdav osa praegustest **tuunijatest** on iseōppijad, huviliste seast saaks aga kindlasti koolitada hāid tegijaid,” arvas tallinlane Alex Palmiste. Ta lisas, et vōrreldes nāiteks Jaapani, Ameerika vōi Soomega on Eestis autode ūmbertegemine siiski suhteliselt uus ala, kuid muutub noorte seas ūha populaarsemaks. (Årileht 04.01.2007)

Hoiab madalat profiili

Argo Mund

„Kuidas tõlkida eesti keelde inglise *keeps a low profile*? Kas sobiks *hoiab madalat profiiti* või hoopis *profiili*?” on küsitud EKI keelenõuandest viimastel aastatel.

Sõna *profiit* ei kõlba, sest see tähendab 'kasum, (puhas)kasu'. ÕS 2006 järgi saab profiiti lõigata või lüüa (artiklis **profiit** on näitelause „Lõikab, lööb tehingust profiiti”).

Jääks üle *madalat profiili hoidma*, ent seegi on parem kõrvale heita. Nimelt on eesti keeles palju muid väljendeid, mis on täpsemad kui inglise väljendi *keeps a low profile* sõnasõnaline tõlge. ÕSi artiklis **profiil** on antud kolm asendusvõimalust: *jääb tagaplaanile* (NB! mitte „tahaplaanile”), *ei tüki esile, hoidub silma paistmast*. Paslikke väljendeid leidub veel: olenevalt olukorrast sobiks kirjutada *hoiab varju, jääb märkamatuks, on tagasihoidlik* .. Lugeja jätkab nüüd ehk ise!

Võib küll rääkida keele muutumisest ja sellega koos ka vanade sõnade asendumisest (või hoopis asendamisest?) uutega, ent *profiili*-väljendi puhul tekib küsimus: milleks laenata võõrsilt üht uut, kui meil endal on olemas juba mitu ütlust, mis erinevad varjundite poolest?

Sirp 13.06.2008

Kas *smoothie* või *smuuti*?

Või hoopis mahedik?

Tiina Paet

Tooted saavad üha uusi ja tihtipeale ka üha võõramaid nimetusi. Kui mõne aasta eest levis *shake*, siis nüüd on moes *smoothie* ning varsti tuleb arvatavasti *lassi*. Kõik nad tähistavad tegelikult piimakokteili. Praegu keskendume neist kolmest *smoothie*'le, sest eesti keele instituudi keelenõuandelt küsitakse sageli, mida see inglise sõna tähendab ja kuidas sama asja eesti keeles nimetada.

Johannes Silveti „Inglise-eesti sõnaraamatu” järgi (4. tr 2002) on *smoothie* Ameerika ja Austraalia inglise keeles ’puuvilja-jogurtisegu’, inglise sõna *smooth* üks tähendusi on sama sõnaraamatu järgi ’ilma tükkideta, ühtlaseks segatud’. „Collins Concise Dictionary” (2002) seletab pikemalt: ’paks mahe jook puuviljast ja jogurtist, jäätisest või piimast’. „Merriam-Webster’s Collegiate Dictionary” võrguversioonis on *smoothie* kasutuseletuleku ajaks märgitud 1904, ent joogi tähenduses tuli see sõna tarvitusele ilmselt 1940. aastatel Hollywoodis, kus filmivõtete vaheaegadel hakati joogiks puuvilju purustama.

Eestis tõi Kadarbiku talu 2004. aasta paiku turule *smuuti*. Tegemine on küll maheda joogiga, kuid mitte *smoothie*'ga selle sõna inglispärase tähenduses. Osa Kadarbiku smuutisid on lihtsalt mahlad, näiteks Hommikueine nime kandev seitsmeviljamahl (etiketil on kirjutatud valesti, kord 7 *viljamahl*, kord 7-*vilja mahl* pro 7 *vilja mahl*, *seitsme vilja mahl* või *seitsmeviljamahl*), osa nektarid, nagu näiteks mangonektar, vaarika-mustikanektar (etiketil küll tarbetult lahku kirjutatud: *mango nektar*, *vaarika-mustika nektar*). Muide seda, mille järgi jagatakse joo-

gid mahladeks, mahla jookideks, nektariteks jne, saab huviline uurida näiteks Vabariigi Valitsuse 1999. aasta määrusest „Mahla, kontsentreeritud mahla, mahlapulbri, nektari ja mahla joogi koostis- ja kvaliteedinõuded ning märgistamise erinõuded”.

Piimakraami, mis on *smoothie* kohustuslikke komponente, ei paista Kadarbiku smuutides olevat. Seevastu Aura jookide hulgast leiame küll sarja, mis sisaldab ka piima, kuid need joogid ei kannu jälle *smoothie* nimetust.

Kadarbiku tooted on aidanud levitada häädusmugandit *smuuti*, seekõrval on siiski kasutusel ka inglispärane sõnakuju *smoothie*:

- Vaadates kinos peaaegselt Hollywoodi toodangut, olles enne kinnitanud Coca-Cola Plaza einelauas keha ühe *wrap*’iga ning rüübanud peale klaasitäie *smoothie*’t. (Postimees 17.04.2004)

Üsna hästi paistab minevat ka *smoothie* eesti vasteks pakutud tuletisel *mahedik*:

- See-est pakub Kaheksa aga **smoothie**’le (no mis väljaitlematu nimi, võiks parem olla näiteks **mahedik**) lisandiks õietolmu .. (Eesti Päevaleht 26.10.2002)
- Kõik kasuliku saab kätte ka isetehtud lahedatest marjajookidest, milliste paksem variant *smoothie* ehk **mahedik** nüüd moejoogi staatusesse on tõusnud. (Maalehe nõuandelisa Targu Talita! 11.08.2005)

Lisades omadussõnatüvele (*d*)*ik*-liite, saame tuletisi, mis nime-tavad asju või olendeid olulise omaduse järgi: *kibedik* (kibe + dik), *mahedik* (mahe + dik), *muhedik* (muhe + dik) jt. Kuusalu murdest on *kibedik* üles tähendatud kui ’viin’ („Eesti murrete sõnaraamat” III kd, 2001), Oskar Lutsul on ta peale selle ’kibe rutt’ („Eesti kirjakeele seletussõnaraamat” II kd, 1992). Uuemal

ajal on *kibedikku* soovitatud ka jooginimetuse *bitter* 'maitse- ja ravimtaimede alkoholtõmmis' omavasteks. Tuletis *muhedik* on muu hulgas tuntud toidunimetusena: Tallinnas keskaja toidukultuuri viljeleva Olde Hansa restorani menüüs on sellised road nagu *lääsemuhedik*, *pähkli-odramuhedik*, *õuna-meemuhedik*. Kas aluseks on võetud *muhe*-sõna tähendus 'kobe, kohev'?

Tuleme nüüd tagasi *smoothie* juurde. Kuigi tootjad ning söögi- ja joogikohad nimetavad *smoothie*'ks või smuutiks sageli mis tahes mahla, on õige *smoothie* ikkagi üksnes paks värskelt purustatud puu- või juurvili, toormehu, olgu ühes piimaga või ilma. Traditsiooniliselt kuulub selle joogi koostisse ka purustatud jää, mis annab talle iseloomuliku konsistentsi.

Eesti keeles sobib uue joogi nimetuseks hästi tuletis **mahedik**. Käänata tuleb *mahedik* : *mahediku* : *mahedikku* (tüüpsõna *õnnelik*).

- Arbuusihooajal saab tegelikult ka ilma marjadeta väga häid **mahedikke** valmistada. Nii soovitab Helger Aava proovida kokkumikserdatud arbuusi-vanillikoorejäätise jooki. (Maalehe nõuandelisa Targu Talita! 11.08.2005)

Oma Keel 2006, nr 1

Pasta tuubi tagasi

Maire Raadik

Mis on pasta ja mis on tuub? Kirjutatakse:

„Kuju järgi jagatakse pastasordid kuude suurde rühma: .. torukujulised sordid – seest tühjad sordid, näiteks meie armsad makaronid ehk *maccheroni*’d, *penne*’d – siledad tuubid, mille otsad on diagonaalselt lõigatud, ja *penne rigate*’d – soonilised tuubid.” (Elukiri 2008, nr 4)

Toru- jm kujulised tainatooted (makaronid, nuudlid, spagetid) on eesti keeles saanud nime makaronide järgi – makarontooted. Pasta on meil tähendanud tainjat segu, nagu tomati- või hambapasta. Tuub on pastaga seotud – sedasi oleme nimetanud kruvitava korgiga torukujulist plast- või plekkkesta kreemide, pastade jms mahutamiseks. See „tuub”, mida loo alguses toodud näite autor mõtleb, on eesti keeli hoopis toru (ladina *tubus*, inglise *tube*). Toru otsa lõikab eestlane viltu. Tõlgime nüüd maakeelde: *penne* on viltu lõigatud otsaga torud. Itaalia *penna* tähendab sulge ja eks lõigatud ka kirjutussule ots viltuselt. Mitmuse tunnust *-d* poleks vaja enam lisada, sest itaalia *penne* ja *maccheroni* on isegi mitmuses, ainsus on *penna* ja *maccherone*.

Võõramaid makaroninimetusi sobib – vähemalt esiotsa – kirjutada kursiivkirjas: sööb *fettuccine*’t, *tagliatelle*’t, *pappardelle*’t (eri laiusega lintnuudlid), *farfalle*’t (liblikmakaronid), *fusilli*’t (spiraalmakaronid), *orzo*’t (otstarbelt supimakaronid, kujult riisiterataolised), *cannelloni*’t, *tortellini*’t (mõlemad on täidisega makaronid, esimest neist on kuju järgi nimetatud ka rullmakaronideks). Võõrsõnana on ÕS 2006-s sees ravioolid, tuntuse suurenedes võiksid lisanduda nt kannelloonid ja tortelliinid.

Muidugi ei maksa makarone nimetades unustada ka ilmekaid liitsõnu, mis eespool sulgudes lisatud. Mitmesuguse kujuga

makaronvigurite ühisnimetus on vigurmakaronid, mis hõlmab ka näiteks teokarbid (itaalia *conchiglie*).

Makaron, mida *pasta* praegu inglise keele toel välja sööb, ei ole tulnud eesti keelde nõukogude ajal, nagu vahel arvatakse. Sõna on sees juba 1918 ilmunud „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatus”. Ei ole küll makaroni süü, et ta mõnele meist vaid Vene aega meenutab. Muide, Vene ajal tuli keelekorraldajail sageli selgitada, et eesti keeles on õige lintnuudlid ja niitnuudlid, mitte lapšaa (vrd vene *лапша*, mis on omakorda tulnud tatari keelest ja tähendanud puljongis keedetud väikesi tainatükke) või vermišell (vrd itaalia *vermicelli*, ladina *vermis* 'uss'). Makaroni ja nuudli vahe kohta ütleb kirjakeele seletussõnaraamat, et nuudlid on niidi- või lindikujulised õõneta makaronid.

Kas naine on esimees või esinaine?

Sirje Mäearu

Eestikeelsed ametinimetused on soo poolest neutraalsed, seepärast võib **esimees** märkida ka naisjuhti, nt Ene Ergma on riigikogu **esimees**, Harju maakohtu **esimees** on Helve Särgava, riigikogu põhiseaduskomisjoni **aseesimees** Evelyn Sepp. Sõnaga **esinaine** saab nimetada naiskollektiivi juhti, nt *naiskooeri esinaine*, *naisüliõpilasorganisatsiooni aseesinaine*. Isegi see, kui kollektiivis on enamik naisi, ei anna põhjust rääkida esinaisest, nt Kaja Sarapuu on Eesti emakeeleõpetajate seltsi **juhatuse esimees** (mitte esinaine).

Ametinimetus on ka **meditsiiniõde** = **õde**, pidagu seda ametit naine või mees. Meestöötajast meditsiinvend teha oleks sama veider kui ristida *ämmaemand* ämma- või äiaisandaks, kui ametit juhtuks pidama mees.

Sugu täpsustavad eesti keeles vajaduse korral *nais-* ja *mees-*: *naisarst*, *naisinspektor*, *meeskasvataja*, *meesmüüja*, *meesõpetaja*. Naissugu saab väljendada ka naissooliidet sisaldava oma- või võõrsõna abil: *kasvatajanna* (= *naiskasvataja*), *näitlejatar* (= *naisnäitleja*), *direktriss* (= *naisdirektor*). Ametinimetustes siiski vahet ei tehta, nii mees kui ka naine on *arst*, *direktor*, *inspektor*, *kasvataja*, *müüja*, *näitleja*, *õpetaja*.

Peale ametinimetuste on küsima ajendanud sõnad **kaval** ja **patroon**: „Kas daami kohta saab öelda *teenetemärgi kaval*?“, „Kas naisterahvas saab olla ürituse *patroon* või on ta siiski *matroon*?“. Eesti keeles saab *teenetemärgi kaval* olla ka naine, nt Tallinna teenetemärgi kaval *Liina Tõnisson*. Soosijat või kaitsjat (olgu selleks naine või ka isikute rühm) märgib üksnes *patroon*: ürituse patroon on *Evelin Ilves*.

Istuvad riigijuhid

Argo Mund

ÕS 2006 näitab artiklis *istuma* looksulgudega, et väljend *istuv peaminister* ei sobi eesti keelde. Peaministrite kõrval pannakse meie avalikus keelekasutuses viimasel ajal *istuma* ka presidente, valitsusi, parlamente, seega neid, kes on kõrgel ametikohal. Sagedasim väljend on küllap *istuv president*. Kui vaatame mõnd teist keelt, näeme, et inglastel on *sitting president*, venelastel *сидящий президент*, rootslastel *sittande president*, sakslastel *der sitzende Präsident*, ka soomlased kasutavad väljendit *istuva presidentti*.

Miks ei kõlba tõlkelaen *istuv president* eesti keelde? Nimelt seetõttu, et meie verbil *istuma* pole tähendust 'võimul olema'. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” I köite 4. vihikust saame teada, et peale mõnele alusele toetumise ja sellise asendi võtmise (*istusime maas; istuti televiisorit vaatama*) võib sõnaga *istuma* märkida veel pikemaajalist mingis kohas või olukorras viibimist (*poiss ei viitsinud õppida ja jäi kevadel istuma*), vangistust (*trel-lide taga istuma*), ühel kohal, millegi peal või sees kinniolemist (*auto istub poris*), sobimist (*ülikond istus nagu valatult*).

Kui hakkame väljendi *istuv president* esimese sõna asemele paremaid võimalusi otsima, ei tohiks puudus kimbutada: peale ÕSis mainitud **võimuloleva** ja **praeguse** on olemas ka **ametisolev** ja **nüüdne**. Neid keelendeid on tarvis eelkõige rõhutamisel või endise ja praeguse ametimehe kõrvutamisel, muidu pole täiendit vaja.

Sirp 19.01.2007

Tõukefondi toetuseks

Argo Mund

Euroopa Liidu fonde, millest antakse raha vaesemate piirkondade majandus- ja sotsiaalarengu kiirendamiseks struktuuriliste ümberkorraldustega, nimetati eesti keeles alguses struktuurifondideks, ent ka struktuurifondideks ja strukturaalfondideks (eeskuju oli ingliskeelne *structure fund*). 2006. aasta ÕSis on *struktuurifond* looksulgudes, st soovimatu. Miks? See sõna on eestlastele raskesti läbinähtav ja seetõttu otsiti selle asemele 2002. aasta Euroopa Liidu teemalisel sõnavõistlusel sobivamat. Võistluse žürii pidas kõige vastuvõetavamaks Eduard Selge ja Silvi Nemvaltsi pakutud keelendit *tõukefond*, sest fondide rahaga peab arengut tõukama. (Sõnavõistluse kohta vt Tiiu Ereli artikkel „Sõnavõistlus andis uued eesti sõnad” raamatus „Keelenõuanne soovitab 3”.)

Tõukefondi vastased on arvanud, nagu oleks *tõuge* vägivaldse varjundiga ja seetõttu ka uudisliitsõna halvustava maiguga. See on siiski asjatu kartus, muidu peaksime ehk mõne teisegi sõna halvustavaks tembeldama (nt *algtõuge*, *arengutõuge*).

Peale *tõukefondi* on riigiametnikud ja ajakirjandus kasutanud muidki *tõuke*-sõnu, nagu *tõukeraha* ja *tõuketoetus* (*struktuurivahendite* ja *struktuuritoetuse* asemel), mis märgivad tõukefondidest saadud raha ja samadest fondidest kaasrahastatavat toetust.

- Euroopa Liidu *tõukeraha* kasutamist saab olulisel määral tõhustada ning praegu vaid Eesti maksumaksja kulul tehtavaid investeerin-
guid kaasrahastada. (Valgamaalane 03.03.2005)

- **Tõuketoetusi** jagatakse Eesti riikliku arengukava (RAK) 2004–2006 raames. (Maaleht 01.07.2004)

Tõukeraha ja tõuketoetus on alles vähese levikuga ja seetõttu värskemast, 2006. aasta ÕSist neid ei leia. Küll on neil lootust ÕSi sattuda tulevikus.

Sirp 20.04.2007

Kas peakütimine, sihtotsing või üleostmine?

Maire Raadik

Mõistet, millest käib jutt, tähistab inglise keeles sõna *head-hunting*. Asja sisu on selles, et vajalikke inimesi ei otsita avaliku konkursiga, vaid värvatakse otse, pakkudes neile suuremat palka ja muid hüvesid. Eesti keeles ütleme: *meelitati* või *tõmmati üle* ja *maksti üle*:

- Ääri-veeri loodetakse karastunud poehunte, kelle koolitamiseks pole vaja aega ja raha kulutada, **üle meelitada** konkureerivatest kauplustest. (Pärnu Postimees 07.05.2008)
- Ka tippjuhtide **ülemeelitamine** on keeruline, ajastus on oluline. Näiteks, kui praegu kutsuda tööle Indrek Neivelt, siis 99% tõenäosusega ütleb ta „ei”, sest tal on Peterburi pangas liiga huvitav .. (Äripäev 29.01.2008)
- Traditsioonilised põhjendused töökoha valikul – ettevõtte tegevusala, kasumlikkus, suurus – tõusevad taas ausse. Heade töötajate **ületõmbamine** ühest firmast teise on üha raskem. (Äripäev 31.05.2007)
- .. börsi kõrgeagadel liikusid finants- ja börsispetsialistid pooleaastase kuni aastase vahega firmast firmasse ja nad **maksti** alati uues kohas **üle**. (Äripäeva lisa Juhtimine 29.09.2003)

Nüüd on hakatud rääkima ka *ostmisest*, sealjuures kaheldes, kas õigem on *üles osta* või *üle osta*. Uue väljendi taga paistab ing-

lise *to buy over*, mis Johannes Silveti „Inglise-eesti sõnaraamatu” (Tallinn: Tea, 2002) järgi tähendab hoopis ’ära ostma, (alkäemaksuga) üle meelitama’ – seega oleme *ülemeelitamise* juures tagasi.

„Eesti kirjakeele seletussõnaraamatus” väljendit *üle ostma* pole, kuid on **üles ostma** (artiklis *ostma*):

1) ostma selleks, et edasi müüa. *Eestimaal liikus ringi ka talupoegi Vene valduses olevatelt aladelt, kes siis vilja üles ostsid ja müügiks Tartusse ja Narva vedasid.* (E. Öpik);

2) alkäemaksuga kedagi oma poole meelitama. .. *ta võib kohtunikud üles osta, ning päris lihtne oleks tõestada, et Kännukel pole midagi ühist professor Kännuga.* (J. Semper).

On ka liitsõnad **ülesostmine**: kokkuostmine hrl edasimüügi eesmärgil, ülesost. *Vilja, karjasaaduste, metsa ülesostmine. Aktsiate ülesostmine; ülesost: ülesostmine. Teravilja, aiasaaduste, metsamaterjali ülesost.*

Praegusaja tarvituses on *ülesostmine* esmajoones sama mis kokkuostmine, ülemeelitamise või -tõmbamise mõttes räägitakse *üleostmisest*:

üles ostma

- Reedel Rocca al Mare kaubanduskeskuse ostnud Soome kinnisvarafirma Cityconi juhatuse esimees Petri Olkinuora ütles eile Äripäevale, et firmal on Balti riikides teisi plaane. „Tahame Balti riikides veel teisi kaubanduskeskusi **üles osta**, kui sobiv võimalus tekib,” tunnistas Olkinuora. (Äripäev 27.07.2005)

üle ostma

- Tippjuhti või spetsialisti teisest firmast **üle ostes** on eelduseks kõrgema palga pakkumine. Sellele lisaks on aga alati olulised ka pehmemad väärtused: töötaja arenguvõimalused, iseseisvus jms. (Äripäeva lisa Juhtimine 29.09.2003)

- „.. Tollel momendil oli see palk, millega üritati **üle osta**. Kuid sel hetkel see polnud minu jaoks ahvatlev,” vastas Arusoo aripae.ee päevaküsimusele, kas teda on proovitud kunagi mõnda teise ettevõttesse **üle osta**. (Äripäev 02.10.2006)
- Eilses Äripäevas lubas kommivabrikant Oliver Kruuda ajalehtedest inimesi **üle ostma** hakata. „.. Vaatan, kui palju te palka saate, sest palgaga ma pean teid (ajakirjanikke – toim) niikuinii üle lööma. Ma olen ikka mõelnud, et kui ma juba investeerin, siis tugevatesse tegijatesse,” rääkis Kruuda Äripäevale plaanist hakata välja andma oma ajalehte. (Eesti Päevaleht 19.01.2007)

Samas on *üleostmisel* ikkagi toortõlke varjund – nagu ka *peaküütimisel* – ja ega nad kumbki midagi rohkemat ütle kui omasõnad *ülemeelitamine*, *ületõmbamine*.

Muud nimetusvariandid, mida inglise *head-hunting*'i vaste-tena on kasutatud, nt *otsepakkumine*¹ või *sihtotsing*, jäävad asja sisu edasi andes kahvatuks:

- **Sihtotsing** võib tabada iga hetk ka sinu töötajat (pealkiri). Kui töötaja ise aktiivselt tööd ei otsi, võib värbamisfirma ta siiski üles leida ja **otsepakkumisega** konkurendi juurde meelitada. .. „**Sihtotsingut** teeme siis, kui kandidaate tuleb konkursile hõredalt. Vaatame, kes selles valdkonnas tegutsevad, ja küsime, kas nad on uuest tööko-
hast huvitatud.” (Äripäev 02.10.2006)

Oskussõnastikest on *headhunt* ja *headhunter* sees Vahur Raidi koostatud „Inglise-estli majandusterminite seletussõnaraamat” (Tallinn: Ilo, 2007), kuid vastete asemel on antud pigem seletusi: *headhunt* – häid juhte v spetsialiste otsima ja tööle vär-

¹ 1999 jõustunud ringhäälinguseaduse järgi on *otsepakkumine* üks reklaami erivorme.

bama (küttima); *headhunter* – peakütt. Personaliotsija, heade juhtide v spetsialistide värbaja v ülemeelitaja.

Mis oleks, kui selle asemel seisaks: **headhunt** – (töötajate) ülemeelitamine, ületõmbamine; **headhunter** – (töötajate) ülemeelitaja, ületõmbaja?

Uulitsavõitlus

Peeter Päll

Mõnigi turist on Eestis käies imeks pannud, et meie tänavanimesildid nii lühikesi nimesid sisaldavad: Pikk, Lai, Kase, Vase jne. Meie ise oleme sellega harjunud ja nime lühidus meenub vaid ristsõnade lahendamisel – kui näiteks vajalik tänavanimi on ainult kahtäheline, siis saab see olla emb-kumb: Ao või Oa.

Kui aga sildindusse süveneda, saab kohe selgeks, et lühidus on näiline. Osal siltidel on välja kirjutatud liigisõna, näiteks *Mustamäe tee*, teisel osal see aga puudub. Eestlane on harjunud teadmisega, et kui liigisõna sildil ei ole, siis on tegu *tänavaga*, ning seepärast panid paljusid imestama aastaid tagasi Tallinnas Narva maantee majadele ilmunud sildid, kuhu oli kirjutatud üksnes *Narva* – Narva maanteed ei olnud ju Narva tänavaks ümber nimetatud.

Sellel, et tänavanimesildid nii säästlikuks kujunesid, on oma värvikas ajalugu, mis on ühtaegu nii lõbustav kui ka õpetlik. Tähelepanelik lugeja märkab siin kindlasti paralleele tänase päevaga.

XX sajandi alguse eestlane kasutas linnatänavaga kohta sõna *uulits* ja *tänav* oli talle pigem murdeline või vananenud sõna. Wiedemanni sõnaraamatust leiame, et *tänav* on sama mis *tanuv* (teisi kujusid: *tanav*, *tannom*, *tanu*, *tanum*, *tänavas*) ja tähendab teekest majade või aedade vahel, eeskätt maal.

XIX–XX sajandi vahetusel oli venestusajast hoolimata keelepuhastus ehk purism Eestis moes ning üks omasõnade propageerijaid oli Karl August Hermann. 1898. a Rahva Lõbu-lehes avaldas ta pika rea eesti sõnu, mille saksa, vene või rootsi sõnad on kõrvale tõrjunud, nende hulgas *tänav*, mille *uulits* olevat linnast küla vahele ajanud.

Võib-olla sai see kirjutis tõukeks, sest sõna *tänav* hakatigi linnatänavaga koostades mõnel määral tarvitama, eriti ilukirjanduses (Friedebert Tuglas, Marie Under jt). *Uulitsa* asendamiseks tehti ka teisi ettepanekuid, näiteks võtta kasutusele sõna *tee*. Viimase vastu võttis 1914. a Postimehes sõna Johannes Aavik, kes pidas seda täitsa asjata ettepanekuks, sest *uulits* on vana sissejuurdunud sõna, mis sest et vene päritoluga.

Eesti Vabadussõja ajal omandas võitlus *uulitsa* vastu poliitilist värvingut. 28. mai 1919. a Päevalehes tehti ettepanek siltidel viibimata üleüldiselt *tänav* kirjutada, sest soomlased, sakslased, inglased ja prantslased kasutavad kõik omakeelset nimetust (*katu, Straße, street, rue*), meie aga tarvitame edasi võõrkeelset, laenatud nimetust *uulits*. Autor vihjas sellega, et kõik iseseisvad maad ja rahvad kasutavad omakeelseid sõnu ja mispärast eestlased peaksid teistest kehvemad olema.

Aavik pooldab *uulitsat*, Kettunen *tänavat*, Saareste soovivad *kuja*

Ilmselt tabas ettepanek märki, sest juba 31. detsembri 1919. a Tallinna Teatajas kaebas Johannes Aavik, et *tänav* on *uulitsa* jõudnud peaaegu sootumaks välja tõrjuda, eriti just ametnike keeles ja isegi ajalehekuulutustes ei näe enam muud kui *tänav*. Ta kordas oma vastuseisu *tänavale* ja sõnastas peamised vastuväited nimetatud „uuenduse” vastu (jutumärgid siin on Aavikult!): 1) *uulitsat* õigustab keele põline traditsioon (esineb isegi rahvalauludes), 2) *uulitsat* välja heites tehakse keel vaesemaks, sest *uulitsal* ja *tänaval* on teatav tähendusvahe, 3) *uulits* on kõlavam kui *tänav*, 4) venekeelse sõna kartus on lapsik, naiivne purism.

Aaviku seisukoht omakorda äratas imestust neis, kes olid harjunud teda uuendusmeelseks pidama. 14. jaanuari 1920. a Vaba Maa avaldas kaks kirjutist *tänavaga* kaitseks. Ühes neist imestas J. Roos, et Aavikule *uulits* kõlaliselt meeldib, sest olevat ta ju

suur *u*-hääliku vastane. Keel allub aga edenemisseadustele ja uued otstarbekohasemad sõnad tulevad vananenud sõnade asemele. „Kui meil on Eestis nüüd omad linnad ja omad külad, miks ei peaks siis meil omad „tänavad” olema?” küsis ta retooriliselt.

Teises kirjutises palus *tänav* tarvitajate nimel esinenud Sophia Vardi Johannes Aavikul oma sõnad tagasi võtta, sest muidu olevat ta samal seisukohal keeleuuenenduse verivaenlase, sotsiaaldemokraat Mihkel Martnaga. *Tänav* on loomulikult, iseenesest rahva tahtmisel endale kodanikuõiguse omandanud, on keeleteadlaste kaasabita elama hakanud. *Tänav* tuletavat küll küla meelde, ent niisamuti tuleb vene *uulits* Vene külast ja saksa *Straße* ei tee samuti linna- ega külatänav vahel vahet.

Tänav ja *uulitsa* võitlus tekitas laineid ka poliitilistes ringkondades. Juba mainitud Mihkel Martna kirjutas 25. septembri 1919. a Sotsiaaldemokraadis, et kui keelepuhastamisega peale hakata, siis ei tea viimaks, kus lõpetada. Isegi niisugused sõnad, nagu *pung*, *säng* ja *muld* on laenatud ning eesti keeles on teisi vene laensõnu, nt *saabas* ja *aken*. Kui *saapa* asemele eesti sõna otsida, jõuame *pastlani*, et see aga saksa sõna meenutab, siis peaksime *viisk* ütlema; akna asemel aga *auk*.

Mõni päev hiljem vaidles Tallinna Teatajas talle vastu keegi A. A., kes väitis, et *uulitsa* saime küll venelastelt, aga linnad ja linnas olevad teed olid ammu enne Vene võimu olemas. „Maha kõik, mis meile vähegi Vene iket meelega tuletab!” oli kirjutaja veendumus. Ajalehetoimetuse, kes üldiselt pooldas *uulitsa* tarvitamist, ei saanud siinkohal torkamata jätta, et isegi selles tähtsas lauses kasutas kirjutaja vene laensõna (*ike* – vene *uzo*).

Nende vaidlustega oli vastasseis loodud ja järgmiste aastate jooksul ei näidanud see vaibumistendentsi. Uusi olulisi argumente ei lisandunud, üksnes pooled täiendasid oma ridu. Matthias Johann Eisen *uulitsa*-pooldajana kirjutas Postimehe hommikuväljaandele följetoni, kus luges üles vene laensõnu, mille asemele tuleks uusi muretseda. Talle vastas Lauri Kettu-

nen, kes oli küll nõus *uulitsa* kõrvaldamisega, ent muid laensõnu pidas vajalikuks. Kettunen oligi esialgu väheseid keelemehi, kes muudatuse heaks kiitsid, ja tema mõjul võttis 1922. a *tänavat* pooldava seisukoha vastu Akadeemiline Emakeele Selts (AES).

Sellele reageeris omakorda pahaselt Johannes Voldemar Veski, kes pidas peamiselt üliõpilaste keeleuurimise süvendamise otstarbel loodud AESi sekkumist keelekorraldusse lubamatuks. Veskiigi pidas asjatuks, et kahe lihtsa sõna asemel tuleb edaspidi hakata kasutama liitsõnu *linnatänav* ja *külatänav*, kui eristust vajatakse. Lauri Kettunen tõi vastuses esile, et tegelik tarvitus oli *tänav* omaks võtnud ning kirjakeele „normeerimine” ei tohi kujuneda keele loomuliku arenemise takistajaks.

Kettunen viitas Tartu postkontoris tehtud statistikale, mille kohaselt 97% kirjadest olevat aadressis kasutusel *tänav*, mitte *uulits*. Niisamuti kaldus *tänav* kasuks Tallinna postkontoris tehtud statistika.

Vaidluse sekkus veel Andrus Saareste, kes „Tegelikes õigekeelsuse määrustes” (1922) soovitas *uulitsa* ja *tänav* vahetegemist jätkata, ent teise võimalusena pani ette kasutada Virumaa sõna *kuja* (Eesti Keel 1922, lk 167–170).

Teema pälvis korduvalt ajakirjanduse tähelepanu ning seda refereeriti isegi saksakeelsetes ajalehtedes. 12. jaanuari 1923. a Vabas Maas pidas Juhan Luiga seda keelemeeste intriigitsemiseks, et rahva omaks võetud *tänavat* kuidagi tunnustada ei taheta. *Tänav* pooldajate õnnetuseks olevat ju Lauri Kettunen välismaalane, kellele Tartu teiste keeleteadlaste poolt tugev vastasrind on tekkinud, mis piinlikult silma torkab. Vastasrinda esindab Eesti Kirjanduse Selts, mis keelekorraldust oma „loiu tiiva all” hoiab ja automaatselt kõige selle vastu on, mida Kettunen esitab. Eesti keeleteaduse niisugused „võtted” kandvat kõdunemise märke.

Arvatavasti inspireeris see kirjutis tuntud karikaturisti Gorit sama aasta 18. jaanuari Vabas Maas avaldama karikatuuri teemal „Uulitsavõitlus Eesti keelemeeste vahel”.

Uulitsavõitlus Eesti keelemeeste vahel.

Orvi joonistus.

Orvi: „Te võite mind igasuguste abinõudega pommitada, aga uulitsalt ma tänavale ei tagane!“

Allikas: digiteeritud eesti ajalehtede andmebaas DEA (<http://dea.nlib.ee>)

Mida kirjutada sildile?

Kuid küsimus ei olnud ju kaugeltki akadeemiline. Samal ajal tegelesid Eesti linnad oma tänavanimede korrastamisega ja möödunud aegade sümbolitest vabastamisega. Nii otsustes kui ka sildidel tuli lõpuks valida, kas kirjutada *tänav* või *uulits* või hoopis midagi muud. Kui lehitseda Riigi Teatajas avaldatud tänavanimede otsuseid, siis avaneb küllalt kirju pilt. Tallinnas kehtestati 1923. a *tänavate* nimestik, kuid juba 1925. a kinnitati kogu nimestik uuesti, sedakorda *uulitsate* ja platside nimestik.

Edasi kasutati kuni 1927. aastani *uulitsa* nimetust, kuid aastatel 1928–1935 hoopiski uuenduslikku sõna *uul*. *Tänav* ilmub linnavolikogu otsustesse 1936. a alguses. Pärnus olid *tänavad* (vähemalt alates 1928, ent 1934. a otsuses on korraks jälle *uulitsad*), Viljandis olid *uulitsad*, Valgas olid 1923 *uulitsad*, 1924 juba *tänavad*, Rakveres 1931 *uulitsad*, 1939 *tänavad*. Teistes linnades (Haapsalus, Kundas, Kuressaares, Nõmmel, Paldiskis, Petseris, Võrus) olid üldiselt *tänavad*.

Kõige truumaks jäi *uulitsale* Tartu, sest asus seal ju Eesti Kirjanduse Selts. Alles 1939. a nimeotsuses on esimest korda kasutatud sõna *tänav*.

Nii polnud imestada, et tänavanimisiltidel kujunes aegamööda välja saalomonlik komme jätta liigisõna üldse ära, sest siis sai selle igaüks sinna oma maitse järgi ise lisada: kas *uulits*, *tänav* või hoopis *uul*. (Viimast sõna kasutas näiteks Eesti Kirjanduse Seltsi kodu-uurimise toimkond oma väljaannetes.) Pisut kõhklemisi võib uulitsavaidluse tagajärjeks pidada veel seda, et erinevalt Eesti kohanimedele üldreeglist (kirjutada nime tuum ja liigisõna kokku, nt *Pikkjärvi*) hakati 1920. aastatel tänavanimedes liigisõna lahku kirjutama (*Pikk tänav*). Veel XX sajandi alguses kasutati sageli neil juhtudel sidekriipsu (*Vallikraavi-uulits*).

Keelemeeste vastuseis *tänavale* oli visa kaduma. Pärast Ketuse lahkumist Eestist võtsid *uulitsa*-pooldajad üle ka Emakeele Seltsi. 1933. a on seltsi juhatus nentunud, et sõnadel *uulits* (ehk *uul*) ja *tänav* on nii „endise rahvakeele seisukohalt kui ka praeguste geograafia oskussõnadena” selgelt eri tähendused (*uulits* on korraldatud linnatänav, „kultuurprodutsentne tee”, *tänav* aga „natuurprodutsentne tee”, korraldamata küla- (või alevi) tänav, tavaliselt aiaga piiratud). Et aga praeguses rahvakeeles *tänav* on ka linnatänavat tähenduses täiesti juurdunud, jäägu üldtarvitusel see sõna, kuna teaduslikus ja täpsemas keeles on lubatav ülalnimetatud vahetegemine (Eesti Keel 1934, lk 121).

See jäigi vagaks sooviks. Praegu oleme paradoksaalselt vastupidises olukorras: kui räägime tänavast, mõtleme linnale, ja

maakohtade puhul kasutaksime arvatavasti mingit muud sõna. Praeguses maanteeseaduses on *tänav* just linnalise asula liiklemise, üldnimetuseks on aga *tee*. Saareste 1922. a tsiteeritud lausest „Ma ütlen meelega tänavatel, sest Baltiski uulits on tõesti tänav” (G. Vilbaste Harjumaa raamatus) saaks tänapäeva lugeja küllap hoopis vastupidi aru.

Seega võttis ühe sõna väljatõrjumine teisea aega vähemalt paarkümmend aastat ning seda aega pikendas keelekorraldajate jonnakas vastuseis. Segasel üleminekuajal olid *tänavad*, *uulid* ja *uulitsad* kõik korraga kasutusel ning küllap sõiditi igas linnas ja alevis sel teemal üha ja ikka edasi. Kord oli võimul *uulitsa*-erakond, kord *tänav*-erakond.

Vaidlus, kus ühel pool oli suur osa keelemeestest ja teisel pool olid paljud muud keeletarvitajad, näitas selgelt eri argumentide kaalu. Puhtkeelelised argumentid (laensõnade loomulikkus, eri mõistete tähistamise vajadus) jäid alla tundelistele ja poliitilistele (eestlased olid saanud oma maa peremeheks ja võisid seega oma sõna ka külast linna tuua). Seda ei väaranud hiljem teatavaks saanud faktid, et ka *tänav* võib olla laenuline (germaani päritolu, vrd vananorra *tá*) ja *uulits* oli eestlastel olemas juba enne Vene võimu algust (Stahli 1637. a grammatika sõnastikuosas on linnatänav *Hulitz*).

Tänaval ja tänavas

Muide põhjustas Johannes Aavik peamurdmist veel oma teise *tänav*-teemalise seisukohaga. 1931. a Postimehes avaldas ta soovi, et tuleb vahet teha: elatakse mingis *tänavas*, aga maja võib asuda mingil *tänaval*. (Lisades samas muidugi, et isiklikult eelistab ta senini tarvitada *uulitsat* ja selle sõna puhul tehti kahe käände vahel vahet.) See reegel on rännanud hiljem mitmetesse keelekäsiraamatutesse. Ent tegu on ülepingutusega, sest *tänav* ei ole ainus liigisõna ning teiste puhul vahet teha ei saa (maja asub

või elatakse Vabaduse väljakul, Narva maanteel, Taara puiesteel
või Raua põigus). Uues ÕSis (st alates ÕS 1999-st) seepärast
Aaviku reeglit enam ei järgita.

Oma Keel 2006, nr 2

SÕNAMOODUSTUS

Sõnamoodustusabi

Sirje Mäearu

Nime-, tsitaatsõna- ja lühendituletised

Kas *Jamaica'lane*, *jamaica'lane* või *jamaicalane*?

Tuletised, mis on saadud isiku-, koha- vm nimest, kirjutatakse väikese algustähega, nt *Eestimaa* > *eestimaine*, *Mitsubishi* > *mitsubishilik*, *Mitšurin* > *mitšurinlane*, *München* > *münchenlane*, *Vändra* > *vändralane*, *Treffner* > *treffnerist*; *Euroopa* > *euroopastuma*, *Internet* > *internetistama*.

Tuletistes säilitatakse tuletusaluse nime algupärane kuju: *Thatcher* > *thatcherism* (mitte *tätšerism*), *Chopin* > *chopiniaana*, *Goethe* > *goethelik*, *Napoleon* > *napoleonlik*, *Newton* > *newtonlus*, *Rembrandt* > *rembrandtlik*, *Cluny* > *clunylane* (Cluny kloostrist), *Guatemala* > *guatemalalane*, *Honduras* > *honduraslane*, *Jamaica* > *jamaicalane*, *Kraków* > *krakówlane*, *Milano* > *milanolane*, *Myanmar* > *myanmarlane*, *Nicaragua* > *nicaragualane*, *Paraguay* > *paraguaylane*, *Uruguay* > *uruguaylane*, *Wales* > *waleslane*.

Nime ja liite piiril tekkinud kaashäälikuühend kirjutatakse reeglilikohaselt, st iga häälik ühe tähega: *Tallin*(*n* → Ø) + *-lane* > *tallinlane*, *Marss* > *marslane*. See ei kehti nime lõpu- ja liite

algushäälikust tekkinud topeltkaashääliku kohta: *Iisrael* + *-lane* > *iisraellane*, *Nepal* > *nepallane*, *Portugal* > *portugallane*.

Ülakoma lisatakse nime ja liite piirile siis, kui nime lõpposa kirja pilt ja hääldus on tugevasti erinevad: *Gaulle* [gool] > *gaulle'ism*, *Molière* [moljeer] > *molière'ist*, *Shakespeare* [šeiks-piir] > *shakespeare'lik*, *Voltaire* [voltäär] > *voltaire'lik*, *Alsace* [alzass] > *alsace'lane*, *Marseille* [marssei] > *marseille'lane*, *Melbourne* [melbö(r)n] > *melbourne'lane*, *Yorkshire* [joo(r)k-šir] > *yorkshire'lane*. Eriti käib see kirja pildis täishäälikuga, aga häälduses kaashäälikuga (või vastupidi) lõppevate nimede kohta.

Kui nimi lõpeb vokaalühendiga, mis hääldub ühe vokaalina, või konsonantühendiga, mis hääldub ühe konsonandina, ei pea ülakoma panema, nt *Barbie* [barbi] > *barbielik*, *Chardonnay* [šardonne(e)] > *chardonnaylik*; *Strasbourg* [strasbuur] > *strasbourglane*.

Nimetuletised jäävad samasse kirja mis muugi tekst (siinses kirjutises on näited kursiivis), nt: Viimases raundis võitsid chicagolased lasvegaslasi 2 : 0.

Kas lõuna-eestlane või lõunaeestlane?

Tuletised, mis on saadud sidekriipsu sisaldavatest nimedest, kirjutatakse ilma sidekriipsuta, nt *Baden-Baden* > *badenbadenlane*, *Lõuna-Eesti* > *lõunaeestlane*, *Lõuna-Aafrika* > *lõunaaafrik-lane* (või loetavussidekriipsuga: *lõuna-aafriklane*), *Kodu-Eesti* ja *Välis-Eesti* > *kodueestlane* ja *väliseestlane*, *Põhja-Itaalia* > *põhjaitaalialik*, *Põhja-Tallinn* > *põhjatallinlane*, *Taga-Karpaatia* > *tagakarpaatlane*, *Vana-Kreeka* > *vanakreeklane*, *Toulouse-Lautrec* > *toulouselautreclik*, *Tiit-Rein* > *tiitreinulik*, *Kaval-Ants* > *kavalantsulik*.

Sidekriipsuta kirjutatakse ka kaassõna ja nime ühendist saadud tuletisi (tõlgendatav ka kaassõnast ja nimetuletisest saadud liitsõnana): *üleameerikaline*, *ülebaltikumiline*, *üleestiline* (või

loetavussidekriipsuga: *üle-eestiline*), *üleeuroopaline*, *üleliivi-maaline*, *ületallinnaline*, *ülevenemaaline*.

Mitmeosalistest nimedest saadud tuletised võib kirjutada kokku või panna loetavussidekriipsu: *Bridget Jones* > *bridgetjonesilik* ~ *bridget-jonesilik*, *da Vinci* > *davincilik* ~ *da-vincilik*, *Mona Lisa* > *monalisalik* ~ *mona-lisalik*, *Rio de Janeiro* > *riodejaneirolane* ~ *rio-de-janeirolane*, *Vaba Ungari* > *vabaungarlane* ~ *vaba-ungarlane*. ÕS 2006 on kirjutanud seesugused tuletised sidekriipsuga: *don-juanlik*, *don-quiote'lus*.¹

Sidekriipsuga kirjutatakse nime sisaldavatest fraasidest, näiteks lisanditarindist lähtuvad tuletised: *onu Sam* > *onu-samilik*, *isa Goriot* > *isa-goriot'lik*.

Kas rakverelane või rakverlane?

Vokaallõpulistest kohanimedest saab *lane*-tuletisi teha kaht viisi. Ühel juhul liidetakse tuletusliide kuni kaashäälikuni lühenenud kohanimetüvele (see tuletusmall on vanem), teisel juhul lühendamata nimekujule. Lõpuvokaali võrra võivad lüheneda astmevahelduseta kahesilbilised teise- ja kolmandavärtelised, samuti rohkemasilbilised tüved: *Kihn(u* → Ø) + *-lane* > *kihnlane*, *Ruhn(u)* > *ruhnlane*, *Alpi* > *alplane*, *Kariibi* > *kariiblane*, *Helsingi* > *helsinglane*, *Gabrovo* > *gabroulane*, *Vanemuine* > *vanemuislane*. Uuemad ja harvemad ning mitmesilbilistest kohanimedest saadud tuletised on enamalt jaolt lühenemata alustüvega, nt *Toscana* > *toscanalane*, *Verona* > *veronalane*.

Mõnede kolme- ja enamasilbiliste kohanimede puhul liitub *-lane* nii lühenenud kui ka lühenemata tüvele: *Rakvere* >

¹ Võõrnimetuletiste õigekirja kohta vt lisaks T. Erelt, Eesti ortograafia. 4., täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005, lk 18–19; S. Mäearu, Võõrnimetuletiste õigekirjast. – T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik. Keelenõuanne soovitab. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1996, lk 113–118.

1) *rakver(e → Ø) + -lane > rakverlane* ja 2) *rakvere + lane > rakverelane*; *haapsallane* ja *haapsalulane*, *jõgevlane* ja *jõgevalane*, *peterburlane* ja *peterburilane* (mitte *sanktpeterburglane*), *viiburlane* ja *viiburilane*, *napollane* ja *napoilane*.

Kui nimi lõpeb *la*-silbiga, leiab tüve ja *lane*-liite piiril aset ühe *la*-silbi kustumine (tõlgendatav ka *la*-silpide kattumisena): *Karjala > karjala + -lane > karjalane*, *Varbola > varbolane*.

Kas *burgundialane* või *burgundlane*?

Mitmesilbilised võõrnimed võivad liitega seostumisel lüheneda (vt ka eelmist osa). Näiteks lühenevad sageli *ia*-lõpulised nimed: *Arkaad(ia → Ø) + -lane > arkaadlane*, *Babüloonia > babüloonianlane*, *Burgundia > burgundlane*; samuti *ika*-lõpulised: *Aafrik(a → Ø) + -lane > aafriklane*, *Korsika > korsiklane*. Erandliku kujuga on häälikulistel põhjustel *austerlane* (< *Austria*) ja *estoonlane* (< *Estonia*). Lühennemata kujul käibivad nt *India > indialane*, *Lõuna-California > lõunacalifornialane*, *Virginia > virginialane*.

Täishäälikuga lõppev alustüvi lüheneb, kui ta lõpeb sama häälikuga, millega liide algab (tõlgendatav ka häälikute kattumisena), nt *Murphy* [möö(r)fi] > *Murph(y → Ø) + -ism > murphism*, *Bovary > bovarism*.

Kas *moldovlane* või *moldaavlane*?

Mõningaid kohanimesid on lubatud kirjutada kahel kujul, nt *Colombia* ja *Kolumbia*, *Kenya* ja *Keenia*, *Moldova* ja *Moldaavia*, *Venezuela* ja *Venetsueela*. Seepärast on ka õiged mõlemad nendest saadud tuletised: *Colombia > colombialane* ja *Kolumbia > kolumblane*, *Kenya > kenyalane* ja *Keenia > keenialane*, *Moldova > moldovlane* ja *Moldaavia > moldaavlane*, *Venezuela > venezuelalane* ja *Venetsueela > venetsueellane*. (Siinsed tuletised on antud Emakeele Seltsi keeleteoimkonna poolt soovitatud

kujul. Maailma maade ja nende elanike nimetusi on hiljem pidevalt täpsustatud ja ajakohastatud ning neid saab vaadata aadressil [http://www.eki.ee/knab/.](http://www.eki.ee/knab/))

Kas *bachlik* või *bachilik*?

Pearõhust alates ühesilbiliste (omastavas kahesilbiliste) astmevahelduslike nimede puhul (lõpevad kaashäälikuga või mitmest kaashäälikust koosneva järjendiga) ei ole ranget reeglit selle kohta, kas *lik*-liitele eelnev tüvi peab olema nimetavas või omastavas. Esineb nii üht kui ka teist, nt *Bach* > *bachlik* ~ *bachilik*, *Brecht* > *brechtlik* ~ *brechtilik*, *Faust* > *faustlik* ~ *faustilik*; samuti *Hollywood* > *hollywoodlik* ~ *hollywoodilik*, *Robin Hood* > *robinhoodlik* ~ *robinhoodilik*, *Savisaar* > *savisaarlik* ~ *savisaarelik*.²

-lane liitub enamasti nimetavas käändes kohanimele, nt *Kadriorg* > *kadriorglane*, *Delaware* [delavaar] > *delaware'lane*, *New York* > *newyorklane* ~ *new-yorklane*, *Zelenogorsk* > *zelenogorsklane*. *sk*-lõpuliste nimede puhul võidakse häälendamise hõlbustamiseks lisada liide ka omastava tüvele, nt *Zelenogorsk* : *Zelenogorski* > *zelenogorskilane*.

Kas *macho'lik* või *macho'lik*?

Tsitaatsõnad säilitavad tuletises oma kirjaviisi, st tsitaatsõna on teises kirjas kui liide (ja muu tekst) ning on ühendatud liitega ülakoma abil. Näiteks, kui muu tekst on püstkirjas, siis tsitaatsõna on kaldkirjas: *macho* > *macho'lik*, *performance* > *performance'likkus*. Mitmeosalisi tsitaatkeelendeid võib kirjutada ka sidekriipsuga: *new age* > *new age'lik* ~ *new-age'lik*,

---

² Vt ka S. Vare, *Omadussõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles*. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1984, lk 44.

ad hoc > *ad hoc'sus* ~ *ad-hoc'sus*, *comme il faut* > *comme il faut'lik* ~ *comme-il-faut'lik*.

Kuidas moodustada tuletisi lühenditest?

Väiketähtlühendile liidetakse tuletusliide sidekriipsu abil, nt *aii* > *aii-lane*, *wifi* > *wifi-stama*. Suurtähtlühendist saadud tuletist võib kirjutada sidekriipsuga või ilma, nt *IT* > *IT-stama* (loe: ii-tee-stama) ~ *ITstama*.³ *l*-tähega algavate liidete puhul on sidekriipsuga kirjutamine selgem, nt *AEGEE* > *AEGEE-lane* (~ *AEGEElane*), *ISIC* > *ISIC-lik* (~ *ISIClik*), *KGB* > *KGB-lane* (~ *KGBlane*). Mõningaid sõnana loetavatest suurtähtlühenditest saadud tuletisi kirjutatakse ka väiketähtedega, nt *NATO* > *NATO-lane* ~ *natolane*, *ELO* > *ELO-lane* ~ *elolane*, *SS* > *SS-lane* ~ *esseslane*.

Nimisõnatuletus

Kas õppejõuskond või õppejõudkond?

Üldiselt liitub *-kond* nimetava tüvele: *laud* + *-kond* > *laudkond*, *meeskond*, ainult *ne-*, *line-*, *lane*-liiteliste sõnade puhul *s*-tüvele: *naine* : *nais(e* → $\emptyset$) + *-kond* > *naiskond*, *tööliskond*, *haritlaskond*. Ka *ja*-liite puhul lisandub alustüvele *-s*: *õpetaja* + *-s* > *õpetajaskond*, *lugejaskond*. Seesuguste sõnade eeskujul on erandlikuna loodud *liikmeskond* ja *jaoskond*.

Sõnast *õppejõud* on korrapärane tuletis *õppejõudkond*, samuti on moodustuselt õiged *klientkond*, *professorkond*, *tudengkond*.

Tähele tuleb panna *kond*-tuletiste õigekirja: tüve ja liite pii- ril tekkivas kaashäälikuühendis kirjutatakse kõik häälikud ühe

³ Argikeeles märgib infotehnoloogiat sõna *itt*, millest saab tuletada verbi *itistama*.

tähega: *fänn* > *fänkond*, *lipp* > *lipkond*. See reegel ei kehti, kui tüvi lõpeb *k*-ga ehk sama häälikuga, millega *kond*-liide algab: *kesk* > *keskkond*, *salkkond*, *õhkkond*.

Sageli piisab raskepärase tuletise asemel tuletusaluse sõna mitmusest: vrd *tütarlapskond* ja *tütarlapsed*, *helistajaskond* ja *helistajad*.

Kas *maksukohustuslane* või *maksukohuslane*?

Tuletise aluseks on sõna *maksukohustus*, millele liidetakse *lane*-sufiks. Seega on täpsem *maksukohustuslane*, sama moodi *käibemaksukohustuslane*, *aruandekohustuslane*, *raamatupidamiskohustuslane*, *sõjaväekohustuslane* jt.

Kas *eksportöör* või *eksportija*?

Kui isikut märkiva võõrnimisõna (*eksportöör*, *importöör*, *investor*, *eksperimentaator*, *degustaator*) kõrval on eesti keeles olemas tähenduselt seotud samatüveline tegusõna (*eksportima*, *importima*, *investeerima*, *eksperimenteerima*, *degusteerima*), tasub enamasti kasutada sellest saadud *ja*-tegijanime (*eksportija*, *importija*, *investeerija*, *eksperimenteerija*, *degusteerija*). Kindel eelistus on sellistel omaliitelistel tuletistel nagu *masseerija* (mitte *massöör*, *massažöör* ega *massažist*), *modelleerija* ~ *modellist* ~ *mudeldaja* (mitte *modellöör* ega *mudellöör*), *realiseerija* (mitte *realisaator*). Vahel saab mõne väga võõramaigulise tuletise asendada sobiva liitsõnaga või muutüvelise tuletisega: *piletimüüja* ehk *piletikontrolör* (mitte *piletöör*), *treeninguseade* ehk *valmendi* (mitte *trenažöör*).

Tuleb ka tähele panna, mida väljendada soovitakse. Näiteks sobivad sõnad *eksaminaator* ja *koordinaator* märkima küll seadmeid, kuid isikute puhul tuleks kasutada *ja*-tegijanime: *eksamineerija*, *koordineerija*.

Kas *pudedus* või *pudesus*?

Nimisõna moodustatakse omadussõnast sageli selle omastava vormi põhjal, mis võib lüheneda täishääliku võrra: *pude* : *puded*($a \rightarrow \emptyset$) + *-us* > *pudedus*, *üldis*($e \rightarrow \emptyset$) + *-us* > *üldisus*, samuti *suitsusus*, *garantiilisus*, *kodumaisus*, *mitmekesisus* (mitte *mitmekesidus*). *u*-tüvelise sõna omastava lõpuvokaal langeb kokku liite algusvokaaliga, toimub häälikute kattumine, nt *vali* : *valju* + *-us* > *valjus* (mitte *valjusus*). Sama juhtub *us*-tuletise moodustamisel mäarsõnast *palju*: *palju* + *-us* > *paljus*. (Lühema *paljus* kõrval on lubatud küll ka pikem *paljusus* kui tähenduselt selgem – *paljus* võib olla ka 'paljas-olek'.) Mõnel juhul rakendub *us*-liite asemel selle variant *-dus*: *kallis* : *kalli* + *-dus* > *kallidus*, *aldis* : *alti* + *-dus* > *altidus*, *haigusvaba* + *-dus* > *haigusvabadus* (mitte *haigusvabasus*).

Kas *liikmelisus* või *liikmesus*?

Nimisõnast saab nn olekusõna moodustada liitega *-sus*, nt *liige* : *liikme* + *-sus* > *liikmesus* 'liikmeks olek' (ekslikult on kasutama hakatud sõna *liikmelisus*, mis on tuletis omadussõnast *liikme-line*), *klientsus* 'kliendiks olek', *subjektsus* 'subjektiks olek'.

lus-liitega moodustatud tuletised väljendavad sotsiaalseid nähtusi, näiteks *dissidentlus* 'erimeelsete liikumine', *doonorlus* 'doonoriks olemine', *fänlus* 'kuulsuste ihalus', *hulkurlus* 'hulkuv eluviis, hulkurielu elamine', *joomarlus* 'liigjoomine sotsiaalse pahena'.

Probleemiks on olnud sõnast *autor* lähtuv tuletis. Kuna see märgib konkreetset seisundit, on siin õige liita *sus*-, mitte *lus*-liide: seega *autorsus*, mitte *autorlus*.

Kas hotellide *täitumus* või *täituvus*?

Tegusõna puhul saab liite *-us* liita ka kesksõnade ja *ma*-tegevusnime vormide tunnustele.

tud-kesksõnast saadud tuletised märgivad olekut: *huvitat*(*ud* → Ø) + *-us* > *huvitatus* 'huvitatud olek' (seda saab tõlgendada ka *tus*-liitena: *huvita-* + *-tus*), *läbimõeldus* 'läbimõeldud olek', *vastandatus* 'vastandatud olek'. *tus*-tuletisi saab moodustada sihilistest tegusõnadest.

Olekut märgivad ka *ma*-tegevusnimest saadud tuletised: *hälbim*(*a* → Ø) + *-us* > *hälbimus* 'hälbinud olek' (seda saab tõlgendada ka *mus*-liitena: *hälbi-* + *-mus*). *mus*-tuletisi saab moodustada sihitutest tegusõnadest.

tav-kesksõnast saadud tuletised märgivad mingit omadust: *käideldav* + *-us* > *käideldavus* 'omadus olla käideldav', *hallatavus* 'omadus olla hallatav' (mitte *hallatus*, mis lähtub *tud*-kesksõnast ja märgib olekut), *nakatavus* 'omadus olla nakatav'.

v-kesksõnast saadud tuletised märgivad mingit võimet: *kohanev* + *-us* > *kohanevus* 'kohanemisvõime', *paisuvus* 'paisumisvõime', *täituvus* 'täitumisvõime'.

Verbituletiste puhul on küsimusi andnud ka nende tähendus, nt vrd *salastus* 'salastamine' ja *salastatus* 'salastatud olek', *kohustus* ja *kohustumus* 'kohustunud olek', viimast sõna ei ole õige kasutada *kohustuse* asemel: (*juhtkonna*) *kohustumus* peab olema (*juhtkonna*) *kohustus*.

Täituma-tegevusõnast lähtuv *täitumus* märgib täitunud olekut ning *täituvus* (< *täituv*) täitumisvõimet. Seega saab hotellide, rongide, lennukite puhul rääkida *täitumusest*. *mus*-lõpulised on ka statistikasõnad: *poiste ja tüdrukute sündimus* 'sündide arv mingis ajavahemikus' (mitte *sündivus*), *südamehaigustesse suremus*, *suur haigestumus tuberkuloosi*.

Kas *pakkumine* või *pakkumus*?

Sageli küsitud sõna *pakkumus* on pakkumise kui tegevuse üksikjuhtum, nagu *tellimus* on tellimise üksikjuhtum – üks konkreetne tellimine – ja *külastus* külastamise üksikjuhtum. Sama moodi

eristuvad liitsõnad *enampakkumus* ja *enampakkumine*, *hinna-*
pakkumus ja *hinnapakkumine*.

Kas *kasutamisjuhend* või *kasutusjuhend*?

Tähendus on neil sõnadel üks, ent *kasutusjuhend* on ladusam. Liitsõnades eelistatakse nii mõnigi kord täiendosas *mine-*tuletisele lühemat *us-* või *e-*tuletist, nt pigem *kergitusaine*, *automaatsalvestusrežiim*, *kinkeleping*, *kaevetööd* kui *kergitamis-**aine*, *automaatsalvestamisrežiim*, *kinkimisleping*, *kaevamistööd*. Kui on tarvis toonitada enesekohasust, siis on selgem pikem vorm, nt *väljalülitumistemperatuur*, sest sõnal *väljalülitus* on kaks tähendust: 'väljalülitamine' ja 'väljalülitumine'.

Omadussõnatuletus

Kuidas on omadussõna sõnast *logistika*? Aga sõnast *empaatia*?

Omadussõnamoodustuse teemal on sagedamini küsitud seda, kuidas muuta tuletusliite abil sõna liiki, näiteks kuidas saada nimi-sõnast *initsiatiiv* omadussõna: *initsiatiiv* + *-kas* > *initsiatiivikas*.

Probleemiks on olnud eeskätt *ia-* ja *ika-*liitelised võõrsõnad, mis omadussõnaliite ees lühenevad¹ kas 1) lõppvokaali võrra: *empaatia* > *empaatiline* (mitte *empaatialine*), *paranoia* > *paranoiline* (mitte *paranoialine*), *ikonograafia* > *ikonograafiline* (mitte *ikonograafialine*), *kriminoloogia* > *kriminoloogiline*

---

¹ Seda saab tõlgendada ka seotud võõrtüvele liitumisena. Tüvi on vaba või seotud olenevalt sellest, kas ta võib esineda ka iseseisva üksusena (sõnana) või tuleb ette üksnes sõna osana (vt M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, Eesti keele grammatika I. Morfoloogia ja sõnamoodustus. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1995, lk 408).

(mitte *kriminoloogiline*); või 2) lõppsilbi võrra: *logistika* > *logistiline* (mitte *logistikaline*). Liide säilib, kui eri sõnu on vaja tähenduslikult lahus hoida, vrd nt *füüsiline* ja *füüsikaline*, *akadeemiline* ja *üleakadeemiline*.

Omadussõna liite-eelne tüvi võib tuletusaluseks olevast nimisõnast erineda. See toetab seisukohta, et omadussõnaliide ei seostu mitte nimisõnaga, vaid seotud võõrtüvega: vrd *anoreksia* ja *anorektiline* (samuti nimisõna *anorektik*), *düsleksia* ja *düslektiline* (nimisõna *düslektik*), *kemotaksis* ja *kemotaktiline*, *tromboos* ja *trombootiline* (mitte *trombosiaalne*), *mükoos* ja *mükootiline*.

Kas kummitaoline on *kumjas*?

jas-liide moodustab nimisõnale liitudes sarnasust väljendava tuletise, mida sobib kasutada vastava liitomadussõna (põhisõnaks *taoline*, *sarnane*) sünonüümina. Näiteks *pesataoline* = *pesajas*, *kruvitaoline* = *kruvijas*, *kummitaoline* = *kumjas*, *kärjetaoline* = *kärgjas*, *labürinditaoline* = *labürintjas*, *rubiinisarnane* = *rubiinjas*.

NB! Ühesilbiliste ülipika kaashäälikuga lõppevate sõnade puhul tuleb arvestada kaashäälikuühendi õigekirjutust, st *jas*-liite seostumisel alustüvi lüheneb: *kamm* + *-jas* > *kamjas*, *rull* > *ruljas*, *tünn* > *tünjas*, *uss* > *usjas*.

Kas juuksed on *siidised* või *siidsed*?

Siin on tegu juhtumiga, kus ühest ja samast tüvest on moodustatud kaks eri sisuga tuletist. Omastavale (*siidi*-) liitunud *ne*-liide annab tuletise *siidine*, mis tähendab 'siidi sisaldav; siidpehme'. Nimetava käände vormi (*siid*-) põhjal saadud *siidne* tähendus on 'siidist tehtud'. Juuksed on *siidised*. Samamoodi erinevad näiteks *muldne* 'mullast tehtud või koosnev; muldvana' ja *mullane* 'mullaga kaetud või koos'.

Kas *varane* või *varajane* sekkumine?

Õige on mõlemad: ühel juhul on mäarsõnaga liitunud liide *-ne*, teisel juhul selle pikem variant *-jane*. Tähdenduselt on *varane* ja *varajane* sünonüümid, näiteks *varajane* sekkumine, *varajane* kevad, *varajane* kartul, *varajasel* tunnil ning *varane* äratus, *varased* sordid, *varases* lapsepõlves. *Hilise* vastandina esitab õigekeelsussõnaraamat küll vaid *varajase*.

Kas õige on *portabiilne* või *portatiivne*?

Siin on küsimus alustüve keelsuses. Inglisemõjulise sõna *portabiilne* (vrd ingl *portable*) asemel tuleks kasutada eesti keeles juba käibivat, prantsuse sõnast *portatif* lähtuvat omadussõna *portatiivne*. Muidugi sobib ka omasõna *kantav* (pikemalt *kaasakantav*). Vastavad nimisõnad on *portatiivsus* (mitte *portabiilsus*, vrd ingl *portability*) ja *(kaasas)kantavus*.

Kas mõõtühikust lähtuv omadussõna on *ne-* või *line*-liiteline?

Mõõtühikutest tuletatud omadussõnad on valdavalt *ne*-liitelised. Näiteks *viiegrammine* (= viie grammi raskune) pakike, kolmeliitriine nõu (= kolm liitrit mahutav, vrd nimisõna: võttis kaasa kolmeliitriise ~ kolmeliitrilise), *meetrine*² (= meetripikkune) vai, kümnesendine münt (vrd nimisõna: pillas maha kümnesendise ~ kümnesendilise), *sajakroonine* summa (vrd nimisõna: võttis taskust *sajakroonise* ~ *sajakroonilise*), *30-kraadine* palavus,

---

² Iseseisva sõnana käibiv *meetriline* on kasutusel muusika- ja kirjandusterminina tähenduses 'meetrikasse või meetrumisse puutuv'. Üksnes liitsõnus esinev *-meetriline* lähtub 1) *meetria*-liitsõnast, nt *geomeetriline* < *geomeetria*, või 2) *meeter*-liitsõnast, mis märgib mõõteriista, nt *baromeetriline* < *baromeeter*, või värsimõõtu: *heksameetriline* < *heksameeter*.

180-*kraadine* pööre, kuuekümnepäevane lamp, 1,3-*megapiksline* pilt.

Mõne mõõtühiku puhul käibib *ne*-tuletise kõrval tähenduselt erinev *line*-tuletis: *liitriiline* (= liitriiviisi) doseerimine, *tonniline* mõõtesüsteem, *kraadiline* jaotus (parem küll liitsõna *kraadijaotus*).

Ajähikute põhjal saadud tuletised on samuti *ne*-liitelised, nt *viiepäevane* töönael, *nädalane* (= nädalapikkune) äraolek, *aastane* (= aastavanune) laps. Erandiks on *sekund*, *minut*, *tund* ja *kuu*, kus sama sisu väljendab nii *ne*- kui ka *line*-omadussõna: mõnesekundine ~ mõnesekundiline hilinemine, viieminutine ~ viieminutiline paus, kahetunnine ~ kahetunniline loeng.

Sõnast *kuu* on rööpselt moodustatud kaks samatähenduslikku tuletist – pika täishäälikuga *kuune* ja diftongiga *kuine*. Mõlemat sobib kasutada tähenduses 'kuuvanune' ja 'kuupikkune'. *line*-liiteline tuletis *kuuline* on õige üksnes kuupikkust tähistama. Näiteks kutsikas on kolmekuune või kolmekuine, kuid mitte kolmekuuline. Küll saab leping olla kolmekuune, kolmekuine või kolmekuuline.

Kas palgatõus on kümneprotsendine või kümneprotsendiline?

Tähenduses 'mingit arvu protsente moodustav või sisaldav' on *protsendiline* sünonüümne sõnaga *protsendine*. Seega kümneprotsendiline ~ kümneprotsendine palgatõus; viie ja poole *protsendiline* ~ viie ja poole *protsendine* lahus. Tähenduses 'protsentides väljendatud' on *protsendiline* sünonüümne sõnaga *protsentuaalne*: vastajate *protsendiline* ~ *protsentuaalne* jaotumine.

Kas ringhäälingumaja arhitektuurne või arhitektuuriline lahendus?

Mõlemad omadussõnad lähtuvad samast alussõnast, ent erinevad mõnevõrra tähenduselt: *arhitektuurne* on 'arhitektuuri

nõuetele vastav, arhitektooniline' ja *arhitektuuriline* 'arhitektuurisse puutuv, arhitektuuri-'. Sellise paari moodustavad ka näiteks *struktuurne* 'kindla struktuuriga' ja *struktuuriline* 'struktuurisse puutuv, struktuuri-'.

Omadussõna ja nimisõna ühendi asemel on mõnikord parem liitnimisõna, nii ka siin: ringhäälingumaja *arhitektuuri*-lahendus (mitte *arhitektuurne* ega *arhitektuuriline* lahendus), *arhitektuurimälestiste* (mitte *arhitektuuriliste* mälestiste) kaitse, *struktuuriüksus* (mitte *struktuuriline* üksus).

Kas *multikulturaalne*, *multikultuurne* või *multikultuuriline* ühiskond?

Liitsõna *multikulturaalne* on eesti keelde siginenud inglise *multicultural*'i mõjul. Kuna eesti keeles on juba käibel kaks *kultuur*-tüvelist omadussõna, tasub hinnata nende sobivust. Sõna *kultuuriline* tähendab 'kultuuri alale kuuluv, kultuuri-' ja *kultuurne* 'kõrgel kultuuritasemel olev, kultuurinimesele omane'. Tähtsuse põhjal sobib neist kahest liitsõna järellosa *kultuuriline*. Esiosa *multi*- vasted eesti keeles on *mitme*-, *mitmekordne* ja *mitmik*-. Kõike seda arvestades on siin parim lahendus *mitmekultuuriline*. Analoogsed on *monokultuurne* ja *interkulturaalne*, mille asemel on paremad vastavalt *ühekultuuriline* ja *kultuuri*-*devaheline*.

Kas *traditsiooniline* või *traditsionaalne* marinaad?

Võõromadussõna moodustamisel saab lähtuda kas 1) eesti keeles käibivast võõrnimisõnast, nt *traditsioon* > *traditsiooniline*, *funktsioon* > *funktsiooniline*, *institutsioon* > *institutsiooniline*, *kontseptsioon* > *kontseptsiooniline*, *moment* > *momentne*, *aroom* > *aroomikas*; või 2) rahvusvahelisest seotud võõrtüvest, nt *traditsionaal*- > *traditsionaalne*, *funktsionaal*- > *funktsionaalne*, *institutsionaal*- > *institutsionaalne*, *kontseptuaal*- >

kontseptuaalne, momentaan- > momentaanne (mitte *momentaalne*, vrd vn *моментальный*).

Paljud rahvusvahelised omadussõnatüved kipuvad eesti keelde signinema põhiliselt inglise keele kaudu. Kui tähenduslikku vahet pole (nagu ka ülaltoodud näidete puhul), võiks eelistada eesti keelele omasemat tuletist: *traditsiooniline* marinaad. Seetõttu pole vajadust ka uute võõrapäraste tuletiste järele: *kontekstuaalne* (vrd ingl *contextual*) → *kontekstiline*; *konstruktsionaalne* (vrd ingl *constructional*) → *konstruktsiooniline*; *kolmedimensionaalne* (vrd ingl *dimensional*) → *kolmedimensiooniline* (või omasõnaga *kolmemõõtmeline*); *operatsiooniline* (vrd ingl *operational*) → *operatsiooniline*; *protseduraalne* või *protseduurne* (vrd ingl *procedural*) → *protseduuriline*; *ekstremaalne* (vrd vn *экстремальный*) → *ekstreemne* või *ekstreem-*: *ekstreemsed* tingimused või *ekstreemtingimused*.

Kui samas tähenduses on käibel mõlemad omadussõnad, sobib liitomadussõna moodustamisel võõrapärasem omadussõna liita võõrtüvega ja eestipärasem omadussõna omatüvega, vrd nt *polüfunktsionaalne* ja *mitmefunktsiooniline*.

Kumb on õige omadussõna, kas *elektrooniline* või *elektroonne*?

Esimesel juhul on seotud võõrtüvele liitunud *line-*, teisel juhul *ne-*liide. Mõlemad sõnad on õiged, *elektrooniline* on rohkem levinud. Neid sõnu sisaldavate nimisõnafraaside kõrval saab kasutada ka *elektron*-liitsõnu, nt *elektrooniline* ~ *elektroonne* andmebaas on *elektron*andmebaas. Tähenduselt võrdsed on ka näiteks omadussõnad *analoogiline* ja *analoogne*, *ergonoomiline* ja *ergonoomne*, *eooliline* ja *eoolne*, *sünkrooniline* ja *sünkroonne*. Lühemad sõnad on tekkinud pikemate kõrvale.

Üksnes *ne*-liitelisena on normitud *fotogeenne* (mitte *fotogeeniline*, vrd vn *фотогеничный*) ja *telegeenne* (mitte *telegeeniline*).

Kas õige on *üleriiklik* või *üleriigiline* kokkutulek?

Õige on *üleriigiline* 'kogu riiki hõlmav või puudutav, ülemaaline', nt *üleriigiline* kokkutulek, *üleriigiline* olümpiaad, *üleriigiline* südameprojekt, *üleriigiline* vene rahvakoorige festival. Tuletusluseks on siin kaassõnafraas, millest *line*-omadussõna on saadud ühtaegu liitmise ja tuletamise teel: *üle* + *riigi* + *-line*. Samasugused on *üleestiline* ~ *üle-eestiline* 'kogu Eestit hõlmav või puudutav; kogu Eestile omane' (< üle Eesti), *üleeuroopaline* (< üle Euroopa), *ülevenemaaline* (< üle Venemaa).

Kas *prestiižikas* või *prestiižne*?

Õiged on mõlemad. Üks sõna on moodustatud *kas*-liitega: *prestiiži* + *-kas* > *prestiižikas* ja teine *ne*-liitega: *prestiiž* + *-ne* > *prestiižne*. Tuletistel on sama tähendus: lugupeetav, mõjukas, mainekas. Selliseid sünonüümseid paare on veel *efektikas* ja *efektne*, *koloriidikas* ja *koloriitne*. Mõnel juhul on sünonüümsus osaline, nt *perspektiivikas* 'lootustandev, paljutootav, tulevikuväljavaadetega' ja *perspektiivne* 'perspektiivis joonistatud; perspektiivikas'.

Kas õige on *ebarentaablne* või *ebarentaablik*?

Omadussõna *rentaabel* vastand on *ebarentaabel*: Laev müüdi maha kui ebarentaabel. Osise *-aabel* näol on tegemist ainukese omadussõnade võõrsufiksiga eesti keeles.³ Teise omadussõnasufiksi liitmiseks puudub vajadus. Selliseid sõnu on veel *variaabel* (või *variantne*, kuid mitte *variaabelne*), *reliaabel* (mitte *reliaabne*), *komfortaabel* (või *komfortne*). Neist omadussõnadest saadud nimisõnad on *rentaablus* (*rentaabl/i* + *us*) ja *ebaren-*

³ Vt S. Vare, Võõrliiteid ja seotud võõrtüvesid eesti keeles. – TEA koolisõnastik. Võõrsõnad. Tallinn: TEA, 2006, lk 652.

taablus, variaablus (või *variantsus*, kuid mitte *variaabelsus*), *reliaablus, komfortaablus*.

Oma Keel 2007, nr 1 ja 2008, nr 1

Tegusõnatuletus

Kas tegusõna, mis märgib loomade varustamist mikrokiipidega, on *kiipima* või *kiibistama*?

Tegusõna, mis iseloomustab tegevust tulemuse või vahendi kaudu, saadakse enamasti *sta*-liitega. Näiteks märgiga varustamist väljendava tegusõna saamiseks liidame nimisõna *märk* omastava vormile tegusõnaliite *-sta*: *märgi* + *-sta* > *märgistama*, samuti *kiip* : *kiibi* > *kiibistama*, *praht* : *prahi* > *prahistama* 'prahiga reostama' (vrd analoogne *prügistama*), *hind* : *hinna* > *hinnastama* 'hinnaga varustama, hinda määrama', *võrk* : *võrgu* > *võrgustama* 'Interneti-ühendusega varustama'.

mõte-tüüpi sõnades liitub *sta*-liide nimetava käände vormile, nt *suhe* > *suhestama* 'suhtesse seadma' (mitte *suhtestama*), *piire* > *piirestama* 'piirdega varustama' (mitte *piirdestama*), *valve* > *valvestama* 'valve alla võtma', *surve* > *survestama* 'surve alla panema'. Nimetava käände vormiga haakub ka *da*-liide, kui tuletusalus on nimetavas kahesilbiline ja lõpeb kaashäälikuga. Seejuures nõrgeneb kolmandavänteline tüvi liite ees teisevänteliseks: *tüübel* (III v) > *tüübeldama* (II v), *kapsel* > *kapseldama*, *raster* > *rasterdama*. Nii on ka tüüpsõna enda puhul: *number* > *nummerdama*.

Kas *eineta* või *einestama*, *lõunata* või *lõunastama*?

ta- (*da-*) ja *sta*-liide on enam-vähem sama tähendusega, kuid neil on välja kujunenud oma kasutuspiirkonnad. Mõnest sõnast

on olemas nii *ta-* kui ka *sta-*verb. Samatähenduslikud on näiteks *eineta* ja *einesta* 'sööma, einet võtma', *lõunata* ja *lõunasta* 'lõunat sööma', *kõditama* ja *kõdistama* 'kõdi tekitama', *mürgitama* ja *mürgistama* 'mürgiseks tegema, mürgiga saastama', *mõjutama* ja *mõjustama* 'mõju avaldama'. Sünonüümsus võib olla ka osaline, nt tähenduses 'tuulutama, õhuga varustama' sobib nii *õhustama* kui ka *õhutama*, tähenduses 'ergutama' aga üksnes *õhutama*.

Samas on neidki ühehäälsamast tuletusalusest lähtuvaid *ta-* (*da-*) ja *sta-*verbe, mis tähenduselt erinevad, nt *aurutama* 'auruga töötlemine; auru tekitama' ja *aurustama* 'auruks muutma'; *suhkurdama* 'suhkruga üle riputama või magusaks tegema' ja *suhkrustama* 'suhkruks, suhkrutaoliseks tegema'.

Mõne alussõna puhul on normitud üks või teine variant, nt ÕSi järgi on tähenduses 'viiludeks lõikama' õige *viilutama*, mitte *viilustama*.

Kas *turundama* või *turustama*?

Tegusõna *turustama* tähendusega 'turgu leidma, turule saatma [kaupu]' on fikseeritud Elmar Muugi „Väikeses õigekeelsus-sõnaraamatus” (1933). „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat” (1937) esitab peale verbi *turustama* ka sellest lähtuva nimisõna *turustus*.

Verb *turundama* esineb esimest korda 1934. aastal ilmunud Ferdinand Karlsoni ja Johannes Voldemar Veski „Õigusteaduse sõnastikus”. J. V. Veski sõnul kuulub *turundama* (koos teiste esitatud näidetega) „enam või vähem uudisliku laadiga tulemuste liik”.¹ Sõna pakuti saksa *kotieren* ja vene *комировать* vasteks. Sõna *koteerima* (sünonüüm *noteerima*) tähendab ÕS 2006 järgi 'börsil hinda või kurssi määrama', võõrsõnade leksikon märgib tähenduseks 'välisvaluuta või väärtpaberite hinda kindlaks mää-

---

¹ F. Karlson, J. V. Veski, Õigusteaduse sõnastik. Tartu: Akadeemilise Kooperatiivi Kirjastus, 1934, lk VII.

rama; hindama, väärtustama'. „Õigusteaduse sõnastik” annab ka nimisõna *turund*, mis on saadud verbist *turundama* tagasituletuse (konversiooni) teel ja mõeldud märkima börsi.

Neljakümneaastase vaheaja järel ilmus *turund*-tüvi uuesti sõnastikesse seitsmekümnendatel – 1976. aasta õigekeelsussõnaraamatus on nimisõna *turundus*, mis märgib inglise *marketing*'i vastena turuasjandust.

Verbi *turundama* nüüdiseesti kirjakeeleallikad (õigekeelsus- ja seletussõnaraamat) ei tunne, argikeeles kasutatakse seda tihti ekslikult *turustama* tähenduses: ravimeid *turundatakse* → *turustatakse*. Võimalik, et *turundama* kasutuse taga on arvamus, et *turundus* lähtub *nda*-liitelisest tegusõnast (*turu/nda*-ma + *-us*), nagu *turustus* lähtub *sta*-liitelisest tegusõnast (*turu/sta*-ma + *-us*). Tegelikult on *turundus* hoopis *ndus*-liiteline (*turg* : *turu* + *-ndus*), mida on märkinud ka mitmed sõnamoodustusallikad.²

Turundus on tähenduselt laiem kui *turustus*, märkides ÕS 2006 järgi nii turuteadust (käsitleb turu-uurimist, müügikorraldust, turustamist, reklaami jms) kui ka turutegevust (tagab ettevõtte kohanemise turuoludega).

Kas tangid, millega tehakse lokkis juukseid sirgeks, *sirgendavad* või *sirgestavad*? Kas liha saab *peenendada* või *peenestada*?

Küsimus on siin *nda*- ja *sta*-lõpuliste tegusõnade moodustamises omadussõna baasil. Sufiksi *-sta* liidame omadussõna algvõrdele: *sirge* + *-sta* > *sirgestama* 'sirgeks tegema', *peen* : *peene* > *pee-*

² Vt nt M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1995, lk 528; S. Vare, Nimisõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1981, lk 122; R. Kasik, Eesti keele sõnatuletus. Teine, täiendatud ja parandatud trükk. Tartu Ülikooli Kirjastus, [2004], lk 136.

nestama 'peeneks tegema'. *nda*-lõpp on tegelikult kahe sufiksi ühend (-*ne* + *-da*), mis tekib sufiksi *-da* liitmisel omadussõna keskvärde vormist lähtuvalle *ne*-liitelisele verbile: 1) *sirge(m* → $\emptyset$) + *ne-* > *sirge/ne-ma* 'sirgemaks minema'; 2) *sirge/n(e* → $\emptyset$) + *-da* > *sirge/n/da-ma* 'sirgemaks tegema'; samuti *peenem* > *peenemema* 'peenemaks minema'³ > *peenendama* 'peenemaks tegema'⁴.

Sobiva tegusõna valimiseks hindame kaht tähendust. *da*-liiteline tegusõna (*sirgendama*, *peenendama*) märgib tegevusobjekti viimist (mitte järsku muutust) ühest olukorrast teise või siis (järkjärgulist) varustamist mingi tunnuse või omadusega – vastavalt 'sirgemaks tegema' ja 'peenemaks tegema'. *sta*-liiteline tegusõna (*sirgestama*, *peenestama*) väljendab tegevusobjekti seisundimuutuse põhjustamist, kusjuures alussõna (*sirge*, *peen*) märgib muutuse tulemust: 'sirgeks tegema', 'peeneks tegema'. Juuksehooldusriista nimetusse sobib tugevama tähendusega *sta*-verbi tuletis *sirgestus*: *sirgestustangid*. Liha saab nii *peenendada* 'peenemaks teha' kui ka *peenestada* 'peeneks teha', sõna valikul tuleks lähtuda väljenduseesmärgist.

³ Vt ka S. Mäearu, Nüüdiseesti deadjektiivsed *ne*-translatiivid. – Emakeele Seltsi aastaraamat 34. 1988. Sõna ja termin. Tallinn: Eesti Raamat, 1991, lk 47–54.

⁴ Siin on nähtud ka *nda*-sufiksi liitumist: *suur* : *suure* > *suure/nda/ma*; osa sõnade puhul on nähtud tüvevokaali (*a*, *u*, ka *i*) teisenemist *e*-ks: *must* : *musta* > *muste/nda/ma*; vt nt M. Erelt, T. Erelt, K. Ross, Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007, lk 375.

Kas professor saab *emeriteeruda*? Kas perekond *kohandub* või *kohaneb* uutes oludes?

Refleksiiv ehk enesekohane tegusõna on sihitu tegusõna⁵ ja väljendab subjekti (tegija, olija) endaga toimuvat tegevust. Suur osa *u*-liitelistest refleksiividest lähtub sihilistest tegusõnadest, näiteks *pilbastuma* 'pilbasteks purunema' < *pilbastama* 'pilbasteks lõhkuma'; *avarduma* 'avara(ma)ks muutuma' < *avardama* 'avara(ma)ks tegema'.

Vajaduse korral saab *u*-verbe moodustada nii oma- kui ka võõrtüvelistest tegusõnadest (ÕSist ei pruugi kõiki neid leida): *emeriteerima* '(vaimulikku, professorit) vanaduspuhkusele laskma, ametist vabastama' > *emeriteeruma*, nt *emeriteerunud* professor; *rehabiliteerima* 'tervist või toimetuleku- ja töövõimet taastama; juuras: karistust kustutama, au ennistama, head nime jalule seadma' > *rehabiliteeruma*; *marineerima* 'äädika ja vürtsiga hoidistama' > *marineeruma*, nt (lase lihal) *marineeruda*; *luitestama* > *luitestuma*, nt liivatasandik on *luitestunud*; *kõrbestama* > *kõrbestuma*; *suhestama* > *suhestuma*; *sarnastama* > *sarnastuma*; *rahvusvahelistama* > *rahvusvahelistuma*; *üleilmastama* > *üleilmastuma*.

u-lisena on normitud ka varem *i*-lisena käibinud refleksiivid *emigreeruma* 'välja rändama' (mitte *emigreerima*), *migreeruma* 'teisale siirduma, rändama', *immigreeruma* 'sisse rändama', *finišeeruma* 'distanti lõpp-punkti jõudma'.

u-tuletiste moodustamisel tuleb arvestada semantiliste pii-rangutega. Igast tegusõnast pole *u*-refleksiiv võimalik, harilikult ei moodustata neid sihitutest tegusõnadest, mis juba väljendavad enesekohasust. Nende hulgas on omatüvelisi juurverbe: *kostma* 'kuulduma' (mitte *kostuma*), nt *kostis* hääli, eetrist

⁵ Sihiline tegusõna on tegusõna, mis harilikult esineb koos sihitisega, nt *keetma*, *tänama*, *võitma*, *ärritama*. Sihitu tegusõna esineb ilma sihitiseta, nt *keema*, *lahkuma*, *noogutama*, *undama*.

kostev muusika; *pleekima* 'värvainest või värvusest vabanema' (mitte *pleekuma*), nt välisvärvide toonid *ei pleegi*; *säilima* 'alal hoiduma' (mitte *säiluma*), nt metsad *säilivad*, kaua *säiliv* mahl; *ühtima* (mitte *ühtuma*); ning tuletisverbe: *minestama* 'mines- tusse langema', *hallitama* 'hallitusega kattuma', *tilgastama* 'pisut hapuks minema', nt piim *tilgastab*.

u-refleksiive ei moodustata ka *ta-/da*-verbidest, mis lähtuvad sihitutest tegusõnadest, sest puudub vajadus samatähendusliku *u*-tuletise järele, nt *kohanema* > *kohandama* > *kohanduma*: perekond *kohaneb* (mitte *kohandub*) uutes oludes.

Enesekohast sisu kannavad ka mõned *eeri*-verbid: *preva- leerima* 'ülekaalutsema, valitsema' (mitte *prevaleeruma*), nt 1990ndate alguses *prevaleeris* arvamus .. ; *resideerima* 'elama, asuma (kõrge võimukandja kohta)' (mitte *resideeruma*), nt suur- saadik *resideerib* Riias.

Siiski on üksikuid selliseid tegusõnapaare, kus sihitu ene- sekohase verbi kõrval käibib ka *u*-tuletis. Võrdset võimalikud on näiteks *opteerima* ja *opteeruma* 'kodakondsust valima (eriti ühelt riigilt teisele mineval maa-alal)', *kalgenema* ja *kalgenduma* 'tarduma, tardudes kokku minema'.

Kas kursusele *registreeritakse* või *registreerutakse*?

See on sage küsimus. Tegusõna *registreerima* tähendab 'kirja panema, üles märkima, sisse kandma' ja *registreeruma* 'end registreerima või registreerida laskma'. Kui registreeritakse ennast, siis saab *registreeruda*. Registreerida saab ka teisi, nt *registreeris* enda ja oma kolleegid teabepäevale. See, kes on end registreerinud, on pigem *registreeruja* (või *registreerunu*) kui *registreerija*. Palume *eelregistreeruda* on õige, kuigi harilikult öeldakse *eelregistreerida*.

Kumba sõna kasutada, kas *segmenteerima* või *segmentima*?
Kas on olemas sõna *püreeerima* või *püreeestama*?

Võõr- ja omaliitega verb või otsetuletis⁶ käibivad võrdväärsete variantidena juhtudel, nagu *arhiveerima* ja *arhiivima*, *installeerima* ja *installima*, *positsioneerima* ja *positsioonima*, *programmeerima* ja *programmima*, *projekteerima* ja *projektimata*, *rajoneerima* ja *rajoonima*, *sekvestreerima* ja *sekvestrimata*, *skaneerima* ja *skannima*, *standardiseerima* ja *standardima*, *struktureerima* ja *struktuuristama*.

Pikema, mitme sufiksiga variandi asemel tuleb kindlalt eelistada lühemat *eeri*-sõna või lühenenud tüvega liiteta verbi: *digitaliseerima* → *digiteerima*, *friteerima* ~ *fritüürimata* → *frititima*, *inventariseerima* → *inventeerima*, *minimaliseerima* ~ *minimiseerima* → *minimeerima*, *optimaliseerima* ~ *optimeerima* → *optimeerima*, *prioritiseerima* ~ *prioritetiseerima* → *prioriseerima*, *sponsoriseerima* ~ *sponsoreerima* → *sponsimata*, *spondeerima*.⁷

Tihti sobib *eeri*- või *eeru*-tegu sõna asemele paremini omaliitega verb või otsetuletis. Näiteks *apostilleerima* → *apostillimata* 'apostilli lisama', *diagnostitseerima* ~ *diagnooseerima* → *diagnoosimata*, *europaliseeruma* ~ *europaseeruma* ~ *europaiseeruma* → *euroopastumata*, *fokuseerima* → *fookustumata*, *internetiseerima* → *internetistumata* ~ *internettimata*, *karamelliseerima* → *karamellistumata*, *litsentseerima* → *litsentsimata*, *püreeerima* → *püreeestumata*, *segmenteerima* → *segmentimata*, *sorteerima* → *sortimata*.

⁶ Otsetuletuse korral lisatakse käändsõna tüvele verbi morfoloogilised tunnused ilma liidet kasutamata.

⁷ *eerima*-tegu sõnade kohta vt ka S. Mäearu, *eerima*-verbid keelekoraldussõnaraamatus. – T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik, Keelenõuanne soovitab. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1996, lk 42–47; T. Erelt, Terminiopeetus. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 255–257.

Võõrtüvelisest teonimest lähtuvalle tegusõnale tuleks eelistada selle teonime aluseks olnud verbi, nt (*inaugureerima* > *inauguratsioon* >) *inauguratsioonima* → *inaugureerima*, (*monteerima* > *montaaž* >) *montaažima* → *monteerima*, (*dreenima* > *drenaaž* >) *drenaažerima* → *dreenima*. Mõnel juhul on tuletisverbi asemel selgem fraas, nt *garažeerima* → *garaaži panema*, *garaažis hoidma*.

Ületuletust esineb ka oma tegusõnade puhul: *elulema* → *eluma* 'üle elama, ellu või püsima või alles jääma' (eeskätt on kasutusel meditsiinistatistikas nimisõnatuletisena *elulemus* → *elumus*); *levinema* → *levima*; *paremustama* → *parandama*, *parendama*; *teravustama* → *teravdama*.

Mõnel juhul ilmneb vastupidine tendents: kasutatakse liite võrra lühendatud sõna, aga õige on siiski just pikem kuju: *kõduma* → *kõdunema*, *lülima* → *lülitama*. Samas on käibel selliseid analoogseid lühema ja pikema verbi paare, mille tähendus kattub täielikult, nt *kiduma* ja *kidunema* 'viletsaks jääma; põdur olema, kiratsema', *loojuma* ja *loojenema* 'looja minema'; või osaliselt, nt *hävima* 'otsa või hukka saama' ja *hävinema* 'järgjärgult, vähehaaval hävima'.

Määrsõnatuletus

Miks on sõna *koheselt* ebasoovitav (ÕSis looksulgudes)?

Määrsõnadel *kohe* ja *koheselt* ei ole tähenduslikku vahet, *koheselt* on saadud omadussõnast *kohene*, mis omakorda lähtub määrsõnast *kohe*. Seega on tegemist ületuletusega, st tuletis (*koheselt*) ei anna tuletusaluse sõnaga (*kohe*) võrreldes sisu poolest midagi juurde. Sellistel juhtudel tuleks eelistada *lt*-määrsõna aluseks olnud sõna või fraasi: *plaaster nahalt koheselt* → *kohe eemaldada*; *mobiiltelefon peab olema ööpäevaringselt* → *ööpäev läbi* sisse lülitatud; ei tulnud *varasemalt* → *varem* kokku lepitud

kohta; *teistkordselt* → *teist korda* kokku kutsutud üldkoosolek; *vastastikuselt* → *vastastikku* kasulik koostöö; *mõlemapoolselt* meeldiv → *mõlemale poolele* meeldiv. Samuti *aastaringelt* → *aasta ringi*, *esmakordselt* → *esimest korda*, *igapäevaselt* → *iga päev*, *suukaudselt* → *suu kaudu*, *üleeestiliselt* → *üle Eesti*, *täisajaliselt* → *täisajaga* jne.⁸

Kas sõna *meretsi* võib ikka kasutada?

Selle sõna õige vorm on *meritsi* 'merd mööda, mereteed pidi', mis lähtub nimisõna *meri* nimetavast. Enamasti liitub *tsi*-liide aga tõepoolest omastava käände vormile: *nimetsi* 'nimepidi, nime järgi', *meilitsi* 'meili teel', *postitsi*, *veebitsi*, *telefonitsi* 'telefoniga, telefoni teel', *võrgutsi* 'võrgu kaudu'. Mitmuse tüvest on saadud *maitsti*, *teitsi*, *sõnutsi* 'sõnade järgi, sõnade kohaselt, sõnul', *süvitsi* 'sügavuti, süviti'.

Kumb on õige, kas *inimeseti* või *inimesiti*? Kas *maakonniti* on sobiv tuletis?

ti-liitele eelneb harilikult ainsuse omastava tüvi: *silbiti*, *hommi-kuti*, *tegevusalati*. Mitmuslik tüvi on tavalisem siis, kui sõna on mitmuses *i*-tüveline, nt *osa* : *osi* + *-ti* > *ositi*, *inimene* : *inimesi* > *inimesiti*. Tüvi ei ole mitmuslik siis, kui ainsuslik tüvi on *i*-line, nt *sessiooniti*, või moodustuks mitmuses diftong, nt *liikmeti*.

Astmevahelduslike sõnade tugevaastmeline tüvi nõrgeneb liitumisel: *keeliti* (II välde, vrd mitmuse osastav *keeli* III välde), *päeviti*, *esmaspäeviti* (mitte *esmaspäevati*). Ka *kond*-liiteliste alussõnade puhul moodustatakse tuletis nõrgenenud tüvega mit-

⁸ Vt ka S. Mäearu, *lt*-liitelised mäarsõnad. – T. Erelt, M. Erelt, M. Raadik, T. Leemets, S. Mäearu, Keelenõuanne soovitab 2. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 117–139.

muse vormist: *perekondi* > *perekonniti*, *piirkonniti*, *valdkonniti* jne. *ti*-määrsõnad sobivad asendama paberlikku ühendit (mille) *lõikes*, nt maakondade *lõikes* → *maakonniti* ~ *maakondade kaupa*, teaduskondade *lõikes* → *teaduskonniti* ~ *teaduskondade kaupa*.

Öösiti 'öistel aegadel, öödel, öiti' lähtub määrsõnast *öösi* 'öösel', mitte pole seotud määrsõnadega *ööseks* ega *öösel*. Alus-tüve lõppvokaal on asendunud tuletises *kevaditi*; argikeeles on käibel ka omastava tüvest lähtuv *kevadeti*.

Kas sõnadel *kiiresti* ja *kiirelt* on tähendusvahe?

Neil sõnadel tähendusvahet ei ole: aeg kaob *kiirelt* ja *kiiresti*. Samasugused on ka nt *lahkelt* ja *lahkesti*, *hõlpsalt* ja *hõlpsasti*; muusika mängib *valjult* ja *valjusti*. Kui sama tähendusega on määrsõnade algvõrdevormid, on seda ka keskvõrdevormid: *lahkemalt* ja *lahkemini*, *hõlpsamalt* ja *hõlpsamini*, *valjemalt* ja *valjemini*. Osalised sünonüümid on nt küsi *julgelt* ja *julgesti*, vrd *julgesti* 'kindlasti, kahtlemata' üle saja osavõtja; vastab *lihtsalt* ja *lihtsasti*, vrd *lihtsalt* imetlusväärne; külma ilmaga võib *kergelt*, *kergesti* 'hõlpsasti' külmetada, vrd olen *kergelt* 'natuke' külmetanud. Tähenduselt erinevad *kindlalt* 'tugevasti, kõvasti, vankumatult' ja *kindlasti* 'kahtlemata, tingimata, igal juhul', nt seisab *kindlalt* püsti, tulen *kindlasti*.

ndus*-liide eesti keeles ehk *peksandusest* ja *pärandusest* *e-postinduse* ja *perearstinduseni

Argo Mund

Paarikümne viimase aasta jooksul on sagenenud *ndus*-liite kasutus. Olgugi et seda sufiksit kirjeldab mitu eesti keele sõnamoodustuse käsitlust¹, tekkis mõte anda paljudest värvi-katest juhutuletistest ülevaade omaette artiklina. Näited olen kogunud ajakirjandusest (pms Postimehe ja Virumaa Teataja Interneti-lehelt), aga mujaltki. Käsitlen vaid noomenist tuletatud *ndus*-derivaate, jättes kõrvale niisugused sõnad, kus *-ndus* on liitsufiks, koosnedes tegusõnaliidetest *-ne* ja *-ta* ning nimi-sõnaliidetest *-us*, nt *pikendus* (*pikk* + *-ne* > *pikene*; *pikene* + *-da* > *pikenda*; *pikenda* + *-us* > *pikendus*), *suurendus*, *kõrgendus*.

Sufiks *-ndus* grammatikakirjeldustes

Liite *-ndus* käsitlusest leidub märke juba XIX sajandil.

Estofiil Arnold Friedrich Johann Knüpfper avaldab 1814. aastal ajakirja Beiträge kolmandas osas nimisõnade tuletamise

---

¹ S. Vare, Nimisõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1981, lk 122–124; M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1995, lk 527–528; R. Kasik, Eesti keele sõnatuletus. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 3. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996, lk 127–128.

ülevaate. Selles leidub ka liide *-andus*, mille kohta on näited *peksandus* 'viljapeksul lademete alt saadud vili', *kaewandus* ja *pärrandus*.²

Eduard Ahrens esitab oma grammatikas „Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes” (1843, 2. tr 1853) *us*-sufiksi variandina ka *ndus*-sufiksi, sõnanäited on *pärandus*, *peksandus*, *rabandus*, *tasandus*, *töstandus* 'saksa *Ackerlotte*', *warandus*. Ahrens kirjutab, et *us*-liide lisatakse peaaegu alati tugevale vormile ja see märgib enamasti abstraktset mõistet.³

Ka Ferdinand Johann Wiedemanni grammatikas „Grammatik der Ehstnischen Sprache” on liide *-ndus* olemas. Wiedemanni meelest on sufiks seotud *nud*-partitsiibiga, teiste näidete hulgast leiame tuletised *jätkandus* 'lisa', *kogundus* ja *kogudus*, *korjandus*, *peksandus* jt. Autor ütleb, et natuke teistsuguse moodustusviisiga on sõnad *istundus*, *kirjandus*, *paigandus* 'elukohat', *pässandus* 'sassiajamine'.⁴ Huvitav on, et neist esimest kasutatakse tänapäevases keeles kujul *istandus*, mille tähendus Wiedemanni sõnaraamatu järgi on 'istik'.

Karl August Hermanni grammatika (1884), mis on teatavasti esimene eestikeelne eesti keeleõpetus, liiteid ei käsitle.

Ülal mainitud XIX sajandi olulisemates eesti keeleõpetuse ülevaadetes esitab substantiividest tuletatud *ndus*-derivaate eraldi vaid Wiedemann, kuid ta ei viita tuletusaluse sõnaliigile.

XX sajandi eesti keele sõnamoodustuse arengut on raamatus „Eesti keelekorraldus” kirjeldanud Tiiu Erelt kokkuvõtlikult nii:

---

² K. Habicht, *us*-liiteliste abstraktnimisõnade areng eesti kirjakeeles. Magistritöö. (Käsikiri.) Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetool, 1995, lk 40.

³ Uue ajastu misjonilingvist. Eduard Ahrens 200. Koostanud ja toimetanud K. Ross. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003, lk 210.

⁴ F. J. Wiedemann, Grammatik der Ehstnischen Sprache. Sankt-Petersbourg, 1875, lk 209–210.

„Sõnamoodustus on kujunenud süsteemipärasemaks. Tuletuses on uusi või elustatud liiteid: *-mu*, *-la*, *-el*, rohkesti on kasutatud *lus-* ja *ndus-*liidet.”⁵

Sajandi esimesest poolest on sufiksi *-ndus* kirjeldamise seisukohalt oluline teos Johannes Aaviku „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika” (1936), kus on kirjas: „Esimesena moodustati „kirjandus” ja selle eeskujul tulid hiljem muud *ndus*-sõnad.”⁶ Kuna Knüpfferi ülevaates olid juba tuletised *rabandus* ja *varandus*, ei pea Aaviku väide paika.

Johannes Valgma ja Nikolai Remmeli „Eesti keele grammatika. Käsiraamat” (1968) annab *ndus*-tuletiste tähendusteks 1) ühiskondliku elu ala, nt *kaubandus*, *kalandus*, *majandus*, ja 2) aretamisasutus või *-ala*, nt *hobusekasvandus*, *istandus*.⁷

Ka paljud üldhariduskooli õpikud on *ndus*-tuletisi maininud. Tähelepanu väärib, et Mati Ereleti ja Silvi Vare gümnaasiumiõpikus on näiteid nii üldkasutatavate *ndus*-tuletiste (nt *aiandus*, *kaubandus*, *kodundus*, *põllundus*) kui ka juhumoodustiste kohta (nt *köögindus*, *saunandus*, *missindus*).⁸

Mati Ereleti, Tiiu Ereleti ja Kristiina Rossi „Eesti keele käsiraamatu” 2. trüki järgi tuletab *-ndus* peamiselt nimisõnadest, harva verbidest nimisõnu, mis väljendavad: a) põhiliselt tegevusala (*aiandus*, *karjandus*, *kalandus*, *pangandus*, *sõjandus*, *kaubandus*), b) harvemini tegevust ennast (*korjandus*), c) tegevuskohta (*istandus*, *kasvandus*), d) kogumit (*kirjandus*, *varandus*).⁹

⁵ T. Erelet, Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2002, lk 31.

⁶ J. Aavik, Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus, 1936, lk 286.

⁷ J. Valgma, N. Remmel, Eesti keele grammatika. Käsiraamat. Tallinn: Valgus, 1968, lk 305.

⁸ M. Erelet, S. Vare, Eesti keele õpik XI klassile. 2., parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn: Koolibri, 1996, lk 14.

⁹ M. Erelet, T. Erelet, K. Ross, Eesti keele käsiraamat. 2., täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 313.

Siinse artikli kirjutamiseks on tuge pakkunud teadusliku „Eesti keele grammatika” I osa ning Silvi Vare (1981) ja Reet Kasiku (1996) tööd (vt viide 1).

Tuletiste vorm ja sisu

Sufiks *-ndus* liitub tavaliselt kahesilbilisele tüvele (alates pearõhulisest silbist), mis võib olla nii oma- kui ka võõrtüvi, nt *asjandus*, *kellandus*, *nukundus*, *eurondus*, *kavalerindus*, *mobiilindus*, *restoranindus*. Uurijad on kirjutanud, et kolme- ja rohkemasilbilise alustüvega tuletisi tajub keelekasutaja normist kõrvalekaldelisena.¹⁰ Kolmesilbilise tüvega on siinsetest näitesõnadest *videondus*. Ka ühesilbilise tüvega tuletisi on vähe, nt *laondus*, *mäendus*, *veondus*, *kantseleindus*, *galeriindus*. Osa *ndus*-tuletisi on saadud liitsõnadest, nt *perearstindus*, *koduõendus*, *loomaaiandus*, *lumelinnandus*.

Liitele eelneb tavaliselt omastavas käändes tüvi. Huvitav on tuletis *madrundus* 'madruseõpetus', mille genitiivi kolmesilbilisest tüvest (*mad-ru-se*) on viimane silp ära kaotatud. Astmevahelduslike sõnade puhul liitub *-ndus* tavaliselt nõrgaastmelisele tüvele (*kaup* + *-ndus* > *kaubandus*, *kokk* + *-ndus* > *kokandus*, *nukk* + *-ndus* > *nukundus*, *särk* + *-ndus* > *särgindus*). Sellest seisukohast on probleemne tuletis *tarvandus* (> *tarvas*). Juursõna *tarvas* omastav kääne *tarva* on III vältes. Küsimusele, kas tuletises välde nõrgeneb, on raske vastata, kuna *tarvandus* on juhutuletis, mida pole kuulda olnud suulisel kasutusel.

ndus-liide ei liitu tavaliselt teistele liidetele, erandid on nt *sidendus* (*-ndus* liitunud *e*-sufiksile), *hoiundus* (lähtub *hoid*-sõnast), *laenundus*, *maksundus*, *lennundus* ja *leiundus* (liitunud *u-le*), *jahindus* (liitunud *i-le*).

---

¹⁰ Eesti keele grammatika I, lk 528.

-ndus võimaldab ka edasituletamist, kõige sagedamini *lik-*liitega, nt *majanduslik, kirjanduslik*.

Üle poolesaja substantiivist saadud *ndus*-tuletise on eesti keeles aktiivselt käibel. Neist lõviosa tähendab tegevusala. Liitega *-ndus* sõnadel on ka muid tähendusi: aretamisasutus või *-ala* (*istandus*), kogu (*kirjandus, varandus*), koht (*kasvandus, lahvandus*), tegevus (*korjandus*), haigus (*rabandus*).

„Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999” on järgmised *ndus*-tuletised: *aiandus, arhiivindus, asjandus, autondus, avandus, börsindus, filmindus, fotonodus, hoiundus, hotellindus, informatsioonindus* ehk *infondus, istandus, jahindus, kalandus, karjandus, kasvandus, kaubandus, kirjandus, kodundus, kokandus, korjandus, krediitindus, laenundus, laevandus, lahvandus, laondus, leiundus, lennundus, linnundus, läänindus, majandus, maksundus, marjandus, merendus, mesindus, metsandus, mullandus, mäendus, müündindus, orjandus, pangandus, patendindus, piimandus, plaanindus, põllundus, raamatukogundus, rabandus, rahandus, raketindus, reklaamindus, sõjandus, trükinodus, tulundus, turundus, vapindus, varandus, veondus, viljandus, värgindus, õendus, ärindus.¹¹*

Sufiksiga *-ndus* on palju juhutuletisi, mis sõnaraamatutesse ei mahu. Allpool esitan mõned olulisemad rühmad, missuguse tähendusega sõnadest saab *ndus*-tuletisi teha. Iga rühma järel on valik lausenäiteid, mille järel sulgudes on lause autori nimi, loo ilmumise koht ja aeg.

1. Isik, nt *arstindus, perearstindus, madrundus, klounindus, beebindus, titendus, beibendus, missindus, modellindus, dändindus, vipindus, fännindus, hipindus, staarindus, giidindus,*

---

¹¹ Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Koostanud T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik, T. Ereht. Toimetanud T. Ereht. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1999.

jõuluvanandus, päkapikundus, rehepäpindus, nuhindus, spioonindus, pioneerindus, sõbrannandus, kavalerindus, äpundus, homondus, lesbindus, litsindus, pätindus, tiblandus.

ndus-tuletise võib moodustada sõnaga, mis märgib isikut ea, välimuse või riietusstiili, sotsiaalse staatuse, elukutse, seksuaalse kalduvuse vm järgi.

- Kool saatis oma õppekavad tutvumiseks, need sisaldavad huvitavaid õppeaineid, nagu merelaevandus, **madrundus** jms. (Katrin Kask, Virumaa Teataja 09.03.2004)
- Kurvastuseks **beibenduse** harrastajaile: miniseelik peitke sügavale riidekappi .. (Britt Rosen, Postimees Extra 09.10.1999)
- **Vipindusest.** .. julgeolekuteenistus pani võistluspaiga ümber kõik nõöbid hermeetiliselt kinni ja mõne veel pealekauba. Põhjus oli selles, et võistlust tuli vaatama Jaapani keisri onupoeg abikaasaga. (Raul Rebane, Postimees 17.02.1998)
- Hakati seisma igasuguste grupeeringute eest, sest arvati, et see läks hästi peale. Mõni tegeles jõmluse, mõni **litsinduse**, kolmas representeeritutega. (Olari Taal, Eesti Päevalehe nädalalõpulisa Laupäev 17.07.2004)

2. Koht, nt *apteegindus, koolindus, kõrgkoolindus, ülikoolindus, eraülikoolindus, puukoolindus, farmindus, fondindus, hallindus, hipodroomindus, kasiinondus, salongindus, galeriindus, kinondus, teatrindus, klubindus, kooperatiivindus, köögindus, lasteaiandus, mõisandus, putkandus, europutkandus, saunandus, talundus, ökotalandus, telendus, teleturundus, baarindus, diskobaarindus, pubindus, restoranindus, tualetindus, bordellindus.*

- Kõige aeglasemalt muutub ühiskonnas inimese teadvus, ta on väga konservatiivne: **koolindus** on Eestis juba kaua olnud selline ja las ta olla edasi. (Ago Künnap, Postimees 20.11.1997)
- **Kasiinondus** on pannud põhirõhu suurte panustega mängijatele ja teeb kõik selleks, et väikeste panustega ei mängitaks ega lahkutaks automaadi juurest enne kui raha otsas. (Rein Sikk, Virumaa Teataja 11.03.2004)
- Eluterve **tualetinduse** vastu ei ole mina sugugi, olgu öeldud. Omal ajal olevat selle abil selgeks tehtud sõnade „tung” ja „jõud” sisu-vahe. Tung on see, mis lapse sunnib potile, ja jõud tõstab ta sealt jälle püsti. (Helju Vals, Postimees 14.06.1998)

3. Üritus, nt *diskondus, laadandus, messindus, pulmandus, eurolaulundus.*

- Et Tourest avab messihooaja Eestis üldse, siis on sellest kujunenud Eesti **messinduse** suveräänne liider .. (Aarne Mäe, Virumaa Teataja 28.02.2004)
- Sisukalt küpse häälega Kärmas on osalenud varem **eurolaulunduses** kaks korda. (Raimu Hanson, Postimehe nädalalisa Arter 29.01.2000)

4. Riigi- ja elukorraldus, nt *eurondus, brändindus, logondus, palgandus, ümbrikupalgandus, pankrotindus, projektindus, tollindus, turvandus, käsundus, prügindus, fekaalindus, metallindus, naftandus, lipundus, passindus, ID-kaardindus, viisandus, talongindus, viidandus, sildindus, plakatindus.*

- Eesti minekut Euroopa Liitu peab **eurondust** õppiv tartlanna ise-enesestmõistetavaks. (Raimu Hanson, Postimees 27.04.2001)

- Euroliit on korduvalt Eesti **passinduse** nõrka turvataset kritiseerinud. (Toomas Sildam, Postimees 24.01.2001)
- Peame hakkama pingutama selle nimel, et teha Elvast mööda sõitjatele teatavaks, et läheduses on väärt suvituskohad. See puudutab eeskätt **viidandust**. (Kalle Jürgenson, Postimees 06.10.1998)

5. Side ja tehnika, nt *postindus, sidendus, raalindus, internetindus, võrgundus, veebindus, e-postindus, meilindus, mobiilindus, videondus, bussindus, jetindus, praamindus, rongindus, reisirongindus, trammindus, trollindus, taksondus, piraattaksondus, foorindus, ufondus*.

- Täiesti uue suuna sai **mobiilindus** seoses Euroopa Liidu projektiga MORE (Mobile Rescue Phone). Selle tulemuseks oli revolutsiooniline toode – mobiiltelefon ja GPS-navigaator ühes seadmes. (EMT kliendileht Mobiil, suvi 2003)
- Eesti **reisironginduse** arengu üle otsustamist pole Toompea poliitikutel enam võimalik tulevikku lükata. (Taivo Paju, Postimees 07.03.2000)
- Olles mitu aastat kokku puutunud Rakvere **taksonduse** ja liikluskorraldusega, tahaksin rääkida mõningatest tähelepanekutest ja arusaamistest selles vallas. (Kunnar Jalganen, Virumaa Teataja 17.10.2003)

6. Garderoob, aksessuaarid ja kosmeetika, nt *kostüümindus, särgindus, püksindus, teksandus, sokindus, kingandus, sussindus, parfüümindus, meigindus, kreemindus, kotindus, prillindus, kellandus*.

- Viimastel aastatel on aga **kostüümindus** Narvas nii populaarseks muutunud, et kõikidele neile, kes on valmis Narva linna päevade

ajal kostüüme esitlema, pole võimalik vastu tulla. (Aigi Viira, Postimees 25.01.2000)

- Turu Kaubamaja keldris oli **lastesusindust** enam kui napilt. Turul öeldi otse, et suvekaup, pole mõtet otsida. (Inna Grünfeldt, Virumaa Teataja 22.10.2004)
- Parfüümide loojaid mõjutavad üha tugevamini neile tööd andvad kosmeetikafirmad, moekunstnikud ja kosmeetikaettevõtete kliendid. Staažikamad lõhnakunstnikud on kurtnud, et niimoodi saab **parfüüminduses** varsti valitsevaks kiirtoitlustustööstuse mentaliteet. (Rain Vää, Postimees 21.03.1996)

7. **Söök ja jook**, nt *söögindus, toidundus, banaanindus, õunan-dus, kurgindus, marjandus, köögiviljandus, puuviljandus, munandus, seenendus, konservindus, lihandus, koogindus, taksoviinandus, veinindus, õllendus, kokteilindus.*

- .. elas staadion neljapäeval vaikelu. Putkandus ja **söögindus** puhkasid, parkimist keelustavad ja suunavad märgid olid aga jõus. (Toivo Kivimets, Postimees 20.06.1998)
- Ta [Erast Parmasto] on aastaid teinud rahvavalgustuslikku tööd **seenenduse** vallas. (Tartu Postimees 14.02.2003)
- .. keeld piirab inimese vabadust ja laseb salaviinaäril ja **taksoviinandusel** lokata. (Joel Hirv, Virumaa Teataja 21.07.2004)

8. **Meelelahutus ja harrastused**, nt *turismindus, amatöörfilmin-dus, mängufilmindus, bändindus, hasartmängundus, bridžindus, horoskoobindus, margindus, kruuisindus, seriaalindus, jalgpallindus, vutindus, langevarjundus, kitarrindus, koolilehendus, tangondus, mänguasjandus, klotsindus, nukundus, pabernukundus, barbendus, mikindus.*

- Tähelepanu on pälvinud kaitsejõud, vaesus, demograafia, **hasart-mängundus**, liikluskultuur jpm. (Andri Maimets, Postimehe nädalalisa Arter 06.03.2004)
- **Mänguasjanduses** on vastavalt tooterühmale oma globaalsed kaubamärgid – näiteks **nukunduses** valitseb Mattel, **klotsinduses** Lego ja kaugjuhitavate mudelautode number üks on Nikko. (Nils Niitra, Postimees 30.10.1999)

9. **Muu**, nt *lemmikloomandus*, *koerandus*, *kassindus*, *lehmandus*, *vaalandus*, *kaardindus*, *mööblindus*, *kapindus*, *pakindus*, *pealkirjandus*, *nõiandus*, *vampiirindus*, *tarvandus*, *kursiivindus* (*kursiivis olema* 'purjus olema'), *tillindus*.

- Kui suvenäitus läbi sai, toimus Chicagos suur lehmaturg, kus kujud Sotherby oksjoni ekspertide käe all maha müüdi. .. Osa teenitud rahast läks **lehmandusega** tegelenud kunstnike honorarideks, ülejäänud jagati .. (Neeme Raud, Postimees 11.07.2000)
- Kui kümme aastat tagasi tekkisid esimesed eraülikoolid, nimetati neid kassikoolideks. See tähendas seda, et iga kriimude silmade omanik võis „lapsi lugema” kutsuda. Üks mu tuttav leidis, et nüüd, kui Carmen Kassi tahetakse europarlamenti valida, on „lapsed” suureks saanud ja **kassindus** jõudnud poliitikasse. (Kerttu Rakke, Postimees 06.03.2004)
- .. nagu kogu kunstis, pole ka **mööblinduses** mingit tooniandvat stiili, seda ka mitte prestiižikamas nn avangardi paviljonis. (Ants Juske, Postimees 19.01.2002)
- TV 3 näib üldse harrastavat kummalist **pealkirjandust**. (Raimu Hanson, Postimees 30.10.1998)

- Tegelikult soosib tarva ümber tembutamist ka kuju autori Tauno Kangro arvamus. .. Peaasi, et virulaste **tarvandus** liiga tõsiseks ei muutuks. (Rein Sikk, Virumaa Teataja 12.03.2004)
- **Kursiivinduse** arvustus. Kursiivitama ehk purjutama. Ei tahaks hästi üle sirvida neid seltskonnaelu ridu, kus pidutsevad ajakirjanikud. Me ei oska endast kirjutada. Jääb mulje, nagu oleks olnud meeletumalt kõlinat ja vahtu. (Helju Vals, Postimees 31.12.1998)
- Kuidas oleks arst, kes tahab rahvast pimedusest välja aidata, pidanud väljenduma, olles ühtaegu täpne, mõjukas ja viisakas? Ega ometi nii: „Mehed, kondomeerugem!” Kümnetes pahandavates lugejakirjades on esimesel kohal sõna, ikka see **tillindus**, ja alles teisele seatakse asjade seis, mis sõna üldse esile kutsus. Nüüd siis paljundatakse seda, teenides aplausi Vilosiuse varjus. (Helju Vals, Postimees 12.07.2001)

Järgmises tekstis on tuletisel *koerandus* eufemismi ülesanne.

- Meenub, et Vilde kolhoosis oli üks vahva ökonomist, kellel oli suhtluseks selline „valem”, et pooled tuleb kohe koera p... saata. Mina jälle küsima, et kas ta ei karda, et just vale poole ära saadab? Kord sai ta mingis Moskva hotellis improvisatsiooni korras oma teooriat koguni näitlikustada. Vene ajal tuli enne väljamaale sõitmist üks öö veeta kusagil Moskva hotellis. Meie kolhoosi grupp majutati kuhugi VDNH lähedale hotelli. Aga kohvrid tuli keldrisse jätta, see oli zakon – tubadest varastati. Aga meie ökonomist Hilma sikutas oma kohvrit hoopis trepist üles, avalikult ja kõigi nähes. Administraator õiendama – kuda, kuda devuška!? Siis, fuajetäie eestlaste naerupahvaka saatel Hilma selle vaese administraatori sinnasamusesse **koerandusse** saatiski. Ja seda kõike nagu muuseas, kätteõpitud ja stoilise rahuga. Ning ise sikutas oma varandust ikka heidutamatumalt ülespoole. (Ilme Post, Virumaa Teataja 16.10.2004)

Juhutuletiste valikust selgub, et *ndus*-tuletised levivad paljudes valdkondades. Loetletud sõnad tähendavad siiski enamasti ainevõi eluala, muudesse tähendusrühmadesse kuuluvaid tuletisi on harva leida.

Mõne valdkonna märkimiseks võib käibel olla mitu *ndus*-tuletist, nt *krediidindus* ja *laenundus*, juhumoodustistest *meilindus* ja *e-postindus*, *vutindus* ja *jalgpallindus*. Kaks viimast tuletist pole stiililt võrdsed: *vutt* ja sellest tuletatud *vutindus* on argikeelsed, *jalgpall* ja *jalgpallindus* kirjakeelsed.

Leidub ka muid argikeelseid tuletisi, nt *beibendus*, *litsindus*, *fännindus*, *äpundus*, *kursiivindus* 'kõik purjutamise puutuv', *brändindus*, *ID-kaardindus*, *kruuisindus*. Inglise laenude *bränd* ja *ID-kaart* asemel on kirjakeeles (*toote*)*mark* ja *isikutunnistus*, toorlaenu *kruuis* asemel on korrektsesse keelde soovitatud sõnu *ristlus*, *huvisõit* ja *lõbusõit*.

Arvatavasti on argikeele komme luua käigupealt uusi värvi- kaid liitsõnu ja tuletisi olnud *ndus*-tuletiste levima hakkamise põhjuseks kirjalikeski tekstides, eelkõige vabamas Interneti- suhtluses ja mõnes ajakirjandusžanris, milles on tähtis oma arvamuse avaldamine.

Õigekeelsusest

1966. aastal on Henno Meriste pannud kirja järgmise mõtte: „Meil on, õigemini oli rühm tegevusvalda tähistavaid *ndus*- lõpulisõnu: mäendus, sõjandus, trükindus, laevandus, karjandus jne. Kahjuks on nad suurel määral minetatud. Nii ei tunta enam pangandust, vaid selle asjad peab ära ajama krediit. Ei tegutse enam metsanduse ja kalanduse, vaid metsamajanduse ja kalamajanduse asutused. Millest küll säärane olukord „terminimajanduses”?”¹²

¹² H. Meriste, *Sõnamerel seilates*. Tallinn: Valgus, 1978, lk 31.

Eespool käsitletud arvukaid *ndus*-tuletisi vaadates paistab, et Meriste mure on jäänud kaugesse minevikku. Juba 1970. aastal on kirjutanud Rein Kull: „Mõnede liidete produktiivsus on viimase aastakümne jooksul suuresti kasvanud. Eelkõige nimetagu siin alaliidet *-ndus*, mis edukalt asendab mitmesuguseid *asjandusi* ja pseudo-*majandusi* ..”¹³

Siiski on ÕS 1999 koostajad tuletanud meelde, et *autondus*, *fotondus* ja *laondus* on paremad kui *autoasjandus*, *fotoasjandus* ja *laoasjandus* või *laomajandus* ning *rahandusala* asemel sobib pigem *rahandus*. Sõnaraamatu artikkel *asjandus* selgitab, et selle osaga liitsõnad on parem asendada *ndus*-tuletistega. Proovime selle soovitusel järele ajakirjandusest võetud näidete peal:

- Nii Ameerikas kui ka Prantsusmaal **filmiasjandust** õppinud Raagil oligi etteheiteks see, et noored kipuvad oma töödes venima. (Virumaa Teataja 02.11.2004) – **filmindus**
- Kui suur osa **trükiasjanduses** on arvutil? (Virumaa Teataja 01.09.2004) – **trükindus**
- Austraalia **veiniasjandus** algas Uus-Lõuna-Walesist Veelahkmeaheliku nõlvadelt. Sealt leiti viinamarjale veidigi jahedamaid ja niiskemaid kasvupaikaid. (Postimehe nädalalisa Arter 07.08.2004) – **veinindus**
- Praegu õpib Kerli üheksandas klassis. Mida ta kümne aasta pärast teeb, ei oska neiu arvata, kuid tahtmine on **arvutiasjandust** põhjalikumalt õppida. (Virumaa Teataja 27.10.2004) – **raalindus**

---

¹³ R. Kull, *Quo vadit* eesti õigekeelsussõnaraamat. Sõnamoodustuse sihiseadeid. – Keel ja Kirjandus 1970, nr 7, lk 398.

Peep Nemvalts on soovitanud tarvitada arvutiterminite moodustamisel järjekindlamalt tehistüve *raal*. Ta on kirjutanud: „Ka tegevusala nimetusena on *raalindus* otstarbekam kui *arvutiasjandus* või *arvutiala*.”¹⁴ Tuletis *arvutindus* oleks tavatu, sest *ndus*-sufiks ei liitu harilikult kolmesilbilisele tüvele.

Liitsõna *kodumajandus* on ÕS 1999-s märgendiga VMO 'vanamoeline', selle asemel on praeguses keeles levinud *kodundus*. Ka mõned muud *majandus*-komponendiga liitsõnad võib asendada *ndus*-tuletistega.

- .. rõhutavad järvakad omavalitsuste koostööd ühiste asjade, nagu transport, **prügimajandus** ja noortetöö korraldamisel. (Virumaa Teataja 24.08.2004) – **prügindus** (ning transport on **veondus**)
- **Sildimajandusest** olulisemaks pidas Kullerkupp kohtute reformi töökorralduslikku poolt. (Virumaa Teataja 28.10.2004) – **sildindus** ~ **sildid**
- Kogu Eestile on siin käinud külalised ette heitnud kehva **viidamajandust**, halvaks peetakse ka bussühendust. (Virumaa Teataja 17.09.2004) – **viidandus**

Järgmises näites oleks tuletis *õpikundus* kolmesilbilise tüve tõttu ebaharilik kui mitte võimatu.

- Märksa kallimaks muutunud töövihikud, mis võtsid lapsevanemate rahakotist sel sügisel juba kuni pool tuhat krooni, sunnivad riigi **õpikumajandust** korraldavat eksamikeskust otsima võimalusi hinnatõusu ohjeldamiseks, kirjutas Postimees. (Eesti Päevaleht 06.09.2004)

---

¹⁴ P. Nemvalts, Raalinduse oskuskeelt vaagida. – Rahvusvaheline terminoloogiakonverents „Eesti oskuskeel 2003” 10. ja 11. oktoobril 2003. Ettekanded. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004, lk 148.

Selgitust vajab veel tuletiste *istandik* ja *istandus* vahekord.¹⁵ Tuletise *istandik* tähendused ÕS 1999-s on 'istutatud mets' ja 'maatükk mingi kultuuri istikutega', nt *katse-*, *kuuse-*, *kapsa-*, *õunapuustandik*. *Istandus* tähendab 'mingit kultuuri kasvatav majand ja selle maa', nt *kohvi-*, *puuvilla-*, *suhkruroo-* ja *tubakaistandus*. Sõnade kasutus niisuguses tähenduses sobib kokku liidete *-ndus* ja *-ndik* tähendustega: esimene tuletab sõnu, mis tähendavad millelegi spetsialiseerunud ettevõtet, aga teine kohta märkivaid sõnu, nt *legendik*, *põlendik*.

Lõpetuseks

Miks on *ndus*-tuletiste loomine moodi läinud? Seda soodustavad nii keelevälised kui ka -sisesed põhjused.

1. Maailm meie ümber on võrreldes paarikümne aasta taguse ajaga mitmekesisem, oma mõju avaldab Internet tohutu teabetulvaga. Niisuguste asjade või nähtuste kohta, mida varem tunti pealiskaudselt, on praegu olemas palju rohkem infot. Ka tootevalik kauplustes on suurenenud. Ühe eseme või nähtuse kohta olemasolev info moodustaks nagu väikese ala, mille nimetamiseks sobivad just *ndus*-tuletised.

2. Liitega *-ndus* tuletatud sõnad on sageli oma lühiduse ja ootamatuse pärast värvikad ja võimaldavad eesti keele kasutajatel tekste elavamaks muuta ning keelega mängida.

3. Eesti keelt arendatakse täpsemaks. Vahel käib niisuguse tööga kaasas tuletiste eelistamine liitsõnadele, sest esimestel on sageli palju parem moodustusvõime kui teistel.

Oma Keel 2005, nr 1

¹⁵ Vt ka T. Erelt, R. Kull, Sõnaraamatute sektor soovitab ehk mõned ÕS-i õiendamised. – Keel ja Kirjandus 1968, nr 8, lk 501.

Süstel süstla vastu

Sirje Mäearu

Varem piisas süstimisriista märkimiseks sõnast *süstal*. Kui tulid käibele süstlad, mida sai kasutada vaid üks kord, tekkis vajadus eristuse järele. Kasutusulatuselt vastanduvaid süstlatüüpe on nimetatud mitut moodi: *ühekordselt kasutatav süstal*, *ühekordne süstal*, *ühekordse kasutusega süstal*, *süstal ühekordseks kasutamiseks* ning *korduvalt kasutatav süstal*, *korduvkasutatav süstal*, *korduva kasutusega süstal*, *korduvkasutusega süstal*, *süstal korduvaks kasutuseks*. Seesuguste kirjeldavate keelendite asemel soovitavad keelekorraldajad liitsõnu *ühekorrasüstal* ja *püsisüstal* (sobida võiks ka *mitmekorrasüstal*).

Edasi vajati sõna, et nimetada süstalt, mis on juba ette ära täidetud ehk eeltäidetud. Üht ja ainsat võimalust – teha uus tuletis *süst*-tüve toel – nägid need, kes pakkusid sõna *süstel*. Ent nagu keelekorraldajad juba ette arvasid, võib sarnase kuju ja ligilähedase tähendusega sõna kasutuselevõtt tekitada segadust. Seda näitavad ka Google'i otsingud: *süstel* ei täida talle pandud funktsiooni, vaid käibib sõna *süstal* täissünonüümina (näiteks ühendis *eeltäidetud süstel*, tähendades seega siis eeltäidetud eeltäidetud süstalt).

Eesti keele instituudi keelenõuandjailt on küsitud eeskätt *süstel*-sõna käänamist, sest ei suudeta otsustada, kas *e*-vokaal kaob või ei ja mis on tüvevokaal (kas *i* või *a*). Käänata saaks õigupoolest mitut moodi, näiteks *süstel* : *süstli* : *süstlit* (nagu *number* : *numbri* : *numbrit*), *süstel* : *süsteli* : *süstelit* (nagu *redel* : *redeli* : *redelit*), *süstel* : *süstla* : *süstelt* (nagu *astel* : *astla* : *astelt*).

Küsimused *süstel*-sõna kasutamise ja käänamise kohta on saanud siiski vastuse, et keelekorraldajad seda sõna ei soovita. Kasutada võiks liitsõna *eeltäitesüstal* või sõnaühendit *eeltäide-*

tud süstal. Kõik kolm süstlatüüpi – *püsisüstla, ühekorrasüstla* ja *eeltäitesüstla* ehk *eeltäidetud süstla* – esitab ka kirjakeele normi alus „Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006”.

Eesti Arst 2007, nr 4

Mitmuse omastav luubi all

Argo Mund

Kas kokku või lahku?

Eesti keele instituudi keelenõuandesse helistajatel on vahel mure, kas kirjutada nimisõna mitmuse omastava käände vorm ja sellele järgnev nimisõna kokku või lahku. Üldjuhul on õige **lahkukirjutus**, nt *elamuste linn, hiirte pidamine, hoonete ehitus, kõnede ühendamise, harulduste kogu, puhkuste aeg, pühade aeg, tüdrukute bänd, teaduste akadeemia, varguste laine, küünte ümbrus, teenuste osakond, veoste osakond, vigade parandus, õpetajate päev, teadmiste päev; kuldkalade õnnetus, televiisorialuste valmistamine, vandemeeste pink, juuksuritarvete komplekt, sisehaiguste kliinik, teenetemärkide seadus, tootenäidiste kampaania, päevauudiste plokk; laste mänguväljak, meeste päevasärgid, naiste poolsaapad.*

Kui mitmuse omastava ja nimisõna ühend märgib liiki, on tarvis see **kokku** kirjutada. Suured liitsõnasarjad on eesti keeles niisuguste kahesilbiliste osistega nagu *laste-, naiste-, meeste-, noorte- ja poiste-*, nt

- *lastepere, lastevägi, lasteajakiri, lastearst, lastehaigla, lasteasutus, lastebassein, lasteetendus, lastekeel, lastekirjandus, lasteraamat, lastekliinik, lasteosakond, lastekodu, lastekoor, lasteorganisatsioon, lastemantel, lasterõivad, lastesaapad;*
- *naistepere, naistevägi, naisteajakiri, naistearst, naistenõuandla, naistehaigus, naistejuuksur, naistemood, naisteriided, naistekübarad, naistemantel, naistekingad, naistesaapad, naistepesu, naisterätsep, naistesau, naistevangla;*

- *meestepere, meestesumm, meestekamp, meestekari, meesteosakond, meesteriided, meesterõivad, meestesokid, meestesärk, meestekampsun, meestejalatsid, meestekingad, meestejutt, meestejuuksur, meestelaul, meestetants, meestesaun;*
- *noortejuhht, noortehotell, noortekeskus, noortekoda, noortemaja, noortetuba, noortekohvik, noorteliider, noortemeister, noortenõustaja, noortetöö, noortetöötaja, noorteorkester, noorterekord, noortesaade, noortetreener, noorteõhtu, noorteüritus;*
- *poistejõuk, poistekamp, poistesumm, poistevägi, poistekoor, poistelaul.*

Kui liigitähendust pole, peame sõnad jätma **lahku**, vrd

Noortemaja on tegutsenud linnas juba kümmekond aastat.
 – *Äsja abiellunud Erik ja Kersti otsid linna äärde elamukrundi.*
Noorte maja kerkib silmanähtava kiirusega.

Kahesilbilise täiendosaga on ja kokku kirjutatakse ka sõnad *maadeuurija, maadevallutaja, nõudepesija, nõudepesu, nõude-riiul, käterätik, kätetöö, häälteenamus, keeltekool, kiirtepärg, meeltesegadus.*

Kolmesilbilise ja pikema mitmuse omastavaga liitsõnade näiteid on *hingedeaaeg, hingedekuu, hingedepäev, pühadekaart, rahvastepall, teadetetahvel, teenetemärk, vanadekodu, võõraste-maja, saadikutekoda, kohtunikekogu.*

Kas ainsus või mitmus?

Mõnikord tuleb küsijaile meelde tuletada ühte eesti keele tähtsat seika: liitsõnades suudab ainsuslik täiendosa väljendada mitmuslikku sisu (nagu sõnades *raamaturiinul* ja *tikutoos*).¹ Seetõttu on loomulikud niisugused asendused nagu *ehetekunstnik* → *ehetekunstnik*, *huultepalsam* → *huulepalsam*, *kodanikeühendus* → *kodanikuühendus*, *kodanikeühiskond* → *kodanikuühiskond*, *lastehoidja* → *lapsehoidja*, *lastevanker* → *lapsevanker*, *pükste-press* → *püksipress*, *riiete-hoid* → *riidehoid*, *suhtekorraldus* → *suhtekorraldus* (inglise *public relations*, PR), *teemadeplokk* → *teemaplokk*, *juustepikendus* → *juukse-pikendus*, *juustehooldus* → *juuksehooldus*, *juustelõikus* → *juukselõikus*, *juustevärv* → *juuksevärv*, *juustejuurtest juusteotsteni* → *juuksejuurtest juukseotsteni*, *küalisteraamat* → *küalist-raamat* (viimasel s-liitumine); *juuste-hooldussari* → *juuksehooldussari*, *toiduainetetööstus* → *toiduainetööstus*, *võörkeelteoskus* → *võörkeeleoskus*.

Muudest ühenditest rohkem küsitakse *lapsevanemate* või *lastevanemate* kohta. Keelenõuandjad soovivad öelda eelkõige ühe lapse vanemate puhul *lapsevanemad*, kui lapsi on rohkem, sobib *lastevanemad*. Õpetajad võivad korraldada *lastevanemate* koosolekuid, aga arenguestlusele kutsuda *lapsevanemad*.

Ka sõnaühendi asemele võib teha liitsõna, mille täiendosa on ainsuse omastavas, nt *osakondade juhatajad* → *osakonnaju-hatajad*, *korterite hinnad* → *korteri-hinnad*, *kursuste valik* → *kursusevalik*, *kütuste hinnad* → *kütusehinnad*, *lepingute grupp* → *lepingurühm*, *loomingute koda* → *loomingukoda* (või *loomekoda*), *materjalide ladu* → *materjaliladu*, *märkmete raamat* → *märkmeraamat*, *sukkade osakond* → *sukaosakond*, *tarbijate ühendus* → *tarbijajühendus*, *toodete valik* → *tootevalik*, *tunnete*

¹ Vt ka T. Ereht, Keelenõuanne Tallinnas. Sõna ja tema kuju (2). – Keel ja Kirjandus 1976, nr 12, lk 720.

väljendus → *tundeväljendus*, *hobuste kindlustus* → *hobusekindlustus*; *bussipiletite hinnad* → *bussipiletihinnad*, *köögiviljade segu* → *köögiviljasegu*, *ravimtaimede tee* → *ravimtaimetee*, *väärtpaberite turg* → *väärtpaberiturg*. Vahel sobib *s*-liitumine: *nõupidamiste ruum* → *nõupidamisruum*.

Kõik eelmised näited olid nimisõnade kohta. Keelenõupäevikutest on registreeritud niisuguseidki liitumeid, kus põhiosa on omadussõna: *vitamiiniderikas* → *vitamiinirikas*, *kiudaineterikas* → *kiudainerikas*, *kordaminekuterohke* → *kordaminekurohke*, *säilitusainetevaba* → *säilitusainevaba*; (*s*-liitumisega) *valitsusteväline* → *valitsusväline*, *haigustepuhune* → *haiguspuhune*.

Hulga ühendite puhul jääb keeletarvitaja otsustada, kas talle sobib rohkem ainsus või mitmus, nt *teedeehitus* = *teeehitus*, *teedeehitaja* = *teeehitaja*, *teedeinsener* = *teeinsener*, *teedemajandus* = *teemajandus*, *teedemasin* = *teemasin*, *teedevõrk* = *teevõrk*; *ekspertide rühm* = *eksperdirühm*, *hoonete rühm* = *hoonerühm*, *saadikute rühm* = *saadikurühm*, *hoonete kompleks* = *hoonekompleks*, *töödejuhataja* = *tööjuhataja*, *ärisuhete juht* = *ärisuhetejuht*.

Oma Keel 2004, nr 2

Crème brûlée on brüleekreem

Argo Mund

Toidukohtades, kokaraamatutes ja ajakirjanduseski võib märgata prantsuse *crème brûlée* eeskujul loodud sõna *kreembrülee*. Eesti keeles pole see aga sugugi loogilise moodustusega liitsõna.

Esmalt on vaja teada, et *brülee* on pruunistatud suhkur, mis on vedeldatud vähese veega.

Samuti on tarvis meelde tuletada, et eesti keeles on liitnimisõna põhiosa tagantpoolt esimene ja täiendosa, mis näitab põhisisõnaga väljendatu liiki või laadi, asub tema ees, nt *käekell* on kell, mida kantakse käel, aga *seinakell* märgib kella, mis on seinal. Kui liigitame põrandaid, on üks liik *laudpõrandad*, aga kui laudu, siis *põrandalauad*.

Sõnast *kreembrülee* paistab, nagu oleks see kreemi sisaldav või kreemjas brülee. Ent meie peame tähistama hoopis kreemi, mille valmistamisel on kasutatud brüleed. Järelikult peab põhisisõna olema *kreem* ja täiend *brülee*, seega on õige *brüleekreem*. See on niisama loomulik keelend nagu *kakaokreem*, *õunakreem* ja *kohupiimakreem* (kaubanduses levinud „kreem kakao”, „kreem õuna” ja „kreem kohupiima” pole korrektne kirjakeel). Brüleed sisaldav jäätis on *brüleejäätis*, brüleest valmistatud puding on *brüleepuding*.

Sirp 16.11.2007

ORTOGRAAFIA

Jaapani päritoluga sõnade kasutamisest eesti tekstis

Emakeele Seltsi keeleteoimkonna soovitus (30.06.2008)

Peeter Päll

Emakeele Seltsi keeleteoimkond arutas oma koosolekul 23. mail ja 20. juunil 2007 jaapani päritoluga sõnade vormistust eesti tekstis ja tõdes vajadust kindlamate reeglite järele. Aruteludes osalesid peale keeleteoimkonna liikmete Maret Nukke ja Enn Veldi. Soovituse teksti täpsustati hilisemas kirjavahetuses ja kinnitati 30. juuni 2008. a koosolekul.

Võõrkeelse päritoluga sõnu saab eesti keeles kasutada põhiliselt kahel kujul: **võõrsõnaks mugandatuna** (eesti kirjaviisis, säilida võivad võõraks peetavad struktuurijooned) või **originaalkujul, tsitaatsõnana** (võõrkeele kirjaviisis, hääldus on võõrkeelelähedane). Tsitaatsõnade kirjutamisel tuleb neid muust tekstist eristada, kasutades näiteks kursiivkirja.

Kui lähtekeeleks on keel, mis ei kasuta ladina kirja, siis vastab tsitaatsõnana kirjutamisele see, kui me kirjutame vastava sõna ümber ladina tähestikku samade reeglite järgi, mida kasutatakse selle keele nimede kirjutamisel.

Jaapani sõnad tsitaatsõnana

Jaapani nimede kirjutamiseks kasutatakse Eestis nn Hepburni parandatud transkriptsiooni, mis on maailmas kõige levinum latinisatsioon. Sellele vastavalt tuleb ka võõrsõnaks mugandamata jaapani sõnu tsitaatsõnadena kirjutada **Hepburni transkriptsioonis**, mis põhijoontes on inglispärane ja milles pikki vokaale märgitakse pikkuskriipsuga vokaalitähe peal¹. Jaapani nimede ja tsitaatsõnade hääldamise juhiseid pakuvad „Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006” ning käsiraamat „Maailma kohanimed” (Tallinn, 1999).

Näiteid tsitaatsõnana kasutatavatest jaapani sõnadest: *amiuchi*, *izori*, *kimedashi*, *tsukidashi* (sumoterminid), *sukiyaki*, *yakitori*, *sashimi*, *sōmen*, *wasabi* (Jaapani kööki puudutavad terminid)².

Jaapani sõnad võõrsõnana

Võõrsõnaks mugandamisel asendatakse Hepburni transkriptsiooni tähevasted järgmiselt:

- 1) *ch* > *tš*, *j* > *dž*, *sh* > *š*, *y* > *j* (näiteks *geiša*, *suši*);
- 2) esimese silbi pikka vokaali võib märkida eesti pika vokaaliga (*nō*-teater > nooteater, *sūdoku* > suudoku);
- 3) järgsilbi dünaamilist rõhku ei märgita (sõnaraamatus aga lisatakse vastavale silbile rõhumärk): *tsunami* (hääldus: *tsuna´mi*), *mikado* (hääldus: *mika´do*).

Võõrsõnaks on otstarbekas mugandada vaid väike hulk sõnu, mis meil on muutunud üldtuntuks või mis on varasemast

¹ Pikkuskriipsu asemel võib vahel ka näha tsirkumfleksi (*ô*, *û*).

² Kui jaapani sõna mugandamata kujul ei sisalda teisiti häälduvaid tähti (*ch*, *j*, *ō*, *sh*, *z*, *ū*, *w*, *y*), siis ei ole tsitaatsõna kirjaviisi kasutamine vajalik.

ajast traditsiooniliselt kirjakeelde jäänud. Mõned sõnad on üleminekujärgus, kus neid võib kasutada nii tsitaatsõnana kui ka võõrsõnana. Tähele tuleb panna nende erinevat vormistust (võõrsõna on tavakirjas, tsitaatsõna kursiivis vm esiletõstus): vrd suši ja *sushi*, nooteater ja *nō*-teater, šogun ja *shōgun*. Erandjuhtudel on varasema mugandi kõrvale kujunenud Hepburni transkriptsiooni kirja pildi põhjal lihtsustatud hääldusega mugand, vrd džuuudo ja judo (täpne transkribeerimise oleks *jūdō*).³

---

³ „Eesti õigekeelsussõnaraamatus ÕS 2006” on praegu märksõnadena antud ilma kursiivita *nō*-teater, *sushi*, *samuti* juudo; keeleteoimkonna soovitus täpsustab siinkohal nende sõnade kirja pilti. Võõrsõna „šogun” on erandlikult lühikese vokaaliga, kuigi reeglipärane mugandus oleks „šoogun”.

Internet ja internet

Emakeele Seltsi keeleteoimkonna soovitus (30.06.2008)

Peeter Päll

Emakeele Seltsi keeleteoimkond arutas mitmete asutuste ja isikute palvel algustähekasutust arvutivõrkude nimetamisel.

Seni antud soovitused (mh „Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006”) viitavad üksnes arvutivõrgule nimega Internet. Asjatundjate selgitusel on aga paralleelselt olemas üldisem võrgustiku mõiste, mida laensõnaga samuti internetiks nimetatakse ja mis oli tuntud enne ülemaailmsele arvutivõrgule Interneti nime andmist. Praktikas ei põhjusta algustähe erinevus arusaamatusi, kuigi suure tähega märgitakse konkreetset arvutivõrku ja väiketähega üldmõistet. Seepärast peab keeleteoimkond mõlemat algustähevarianti keeleliselt korrektseks. Tähele tuleb panna, et nimena vormistamisel on sõnaühendites vaja kasutada sidekriipsu (*Interneti-ühendus, Interneti-allikad*), samas kui üldmõistet tähistava termini puhul saab ühendi kirjutada kokku (*internetiühendus, internetiallikad*).

Komaga ja komata

Argo Mund, Maire Raadik

Artikkel käsitleb sagedasemaid komaküsimusi, millega on pöördutud eesti keele instituudi telefoni- ja meilinõuande poole. Täielikuma pildi koma- ja teiste kirjavahemärgireeglite kohta saab huviline Mati Erealti, Tiiu Erealti ja Kristiina Rossi „Eesti keele käsiraamatust” ning teadusliku „Eesti keele grammatika” II osast.

Koondlause

Koondlause rindliikmeid võivad ühendada rinnastavad sidesõnad *ja, ning, ega, ehk, või, aga, ent, kuid, vaid* jms.

Tavaliselt ei nõua koma *JA, NING, EGA, EHK, VÕI, (NII ..) KUI KA*. Keelenõuandest on kõige rohkem päritud viimase kohta, nt *Niisugused toimingud on kasulikud nii raha kogumise kui ka raha kasutamise huvides. Annan eesti keele tunde nii venelastele kui ka eestlastele.* (NB! Kui rinnastav sidesõna tuleb ette PÕIMLAUSES pea- ja kõrvallause piiril või kahe eri astme kõrvallause vahel, tuleb koma **panna** – vt lähemalt jaotisest „Liitlause”.)

Sõnade *AGA* ja *VAID* ette tuleb koma **panna** siis, kui nad on lauses sidesõnad, nt *Ta on väike, aga tubli. See ei sõltu mitte kuupäevast, vaid kohtumise päevakorrast. Niisugust ettevõtmist ei nimetata näituseks, vaid messiks.* Kui *aga* ja *vaid* on rõhumäärsõnad, siis koma nende ees ei ole: *Kuum supilonks mõjub aga kosutavalt. Tema on minu kohmetuse üle alati vaid naernud.*

Ka sõna *KUID* (nagu ka *ENT*) nõuab koma, nt *Viimasena, kuid mitte vähem tähtsana tuleks rõhutada .. Õpetaja oli range, ent emalikult hoolitsev.*

Kui koondlause korduvad liikmed on pealkirjad, tuleb **es**malta panna kinnijutumärgid ja seejärel loetelukoma, nt *Andrus Kivirähk on kirjutanud näidendid „Eesti matus”, „Kalevipoeg”, „Adolf Rühka lühikene elu”, „Voldemar” jt.*

Täiend

Kooliajast on küsijail sagedasti meeles, et täiendite komastamine oleneb sellest, kas tegu on eri või sama liiki täienditega, kuid reegli rakendamine konkreetsete lausete peal põhjustab ikkagi rohkesti kõhklusid.

Siin on oluline meeles pidada, et ERILAADILISED on sellised omadussõnalised täiendid, mis käivad ühe ja sama objekti kohta ning märgivad selle eri tunnuseid (nt *ilus sinine ülikond*), SAMALAADILISED täiendid seevastu määravad eset samast küljest (nt *ilus, selge, päikesepaisteline päev*) või järgnevana täpsustavad eelmist (nt *uue, võimsa elu algus*).¹ Nagu kahe näite võrdlusest näeme, nõuavad samalaadilised täiendid koma, erilaadilised aga ei nõua.

Näiteid eriliigiliste täiendite kohta: *ilus karvane koerake; soe pehme vaip; väikeses mõnuses majas; külm tuuline ilm; kvaliteetne tume kivi; soliidne pikakasvuline härra; kabekordne mustriaga paber; värskel kuum kohv; krõbedad juustumaitsetelised maisirõngad; noor arenenud riik; väike lihtsa koonilise vormiga peeker; atraktiivne liilialiste sugukonda kuuluv taim; tavaline huumoririkas kerge lillemuld; kohviku kõvadel läikivatel punastel pinkidel; tugeva maitsega aromaatsed hele õlu; pikk sirge puudega ääristatud tee; taimel on mõned 2-3 cm pikkused oranžpunased kellukesekujulised õied.*

¹ Vt nt J. Valgma, N. Remmel, Eesti keele grammatika. Käsiraamat. 2. trükk. Tallinn: Valgus, 1970, lk 201–202.

Samaliigilisi täiendeid: äranälginud, kõhn koer; rõõmus, särav, võidukas naeratus; mahukas, 21 numbrist koosnev kava; kasutada väga lahjat, 0,1% väetiselahust.

Uuemad grammatikakäsitlused lähtuvad täiendite komavajaduse kirjeldamisel RINNASTUSE ja ALISTUSE mõistest ning annavad senisest suurema rolli sellele, mida kirjutaja soovib koma panes või panemata jättes väljendada. Kui täiendid **on** komaga eraldatud, tähendab see, et nad on omavahel rinnastusseoses (hrl seletusseoses), kui aga komaga eraldamata, märgib see, et nad alistuvad põhjale igauks eraldi või astmeliselt.² Seal, kus üldtähendus õieti ei muutu, jäetakse kirjutaja otsustada, kas ta käsitab fraasi rinnastusena ja paneb koma või alistusena ja ei pane koma. Nii pole erilist vahet, kas kirjutada näiteks *ilus karvane koerake* või *ilus, karvane koerake, äranälginud, kõhn koer* või *äranälginud kõhn koer* vms.

Koma on kindlasti tarvilik juhtudel, kui järgnev täiend TÄP-SUSTAB sisuliselt eelnevat (see rühm mahub ühtlasi samaliigilise täiendi mõiste alla), nt *mahukas, 21 numbrist koosnev kava* (= *mahukas, s.o 21 numbrist koosnev*); *väga lahja, 0,1% väetiselahus* (= *väga lahja, st 0,1%*).

Koma on vaja ka siis, kui temast oleneb TÄHENDUS: *ümmarguse, punase linaga laua taga* (ümmargune on laud, vrd nimetavas ilma komata *ümmargune punase linaga laud*); *kasvatab uusi, tumerohelisi ja tugevaid lehti* (ainult uued lehed on tumerohelised ja tugevad), vrd *kasvatab uusi tumerohelisi ja tugevaid lehti* (kõik lehed on tumerohelised ja tugevad); *värske, hapu varjundiga muld* (värske on muld, mitte hapu varjund); *talvel tuleks taime hoida hea valgusega, õhutatud ruumis tem-*

² Vt M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: Kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993, lk 405–406; M. Erelt, T. Erelt, K. Ross, Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007, lk 539.

peratuuril .. (ei õhutata valgusega). Mõnikord võib koma panek nõuda eriteadmisigi, näiteks kas kirjutada *kerge, huumuseline muld* (= *kerge, s.o huumuseline*) või *kerge huumuseline muld* (kui *kerge muld* ei ole tingimata huumuseline). Otsus jäägu siin kirjutaja enda teha.

JÄRELASENDIS täiend **eraldatakse** komaga mõlemalt poolt, nt *käes on öö, tippkohtumise-eelne; sügistuul, külm ja kõle, saku- tab ..*

Koma ei nõua DA-TEGEVUSNIMELINE järeltäiend, nt *Meil on põhimõte usaldada klienti. Otsustasime toetada ettepanekut anda üürile .. Seega on võimalusi osaleda ja auhinnalisele kohale maanduda piisavalt. (Vrd pöördjärjestuse puhul *Seega, võimalusi osaleda ja auhinnalisele kohale maanduda on piisavalt*.)*

Kui põhisõna ees on mitu täiendit, mis on rinnastatud sidesõna abil (nt *ja, ning*), on nende vahel koma, nt *Täname pikaajalise lojaalse, kohusetundliku ja pühendunud tegevuse eest. Mis saaksin mina, üksik, vaene ja häbistatud naine, sinu heaks muud teha kui palvetada?* (Vrd ilma sidesõnata *Mis saaksin mina, üksik vaene häbistatud naine, sinu heaks muud teha kui palvetada?*)

Määrus

Määruste komastamisel tuleb jälgida a) määruste liiki (kas kõr- vuti on sama liiki määrused, nt kaks kohamäärust, või eri liiki määrused, nt aja- ja kohamäärus), b) grammatilisi seoseid (rin- nastus või alistus) ning c) käänat (nimetav või kohakääne).

Üks püsivaid küsimuskohti on HÖLMAVAD (alistusseoses) KOHA- MÄÄRUSED. Koma kasutus oleneb siin määruste käändest. Kui hõlmavad kohamäärused on KOHAKÄÄNDES, ei käi nende vahele koma, nt *Elan Harjumaal Kuusalu vallas Piibehe külas ~ Elan Piibehe külas Kuusalu vallas Harjumaal. Müüa maja Västriku tänaval ~ tänavas Lillekülas. Meie peakontor asub Kadrioru*

pargi serval luigetiigi läheduses. Raske liiklusõnnetus juhtus varahommikul Jõgeva maakonnas Tallinna-Tartu maanteel. Igal aastal sõitis ta paar korda Jyväskylässe Korpilahthisse. Palume plakat üles panna puhvetisse jäätisekülmiku juurde.

Kui kohanimed (kohasõnad) on NIMETAVAS käändes, siis **eraldatakse** need komaga, nt *Harjumaa, Kuusalu vald, Piibelehe küla ~ Piibelehe küla, Kuusalu vald, Harjumaa; Pärnu, Sadama 15, Viikingi hotell; Tallinn, Narva mnt 7, III korrus; Eesti Keele Instituut, Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn.*

Kui aadressi osad on eri ridadel (nt ümbrikul), pole komasid tarvis:

*Eesti Keele Instituut
Roosikrantsi 6
10119 Tallinn*

HÖLMAVATE AJAMÄÄRUSTE puhul koma **ei kasutata**, nt *Loeng toimub 25. oktoobril kell 12.15. Kohtume pühapäeval kell 7. Kordan muudatusettepanekute esitamise tähtaega – 1. oktoober kell 14.*

NÄDALAPÄEVA JA KUUPÄEVA MÄRKIVAD SÕNAD ei hõlma üksteist, mistõttu **pannakse** nende vahele lauses koma, nt *Kolmapäeval, 23. novembril on järgmine loeng (samuti nt Eile, laupäeval peeti Vaskräemas laata).*

Kui kõrvuti on ERI LIIKI määrused, nagu koha- ja ajamäärused, oleneb koma kasutamine taas määruste käändest. KOHAKÄÄNDES koha- ja ajamäärusi komaga **ei eraldata**, nt *Emakeele Seltsi kõnekoosolek peeti Tartus 25. oktoobril 2005. aastal. Ta on sündinud 20. aprillil 1942. aastal Tallinnas. (Sõna aastal võib ka ära jätta.)*

Kui kohanimi (või muu kohta märkiv sõna) ja kuu nimetus (või muu aega märkiv sõna) on NIMETAVAS käändes, **eraldatakse** need teineteisest komaga, nt *Rakvere, 21. juuni 1996 (vrd Rakveres 21. juunil 1996); Tartu ülikool, 17.09.2002; Pärnu, oktoober 2005. Erand on raamatu tiitelleht: seal **pole** väljaandmiskoha ja -aasta vahel koma.*

Nagu täiendite nii on ka määruste puhul mõnikord raske otsustada, kas tegemist on a) RINNASTUSEGA (hrl seletusseosega) ja tuleb panna koma või b) ALISTUSEGA, mis koma ei nõua, nt a) Nüüd, teise etapina, on .. (= nüüd, s.o teisel etapil, on ..); Viimaks, augusti lõpus 2005, siirdus laev .. (= viimaks, s.o augusti lõpus 2005); Suvel, juulist augustini, või talvel .. (= suvel, s.o juulist augustini); Päritolumaal, Peruu mägises siseosas, valitsevate tingimuste tõttu on ta harjunud .. (= päritolumaal, s.o Peruu mägises siseosas); b) Meil Saksamaal on .. Mõnelgi juhul võib koma oleneda sellest, mida kirjutaja täpselt öelda soovib: Piserdada varahommikul päikesetõusu ajal .. , vrd Piserdada varahommikul, päikesetõusu ajal, .. (= varahommikul, s.o päikesetõusu ajal); Kevadel pärast öitsemist tuleb .. , vrd Kevadel, pärast öitsemist, tuleb .. (= kevadel, s.o pärast öitsemist).

Rühma a paarjaid määrusi, mis sarnanevad LISANDITARINDIGA, võib komastada järellisandi reegli järgi (täna, 7. detsembril, saavad huvilised jälgida .. ; Viljandis, AS Vilma praeguses asukohas, rajati leivatööstus juba 1934. aastal; .. mida teistes riikides, eriti Põhjamaades, harva ette tuleb), ja neid võib käsitada ka samaväärsete määrustena ning panna koma üksnes määruste vahele (täna, 7. detsembril saavad huvilised jälgida .. ; Viljandis, AS Vilma praeguses asukohas rajati leivatööstus juba 1934. aastal; .. mida teistes riikides, eriti Põhjamaades harva ette tuleb).

Lisand

EESLISANDIT ei eraldata oma põhisõnast komaga, nt *Kingitused anti lapselastele Toomale ja Kadrile. Tema isa Elmar oli olnud alati tubli töömees. Remont tehti omanik Mari Muraka soovil. Kallis öde Liina! Palju õnne pesamuna Joosepi sünni puhul!*

Kui põhisõna ees on kaks või rohkem LAIENDAMATA lisandit, ei eraldata neid harilikult komaga ei omavahel ega põhisõnast, nt *Niisugune ongi printsess preili Kadekopsu täitumatu unistus.*

Kõik tervitasid tänavapühkijat härra Usinat. Lõpetajaile esines kõnega rektor professor Rein Raud.

Kui põhisõna ees on kaks või rohkem lisandit, millest laiendatud on üksnes ESIMENE, ei käi nende vahele koma, nt „Aktuaalses kaameras” intervjueriti silmapaistvat poliitikut justiitsminister Rein Langi. Koori juhatas Tartu poistekoori asutaja dirigent Uno Uiga. .. tõi ta kongi vanad sõbrad šerifiabid Jenkinsi ja Greeni.

Kui kahest eeslisandist on laiendatud TEINE, eraldatakse lisandid teineteisest komaga, nt Ajalehes võttis sõna poliitseinik, endine kaugushüppaja Tiit Lumiste. Nõukogu tööd juhtis õppeproktor, praktilise usuteaduse professor Taavi Kuusik.

Kui põhisõna ees on KAKS VÕI ROHKEM LAIENDATUD lisandit, siis eraldatakse lisandirühmad üksteisest komaga, nt Ettepanekut tutvustas uurimiskomisjoni liige, keemiainstituudi juhataja Paul Presjärv. Dokumendid ulatati ostja seaduslikule esindajale, nõukogu liikmele Maibaumile. Vaid põhisõna ees olev laiendamata lisand jääb loomulikult eraldamata, nt Kuulasime nimeka kultuuriloolase, ülikooli õppejõu professor Andreseni loengut.

JÄRELLISAND eraldatakse komadega, nt Mina, Riin Mällo, volitan .. Meie, allakirjutanud, koostasime .. Odysseus, Ithaka kuningas, võitles vapralt. Käisin Jaaniga, oma sõbraga, kohvikus. Juta Juurikas, juhataja, ootas oma alluvatelt aruannet. Villu, Jaan ja Kaarel, väga kuulsad metsamehed, võtavad võistlusest osa.

Kui isikunimeloendites on eesnimi perekonnanime järel, tuleb nende vahele panna koma, sest eesnimest on saanud järelisand, nt

Kõre, Hele

Tamm, Elisabet

Vaikjärv, Carita

Lisanditarindit võivad alustada ka sõnad NAGU, NÄITEKS, NIMELT, ERITI, EELKÕIGE, ISEÄRANIS, SEALHULGAS, MUU HULGAS, KAASA ARVATUD, VÄLJA ARVATUD vm, nt Sekka mõni äpardus, nagu (= näiteks) korst-

nassekukkumine, või vägitegu, nagu sissetungija tagasilöömine. Olen tõlkinud ka erivaldkondade tekste, sealhulgas meditsiini- ja õigusartikleid. Kui võrdlustrind annab edasi ka lisandisuhet, on komakasutus vaba: *Me ei leia teisi niisuguseid ~ seesuguseid ~ selliseid ~ sääraseid heliloojaid nagu Pärt ja Tormis.*³

OMASTAVAS KÄÄNDES järellisandi puhul on koma **ühepoolne**, nt *Niisugune on Issanda, teie Jumala tahe. Seoses minu 16-aastase poja, Eesti koondise liikme osavõtuga Euroopa juunioride võistlustest .. Paljude asjade, näiteks raamatute kättesaadavus on paranenud. Tootja annab kinnisasja, nagu maa või ehitiste kasutamise õiguse üle teisele .. Ravimite hulгимüügi tegevusloa omaja, kes muudab ravimi, sealhulgas kliinilise uuringu ravimi märgistust või välispakendit või impordib ravimeid ühendusevälistest riigist, peab ..*

Kui omastavas käändes lisand kuulub SIHTISE juurde, on koma **kahepoolne**, nt *II maailmasõda viis Varje Männiku, Kambja tüdrukku, elama maakera kuklapoolele. Isikunimekomisjoni liikmed, sealhulgas esimehe, nimetab regionaalminister.*

Omastavas käändes järellisandi eeskujul kaldutakse koma ära jätma ka muude mittenimetavate käänete järelt⁴, ja enamasti lause selgus sellest ei vähene, nt *Kaubandustökked ei ole takistanud teisi kolmandate riikide tootjaid, eelkõige Ladina-Ameerika tootjaid,(.) eksportimast .. Kus selgus nõuab, tuleb koma panna, nt *Hasartmängust, välja arvatud loa alusel korraldatavast hasartmängust, ja loteriist tulenev kohustus ..**

KUI-LISANDIT ja OLEVAS KÄÄNDES lisandit **ei eraldata** komaga, nt *Mina kui ajalooõpetaja ei pea niisuguseid nihkeid õpilaste maailmavaates heaks. Philipsil kui juhtival kodumasinatootjal oli klientidele varuks üllatus. Riho hea jalgpallurina oli neidude seas kõrgelt hinnatud.*

³ M. Erelt, T. Erelt, K. Ross, Eesti keele käsiraamat, lk 546–547.

⁴ Eesti keele grammatika II, lk 401–402.

Liitlause

Harva on küsitud RINDLAUSE komastamist. Kui samaväärsed osalused pole seotud sidesõnaga, tuleb panna koma, nt *Rutiinist välja, ööbi hotellis! Ilm oli selge, täiskuu tõusis metsa tagant, küla magas sügavas vaikuses.*

Tuleb ka teada, missugused RINNASTAVATEST SIDESÕNADEST koma nõuavad (a), mis ei nõua (b), nt a) *Püüdsime nendega arvestada, ent see tegi asja keerulisemaks. Räägib mitmes keeles, aga ise mahub taskusse;* b) *Ta on lõpetanud lennujuhtide kursuse ning tal on hulgaliselt praktilisi kogemusi.*

Tähele tasub panna koma asendit otsekõne KINNIJUTUMÄRKIDE suhtes. Harilikult seisavad otsekõne kinnijutumärgid pärast koma (samuti pärast küsi- või hüüumärki). Vaid koma, mida peale otsekõne tingib ka kõrvallause või sidesõna (nagu siinses näites *kuid*), seisab jutumärkide järel⁵, seega *Ta ütles: „Ole valmis mind aitama”, kuid see ei meeldinud mulle.*

Rohkesti on keelenõuküsitajatel olnud muresid PÕIMLAUSE komastamisega. Laused saab jagada struktuuri põhjal rühmadesse:

1) kõrvallause JÄRGNEB pealausele, nt *Pakume tööd firmale või üksikisikule, kes koostaks ettevõtte kodulehe. Iskust leiad selle, mida otsid. Teatage, missugune aeg ei sobi. Meist igauks on arutlenud küsimuse üle, kus hoida raha. Soovime, et tunneksite meid naeratuse järgi;*

2) kõrvallause EELNEB pealausele, nt *Kes hindab kvaliteeti, valib alati parima. Mis on moes, vaata ajakirjast. Mida polnud, seda polnud. Kuidas telefoni teel õppida, seletavad mulle K. ja M. Et koosolek oleks viljakam, palun tutvuge manuses olevate dokumentidega. Et kaup ei säili, on ekslik arvamus;*

3) kõrvallause on pealause SEES, nt *Kõik, mis liigub, tahab määrimist. Kutsume kõiki, kel vähegi huvi, helistama telefonil .. Need, kes teavad, kuidas õigesti õppida, on edukad. Karula valla*

⁵ J. Valgma, N. Rimmel, Eesti keele grammatika, lk 290.

lastele, kes õpivad väljaspool valda, ei kompenseerita toidupäeva maksumust. See, et klient saab tooted odavamalt hinnaga, ei anna alust .. Üle 30 aasta pärast seda, kui Mõmmit kuuldi ETV eetris kordamas: „Ahaa-ahaa, mul selge on A”, jõuavad legendaarsed lood esimest korda ka kutselise teatri lavale. (Viimases näites paikneb koma, mille tingib kõrvallause, pärast otsekõne kinnijutumärke.)

Koma üle otsustamise teeb raskemaks see, kui lausest on välja jäetud öeldis, nt Mis meelel, see keelel (= mis on meelel, see on keelel).

Kui kõrvallausest on JÄETUD ÄRA ÖELDIS, mis on pealausega ühine, võib koma siiski säilida (ehkki varem on eelistatud sel juhul koma mitte panna⁶), nt Kas klient näeb e-arvel kõike seda, mida ta näeb oma paberarvel? – Kas klient näeb e-arvel kõike seda(,) mida oma paberarvel? E-arvel olev info on sama, mis on paberarvel. – E-arvel olev info on sama(,) mis paberarvel. A-d teevad sama, mida teeb S-ki. – A-d teevad sama(,) mis S-ki.

FRASEOLOOGILISTE ühendite puhul on koma usutud tarbetu olevat⁷, kuid et piiri määrata on kohati raske, ei maksaks ka kõrvallause komareegli rakendamist veaks pidada, nt Tuleb(,) mis tuleb. Läheb(,) kuidas läheb. Läheb(,) palju läheb, vrd selge fraseologismi puhul Töö läheb mis müriseb.

Ajuti on koma vaja panna RINNASTAVA SIDESÕNA ette.⁸ Keelenõuandest on küsitud kõige rohkem niisuguseid lauseid, kus rinnastava sidesõna ees on kõrvallause. Koma tuleb panna juhul, kui sidend

1) seisab PEA- JA KÕRVALLAUSE PIIRIL, nt Avage sõnum, milles kirje saabus, ja vajutage .. Kui soovid Coca-Colat, maksa 50 krooni, ning kui soovid Sprite'i, maksa .. Kas teile meeldib, kui

⁶ J. Valgma, N. Rimmel, Eesti keele grammatika, lk 240.

⁷ Sealsamas.

⁸ Vt lähemalt A. Mund, Vahel on koma ka ja ees. – Oma Keel 2003, nr 1, lk 50–54.

teie töövaldkonnaga seotud küsimused otsustab juhtkond, või eelistate otsuste tegemisel ise kaasa rääkida? Kas minna lahku, kui partner petab, või andestada?;

2) eraldab kaht ERI ASTME kõrvallauset, nt Ilo miniteatmikusse on koondatud keemia raudvara, mida on võimalik kasutada nii koolijütsidel, kes alles hakkavad keemia saladusi tundma õppima, kui ka neil, kel ees riigieksamid või astumine kõrgkooli.

Kui sidesõna ühendab SAMA ASTME kõrvallauseid, ei ole koma tarvis, nt Ma ei teadnud, et ta tuleb täna ja et tal on seitse sugulast kaasas. Armastus on kirg, mis tuleb teadmata kust ning läheb teadmata kuhu.

Ühendsidesõnade NII ET, SELLEKS ET, SELLE ASEMEL ET, ENNE KUI, JUHUL KUI, SIIS KUI jms komastamine lause KESKEL **oleneb rõhutamisest**, nt Võta kalliskivid kaminasimsilt ära nii, et keegi ei näe. Jooksime võidu, nii et lõpuks olime kõik higised. Blendamed aitab parandada mõrad enne, kui need aukudeks muutuvad. Jaan tuleb, nii et maa must ~ tuleb nii, et maa must. Nii et -püsiühendites võib koma ka panemata jätta.⁹

Pealausele eelneva kõrvallause ALGUL **võib** neid ühendeid kirjutada nii **komata** kui ka **komaga**, nt Enne(,) kui lõplikult otsustad, loe läbi meie valimislubadused. Juhul(,) kui üks pooltest ei ole tehtud otsusega nõus, lahendatakse vaidlus kõrgema astme kohtus. (Viimasest lausest saab juhul-sõna ka ära jätta: Kui üks pooltest ei ole tehtud otsusega nõus, lahendatakse vaidlus kõrgema astme kohtus.) Selleks(,) et müüa, tuleb pakkuda, selleks(,) et pakkuda, pead teadma, mida ja kuidas. Siis(,) kui oli vaja, ei osanud tema kaasa mängida.

Kunagi ei lõhuta komaga ühendeid OLGUGI ET, AINULT ET, nt Ei tohi pead norgu lasta, olgugi et vahel ei lähe asjad nii, nagu on soovitud. Ainult et taustaks sobiks mingi muusika, nagu nendes Hollywoodi action-filmides põnevate kohtade peal on.

⁹ M. Erelt, T. Erelt, K. Ross, Eesti keele käsiraamat, lk 564.

kui ja nagu

VÖRDLUSSIDESÕNADE *kui* (nii *kui*, *otsekui*, *justkui*) ja *nagu* (nii *nagu*) komastamiseks tuleb ära tunda kõrvallause, sest kui võrdlussõna alustab kõrvallauset, tuleb koma panna, muidu aga mitte. Kõrvallause tunneme ära sellest, et sõnale *kui* või *nagu* järgnevas lauseosas on tegusõna pöördeline vorm ehk öeldis.

KÕRVALLAUSE on ja koma tuleb panna: *Jogurtijäätist võivad kõik süüa nii palju, kui süda lustib. Mida teha, kui kolleeg ei vasta? Iseseisva elu algul on hea, kui on olemas stardiraha. Asi saab korda, kui ainult tahetakse. Nad tegid rohkem, kui suutsid. Majanduskasv oli kiirem, kui oli eeldatud. Mängi, nagu hing ihkab. Mul ei ole suhtlemine sugugi nii kerge, häbelik, nagu ma olen. Nimetame asju nii, nagu nad on.*

Raskem on osaluset ära tunda siis, kui liitajavormist puudub abiverb *olema*, nt *Kahju jäi väiksemaks, kui hinnatud* (= *kui oli hinnatud*). *Ta tegi rohkem, kui ette nähtud* (= *kui oli ette nähtud*). *Ühendage juhtmed nii, nagu joonisel näidatud* (= *nagu on joonisel näidatud*). *Kasv ei kiirenenud nii, nagu oodatud* (= *nagu oli oodatud*). Keerulised on ka need juhud, kus väljajätt on pealuses, nt puudub *olema*-verb öeldistäite või määruse juurest: *Parem, kui ma ühe koha peal istuksin* (= *on parem*). *Hämmastav, kui primitiivsed esivanemad mul on* (= *on hämmastav*).

Kui öeldist pole (ega anna ka juurde mõelda), on tegu VÖRDLUSTARINDIGA, mis koma ei nõua: *Tervik on suurem kui tema osade summa*. *Huvi tuntakse pigem medalite hulga kui mängu ilu vastu*. *Tänavune kevad on täpselt samasugune kui möödunud aastal*. *Maal läheb teade kohale niisama kiiresti kui linnas*. *Nii kapriisseid alamaid kui temal on raske ette kujutada*. *Kus see peaks sündima kui mitte siin? Nad labkusid hoonest nii ruttu kui võimalik*. *Tuli muna ära koorida ja nii kiiresti kui võimalik alla neelata*. *See ei ole nii populaarne kui näiteks sport*.

Mees nagu kiirreageerimisüksus. *Ta elab nagu mees muiste*. *Ka Venemaa õpetajad nagu Eesti omadki on hädas väikeste*

palkadega. Pidu algas marsihelide saatel nagu ikka. Modernism pidi ootama nagu Saksamaalgi paremaid aegu. Juhatus valitakse nüüd viieks aastaks, mitte tähtajata nagu seni. Mais nagu ka päevalill kasvab kiiresti. Sest nemad nagu sinagi on siin võõra-maalased.

Tegusõna käändelised vormid (nagu *da*-tegevusnimi, *v*-kesksõna, *des*-vorm) lauses harilikult öeldiseks ei ole ning võrdlussesõnaga algavas tarindis koma ei nõua, nt *Parem puhata kui mängida*. Seda on kergem öelda kui teha. Pigem oli ta pooldav kui süüdistav. Tapeetimine ei ole suurem töö kui kamina ehitamine. Öeldis võib siiski esineda ka käändelise vormi kujul, nt *da*-infinitiivina: Kui minna, *siis kohe*.

Üldiselt ei tohiks siiski ka käändeliste vormide komastamist veaks pidada, nt *Ründe korral on õigem telefonist loobuda(,) kui end ohtu seada*. Ei saa jätkata teisiti(,) kui ainult hinge kinni hoides, samuti *teisiti-* ja *muud*-tarindite puhul, kus rööpse võimalusena saab lisada pöördelise verbivormi, nt *Mul ei jäänud üle muud(,) kui minna tagasi* (vrd *Mul ei jäänud üle muud, kui pidin tagasi minema ~ kui läksin tagasi*).

Päris sage kahtluskoht on võrdlustarindid, kus VÕRDLUSSÕNA (hrl *nagu* või *nii nagu*) seisab LAUSE ALGUL, nt *Nagu kõik koduloomad vajavad hoolitsust ka kassid*. *Nagu paljud Diderot' teosed trükiti ka see ära postuumselt*. *Nii nagu Peeter on ka Mart õppinud keemiat*. *Nii nagu Eesti tarbija võib mis tahes liikmesriigi kodanik pöörduda ..* Kuna kõrvallauset ei ole, pole koma panek **tarvilik**. Ometi on ilmne, et võrdlussesõna nihkumine lause algusesse (pöördjärjestus) tekitab pausi ja see omakorda tugeva soovi siiski koma panna, vrd nt *Nagu kõik koduloomad(,) vajavad hoolitsust ka kassid*. – *Kassid nagu kõik koduloomad vajavad hoolitsust*. Mõnel juhul võib öeldise ka juurde mõelda (ja koma panna), nt *Nii nagu Peeter ja Kalju, on ka Rein hea sportlane (= nii nagu on Peeter ja Kalju, on ..)*. Kui öeldis on olemas, tuleb kindlasti koma panna, nt *Nii nagu kirjutaja või vastuvõtja vajalikuks peab, võib ta siin toimida*.

Lauselühend

DES-, MATA-, samuti MAKS- JA TUNA-LAUSELÜHENDI koma on tavapäraselt olenenud sellest, kas *des-*, *mata-*, *maks-* või *tuna-*vormi laiendid (kui tal neid on) paiknevad tema ees või järel. Koma ei ole, kui lauselühendi peasõna paikneb laiendite JÄREL, nt *Teid väheke häirides tuletan meelde .. Majast väljudes nägin liikluspolitseid. Uue numbri ilmudes saadame selle Teile koju. Ta kiirustas aina edasi parke ja puiestikke läbimata.*

EESASEND nõuab koma, nt *Ostes kolm pakki, saad neljanda tasuta. Lähtudes teie 4. aprilli kirjast, teatan, et .. Vajalikud vitamiinid imenduvad juustesse, andes juuksejuurtele tugevust. Ta vaatas ringi, teadmata, kas ta on õigel teel. Ma pole nii alp, arvamaks, et .. Kui idud on väljas, tuleb taim asetada aknale, kaitstuna otsese päikese eest.*

Uusimates käsitlustes on soovitatud arvestada *des-* ja *mata-*lauselühendi komastamisel peale lauselühendi ja tema laiendite omavahelise asukoha ka veel lauselühendi asendit öeldisverbi suhtes. Sel põhjal saab anda koma seisukohalt kaks selget juhtumit: 1) koma tuleb kindlasti panna, kui lauselühendi peasõna paikneb oma laiendite ees ja öeldis on samal ajal lauselühendi ees (*Nägin liikluspolitseid, väljudes majast*); 2) koma ei ole, kui lauselühendi peasõna paikneb oma laiendite järel ja öeldis on samal ajal lauselühendi järel (*Majast väljudes nägin liikluspolitseid*). Muudel juhtudel oleks koma kasutus vaba, nt *Nägin liikluspolitseid(,) majast väljudes. Väljudes majast(,) nägin liikluspolitseid. maks-* ja *tuna-*lühendi komastamine on antud vabaks, soovi korral võib juhinduda *des-* ja *mata-*lühendi reeglitest.¹⁰

Kui lause selgus nõuab, tuleb kindlasti koma panna: *Värv imendus kiiresti, laiali valgumata* (imendus kiiresti, mitte ei val-

¹⁰ M. Erelt, Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. Tartu, 2006, lk 151–153; M. Erelt, T. Erelt, K. Ross, Eesti keele käsiraamat, lk 581–583.

gunud kiiresti laiali); *Häälda vaikselt, teisi segamata, järgmisi häälikuid ja püüa määrata nende häälduskoht* (vaikselt käib hääldamise, mitte segamise kohta).

ALUSE JA ÖELDISE VAHEL **eraldatakse** *des*-tarind kahelt poolt komaga, nt *Osakonna juhataja, võttes arvesse alluvate aruan-deid*, koostab ..

KIRJA LÕPETAMISEL sõnade *tervitades, tänades, jõudu soovides* vms ja nime vahele **ei panda** eesti kirjakorra tava järgi komma, nt *Tervitades koolivend; Ette tänades AB; Vastust ootama jää-des TK; Tulemuslikku koostööd soovides AS Tööjānes*. (Sama kehtib ka sõnade *lugupidamisega, austusega* jts kohta: *Lugupi-damisega Teie pank; Austusega Lembit*.) Komakasutus ei olene sellest, kas viisakussõna ja nimi on ühel real või eraldi rida-del.

Vorme *ALATES, VÖRREDES, HOOLIMATA* jms, mis on kaassõnas-tunud¹¹, **ei eraldata** komaga. Nt *Alates tegevuse alustamisest 2003. aastal oleme saavutanud märkimisväärse turuosa ning mis peamine – klientide usalduse. .. oli kasvanud tuliseks pro-testiks valitsuse poliitika vastu paljudes asjades alates õigusest raiuda riigimetsa ja lõpetades bensiiniautode kahjuliku ökoloogi-lise mõjuga. Osaoskuste test oleks võrreldes vana hea kirjandiga midagi täiesti uut. Hoolimata võidust asub Kalev meistriliigas 5 võidu ja 12 kaotusega viimasel, 7. kohal.*

Kõhklusi tekitab sõnade *ERINEVALT, OLENEVALT, SÕLTUVALT, VASTAVALT* vms eraldamine. *valt*-tarindi komastamine *des-* ja *mata*-lauselühendi reegli järgi on **tarbetu**¹², nt *Erinevalt teistest läksin mina kohe koju. Palume märkida juhendite arv olenevalt*

¹¹ Vt E. Uuspõld, *des-* ja *mata*-vormide kaassõnastumine ja eesti komareeglid. – Keele kannul. Pühendusteos Mati Ereli 60. sünnipäevaks 12. märtsil 2001. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 17. Tartu, 2001, lk 306–321; M. Erelt, T. Erelt, K. Ross, Eesti keele käsiraamat, lk 150, 582.

¹² M. Erelt, T. Erelt, K. Ross, Eesti keele käsiraamat, lk 582.

sellest, mitu te neid oma firmasse soovite. Vastavalt meie tehtud kutse täpsustustele võiks toimuda ..

Määruslikud NUD- JA TUD-LAUSELÜHENDID eraldatakse alati komaga, nt *Vaadatud läbi maja tehnilise projekti, otsustas komisjon .. Tutvunud taotlusega ja uurinud tõendeid, leidis kohus, et taotlus on põhjendatud. Tööandja, saanud teada alluva haigusest, vallandab töötaja. Vanematest hüljatud, oli laps alguses kurb ja meeleheitel.*

VERBITA LAUSELÜHEND eraldatakse muust lausest koma(de)ga, nt *Silmad krillis, tuias ta seal nii ööl kui ka päeval. Hambad ristis, kannatas laps kõhuvalu. Tüdruk seisab, triiki täis kruus pihus, ja mölgutab kurbi mõtteid. Mees kaisutas teda masendatuna, naise keha värisemas tema vastas.*

On siiski võimalik, et ka mitte iga verbita lauselühend ei nõua tingimata koma. Krista Kerge on näiteks osutanud, et koma võib olla liigne lühikestes umbisikulistes või käskivais manitsuslausetes (*Suu täis ei räägita. Ära nõnda nina raamatus loe*), samuti lühikese viisimäärusliku tarindi puhul. Ka ei eraldu absoluuttarind pausidega mitte igas asendis.¹³

Kii

ÜTE eraldatakse muust lausest koma(de)ga, nt *Mehed, mütsid pähe, rähnid õhus! Tere, Tiina! Tere, tubli 4. klassi õpilane! Aitäh sulle, hea kaasmaalane, selle eest, et aitasid. Tere, kevad, ja hüvasti, talv! Ootan teie punkte, Urve, Milvi ja Indrek, esmaspäevaks!*

KIRJA ALGUSESSE pöördumise ja esimese lause vahele ei käi koma. Sinna sobib hüüumärk, ent kui kirja koostaja ei soovi

---

¹³ K. Kerge, Eesti süntaks keeleõppe praktikule. Käsiraamat. Tallinn: TEA, 2001, lk 144; vt ka E. Uuspõld, Veel kord komast. – Õpetajate Leht 18.11.2005.

seda kasutada, võib lõpumärgist loobuda (st vormistada pöördumine pealkirjana). Seega on õige kirjutada *Tere, Tiina!* või *Tere, Tiina*

Sõna *PALUN* ei nõua koma, nt *Lugege palun tekst läbi. Palun kutsuge arst. Tule palun siia.*

Lauselaiendid *ESITEKS, TEISEKS, MÕISTAGI* jms nõuavad koma ainult siis, kui nad alustavad lauset ja neile ei järgne vahetult öeldis, nt *Esiteks, see võimaldab näha .. Mõistagi, kõik osavõtjad on oodatud.* Muudel juhtudel koma pole, nt *Esiteks võimaldab see näha .. Mõistagi on kõik osavõtjad oodatud. Kõik osavõtjad on mõistagi oodatud.*

Sageli küsitakse, kas võib kasutada koma ja mõttekriipsu KÕRVUTI.

Kui mõttekriipsudega raamitav kiil on komaga eraldatavate osalause vahel, **pannakse** koma mõttekriipsu järele, nt *Palju ei puudunud – jõudsin õnneks viimasel minutil eest ära hüpata –, et auto oleks mulle otsa sõitnud. 1998. aastast alates hakkasid ilmuma Eesti koolimuusika ajaloos esimesed originaalsed õppematerjalid – õpikud ja töövihikud vene õppekeelega koolidele –, mis lähtusid riiklikust õppekavast.*

Enne koma, seejärel mõttekriips on mõeldav, kui kiilus on kõrvallause, ent sellisel juhul on peetud paremaks komast loobuda, nt *Eelmisel aastal – mäletan selgesti, et see oli just mullu – ei tulnud ta kordagi minu juurde uurima, kas ma abi vajan. Räägiti, et tuleval nädalal – mine võta kinni, kas kuulujuttudel ka tõepõhi all on – saame uue kaitseministri.*

Oma Keel 2006, nr 1

Lugu „ärakaotatud“ jutumärkidest

Maire Raadik

Jutumärgid ei ole eesti keelest ära kaotatud. Endiselt käivad jutumärkidesse otsekõne ja tsitaadid, pealkirjad ning sordinimed. Tõsi on küll see, et jutumärkide kasutus on antud vabaks a) firmade ja asutusenimede, b) perioodikaväljaannete nimede, c) kaubanimede, d) autasunimede ja e) üksiksõidukite nimede puhul. Sellise otsuse tegi Emakeele Seltsi keeleteoimkond 1994. aastal (vt „Kirjakeele teataja II”, Tallinn, 2000), otsusele toetuva reeglistiku leiab kõige käepärasemal kujul Tiiu Ereli „Eesti ortograafia” värskeimast, 4. trükist (2005).

Reeglite rakendamisel tuleb osata määrata, kas üks või teine keelend kuulub mõnda nimetatud rühmadest, mis jutumärke nõuavad, või ei kuulu. Mõnel juhul saab ära õppida, et nt ajalehtedel ja ajakirjadel on alati nimed, raamatutel ja filmidel pealkirjad. Kuid on rühmi, nt üritused, autasud, projektid-programmid jm, kus võib kõrvuti esineda nii pealkirju (mis nõuavad jutumärke), nimesid (mis käivad läbiva suurtähega) kui ka kirjeldavaid nimetusi (mis ei vaja mingit esiletõstu). Niisama raske on vahel otsustada, kas tegu on piltliku terminiga, mille keel on juba omaks võtnud, või stiilihälbega, mis tuleb muust tekstist eraldada.

Siinne on üks katse asjasse veidi selgust tuua. Analüüsi aluseks on eesti keele instituudi keelenõuandele laekunud küsimused.

Otsekõne

Otsekõne tuleb hoida lahus lausesse seotud tsitaadist. Esimese puhul on lõpetavad ehk kinnijutumärgid harilikult pärast lau-

selõpumärki, teisel seevastu enne, nt Mari ütles: „Vana arm ei roosteta.” (otsekõne, jutumärgid on pärast punkti) – Mari ja Jüri kohta kehtib ütlus „Vana arm ei roosteta”. (tsitaat, jutumärgid on enne punkti). Kui saatelause on otsekõne ees, järgneb talle koolon, tsitaadi ette koolonit ei käi, nt Küsimusele „Miks?” sai ta eitava vastuse (mitte: Küsimusele: „Miks?” sai ta eitava vastuse).

Kes ütles miäu?

Hüüdsõnu, sh heli jäljendavaid sõnu harilikult otsekõne kombel jutumärkidesse ei panda, nt Lõi ukse põmm kinni; Kostis hää! turr-turr; Kes ütles miäu? Võib lisada hüüumärgi, nt Praks! purunes jää.

Sama kehtib sõnade „jah” ja „ei” kohta, nt vastas jah, andis jah-sõna, ütleb ei. Selguse huvides võib siiski lisada jutumärgid, nt Vägivallaähvardustest hoolimata organiseerib vägivallatu opositsioon diktaatori vastu [rahvahääletusel] üksmeelse „ei”.

Pealkiri

Kas on pealkiri või ei ole?

1) ajaleht Universitas Tartuensis – skulptuur „Suudlevad tudengid”

Ajalehtedel ja ajakirjadel jm perioodikaväljaannetel on nimed (mille taga võivad olla samanimelised kaubamärgid), raamatutel, filmidel jm teostel pealkirjad. Seega ei pea perioodikaväljaannete puhul jutumärke kasutama, nime toob neil esile suurtäht. Nt (ajalehed) Postimees, Eesti Päevaleht, Universitas Tartuensis, Paremad Uudised, (ajakirjad) Ariadne Lõng, Targu Talita, Juht ja Juhtimine.

Teosed käivad seevastu pealkirjamalli järgi, nt (koomiks) „Ämblikmees”, (võrguentsüklopeedia) „Estonica”, (aastaraamat) „Guinnessi maailmarekordid 2007”, (plaat) „Väike järv”, (skulptuurid) „Suudlevad tudengid” ja „Kolm seppa”.

Kui teos on nimetatud väljaandja järgi, ei nõua ta jutumärke, nt Timesi atlased, Regio atlased. Kui atlasel on lisaks pealkiri, käib see jutumärkidesse, nt Regio atlas „Eesti teed 2007” (mitte: Regio atlas Eesti teed 2007), mis teisisõnu on Regio 2007. a Eesti teede atlas.

2) „Inglise-eesti sõnaraamat” ~ inglise-eesti sõnaraamat

Osa pealkirju on sellised, mida saab rööpselt kirjutada ka nime-tusena. Ära tunneb neid selle järgi, et nende põhjaks on liigisõna, nt „Toiduseadus” ~ toiduseadus on liik *seadusi*, „Inglise-eesti sõnaraamat” ~ inglise-eesti sõnaraamat on liik *sõnaraamatuid*. Üldnimena kirjutame ka pealkirjade lühivariandid, nt „Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006” on uusim õigekeelsussõnaraamat.

N-ö pealkirjalik pealkiri liigisõna ei sisalda, vaid see tuleb talle – eriti pealkirja sidumisel teksti – lisada, nt *lastelaulus* „Kuidas öelda „ära tee”?” on sõnad „ära tee” (ei saa ju öelda: „Kuidas öelda „ära tees”?” on .. vms).¹

Liigisõna koht on enamasti seesuguste pealkirjade ees, mitte järel, nt *projekt* „Eesti tuntuks!” käivitati 2001. aastal, mitte: „Eesti tuntuks!” *projekt* käivitati 2001. aastal. Pealkirja järele saab liigisõna panna siis, kui pealkirja põhjaks on nimisõna, mida annab käänata, sest liigisõna ees peab pealkiri kui eestäiend olema omastavas käändes. Nt jahilaskmisharjutus „Jooksev põder” ~ „Jooksva põdra” jahilaskmisharjutus, keskaegse kir-

¹ Vt ka A. Mund, Ettevaatust! Pealkiri! – Keelenõuanne soovitab 3. Koostanud ja toimetanud M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004, lk 105–109.

janduse kursus „Linn ja kirik” ~ „Linna ja kiriku” kursus. Kus pealkirja käänta pole võimalik, on õigem jätta liigisõna tema ette.

Pealkirjadest tuleb lahus hoida tavalised üldnimed, nt vaata tabelist, lähtuge tööjuhendist (mitte: vaata „Tabelist”, lähtuge „Tööjuhendist”). Seevastu sildile, templile vms osutamisel saab kasutada pealkirjamalli, nt Poe uksele on silt „Koeraga uksest sisenemine keelatud”; Margi kohal oli tempel „Tasuta”.

3) kõnepakett Privileeg – vormiroog Vaenlane Koopas ~ „Vaenlane koopas”

Toodetel (ja teenustel) on harilikult nimed, kus iga sõna, v.a liigisõna, käib suure algustähega, nt rummikompvek Must Roos, kokteil Neegrikarje, (Vici) heeringafilee Passat, kõnepakett Privileeg.

Võib siiski ette tulla ka pealkirjalaadseid nimetusi, nagu nt rootslaste-soomlaste populaarne toit „Janssoni kiusatus” või mitmed Tallinna publi Seiklusjutte Maalt ja Merelt menüüs olevad road: „Vaenlane koopas” (kartulipüree-hakkliha vormiroog), „Me oleme vist kohtunud” (heeringas kartuli ja kodujuustuga), „Lõunakontinendi vetel” (koha Poola kastmes), „Millest laulis vilepill” (frititud juust), „Seitsme maa ja mere taga” (kalavigurid) jne. Loomulikult tohib neid kirjutada ka üldreegli järgi, st nimena: Janssoni Kiusatus, Vaenlane Koopas jt.

Mõnikord on pealkirjamalli vaja veel selleks, et osutada nn etiketinimetusele, nt kalakonserv etiketiga „Suitsutatud lest õlis”.

4) Laserjeti printer, Exceli programm, Delfi portaal

Riist- ja tarkvaratoodetel nagu mis tahes muudel toodetel on nimed, mis jutumärke ei nõua. Nt (sülearvuti) Desknote B920 Pro, (printer) Laserjet 1000, (operatsioonisüsteem) Windows

XP, (Microsofti programmid) Word, PowerPoint, Outlook, Excel jm.

Samuti on nimed võrguportaalidel, nt Hot, Rate, Delfi.

5) Lehe tänav, Reiu metsa peatus

Tänavate ega peatuste nimesid eesti keeles jutumärkidesse ei panda, vaid neid kirjutatakse sama malli järgi mis muidki kohanimesisid. Nt tänava nimeks sai Lehe; Sindi-Lodja peatus nimetati ümber Veekeskuse peatuseks ja Keraamika peatus Reiu metsa peatuseks.

6) agent Sirel, Volkswageni Põrnikas

Varju-, hüüd- jms nimed kirjutatakse ilma jutumärkideta, nt (agendi varjunimi) Sirel, (tanki hüüdnimi) Elevant, (Volkswageni) Põrnikas, (tuulelipp) Vana Toomas jts.

Küsimusi tekitab Ameerika komme panna hüüdnimed n-ö kesknimeks jutumärkidega, nt Ivo „Munk” Uukkivi jts. Eesti keeles on olemas muud, loomulikumana mõjuvaid võimalusi kui jutumärgid, nt Ivo Uukkivi ehk Munk, Ivo Uukkivi (Munk) või Ivo Uukkivi *alias* Munk (kirjutame ju ka ikka Joosep Toots *alias* Kentuki Lõvi, mitte Joosep „Kentuki Lõvi” Toots).

7) Vilde 121b korteriühistu

Korteri- jm ühistuid nimetatakse sageli aadressi järgi, kuid nimi allub ikkagi asutusenimede üldreeglile, st jutumärke pole vaja. Nt korteriühistu Sinimäe 5 ~ Sinimäe 5 korteriühistu, KÜ Reimani 3 ~ Reimani 3 KÜ. Kui ühistu aadressis on sõna „tee”, „maantee” vms, ei tule seda ühistunimes siiski suure tähega kirjutada, nagu eeldaks asutusenimetuse ametlikkussuurtäht (mis võib küll haarata kaasa liigisõna „korteriühistu”). Õige on niisii korteriühistu Vilde tee 121b ~ Vilde tee 121b korteriühistu,

väga ametlikul juhul võib kirjutada ka suure tähega Korteritühistu.

Pealkiri võib olla:

1) õigusaktidel

Õigusaktide pealkirju (kui nendeks on juriidilis-süsteematailised nimetused²) võib kirjutada nii pealkirjana kui ka puhtakujulise nimetusena. Kui aktil vm dokumendil on lühike selge nimetus, ei pea teda jutumärkidega raamima (ega suurtähega esile tõstma). Nt toiduseadus, riigivararegistri põhimäärus, Euroopa põhiseaduslik lepe, ÜRO lapse õiguste konventsioon, inimõiguste ülddeklaratsioon jt.

Jutumärke on mõtet kasutada seal, kus pealkiri vajab oma pikkuse vm põhjusel esiletõstu, nt *5. novembri 2003. a määrus nr 204 „Sotsiaalne struktuur”* on küllap selgem kui *5. novembri 2003. a sotsiaalse struktuuri määrus nr 204*; sama moodi: *Vabariigi Valitsuse 7. septembri 2006. a määrusega nr 196 kinnitatud „Eesti kirjakeele normi kehtestamise kord”*; kooskõlas *Tallinna Linnavalitsuse 19. septembri 1997. aasta määruse nr 65 „Õigusvastaselt võõrandatud maa tagastamise kord Tallinnas” punktiga 34 ..*

2) jaotistel, punktidel

Jaotiste, punktide jms pealkirjad vajavad jutumärkides esiletõstu siis, kui neile viidatakse, nt alalõik „Pirangud”; päevakorras on punkt „Maailm ja mõnda”; vaata punkt 2 ~ vt p 2 „Ohutus-

---

² M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: Kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993, lk 377.

nõuded”. Vastava jaotise või punkti ees nad jutumärke ei vaja, seal tõstab neid harilikult esile eraldi real paiknemine.

3) käskudel, nuppudel, linkidel

Raalistumine on toonud kaasa küsimusi, kuidas vormistada – eriti jooksvas tekstis – menüüde, käskude, linkide jne nimetusi. Üldiselt sobib pealkirjamall, nt vali käsk „Rööpjoonda”, klõpsa nuppu „Saada autoriseerimiskäsk”, klõpsa menüü „Tööriistad” käsku „Jälita muutusi” ~ klõpsa menüü „Tools” käsku „Track changes”. Sama saab öelda ka kirjeldavalt, nt vali rööpjoondamise või muutuste jälitamise käsk, klõpsa autoriseerimiskäsu saatmise nuppu jms.

4) projektidel, programmidel, strateegiatel

Neil on enamasti pealkirjad, kuid selle kõrval ka kirjeldavaid nimetusi ja nimesidki. Kaht viimast, s.o nimetusi ja nimesid, saab rööpselt kirjutada ka pealkirjamalli järgi, nt (kirjeldava nimetusena) eesti keele arendamise strateegia (aastateks) 2004–2010 – (pealkirjana) „Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010”; (nimena) Tiigrihüppe programm, (kaalujälgijate) Mehe Mõõdu programm – (pealkirjana) „Tiigrihüppe” programm ~ programm „Tiigrihüpe”, „Mehe mõõdu” programm ~ programm „Mehe mõõt”.

Pealkirjana sobib kirjutada nt (terviseliikumisprogramm) „Tallinn liigub!”, (projektid) „Tere, kevad”, „Vaata maailma” (vrd asutusenimena: sihtasutus Vaata Maailma), „„Tiiger” hüppas raamatukogusse”, (mainekujundusprojekt) „Eesti tuntuks!”; (strateegiad) Eesti säästva arengu riiklik strateegia „Säästev Eesti 21”, Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia 2002–2006 „Teadmistepõhine Eesti”; (arengukava) „Eesti edu 2014”.

Kui tegu pole ühe konkreetse dokumendi pealkirjaga, tuleks nimetada kirjeldavalt, nt Eesti haridusstsenaariumid 2015. aas-

tani, mitte aga „Eesti haridusstsenaariumid 2015” – nimetus ühendab õieti nelja stsenaariumi, mille pealkirjad on „Rahvakoolide Eesti”, „Pidevate haridusreformide Eesti”, „Turuhariduse ja eliitkoolide Eesti” ning „Õpi-Eesti”.

5) saadatel

Tele- ja raadiojaamadel (kanalitel) on nimed ja need jutumärke ei nõua, nt Eesti Televisioon, Kanal 2, TV 3, Nelonen, BBC Prime, Discovery, Eurosport, Pervõi Baltiiski Kanal, Eesti Raadio, Kuku raadio, Elmari raadio, raadio Vaba Euroopa jne. Saadatel on tavapäraselt pealkirjad, nt „Foorum”, „Pealtnägija”, „Aktuaalne kaamera”, (TV 3) „Seitsmesed uudised” (vrd üldnimena: (kella) seitsmesed uudised), „Aeg luubis”, „Tantsud tähtedega”, „Kes tahab saada miljonäriks?”, „Olukorrast riigis”, „Rahva oma kaitse” jt.

Programme, mis jäävad saadete ja kanalite vahepeale, võib kirjutada küllap ka nimena, nt Klassikaraadio, Vikerraadio, Raadio 2.

6) mängudel

Mängudel on nii pealkirju, nt (lauamängud) „Tsirkus”, „Monopol”, „Reis ümber maailma”, (laulumängud) „Kui sul tuju hea”, „Tädi Anna”, (kaardimäng) „Must Maria”, (sõjalis-sportlik mäng) „Põuavälg”, (arvutimäng) „Ace of Kings”, kui ka nimetusi, nt rahvastepall, pandilunastamine, mädamuna (ehk ei ole viga ka „Mädamuna?”).

7) üritustel

Ürituste kirjeldavad nimetused ei nõua jutumärke ega suurt tähte, nt jaanituli, täiskasvanud õppija nädal, üleriigilised Otepää mängud, Euroopa noorte olümpiapäevad.

Osad üritustel on selgelt pealkirjad, mida ei anna teksti sobitada ilma nende ette liigisõna lisamata, nt Osale võistlusel „Süües terveks!”; Olen läbinud kursuse „Arvuti koolis”. Sama moodi: noorteprojektide konkurss „Tähed särama”, maanteede heakorra kampaania „Tee puhtaks!”, konverentsid „Riigikontroll demokraatlikus õigusriigis” ja „15 aastat isemajandava Eesti ettepanekust”, XII rahvusvaheline kiirmaleturniir „Mee-nutades Paul Kerest”, rahvusvaheline rühmvõimlemisvõistlus „Kevadtuul” Eesti Spordiseltsi Kalev karikale, luurevõistlus „Udria dessant” (vrd kirjeldavalt: Udria dessandi luurevõistlus), rahvaspordiüritus „Kekkose matkad” (vrd Kekkose matk ~ matkaüritus) jm.

Ka siis, kui ürituse nimetus hõlmab aastaarvu, on tavapärasem vormistada pealkirjana, nt (pagaritoodete konkurss) „Jõulutoode 2005”, „Eesti rukki päev 2002”, vrd kirjeldavalt: 2005. a jõulutoote konkurss, 2002. a Eesti rukki päev.

Mõnel juhul pole päris selge, kas käsitleda pealkirja või (kirjeldava) nimetusena, nt mess „Iluaed” (vrd iluaiaanduse mess), võistlus „Koduaed” (vrd kauneima koduaia võistlus), festivalid „Tudengilaul”, „Saaremaa valss” ja „Viljandi folk” (vrd tudengilaulufestival, Saaremaa valsifestival, Viljandi pärimusmuusika festival).

Kolmandaks võib üritustel olla ka nimesid, nt Teeviida infomess, Intellektika haridusmess, Piimanina kampaania, Päikeseratta kevadkontsert, Valge Akaatsia konkurss (vrd Valge Daami muusikapäevad), koolitus- ja kontaktpäev Matkamiks. Rööpselt saab neid kirjutada ka pealkirjana, nt „Teeviida” infomess ~ infomess „Teeviit”, „Valge akaatsia” konkurss ~ konkurss „Valge akaatsia” jt, samuti (aastaarvu lisamisega) koolitus- ja kontaktpäev „Matkamiks 2004” vm.

Mitmeti saab tõlgendada ja seega ka kirjutada mõningaid soodushinnakampaaniaid: nimena (Stockmanni) Hullud Päevad, (Tallinna ja Tartu kaubamaja) Osturalli, pealkirjana „Hullud päevad” ja „Osturalli” või üldnimeliselt – hullud päevad (vrd *pahad päevad*, *hullud hinnad*) ja osturalli (vrd *uue Prisma avamine val-*

landas Lasnamäel tulise osturalli ja äärelinna korterite hinnaralli ei kesta kaua). Suurt sisuvahet eri kirjakujudel küll ei ole.

8) autasudel, tiitlitel, stipendiumidel

Taas raske rühm, sest esindatud on nii pealkirjad, nimed kui ka kirjeldavad nimetused. Viimased on nt kodanikupäeva aumärk, hea teeninduse rinnamärk, päästeteenistuse suur kuldrist, elupäästja I klassi medal, Järvamaa vapimärk, Tallinna linna teenetemärk, noore looduskaitse auhind, Eesti juhtimiskvaliteedi auhind, noore politseiniku preemia.

Siia alla kuuluvad ka moodi läinud aastatiitlid, nt aasta naine, aasta õpetaja, aasta õppija, aasta tegu, aasta hitt, sajandi eestlane. Tiitlile võib lisanduda ka aastaarv, nt (tiitlid) Orissaare neid 2004, maksumaksja sõber 2003, Eesti parim toiduaine 2001, aasta koolitussõbralikem organisatsioon 2004 (või pealkirjana „Orissaare neid 2004” jt), kuid ei maksa unustada, et eestipärane on järjestada täiendeid põhisoona ette, nt 2004. a Orissaare neid, 2003. a maksumaksja sõber, 2001. a Eesti parim toiduaine, 2004. a koolitussõbralikem organisatsioon. Sellist fraasi on ka kergem lausega siduda.

Kui autasul on nimi, tuleb selles ära tunda liigisoona, mis käib väiketähega, nt Murtud Rukkilille märk, Tunnustatud Maitse kvaliteedimärk, Riigivapi teenetemärk, Maarjamaa Risti teenetemärk, Punase Risti orden, Saksa Raudristi orden, Õige Elamisviisi auhind, Tartu Ülikooli Rahvusmõtte auhind, märk Mõök ja Ilves, Paul Kerese ausa mängu auhinnad Suur Mõök ja Väike Mõök. Ühesõnaline nimi kirjutatakse liigisonaga kokku, nt Vabadusrist.

Pealkirjana sobib kirjutada nt (medalid) „Mente et manu”, „Uppuja päästmise eest” (vrd selle kõrval ka kirjeldavalt: uppuja päästmise medal), „Eeskujuliku töö eest” (vrd eeskujuliku töö medal), „Võidu eest Teises maailmasõjas”.

Stipendiume saab vormistada nagu autasusid, seega a) nimekusena, nt noore õpetlase stipendium, Kristjan Jaagu stipendium;

b) nimena, nt Hüppestipendium, (eesti kirjanduse tõlkija stipendium) Traducta; c) pealkirjana, nt (stipendium) „Ela ja sära”.

9) võõrkeelsetel teostel

Mis tahes võõrkeelsete pealkirjade kirjutamisel eesti tekstis rakendame eesti õigekirjatava, mille kohaselt käivad pealkirjad jutumärkides ja püstkirjas, seega nt „Rasskazõ o kamne” („Jutus-tused kivist”), „Taani hindamisraamat” („Liber Census Daniae”) jms. Nagu näeme, jäävad nii oma- kui ka võõrkeelsed pealkirjad ka siis jutumärkidesse, kui nad on sulgudes. **Kursiivkiri ei ole eesti tekstis pealkirjade eristamisel tavaks.** Seda kasutavad siiski entsüklopeediad.

Tsitaadid

Tsitaat on sõnasõnaline väljavõte kirjalikust või suulisest tekstist. Tema esiletõstu vajadus tuleneb ta võõrusest. Kui kasutame nt eesti tekstis ladina, inglise või mõne muu keele sõna, tõstame ta ülejäänud tekstist (hrl kaldkirjaga) esile. Need võõrad keelen-didki on tegelikult tsitaadid – tsitaatsõnad.

Omakeelsed tsitaadid on need, kui põimime oma teksti kellegi teise sõnu, asetame mingi sõna tema jaoks tavatusse ümbrusse või kasutame sõna võõras või isegi lausa vastupidises tähenduses. Kõigil kolmel juhul on eesti keeles tavaks kasutada ka jutumärke.

Kas on tsitaat või ei ole?

1) põhimõte „Kes ees, see mees” – põhimõte „kes ees, see mees”

Kui tsitaadiks on lause, mis on omakorda põimitud teise lau-
sesse, on kaks peamist probleemi: a) kas tsitaadi lõpus olevad

jutumärgid on enne või pärast punkti ja b) kas tsiteeritav lause algab suure või väikese tähega. Esimesele küsimusele vastasime otsekõne peatükis.

Tsitaadi algustähe kohta võib rakendada „Eesti keele grammatika” juhust, mille kohaselt on suurtäht jutumärgides lause algul siis, kui selles on öeldis.³ Seega nt Püüan elada moto „Mina ise olen oma saatuse sepp” järgi; Küsimusele „Mitu järve on Eestis?” tuli hulk vastuseid. Kui tsitaati raamib lauses kaudkõne saatelause, algab ta väiketähega, nt Kui keegi jääbki natuke hiljaks, lohutab Toomas telefonis, et „me ei lähe kuhugi, oleme ikka siin”. (Vrd otsekõnena: .. lohutab Toomas telefonis: „Me ei lähe kuhugi, oleme ikka siin.”) Kuid niisama selge on lause ka ilma jutumärgideta, st puhtakujulise kaudkõnena: .. lohutab Toomas telefonis, et me ei lähe kuhugi, oleme ikka siin.

Rahvalikke ütlushiidi ei näi kirjutajad alati lauselistena tajuvat ning vahest ei peagi siin kindlaid reegleid seadma, nt Vanasõna „Käbi ei kuku kännust kaugele” on vananenud – Vanasõna „käbi ei kuku kännust kaugele” on vananenud; Siin kehtib põhimõte „Kes ees, see mees” – Siin kehtib põhimõte „kes ees, see mees”; Usun, et paika peab tõdemus „Raha tuleb, raha läheb, inimsuhted jäävad” – Usun, et paika peab tõdemus „raha tuleb, raha läheb, inimsuhted jäävad”; Vaeste puhul ei maksnud vana mõttetetera „Süütu, kuni pole tõestatud vastupidist” punast krossigi – Vaeste puhul ei maksnud vana mõttetetera „süütu, kuni pole tõestatud vastupidist” punast krossigi.

Kui tsitaadiks on sõna või sõnaühend, on õige väiketäht, nt Jõulud on aeg, et öelda „kallis”; Juhib firmat stiilis „panustame noortesse”.

Markeerimisega ei tasu siiski liialdada, nt järgmiste näidete selgust jutumärgide ärajätmine ei kahjusta: See kuritegu oli kohtuniku sõnutsi „hullem kui mõrv” → See kuritegu oli kohtuniku sõnutsi hullem kui mõrv; Süüdistas teda avalikult, et ta on

---

³ Eesti keele grammatika II, lk 410.

„kupeldaja” ja „loomapilastaja” → .. et ta on kupeldaja ja loomapilastaja; nimetasid neid „miilitsateks” ja „kuradi vördjateks” → nimetasid neid miilitsateks ja kuradi vördjateks (vrd tsitaadina: ütlesid neile „miilits” ja „kuradi vördjas”); Heebrea nimi „Joosep” oli toona üsna levinud → Heebrea nimi Joosep oli toona üsna levinud; „Sally” on hea nimi → Sally on hea nimi.

Kas iga tsitaat tahab jutumärke?

Näitamaks, et tegu on võõra tekstiga, pannakse tsitaadid jutumärkidesse. Mis on aga tsitaat ja mis ei ole? Lause või pikemagi teksti puhul kõhklust ei teki, küll aga siis, kui põimime oma juttu ainult mõne sõna või väljendi. Kas ka need tuleks alati jutumärkidesse panna – sest me tsiteerime kedagi – või siiski mitte?

Kes on vähegi tähelepanelikumalt tõlketekste lugenud, on kindlasti märganud, et peagu iga sõna või sõnaühend, mis kellegi teise suust kuulnud või üles kirjutatud, pannakse juba jutumärkidesse. Eesti kirjakorras mõjub see ülepingsusena. Kui sõnastusest on niigi selge, et keegi ütles ühe või teise sõna, nimetas kedagi nii- või naamoodi vms, on jutumärgid enamasti üleaarused. Tasub arvestada sedagi, et eesti keeles on jutumärkide üks funktsioone pilkelisuse tähistamine, mistõttu võivad valesti pandud märgid teksti mõtte pea peale pöörata.

Nagu öeldud, leiab liialdamist tsitaadijutumärkidega eriti palju tõlketekstidest. Järgmised, ühest artiklist (Sophie Goodchild, Tuumapomm veres. – Eesti Ekspress 30.11.2006) nopitud näited on lugejale küllap täiesti selged ka ilma jutumärkideta.

- .. ühel eraviisilisel koosviibimisel Londoni Frontline’i klubis oli Litvinenko öelnud, et on „üsna kindel”, kes tappis Tšetšeenias toime pandud inimõigusrikkumistest kirjutanud Politkovskaja.
- Hotellis Millennium Grosvenor Square’il viibis veel üks mees, keda Litvinenko esialgu nimetas „Vladimiriks”.

- Kummatigi teatas eile Moskvas üleriiklikule ajalehele tehtud avalduses keegi venelane Dmitri Kovtun, et just tema oligi salapärane kolmas ning et ta on „jahmunud” ja „ärritatud” enese seostamise pärast mürgitamisega.
- Litvinenko perekonna palgatud toksikoloogi professor John Henry sõnul on poloonium „täiuslik mõrvarelv”.
- Hoopis kõrgemad KGB ülejooksikud, nagu Oleg Kalugin, teavad märksa eluohtlikumaid saladusi, ent on välismaal „elus ja terved”, ütles Riigiduuma julgeolekukomitee liige Gudkov. – Selles näites on puudu hoopis otsekõne jutumärgid, teine võimalus oleks vormistada kaudkõnena: Riigiduuma julgeolekukomitee liige Gudkov on öelnud, et ..

2) mõiste „ruum” analüüs – ruumi mõiste analüüs

Jutumärgidega tõstame esile ka keelendeid, mida kirjeldame, nt sõna „soe” asendada sõnadega „külm, viisakas”; Ametini-
metus „valvur” muudeti ametinimetuseks „administraator”
või „sisevalve töötaja”; Aetakse segi mõisted „kaitsevõime” ja
„kaitsetahe”. (Rangem keelekasutus raamib sõnad jutumärgide,
mõisted ülakomadega, nt sõna „soe”, mõiste 'kaitsevõime'.)

Nagu näidetest näeme, jääb liigisõnale järgnev jutumär-
kides tsitaat muutumatuks, käändub tema ees olev liigisõna.
Kui tuua tsitaat liigisõna ette täiendiks, kaob vajadus tsitaa-
dina ehk jutumärgides vormistada, nt tänavalapse mõiste (väär
on: „tänavalapse” mõiste, kuid õige on: mõiste „tänavalaps”),
ruumi mõiste analüüs (ehk mõiste „ruum” analüüs), karakteri
sõna päritolu (selgemad on siiski: sõna „karakter” ~ *karakter*
päritolu, *karakter*-sõna päritolu).

3) OÜ Luisa Tõlkebüroo (edaspidi: tõlkebüroo)

Lepingutes jm on probleemiks, kuidas tõsta esile lepinguosalisi nende määratlemisel, nt Lepingu on sõlminud OÜ Luisa Tõlkebüroo, edaspidi „tõlkebüroo” või edaspidi: tõlkebüroo? Sageli on vastav fraas sulgudes ja sel puhul võib selguse huvides lisada kooloni, nt Lepingu on sõlminud OÜ Luisa Tõlkebüroo (edaspidi: tõlkebüroo). Muul juhul tuleb koolon ära jätta, nt Lepingu on sõlminud OÜ Luisa Tõlkebüroo, edaspidi tõlkebüroo, ja Jüri Kask, edaspidi täitja.

Jutumärke pole vaja, sest viidatakse just pikema nimetuse lühivariandile, mis tänu oma lühidusele eristub isegi piisavalt. Ning kui on juba kokku lepitud, et OÜ Luisa Tõlkebürood nimetatakse selles lepingus edaspidi tõlkebürooks ja Jüri Kaske täitjaks, ei ole ka suurtähti tarvis (põhjendamatult on kirjutada läbi kogu lepingu Tõlkebüroo ~ TÕLKEBÜROO või Täitja ~ TÄITJA).

Sama põhimõtet saab rakendada mis tahes õigusaktide, sh seaduste puhul, kuigi nt Elektroonilises Riigi Teatajas näeb esiletõstuna kursiivi, näide toiduseadusest: Toiduhügieeninõuete täitmisel võib käitleja kasutada abivahendina hea hügieenitava juhendit (edaspidi *juhend*), mille töötab välja .. .

4) sai viie, sai hinde viis, sai hindeks viie

Hinnete nimetusi ei pea jutumärkidesse panema, nt sai viie, sai hinde viis, sai hindeks viie, õppis viitele, nelja-viielised õpilased jne. Sama moodi: poisil on füüsikas ainult head ja väga head (hinded); osakond evalveeriti hindega hea.

5) Pipi „ema” Astrid Lindgren ja „ärakaotatud” jutumärgid

Tsitaadina, s.o jutumärkides vormistame ka keelendid, millel on a) tavatu või b) pilkeline tähendus. Pilkelisust tähistavaid ehk nn iroonia jutumärke kasutame seal, kus tahame osutada, et oleme andnud sõnale vastupidise sisu. Nt Merehaigus ja nääklemine Wilkinsoniga olid reisi „kõrghetked”; kummardab „pühakuid” (kui need pühakud on tegelikult patused); rääkisime „ärakaotatud” jutumärkidest (tegelikult on kuuldused jutumärkide surmast tugevasti liialdatud).

Vales kohas kasutatud jutumärgid võivad anda tekstile soovitud vastupidise sisu, nagu lauses *Kui „parimatest” enam ei piisa, siis valige meie ukсед.* Kas „parimad” peab siin olema iroonia?

Tavatu tähenduse all saab mõista tähenduse hälbimist (mis siiski ei ole veel teinud tähendust vastupidiseks), nt Pipi „ema” Astrid Lindgren (Pipi õige ema oli teatavasti läinud taevasse ingliski).

6) „beibepauer” ja mersu

Stiilihälbe tajumine eeldab head stiilitaju. Sageli pannakse jutumärke liiga kergel käel, kartes muidu kahjustada teksti soliidisust.⁴ Üks selgem juhtum, mille puhul jutumärke võiks kasutada, on tugeva kõnekeelse varjundiga sõnad (sh slängisõnad), kui neid kasutatakse neutraalses kirjakeelses tekstis, nt Kui meedia vajab „beibepauerit”, siis antakse sõna ilmatüdrukule (Eesti Päevaleht 27.11.2006). Kui sõna on oma õiges ümbruses, nt argikeele sõna argikeelses tekstis, ei pea teda markeerima, nt mersu (kui Mercedes), spordikas (kui sportauto) jms.

---

⁴ Eesti keele grammatika II, lk 417.

Kas on piltlik või ei ole?

1) kurbade silmadega Mercedes

Piltlikud sõnad ja väljendid ei vaja jutumärke. Kuigi nendegi puhul on toimunud tähendusnihe, on keel selle teisenemise juba omaks võtnud.

Seega kirjutame ilma jutumärkideta: kuiv seadus, külm sõda, kuldne reegel, must surm, vana kala, tugev lüli, jõuate kõikjale Euroopas esimese laine ühenduslendudega (mitte: esimese „laine”), väikesed inimesed, suur vend, kõva käe igatsus, seadus on osutunud igihaljaks; Achilleuse kand, Gordioni sõlm, Eesti Nokia (mitte: Eesti „Nokia”); lastel silma peal hoidma, pudelist julgust võtma, ajast ja arust olema, ennast käima lükkama, Euroopa Liidu rongist maha jääma; bioloogiline kell heliseb vara (mitte: „heliseb”), ajupoolkerad kõnelevad teineteisega, kõrgkoolide jume hakkab halliks kiskuma, kurbade silmadega Mercedes, linna rohelised kopsud, Euroopa pehme kõhualune; valge- ja sinikraed (ametnikud ja töölised), mägede poega meenutav vunts (vuntsidega mees).

2) võimleja tegi rõngastel päikest

Jutumärke ei nõua ka piltlikud ehk tähendusülekande teel saadud terminid, nt banaanivabariik, ümarlaud, räpane pomm, (sõiduõppeplatsi kujundid) koridor ja uss, (sportvõimleja tegi rõngastel) päikest, (lastemängude kirjeldustes) peegel (laps täidab peegli rolli) ja liblikasuudlus. Pealkirjalaadseid võib ka jutumärkidesse panna, nt Harjutustes esinevad asendid „draakoni suu” ja „kilpkonn meres”.

3) klaveril on mustad klahvid

Otsese tähenduse puhul jutumärke ei käi, nt klaveril on mustad klahvid (mitte „mustad”, sest nad ongi musta värvi); rahvusraamatukogu punane saal (küllap ongi punast värvi).

4) reheapapiühiskond ja märulipolitsei

Ka siis, kui keelend mõjub kirjutajale lihtsalt uudse või harjumatu, ei pea teda veel jutumärkidesse panema, nt märulipolitsei, soomepoisid, reheapapiühiskond, akadeemiline hulkurlus, jõmlus jms.

Sordinimetused

Taimede sordinimetused pannakse erialakirjanduses ülakomade vahele, mitteerialases tekstis jutumärkidesse. Olenevalt kontekstist saame seega kirjutada nt 'Valge klaarõun' (oskuskeeles) või „Valge klaarõun” (üldkeeles), mõnel juhul ka nt Müüb valgeid klaare. Eeskätt inglispärane läbiva suurtähe mall („Valge Klaarõun(?)” ei ole eesti õigekirjatavale vastuvõetav.

Veel kolm tähtsat küsimust

Kas jutumärke võib panna topelt?

Võib. Nt kui on pikk jutumärkides pealkiri, milles mainitakse teist samasugust, tulevad kahed jutumärgid. Kõrvutiste jutumärkide vahele tühikut ei panda.

Kus kasutada jutumärke ja kus kaldkirja?

Jutumärgid nagu ka kaldkiri on üks esiletõstu vahendeid ning kaht esiletõstu korraga ei rakendata. Kui on jutumärgid, pole enam vaja kursiivi, ja kui on kursiiv, ei pea panema jutumärke. Esiletõst on ka eraldi real paiknemine, suurtähtkiri jm, mille korral võib samuti jutumärgid ära jätta.

Mõnel juhul esinevad jutumärgid ja kursiiv võrdsete alternatiividena, st võib kasutada emba-kumba, nt tõsta kirjeldatava keelendi esile kas kursiivi või jutumärkidega: Millega seostub sulle sõna *kohving*? – Millega seostub sulle sõna „kohving”? Sisestage täht *a* – Sisestage täht „a”.

Tsitaatsõnu (ehk teise keele sõnu) on eesti õigekirjas tavaks vormistada kaldkirjas, lausesse põimitud tsitaatülusi aga jutumärkides.

Tsitaadjutumärke võib mõnel juhul asendada ka sõnadega *niinimetatud* ~ *nn* või *nii-öelda* ~ *n-ö*. Jutumärke siis enam vaja ei lähe, nt salapärase viiruse toimel tekkinud grupp üliintelligentseid mutante, *nn* „inetud luiged” → *nn* inetud luiged; Eesti *nn* „glamuuriajakirjad” → Eesti *nn* glamuuriajakirjad ~ Eesti glamuuriajakirjad.

Ülakomade funktsioon on kitsam kui jutumärkidel, nad raamivad sordinimetusi erialatekstides ja tähendusi keeleteaduslikes tekstides. Tavatekstis võib tähenduse anda ka jutumärkides, nt võõrkeelse kohanime seletus „ääretud tasandikud”, vrd kirjeldavalt: Masai keeles tähendab nimi ääretuid tasandikke; Tiibet ehk Shangri La („lumine maa” või „lume kodumaa”) ehk lääne maailmale maailma katus.

Kuidas näevad välja õiged jutumärgid?

Jutumärkidel on eesti keeles eri kujusid: [„ ”], [„ “], [” ”], [” “], [« »], [» «], lähemalt saab nende kohta lugeda „Eesti keele grammatikast”.⁵ Mida eelistada, on seega osalt kokkuleppe asi, kuid ühes väljaandes vms tuleks kindlasti rakendada ühesuguseid märke. EKI keelekorraldajad on oma töödes (sh „Eesti õigekeelsussõnaraamatus ÕS 2006”) kasutanud ja ka küsijaile soovitanud sellist kuju, kus alustavad ehk lahtijutumärgid on all ning lõpetavad ehk kinnijutumärgid üleval [„ ”]. Suuliselt öeldakse: üheksa-üheksa all, üheksa-üheksa üleval. See on sama mis käsitsi kirjutamise tava ja nii on ka trükitekstides üsna levinud.

Sama moodi oleks otstarbekas vähemalt ühe väljaande piires ühtlustada kaksisülakomad, millega erialatekstides raamitakse sordinimesid (üldkeeles on nende asemel tavalised jutumärgid) ja keeleteaduslikes tekstides tähendusi. Levinuimad kujud on üheksa-üheksa [’ ’] ja kuus-üheksa [‘ ’].

Oma Keel 2006, nr 2

---

⁵ Eesti keele grammatika II, lk 415.

Kas siia käib sidekriips?

Tiina Leemets

Sidekriips nagu iga teinegi kirjavahemärk täidab õigekirjas oma ülesandeid. „Eesti ortograafia” järgi võib ta funktsiooni poolest olla ühendav, asendav või lugemist hõlbustav. Nagu teisedki märgid, paneb sidekriips mõnikord ka kõhkleva ja pead murdma. Kirjutis püüab vastata korduvatele küsimustele, veel kord selgitada tähtsaimaid reegleid ning juhtida tähelepanu sagedamatele eksimustele.¹

1. Ühendav sidekriips

Sidekriips on tarvilik, kui üks liitsõna osi on nimi, tsitaatsõna, lühend, täht või sõnaosa. Numbrite liitmisel sõnaga, samuti numbrite ja suurtähtlühendite käänamisel hõlbustab sidekriips lugemist, ehkki ei ole kohustuslik.

Nimed

JAH. Liitomadussõnades, milles on üheosaline või kokkukirjutatud nimi, tuleb panna sidekriips: *Eesti-sisene telefonikõne, Vahemere-äärne kuurort, Kase-nimeline arst, Hirvepargi-poolne tänav, Tartu-aineline laul, Nõukogude-vastane tegevus, Victoria-aegne häärber.*

---

¹ Kokkuvõtlikult saab reegleid järele vaadata raamatutest: T. Erelt, Eesti ortograafia. 4., täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005; M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: Kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993.

EI. Kui nimi on mitmeosaline või kui tema juurde kuulub lisand või täiend, kirjutatakse kõik lahku: *sooja Vahemere äärne, Kaarel Kase nimeline, Kadrioru pargi poolne, Tartu linna aineline, Nõukogude Liidu vastane, kuninganna Victoria aegne.*

JAH. Sidekriips pannakse ka nime liitmisel muud liiki sõnades, olgu ees- või järellosana: *Interneti-ühendus, Barbie-nukk, Anne-tädi (= tädi Anne); kodu-Internet, vanni-Barbie.* Koha- ja isikunimed (hüüdnimed) kindel täpsustav täiendosa kirjutatakse seejuures suure algustähega: *Põhja-Eesti, Lääne-Virumaa, Mandri-Euroopa, Lähis-Ida, Vana-Võidu; Sauna-Madis* („Tõe ja õiguse” tegelane, saunik nimega Madis), *Baari-Paavo* (telesarjas „Baar” tuntuks saanud Paavo-nimeline mees).

EI. Kui isikunimi liitsõnas on üldnimestunud, st ei kuulu konkreetsele isikule, ei ole vaja suurt tähte ega sidekriipsu: *köögikata* (kelle nimi enamasti ei ole Kata), *karvamari, torujüri, tuhajuhan.*

Sidekriips kaob ka täiendosa nimedest saadud tuletistes: *lõunaeestilik* (vrd *Lõuna-Eesti*), *uusmeremaalane* (vrd *Uus-Meremaa*).

Tsitaatsõnad

JAH. Liitsõna osaks olev tsitaatsõna eraldatakse sidekriipsuga nii ees- kui ka järellosast: *macho-meess, tax-free-kaubandus, vacatio legis-põhimõte; lava-show, aedvilja-quiche; tomati-mozzarella-salat, halvaa-mascarpone-vaht.* Reegel kehtib ka siis, kui tsitaatsõnale järgneb käändelõpp: *squash'i-mäng, performance'i-kunstnik.*

Lühendid

JAH. Kui liitsõna sisaldab lühendit, tuleb panna sidekriips: *IT-osakond, PVC-kate, HIV-negatiivne, PIN-kood, e-post, aiisorganisatsioon; kaabel-TV, suusa-MM.*

Väiketähtlühendite käänamisel liidetakse käändelõpp ja mitmuse tunnus sidekriipsuga: *astus aü-sse, krt-d 1–15*. Suur- tähtlühendi ja käändelõpu vahele **VÕIB** kriipsu lisada, aga see pole kohustuslik: *ELi = EL-i tippkohtumine, töötab ASis = AS-is, PÖFFil = PÖFF-il näidatud film*.

El. Alati ei moodustata lühendiga liitsõna: keelenõuandja- telt korduvalt küsitud näidetes *NATO riigid (= Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni riigid)* ja *OECD maad* sidekriipsu ei ole.

Tähed, sõnad, sõnaosad

JAH. Sidekriipsuga kirjutatakse nt *T-särk, S-kurv, C-vitamiin, o-jalad, A-duur, a-moll, jah-sõna, tud-kesksõna*.

Numbrid ja märgid

VÕIB. Numbrite liitmisel *ne-* või *line-*omadussõnaga võib kasutada sidekriipsu: *18aastane = 18-aastane, 35kohaline = 35-kohaline*. Kriips võib olla ka liitsõnades, mille eesosa on märk, harilikult nendesamade märkide nimetamisel: ©*märk = ©-märk*. Kui kõrvuti satuvad number 1 ja *l*-täht, on loetavuse huvides õigem kriips panna: *101-liikmeline, 21-liitrine*.

Sama põhimõte kehtib käänamisel: *31 inimest 40st = 40-st, tunnistus anti 31-le, §des = §-des 7–10*.

El. Pahatihti lähevad segamini omadussõnad (*kahekümneko- haline*) ning arv- ja nimisõna ühendid (*kakskümmend kohta, kahekümnele kohale, samamoodi ka kahekümne kohaga*). Ehkki *20 kohaga klass* tähendab sama mis *20-kohaline klass*, on side- kriips esimeses siiski vale.

Tüvekordusega sõnaühendid

Õigekirja seisukohalt oluline on ühendav sidekriips veel tüvekordusega sõnaühendites, kus kirjutajad tihti peale kahtlevad ja vigu teevad.²

JAH. Sidekriipsuga tuleb kirjutada liitmäärsõnad, kus on ühendatud sama sõna nimetav ja alaltütlev kääne: *päev-päevalt, sõna-sõnalt, järk-järgult, samm-sammult, aeg-ajalt* (mitte kokku *sõnasõnalt, aegajalt*).

EI. Muude käänete ühendid käivad lahku: *lõppude lõpuks, üks ühele, aastast aastasse, toon toonis, lipp lipi peal, õlg õla kõrval, samm sammu järel, tuleb ots otsaga kokku. ne- ja line-omadussõnad* kirjutatakse sidekriipsuta kokku: *järkjärguline, sõnasõnaline, üksühene*.

2. Asendav sidekriips

Liitsõnaosa asendus

JAH. Sidekriips saab asendada liitsõnade korduvat osa, tehes seega teksti tihedamaks ja ladusamaks. Kriipsu asukoht ei ole ükskõik, vaid sõltub sellest, kas ta asendab puuduvat eesosa (*sünniaasta, -kuu ja -päev, operatsioonieelne ja -järgne, meetripikkused ja -laiused*) või järelosa (*trüki- ja materjalikulu, kütte-, veevarustus- ja kanalisatsioonitööd, 20-, 30- ja 40-aastased = 20-, 30- ja 40aastased, Ida- ja Lääne-Eesti*).

---

² Vt põhjalikumalt **A. Mund**, Päev-päevalt, päevast päeva, päevpäevaline, päev päeva kannul ... – Keelenõuanne soovitab 3. Koostanud ja toimetanud M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004.

Ühe mõiste korral võib *ja* ära jätta ning kõik üheks sõnaks kokku kirjutada: *ostu-müügitehing* (üks tehing, mis hõlmab nii ostu kui ka müüki), *peedi-küüslaugusalat*, *virsi-aprikoosi-pirni jogurt*, *halli-kollasekirju*, *edasi-tagasipilet*.

El. Sidekriipsuga võib asendada ainult liitsõnaosi! Paistab, et sellest funktsioonist ei ole kõik kirjutajad lõpuni aru saanud, kriipsu näeb sageli ka ülearustes kohtades.

Sidekriipsu ei panda koondlauses rinnastatud sõnaühenditesse, olgugi et ühist sõna ei korrata: *eesti ja soome keeles* (mitte *eesti- ja soome keeles*), *baptisti, õigeusu ja luteri kirik, Tartu, Põlva ja Võru maakond* (küll aga *Tartu-, Põlva- ja Võrumaa*).

Kriipsu ei panda ka siis, kui loetelus on esikohal sõnaühend ja teisel kohal liitsõna: *bioloogilised ja keemiarelvad* (mitte *bioloogilised- ja keemiarelvad*, sest pole olemas sõna „bioloogilisedrelvad”), *meeskondlikud ja üksikalad*. Vastupidise järjestuse korral tuleks kriips panna: *keemia- ja bioloogilised relvad, üksik- ja meeskondlikud alad*. Et seda tüüpi loetelusid ei ole alati esmapilgul hõlbus lugeda, tasuks võimaluse korral kaaluda sõnaühendi asendamist liitsõnaga (*bio- ja keemiarelvad, meeskonna- ja üksikalad*). Selguse huvides võib ka ühist sõna korrata.

Ammugi ei asendata sidekriipsuga käändelõppu (eksitakse nelja viimase käände puhul, mille tunnust ei pea teatavasti kordama): *juua kuuma või külmana* (mitte *kuuma- või külmana*), *valamu ilma jala, segisti ja sifoonita*. Valesse kohta pandud sidekriips võib teksti mõtet muuta: *loomaliha tšilli- ja munanuudlitega* tähendab, nagu pakutaks liha tšillinuudlitega ja munanuudlitega, mitte tšilliga ja munanuudlitega nagu tegelikult.

Sidesõna asendus

JAH. Paaris- ja kordussõnade võrdväärsete osade vahel asendab sidekriips sidesõna *ja*: *isa-ema* (= *isa ja ema*), *noad-kahvlid*, *tooted-teenused*, *sekretär-juhiabi*, *tall-tõllakuur*, *sotsiaal-majanduslik*

(= *sotsiaalne ja majanduslik*), *edasi-tagasi, sinna-tänna, oot-oot, tere-tere*. Siinkohal peetagu meeles, et paarisnimisõnadel käänduvad mõlemad pooled: *isale-emale, nuge-kahvleid, toodete-teenuste pakkujad*; täpselt samamoodi ka topeltelukutsete ja -funktsioonide puhul: *sekretäri-juhiabi töökoht, mõisa tallis-tõllakuuris*.

Eitavas lauses võib kriips asendada sõna *ega*: *ei olnud silku-leibagi lauale panna, meie pole teiste liikata-tõmmata*. Teatud juhtudel vastab sidekriipsule *või*: *tahes-tahtmata, enam-vähem, kaks-kolm minutit, maja valmib aprillis-mais*.

Sidekriips võib *ja*'d asendada ka rinnastatud täiendite vahel: *Tallinna-Tartu maantee, Portugali-Eesti jalgpallimäng*. Seejuures peavad kõik täiendid olema omastavas käändes. Kui nad on nimetavas (neid näiteid on üsna vähe), tuleb põhisõna omakorda sidekriipsuga liita: *täht-number-sisestus, maa-õhk-kosmos-side*.

3. Lugemist hõlbustav sidekriips

Ühesugused tähed

VÕIB. Sidekriipsu võib panna liitsõna piiril, kus satuvad kõrvuti kolm või enam ühesugust tähte: *üle-eestiline = üleeestiline, saja-aastane = sajaaastane, plekk-karp = plekkkarp, kontroll-labor = kontrolllabor, jää-äär = jäääär*.

EI. Kahe ühesuguse tähe vahele kriipsu ei panda. Sagedamini küsitud näited on *üleeuroopaline* (vahest eksitab siin *üle-eestiline*, kus on kolm *e-d*) ning *vabaajarõivad* (võib kirjutada ka *vaba aja rõivad*, ent mitte *vaba-aja rõivad*).

Mõtte selgus

VÕIB. Mõnikord on mõttekas näidata, millised osad liitsõnas omavahel tugevamalt kokku kuuluvad (nõrgemalt seotud sõna(d)

eraldatakse sidekriipsuga). Näiteks *kesk-korrakaitsepolitsei*, *riski-elukindlustus*, *nõgese-dušigeel*, *delikatess-doktorivorst* (et hoida ära võimalik kujutus keskkorrast, riskielust, nõgesedušist ja delikatessdoktorist).

4. Mitu sidekriipsu ühes sõnas

JAH. Järjestikku võib olla kaks sidekriipsu ja enamgi. Mõnikord võib iga kriipsu tingida eri reegel ülaltoodute hulgast. Näiteks *nina-kõrva-kurguarst*, *šokolaadi-rummi-rosinamuffin*, *eesti-inglise-saksa-vene-prantsuse vestmik* (sidekriips asendab iga kord *ja'd*), *maa-õhk-kosmos-side* (harvad juhud, kui rinnastatud täiendid on nimetavas käändes), *peekoni-oliivi-croissant* (esimene kriips asendab *ja'd*, teine eraldab tsitaatsõna, vrd *peekoni-oliivipirukas*), *second-hand*-kauplus (kriipsuga liidetud tsitaatsõnas endas käib võörkeele reeglite järgi sidekriips), *tele-show-mees* (tsitaatsõna on eraldatud mõlemalt poolt), *mina-ei-tea-midagi-nägu*, *küll-homme-jõuab-meeleolu* (üksikjuhtudel tarvitavad ahelliitsõnad).

Ning lõpetuseks **üksikud sõnad**, mille sidekriipsu kohta kõige rohkem nõu küsitakse.

JAH. Traditsiooniliselt käivad sidekriipsuga *nii-öelda* (ja lühend *n-ö!*), *võib-olla*, *enam-vähem*.

EI. Kokku kirjutatakse *vahetevahel*.

Oma Keel 2005, nr 2

See tühine tühik

Helika Mäekivi, Maire Raadik

Suur osa kirjalikke tekste valmib praegusel ajal arvutis. Kui käsitsi kirjutamise puhul võib kahe sõna või sõna ja mõne sümboli vaheline tühik olla üsna suvalise pikkusega, siis arvutikirjas tähistab seda vahet vastav märk. Tavaliselt ei pane me seda tähelegi, sageli ei pea ka selle õiget kasutusviisi oluliseks. Kui aga lüüa tühik valesse kohta, torkab see kohe silma, vahel isegi muudab lause tähendust.

Siinne kirjutis heidab pilgu probleemidele, mis tühiku kasutuses ette tulevad, ning püüab seekõrval võtta kokku soovitusi, mis on selle teema kohta fikseeritud eesti õigekeelsusallikais, eeskätt „Eesti keele käsiraamatus” (3. trükk 2007)¹ ja reeglikoogumikus „Eesti ortograafia” (4. trükk 2005)².

1. KIRJAVAHEMÄRGID

1.1. Punkt

Koma, punkti, kooloni, semikooloni, küsimärgi ja hüüumärgi ette lauses tühikut ei panda, vaid need järgnevad vahetult sõnale; nende järel on aga alati tühik. Enamjaolt seda reeglit ei rikuta, kuid on siiski tüüpjuhud, mille puhul kipub õige kasutuskord ununema. Sageli tehakse vigu kuupäevade ja aastaarvude kirjutamisel.

---

¹ M. Erelt, T. Erelt, K. Ross, Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007.

² T. Erelt, Eesti ortograafia. Neljas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005.

Reegli järgi tuleb jätta tühik ka pärast kuupäevaarvu järel olevat punkti, kui kuu on kirjutatud sõnaga, samuti käib tühik aastaarvu järel oleva punkti taha, olenemata sellest, kas sõna *aasta* on välja kirjutatud või lühendatud:

- Sündinud 15. märtsil 1961. aastal Tallinnas, lõpetanud 1984 Tartu ülikooli eesti filoloogina.
- Sotsiaalministri 13. detsembri 2002. a määrus nr 144 arstliku ekspertiisi otsuse vormi kohta
- Teatame, et Venemaa pangad on 1.–10. jaanuaril 2005 suletud. Seetõttu töödeldakse rublamakseid, mis on tehtud Venemaa pankadesse 31. detsembrist 2004 kuni 7. jaanuarini 2005 (k.a), alles alates 11. jaanuarist 2005.

Kui kuu on tähistatud Rooma numbriga, kirjutatakse see mõlemalt poolt lahku:

- XII õiguskeelepäev peeti 8. XII 2004 Tallinnas.

Läbinisti araabia numbritega väljendatud kuupäevaarvu sisse tühikuid ei käi:

- Leping on sõlmitud 12.07.2000.

Sama üldreegel, mille kohaselt nõuab punkt enda järele tühikut, kehtib ka eesnimede lühendamisel (enamasti ei soovitata eesnimesid küll üldse lühendada³). Seega on õige: *A. Värnik, P-E. Rummo, F. R. Kreuzwald*. Nimetähti võib kirjutada punktita kokku, nagu näiteks *AV, P-ER, FRK*, või punktiga lahku *A. V., P-E. R., F. R. K.*

---

³ Eesti ortograafia, lk 61.

Punkt võib esineda ka lühendis, mis on saadud sõnaühendist. Sõnavahet märkivad punktid, mis selliste lühendite sisse pannakse (kui lühend langeks muidu kokku mõne eestikeelse sõnaga), ei nõua enda järele tühikut: *k.a* 'kaasa arvatud; käesoleval aastal', *s.o* 'see on', *v.a* 'välja arvatud; väga austatud', *e.m.a* 'enne meie ajaarvamist'.

Eesti lühendite kohta öeldu ei laiene võõrkeelsetele lühenditele, nende puhul tuleb lähtuda vastava keele tavast, näiteks kirjutatakse ladina lühendeid eesti keeles lõpupunktiga ja lühendi sees järgneb punktile tühik: *a. D.* '*anno Domini* (issanda aastal)', *P. S.* '*post scriptum*' (või eesti lühendina PS – postskriptum).

1.2. Sulud

Sulgude puhul on põhiprobleeme see, kas jätta tühik sulgude ja sulgude sees oleva tekstiosa vms vahele. Õige on kirjutada mõlemalt poolt kokku, st alustava ehk lahtisulu järele ja lõpetava ehk kinnisulu ette ei jäeta sõnavahet. Põhimõte kehtib ühtviisi ümarsulgude (), nurksulgude [], noolsulgude <> ja looksulgude {} kohta, samuti kaldkriipsude kohta, kui neid tarvitatakse sulgude funktsioonis (nn kaldsulud⁴). Näiteks:

- Dokumendis on 12 (kaksteist) kõidetud lehte.
- Erialaselt pälvis [Erast Parmasto] eelmisel aastal riigi kõrgeima tunnustuse teaduses, elutöö preemia.

---

⁴ M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: Kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993, lk 418.

- Parempoolne /loetamatu sõna – tõlkija märkus/ on purunenud ja vajab remonti.

Sõna sees olevad sulud kirjutatakse sõnaga kokku: *aktsept(eer)-ima, olemasolev(ad) kohustus(ed)*. Liitsõnade koondamisel, kus sidekriips seob üksiku komponendi eemal seisva teise komponendiga sõnadeks, jäetakse mitme sulustatud komponendi puhul väljapoole sulge tühik⁵, näiteks (*otse-, püsi-*) *korraldus*, *hoiu-* (*tingimused, tähtaeg*), vrd ühe sulustatud komponendiga (*otse*)*korraldus*. Keemiliste ühendite valemites olevad sulud kirjutatakse kokku: $WF_5\{N(CH_3)_2\}$.

Kui kinnisulule järgneb lauses koma, punkt vms kirjavehemark, kirjutatakse see suluga kokku:

- Lepinguosalised on Paul Kuusk (edaspidi: müüja), sündinud 27.05.1972, ja Toomas Kask (edaspidi: ostja), sündinud 05.02.1964.

Kui muidu kokku kirjutatav vahemärk on – näiteks kahtluse väljendamiseks – pandud sulgudesse, kirjutatakse need eelneva sõnaga kokku:

- Kuidas käänata vene(?) perekonnanime Šukis?

1.3. Mõttekriips

Mõttekriipsu võib panna koondlauses loetelu järele kokkuvõtva sõna ette, temaga võib eristada pikemaid kiile, lisandit, tähistada lausekatkestust jms. Kõigil neil juhtudel kirjutatakse mõttekriips mõlemalt poolt lahku (kuid näiteks järgneva komaga kokku):

⁵ Eesti keele grammatika II, lk 421.

- Summa, mis projektide toetuseks tänavu välja antakse, on varasemast suurem – 1,5 miljonit krooni.
- Psühholoog Aleksander Pulver selgitab olukorda analüüsidest, et kui tavaliselt käituvad inimesed nii-öelda tsiviliseeritult – oleme vabatahtlikult nõus järgima teatud reegleid –, siis on ka olukordi, kus need reeglid lähevad vastuollu baasvajadustega.

Keerulisem on lugu siis, kui mõttekriips asendab sõna *kuni* (eeskätt arvude vahel) või märgib vahemaid, võistluspaare vms – neil juhtudel oleneb tühiku kasutus sellest, kas emmal-kummal pool kriipsu olev on käsitatav üksiksõna või sõnaühendina. Sõna *kuni* asendav mõttekriips enda ette ega taha üldjuhul tühikut ei nõua:

- Vundamendi välisnurgad tuleb soojustada 75–100 mm paksuselt.
- Kauplus on lahti E–R 9–17.
- Töötanud 1986–1989 Vanemuise teatris, 1992–1994 Estonias.
- Riskirühma kuuluvad eelkõige 30–40-aastased naised ~ 30–40-aastased naised. Vrd Riskirühma kuuluvad eelkõige 30- kuni 40-aastased naised ~ 30- kuni 40aastased naised.

Täpsemates erialatekstides on tavaks kasutada *kuni*-mõttekriipsu asemel kolme punkti (sest mõttekriips ja miinusmärk võivad segi minna), mis samuti numbritega mõlemalt poolt kokku kirjutatakse: 19...26%, –6...–9 °C. Nagu viimasest näitest näeme, käib miinust tähistav kriips (mis on sama pikk kui mõtte-, mitte sidekriips) numbriga kokku (–6), tehtemärgina jäetakse aga tema ette ja taha tühik (vt jaotis 3).

Mõttekriipsu kokkukirjutus kehtib ka rinnastatud täiendite puhul, kus rööbiti mõttekriipsuga võib kasutada sidekriipsu:

- Parandustöid ootab Rapla–Kohila raudteelõik. ~ Parandustöid ootab Rapla–Kohila raudteelõik.
- Õnnetus toimus Tartu–Viljandi maanteel. ~ Õnnetus toimus Tartu–Viljandi maanteel.

Erandiks on paarid, kus vähemalt ühes pooles esineb sidekriips või mitu sõna. Sel juhul on kohustuslikud mõttekriips ja tühikud:

- Kell 11.20 väljub Roosna-Alliku – Tallinna buss.
- Eile avati Bosnia ja Hertsegoviina – Saksamaa lennuliin.

Selline lahkukirjutus on mõeldav ka *kuni*-mõttekriipsu puhul, kui vähemalt emmal-kummal pool kriipsu on tühikuga kirjutatav arv, nagu näiteks 5000 – 10 000, 100 000 – 300 000, vrd aga ilma tühikuta 5000–7000. „Eesti keele grammatika” on esitanud tühikuga ka lihtsad ühenumbriksed paarikud, nagu näiteks 5 – 8 *kraadi* (vrd siiski kokku 5...8 *kraadi*)⁶, kuid hilisemad õigekeelsusallikad pooldavad kokkukirjutust: 6–9° jm⁷.

Rahasummade kirjutamisel käib mõttekriips kokku arvu ees või järel oleva punktiga: 65.– *kr* või 65.– (65 krooni), –.80 *kr* või –.80 (80 senti). Seesugune kirjutuspruuk sobib rohkem hinnasiltidele, vähem jooksvasse teksti.

⁶ Eesti keele grammatika II, lk 412.

⁷ Eesti ortograafia, lk 80.

1.4. Kaldkriips

Kaldkriipsu kui sõnaalternatiivide eraldaja kokku- ja lahkukirjutamine on analoogiline *kuni*-mõttekriipsu omaga: kui ühel või mõlemal pool kriipsu on sõnaühend, kirjutatakse kriips lahku, näiteks *üksikisikud / juriidilised isikud* 'üksikisikud või juriidilised isikud', *Sillamäe / Kohtla-Järve*, muidu aga kokku, näiteks *ja/või* 'ja või või', *abielus/vallaline, alg-/kesk-/kõrgharidus*. Topeltaadressi puhul (kus samuti tegu sõnaühenditega) käib kaldkriipsu ette ja järele tühik: *Pärnu mnt 17 / Roheline 5*. Kui kaldkriips eraldab ainult majanumbreid, siis loomulikult tühikuid ei panda: *Narva mnt 36/38*.

Jooksvas tekstis tuleks siiski iga kord tähele panna, kas kaldkriipsu on ikka vaja või on selgem kirjutada sõnadega, näiteks olenevalt asja sisust: a) *üksik- ja juriidilised isikud*, b) *üksik- või juriidilised isikud*, c) *üksik- või juriidilised isikud või mõlemad*.

Murru- ja suhtemärgina kirjutatakse kaldkriips kokku, näiteks *4/6, kW/h, m³/min*, jagamistehtes aga lahku (vt jaotis 3). (Olgu täpsuse huvides lisatud, et „Eesti keele grammatika” järgi on kaldkriips nüüdismatemaatikas üks jagamismärgi, mitte aga murrujoone kujusid.⁸) Kokku kirjutatakse ka järjestikuste aastaarvude vahel olev kaldkriips: *2005/2006. õppeaasta* või *2005/2006. õa*.

Värsipiire, samuti muud teksti paigutust märkiv kaldkriips kirjutatakse alati mõlemalt poolt lahku:

- Tahvel tekstiga „Jutustaja ja rahvalauliku / Kiissa-Kaelu Anna / (Anna Kurs-Lindvere), / prof Lauri Kettunen Kodavere murraku keelejuhi kodukoht” asub .. paarsada meetrit lõunas Peipsi kaldal.

Kaldkriipsust sulgude funktsioonis oli juttu juba jaotises 1.2.

---

⁸ Eesti keele grammatika II, lk 424.

1.5. Mõtte- ja katkestuspunktid

Mõttepunktid (kolm punkti) tähistavad sisulist katkestust, katkestuspunktid (kaks või neli punkti) vormilist ja on kasutusel eelkõige filoloogilistes tekstides väljajätude markeerimiseks.

Mõttepunktid, mis asendavad sõnas ärajäetud tähti, kirjutatakse kokku:

- Meenub, et Vilde kolhoosis oli üks vahva ökonomist, kellel oli suhtluseks selline „valem”, et pooled tuleb kohe koera p... saata.

Ärajäetud sõnu või lauseid asendavad mõttepunktid (nagu ka katkestuspunktid) kirjutatakse harilikult mõlemalt poolt lahku („Eesti ortograafia” 4. tr ei pea siiski ka mõttepunktide kokkukirjutust veaks):

- Noh ... mis ma oskan öelda ... ei ole seda veel isegi proovinud ja ...

Mõtlemata panevad sellised juhud, kus mõtte- või ka katkestuspunktile eelneb või järgneb mõni muu kirjavahemärk (koma, jutumärgid), mis reegli järgi tuleks kokku kirjutada. Üldiselt on siin rohkem rakendatud kokkukirjutust, mis eriti sõnakatkestuse puhul näib ka põhjendatum, lausekatkestuse puhul võiks aga kokkukirjutusega rööbiti möönda ka lahkukirjutust (kui mõtte- või katkestuspunkte selgemini esile toovat):

- ...ideoloogiamasinas (taas)toodab fotoreportaaž enamasti kujundeid ja ikoonilisi embleeme, mis aitavad artikuleeritud doktriine veelgi „vahetumalt installeerida” vaataja/rahva/masside teadvusse ..”

1.6. Koolon

Kooloni puhul tuleb tähele panna juhtumeid, kus temaga eraldatakse tunde ja minuteid või näidatakse suhet. Ajamärgina kirjutatakse koolon (nagu ka minuteid ja sekundeid eraldav punkt) mõlemalt poolt kokku, näiteks 16:19, 8:14.15, jagamis- ja suhtemärgina aga mõlemalt poolt lahku: 25 : 5 = 5, *mängu seis oli 96 : 98, omadussõna käändub* aldis : alti.

Autori nime ja aastaarvuga tekstiviites kirjutatakse koolon kokku aastaarvuga, tühik on kooloni järel:

- 1996. aastal keeleametis tehtud uuringust ilmneb, et eesti keele õpetajate hulgas oli tollal kokku üle 40 eriala esindaja (Vare 1998: 108–117).

1.7. Paragrahvimärk, ampersand ja emotikon

Sageli tahetakse kokku kirjutada paragrahvimärki ja sellele järgnevat numbrit, kuid eesti õigekirjatavas peab nende vahele jääma tühik: § 5 ~ 5. §, §-des 5–8 ~ 5.–8. §-s.

Viimasel ajal on eesti keeles saagenud ja-märgi ehk ampersandi kasutamine. Märk & tuleneb ladina sõna *et* 'ja' tähtede kokkusulamisest⁹ ning selle kokku- või lahkukirjutamisel tuleks jälgida, kas ampersand ühendab sõnu (nimesid) või tähti (lühendeid). Esimesel juhul on tavaks jätta ampersandi ette ja taha tühik, nagu *Johnson & Johnson, Bain & Company, American Forest & Paper Association*, teisel juhul kirjutada kokku *A&B Properties, Inc., D&D Commodities Ltd., AF&PA*.

Emotikonide (arvuti tähemärkidest koostatud piltmärk) kui vabama (elektron)suhtluse märgivara puhul pole rangeid reeg-

---

⁹ Vt nt A. Tavast, V. Hanson, Arvutikasutaja sõnastik. Inglise-eesti. Kolmas, täiendatud ja parandatud trükk. Tallinn: Ilo, 2003.

leid mõtet seada. Kes siiski juhust soovib, võib teadmiseks võtta, et näiteks Keel ja Kirjandus (1998, nr 10)¹⁰ on kirjutanud lahku „See on väga tõsine lugu ☺”.

2. NUMBRID

Sõnavahede jätmisel tekib sageli eksimusi siis, kui kirjutatakse numbririkast teksti. Eesti keeles ei rühmitata kuni neljakohalisi arve, ka ei sobi meil rühmitusmärgiks inglispärane punkt, nagu 6.170, või Ameerikale omane koma 6,170. Alates viiekojalistest arvudest rühmitatakse numbreid tagantpoolt ettepoole kolmekaupa ja rühmitusmärk on tühik: 18 650; 14 300 000.

Omaette lugu on siis, kui arvud esinevad tabelis, seal võiks rööpvõimalusena aktsepteerida tühikut ka neljakohalistes arvudes, vähemalt juhul, kui arvud on veerus joondatud paremale, nii et numbrirühmad jäävad kohakuti (vt tabeli parempoolne veerg).

24 554	24 554
6735	6 735
9657	9 657

Telefoni- ja faksinumbrite kirjutamise soovitusel leiab käepärasel kujul Elioni kodulehelt www.elion.ee (abi ja info – kasulikku – telefoninumbrite õigekiri). Seal antud juhend on vastavuses Rahvusvahelise Sideliidu soovitusel ning selle kohaselt tuleks näiteks seitsmekohalisi numbreid rühmitada tagantpoolt nelja- ja kolmekaupa: 679 XXXX. Rahvusvaheline riigikood algab plussmärgiga, mis kirjutatakse numbriga kokku, ning riigikoodi

¹⁰ I. Põllu, See on väga tõsine lugu ☺. – Keel ja Kirjandus 1998, nr 10, lk 724–726.

(nagu ka mobiiltelefoni võrgukoodi) ei panda sulgudesse: +372 6XX XXXX (Tallinn).

Kui arvule järgneb mõõtühik, tuleb see kirjutada lahku olenevata sellest, kas mõõtühik on sõnaga välja kirjutatud või esineb lühendi või tähise kujul: 3 liitrit ~ 3 l, 15 sekundit ~ 15 sek ~ 15 s, 200 aastat ~ 200 a, 90 km/h. Küll kirjutatakse numbriga kokku *ne-* ja *line-*liitelised omadussõnad: 3-liitrine, 15-sekundiline ~ 15sekundiline, 200-aastane ~ 200aastane. Kui seesama omadussõna esineb lühendina, kirjutame lahku: 3 l purk 'kolmeliitrine purk', 15 sek kaotus '15-sekundiline kaotus', 200 a hoone '200-aastane hoone'.

Kahtluskohaks on olnud arvud, kus on mitu numbrirühma: kas kirjutada arvus olevast tühikust hoolimata kriipsuga kokku 10 000-meetrine ~ 10 000meetrine, 5000–10 000-kroonine ~ 5000–10 000kroonine või sõnaühendi analoogial lahku 10 000 meetrine, 5000 – 10 000 kroonine? Kolmas, kuid eesti tavaõigekirjas väga harva tarvitatav võimalus on jätta numbrilise ja sidekriipsu vahele tühik (10 000 -meetrine). Seesugust, soome keele eeskujul põhinevat kirjutusviisi on rakendatud keeleteaduslikes kirjutistes, näiteks sõnaühendite liitmisel *ne-* või *line-*omadussõnale (*omastav* + poolt *-kujuline tarind* vms). Kui erialatekstide autoreile võib selline vahetegemine isegi jõukohane olla, siis viie- ja suuremanumbriliste arvude puhul, mis on ka tavatekstides väga sagedad, on küllap otstarbekas jääda reeglipärase kokkukirjutuse juurde: 10 000-meetrine ~ 10 000meetrine, 5000–10 000-kroonine ~ 5000–10 000kroonine.

Alati kirjutatakse arvuga kokku protsendimärk, nt 10% (vrd sõnaga lahku: 10 protsenti), ja promillimärk, nt 0,4‰ *joove*. Samuti kuuluvad kokku arv ja kraadi, nurgaminuti ja -sekundi ning tolli tähis: 15° külma; kalle on 10°; lennuki koordinaadid on 27°, 6' ja 12"; müüa 28" stereoteler. Kui kraadimärk üksinda kirjutatakse numbriga kokku, siis Celsiuse või Fahrenheiti tähis tõmbab kraadimärgi numbrilise juurest enda juurde: -15 °C [loe: Celsiuse kraadi], 243 °F.

Täht, mis numbrit täpsustab, nagu näiteks klassi- või maja- numbrite puhul, kirjutatakse numbriga kokku: *3.a klass ~ IIIa klass, Vilde tee 121b*.

Kokku kirjutatakse ka mitmesugused üla- ning alamärgid, sh üla- ja alanumbrid: $\sin^4\beta$, $18 m^3$, V^2 , Cu_5Zn_8 , $(H_2NO_3)^+$.

Ülamärkide hulka kuuluvad (ja kokku kirjutatakse) ka viite- tähised. Viidet saab lisada nii sõnale kui ka lausele või tervele lõigule, ning esimesel juhul käib viitetähis otse sõna järele (ja enne kirjavahemärki), teisel juhul paikneb harilikult pärast lauselõpupunkti:

- Morfoloogiliste lõppude kordamisest loobumine on lubatud vaid nelja viimase käände puhul³, kuid ka siin tuleb olla tähelepanelik, et sõnade vahel ei tekiks soovimatuid ühendusi⁴.
- Riikide andmed on puudulikud ja annavad hinnatendentsidest ainult üldise pildi.¹

3. TEHTEMÄRGID

Eespool oli juba juttu kooloni ja mõttekriipsu kujulisest tehtemärgist. Üldine tava on jätta tehtes kõikide märkide ette ja taha tühik:

- $12 - 4 = 8$
- $8 + 4 = 12$
- $12 : 4 = 3$ või $12 / 4 = 3$
- $3 \cdot 4 = 12$ või $3 \times 4 = 12$

Mõnikord võib tekkida tarvidus ühendada tehe järgneva sõnaga. Kuna tehtes endas on sees tühik, on üks võimalus lähtuda sõnaühendi analoogiast ja kirjutada lahku (ka siis, kui järgneb muidu kokkukirjutust nõudev *ne*-liiteline sõna), nt *2 + 3 süsteem* 'kaks-pluss-kolm-süsteem', *2 × 3 meetrine* 'kahe korda

kolme meetrine'. Kes soovib ühendit tihedamini koos hoida, kirjutagu kokku: $2+3\text{-süsteem} \sim 2+3\text{süsteem}$, $2\times 3\text{-meetrine} \sim 2\times 3\text{meetrine}$.

Kui arvu ennast väljendatakse negatiivse või positiivsena, jääb miinus- või plussmärk otse numbri ette ja sõnavahet ei jäeta (olgu üle korratud, et miinusmärk on sama pikkusega mis mõttekriips):

- Näitaja väärtus on -5 .
- Surve võib kõikuda $\pm 0,2\%$.

Kui väljendatakse suhet 'on väiksem/suurem kui' või 'on väiksem/suurem kui või võrdne', läheb märk arvust lahku. Selle põhjendus on asjaolu, et 'väiksem/suurem või võrdne' ei ole arvu omadus (vastupidi näiteks miinusmärgile), vaid kuulub võrreldava näitaja juurde:

- See suurus on < 6 .
- Tasuvustegur on $\geq 0,33$.

4. Tekstitöötlus

Iga teksti on meeldiv lugeda siis, kui peale sisu on ka vormistus korrektne. See põhimõte hõlmab ka sõnavahesid: tekst, milles on liigseid tühikuid, jätab lohaka mulje. Ülearuste tühikute leidmiseks tuleks Wordis teksti töödeldes klõpsata tööriistaribal „Standardne” olevat nuppu ¶ (kuva/peida). See toob ekraanile vormingumärgid, nii et failis on näha lõiguvahetused, tabeldusklahviga löödud kohad ning samuti kõik mitmekordsed tühikud. Et vormingumärgid teevad teksti lugeja jaoks liiga kirjuks, võib sisestamise käigus tekkinud liigsed tühikud ära kustutada ka töö lõpetamisel. Sel juhul on abi funktsioonist „Otsing ja asendus” (klahv Ctrl + H või rippmenüüst „Redigeeri”).

Kasulikud funktsioonid on ka poolitamatu tühik ja sidekriips. Poolitamatu tühik, mille saamiseks tuleb valida Ctrl + Shift + tühikuklahv, aitab vältida fraaside murdmist, kui need satuvad rea lõppu. Näiteks saab sel moel hoida ühel real koos arvu ja sellele järgneva lühendi või tähise, mida ei peeta soovitatavaks lahutada (2005. a, 4 m), samuti tühikuga rühmitatud arvud (10 000, 1 000 000). Ekraanil paistab poolitamatu tühik (kui nupp ¶ on aktiveeritud) kraadimärki meenutava mullikesena. Sama moodi nagu tühikut saab sisestada ka poolitamatu sidekriipsu, selleks tuleb valida klahvikombinatsioon Ctrl + Shift + sidekriipsuklahv.

Arvuti pakub tekstitöötajatele töö hõlbustamiseks mitmesuguseid võimalusi, ja neid tasub igal kirjutajal kindlasti ise järele uurida, kas või näiteks Wordi spikrist.

Tühik on tekstis peaaegu märkamatu pisiasi, ometi võib tema puudumisest või lisamisest mõnikord üht-teist muutuda. Sellepärast oleks hea selle väikese, aga tähtsa märgi kasutamiskorda teada.

Oma Keel 2005, nr 1

Poolitusprobleeme

Sirje Mäearu

Praegusajal koostatakse suur hulk tekste arvutis ja põhimõtteliselt on võimalik poolitamist vältida. Siiski mõnel juhul, näiteks kui tegu on väga lühikeste ridadega (veergudes) või ridadega, kus sõnavahed automaatse äärestuse puhul väga pikaks venivad, võib poolitusteadmisi vaja minna.

Poolitusreeglid leiab huviline Mati Ereli, Tiiu Ereli ja Kristiina Rossi „Eesti keele käsiraamatust” (kolmas, täiendatud trükk 2007) ja Tiiu Ereli „Eesti ortograafiast” (neljas, täiendatud trükk 2005). Siinse kirjutise tarvis olen läbi vaadanud eesti keele instituudi keelenõuandele aastate jooksul esitatud poolitusküsimused ja püüan nende põhjal välja tuua levinumad kahtluskohad.

Tean, et sõna *nõue* saab silbitada, kas ka poolitada?

Poolitamine erineb silbitamisest vaid selle poolest, et ühest tähest koosnevat silpi (ehk lühikest vokaalsilpi) ei või jätta üksi rea lõppu ega viia üksi järgmise rea algusse. Sõnad, nagu *nõue*, *püüu*, *põua*, *Riia* küll silbituvad, kuid ei poolitu. Pikemaid sõnu saab poolitada mõnest muust kohast: *pree-mia* (mitte *preemi-a*), *skumb-ria*, *bio-loo-gia*, *zoo-loo-gia*, *Pär-sia*, *auu-lis*, *oaa-sis*.

Kas sõna *lauale* poolitada *laua-le* või *lau-ale*?

Ühetähelise sõnasisese vokaalsilbi võib poolitamisel 1) jätta eelmise rea lõppu eelmise silbi juurde: *laua-le*, *põua-ne*, *õue-le*, *siia-ni*, *avau-se*, *pen-sio-ni*, *Kii-deo-ni*, või 2) viia järgmise rea algusse järgmise silbi juurde: *lau-ale*, *põu-ane*, *õu-ele*, *sii-ani*,

ava-use, pen-si-oni, Kii-de-oni. Kaht võimalust pakub Tiiu Erelt alates „Eesti ortograafia” teisest, täiendatud trükist (1997), varasemad allikad, näiteks Johannes Valgma ja Nikolai Rummeli „Eesti keele grammatika” (1970), on soovitanud pikale vokaa-lile või diftongile järgnev ühetäheline silp jätta eelmise silbi juurde.

Kas selliseid sõnu nagu *ööbik* ja *õues* ei saagi poolitada? Koolis on õpetatud poolitama nõnda, et silpi alustab kaashäälik, mitte täishäälik.

Seda laadi poolitusküsimusi on keelenõuandele esitatud kõige rohkem. Ühest täishäälikust koosneva silbi eest või järelt ei saa sõna poolitada (nt *ema, kaua*). Kõigil muudel juhtudel, kui silp algab täishääliku(te)ga või koosnebki ainult täishääliku-
test, on poolitamine võimalik: *öö-bik, uu-dis, ee-pos, oo-ta-ma, ää-res, ai-nult, ae-ga-de, ea-kas, õu-es, õi-ed, uu-en-da-ma, lau-ast, süü-ak-se, nõu-et, püü-ud, mai-alt, hoi-us-te, akt-si-aid, po-sit-si-oo-ni, pe-ri-oo-di-ga, in-di-vi-du-aal-ne, ide-aal-selt, kli-en-did, va-ri-ant, oo-ke-an, alu-mii-ni-um*.

Vanasti õpetati, et poolitades ei või uuel realt täishäälikuga alustada, kas nüüd võib, nt kas *steri-ilne* on õige?

Ei, sest seal pole silbivahe. Õige poolitus on *ste-riil-ne*. Samuti mitte *riso-omidesse*, vaid *risoo-midesse* (või *ri-soomidesse, risoomi-desse, risoomides-se*).

Kas sõna *palub* poolitatakse *pal-ub*?

Ei, õige poolitus on *pa-lub*, sest üksik kaashäälik sõna sees täishäälikute vahel kuulub järgmisse silpi. Samuti poolituvad *ka-su-ta-ja, või-ma-lus, lüü-si-des*.

Kas õige on poolitada *tan-dril* või *tand-ril*?

Täishäälikute vahel paiknev üksik kaashäälik kuulub küll järgmisse silpi, kuid kahe, samuti kolme või enama kaashääliku järjend jaguneb kahe silbi vahel, st järgmisse silpi kuulub üksnes viimane kaashäälik: *maj-ja*, *mõt-tes*, *prob-leem*, *prot-sess*, *pa-rag-rahv*, *po-si-tiiv-selt*, *ven-ti-lat-si-oon*, *neut-raal-ne*, *tand-ril*, *ing-li-se*, *esp-res-so*, *in-fekt-si-oon*, *in-terv-juu*, *ka-tast-roof*, *dist-sip-liin*, *disk-reet-sus*, *dekst-riin*, *de-monst-rat-si-oon*.

Kas liitsõnu võib poolitada üksnes liitumiskohast?

Liitsõnade poolitamisel on esmane poolituskoht tõesti liitsõna liitumiskoht: *üles-anne*, *ea-kaaslane*, *all-järgnevad*, *õuna-puu*, *üld-koos-olek*. Ent poolitada saab ka mujalt: *ülesan-ne*, *eakaaslane* või *eakaasla-ne*, *alljärgnevad* või *alljärgne-vad*, *õu-napuu*.

Kuidas poolituvad sõnad *vaikelu* ja *arutelu*?

elu-lõpulised sõnad on keeletarvitajale rasked poolitada. Seda ilmselt sellepärast, et poolitamiseks on vaja teada, kas sõna on liht- või liitsõna. Nii mõnigi kord on keelenõuküsijad pidanud liitsõna lihtsõnaks ja vastupidi.

Osa *elu*-lõpulisi nimisõnu on liitsõnad, mida tuleb poolitada liitumiskohast (*abi-elu*, *era-elu*). *Vaikelu* on liitsõna (*vaikne* + *elu*) ja poolitub *vaik-elu*.

Teine osa *elu*-lõpulisi sõnu on *ele*-tegu sõnadest saadud *u*-liitelised tuletised: *loetelema* > *loetelu*; *usutelema* > *usutelu*; *arutelema* > *arutelu*. Need poolituvad nagu lihtsõnad: *loe-te-lu*, *usu-te-lu*, *aru-te-lu*.

Miks näeb kirjasõnas selliseid poolitusi nagu *müügip-laan* ja *kaa-somand*, kui on teada, et liitsõnu poolitatakse liitumiskohalt?

Väär poolitus tuleneb arvutitekstidest, kus poolitusprogramm pole suutnud liitsõna ära tunda ning on rakendanud kaashäälikujärjendi poolitamise reeglit (*müügip-laan* nagu *sõb-ra-lik*). Ebakorrektest arvutipoolitusest on tingitud ka need vead, kus kaashäälik liitsõnapiiril täishäälikute vahel on viidud järgmise silpi (*kaa-somand*). Üksik kaashäälik või kaashäälikujärjend liitsõna piiril jääb sinna liitsõnaossa, kuhu ta kuulub: *müügi-plaan*, *kaas-omand*.

Kas võib poolitada *arvamusavaldusi*?

Kuigi sõnasisest lühikest (ühetähelist) vokaalsilpi saab jätta eelmise või järgmise silbi juurde, tuleb liitsõnu, kus liitumiskohta jääb lühike vokaalsilp, poolitada kas 1) liitsõna piirilt: *arvamus-avaldusi*, *töö-iseloom* või *tööise-loom* (mitte *tööiseloom*), või 2) lühikesest vokaalsilbist kaugemal (kui võimalik): *arva-musavaldusi*, *arvamusaval-dusi*, *ar-vamusavaldusi* või *arvamusavaldu-si*.

Kuidas poolitada võõrsõnu, nagu näiteks *demokraatia* või *programm*?

Võõrsõnade poolitamisel tuleb teada, kas tegu on liht- või liitsõnaga. Lihtvõõrsõnu poolitatakse nagu lihtomasõnu (vt näiteid eespool), liitvõõrsõnu (sh eesliitelisi), mille hulka kuulub ka *demokraatia*, saab poolitada kas nagu liitsõnu: *de-mo-kraa-tia* (vrd kreeka *demos* 'rahvas' + *kratos* 'võim'), või nagu lihtsõnu: *de-mok-raa-tia*. Veel kaheti poolitamise näiteid: *geo-graa-fia* või *geog-raa-fia*, *spekt-ro-skoo-pi-ast* või *spekt-ros-koo-pi-ast*, *dia-gnos-ti-ka* või *diag-nos-ti-ka*, *aris-to-kraa-ti-al* või *aris-tok-raa-ti-al*, *sub-straat* või *subst-raat*, *eks-klu-siiv-se*

või *eksk-lu-siiv-se*. Tegelikuses on sõna kuuluvust küll tihti-peale raske määrata, mistõttu tuleks kahtluse korral eelistada poolitamist lihtsõnana.

Kui võõrsõna järelosa on eesti keeles iseseisva sõnana tarvitusel, on soovitatav liigendada lihtsõnana: *sub-troo-pi-li-ne* (mitte *subt-roo-pi-li-ne*), *des-in-fekt-si-oon*.

gramm-lõpuga *kilogramm*, *milligramm*, *sentigramm*, *det-sigramm* poolituvad nagu lihtsõnad (*ki-lo-gramm* jts), samuti *autogramm* (*au-to-gramm*), *diagramm*, *kardiogramm*, *monogramm*, *piktogramm*, *telegramm* jt, kuigi nende järelosa ei ole iseseisev sõna nagu massiühikut tähistav *gramm*, vaid kinnistüvi-*gramm*, mis märgib kirjutatut, jäädvustatut. Vaid *programm* poolitub tavapäraselt lihtsõnana *prog-ramm*, tema aluseks oleva kreeka *programma* päritolukäik on tõenäoliselt *programma* < *prographein* < *pro* + *graphein* („Merriam-Webster’s Collegiate Dictionary”, 1999).

Kuidas poolitada võõrnimesid?

Võõrkeelseid pärisnimesid saab poolitada üldreeglite järgi, aga ka nagu lähtekeeles. Soovitatav on arvesse võtta nimede hääldamist ja mitte lahutada tähejärjendit, mis hääldub ühe häälikuna, nt *ch*, *sch*, *th*: *Man-ches-ter*, *Fi-sche-ri-ga*, *Ar-thur*, *Sou-thern*, *Lu-the-ril*. Liitvõõrnimesid võib poolitada kas nagu lihtsõnu või nagu lihtsõnu: *Han-schmidt* või *Hansch-midt*.

Kuidas toimida sidekriipsuga sõnade poolitamisel: kas sidekriipsu peab järgmise rea alguses kordama?

Sidekriipsuga sõnade poolitamisel tuleb sidekriipsu uue rea algul näidata sõnaraamatuis jm teatmeteostes, mujal pole vaja:

tups-
-rohtliilia

Suure-
-Jaani

Kui poolitamisel jääb silp kahe sidekriipsu (sõna- või ühendisese sidekriipsu ja poolituskriipsu) vahele, võiks eelistada poolitust mujalt (nt sõnasisese sidekriipsu kohalt):

<i>samm-</i>		<i>samm-sam-</i>		<i>eesti-</i>		<i>eesti-soo-</i>
<i>-sammult</i>	vrđ	<i>mult</i>		<i>-soome</i>	vrđ	<i>-me</i>

Seesugune poolitus häirib vähem, kui sidekriipsude vahele jääb mitu silpi või terve sõna:

Tallinn-Amster-
dam

liha-villa-
lammas

Oma Keel 2006, nr 1

Kuidas lühendada

Tuuli Rehemaa

Kas lühendi *a* järele käib punkt või ei käi?

Üldkasutatavatel lühenditel, mille hulka kuulub ka aasta lühend *a*, on eesti keeles kokku lepitud kindel kuju ja selliste lühendite lõppu punkti panema ei pea. Neid üldkasutatavaid lühendeid saab järele vaadata „Eesti õigekeelsussõnaraamatust ÕS 2006”, Mati Ereli, Tiiu Ereli ja Kristiina Rossi „Eesti keele käsiraamatust” (kolmas, täiendatud trükk 2007) või Tiiu Ereli „Eesti ortograafiast” (neljas, täiendatud trükk 2005).

Otsuse lubada lühendeid eesti keeles ilma lõpupunktita kirjutada tegi vabariiklik õigekeelsuskomisjon 1982. a, kuid kes soovib, võib lühendada ka vana reegli järgi ehk lõpupunktiga. Tuleb vaid tähele panna, et ühes tekstis, väljaandes jne oleks lühendid esitatud ühtede ja samade põhimõtete alusel.

Punktita lühendamise otsus on tehtud muidugi ainult eesti keele kohta, teiskeelsete lühendite puhul tuleb järgida vastava keele tava. Näiteks ladina lühendeid kirjutame punktiga (ja eristame nad eesti tekstist teise kirjaga): *id.* – *idem*, *a. D.* – *anno Domini* 'Issanda aastal', *P. S.* – *post scriptum* (vrd eestikeelne *PS* – postskriptum).

Üldkasutatavate lühendite kõrval läheb siiski vaja ka selliseid, mida loendites ette antud pole. Neid võib kirjutaja oma teksti tarbeks ise teha, võttes aluseks lühendamise põhimõtted, nagu need on esitatud „Eesti keele käsiraamatus” ja „Eesti ortograafias”, ning seletades lühendite sisu lugejale ära.

Lühendamise põhireeglid on:

- 1) lühend peab sõna ka tegelikult lühendama;
- 2) lühend peab olema lugejale arusaadav;

3) lühend ei sobi ilukirjandusse, pidulikku ega tippametlikku teksti.

Kas numbri lühendi mitmuse omastav on *nr-ide* või *nr-te*?

Selleks, et väljendada väiketähtlühendi käänet või mitmust, tuleb lühend täissõnana välja lugeda ja lisada lühendile sidekriipsuga vastav käändelõpp või mitmuse tunnus või mõlemad: numbritel – *nr-te*, lehekülgedel – *lk-de*, aastatel – *a-tel*, aastail – *a-il*, filoloogiadoktoritel – *fil-dr-te*. Paragrahvid ei ole §§, vaid §-d, punktid või päevad ei ole *pp*, vaid *p-d*.

Sõna astmehaldus lühendit ei muuda, nt lõige lühendatakse *lg* ja käändelõpp lisatakse ikka samale lühendile: lõikele on *lg-le* (mitte *lk-le*).

Miks on lühendis *n-ö* sidekriips?

Liitsõna lühendamisel võib märkida sõnaosade piiri loetavussidekriipsuga, näiteks *filos-dr* – filosoofiadoktor, *n-vbl* – nooremveebel, *v-adm* – viitseadmiral.

Kui liitsõnas on juba endas sidekriips, säilib see ka lühendis: *n-ö* – nii-öelda, nõnda-öelda, *n-ü* – nii-ütelda, nõnda-ütelda, *v-o* – võib-olla.

Kas tänava lühend on *tn* või *t*?

Paljudel lühenditel on eesti keeles mitu tähendust, näiteks *v.a* tähendab nii 'väga austatud' kui ka 'välja arvatud'. Suure koormusega lühend on *t*, mille taga võib olla 'tund', 'tonn', 'talv' või 'tänav'. Ilmekam ja vähem koormatud tänava lühend on *tn*.

Tänavasiltidel sõna *tänav* ei märgita, märgitakse aga *maantee*, *puiestee*, *tee* jms. Sama põhimõtte kehtib aadressi puhul: Hommiku 4 (st Hommiku tänav 4), Supeluse 16a, aga Ehitajate tee 2, Kalevi pst 32, Haapsalu mnt 90, Voorimehe põik 5.

Kuidas lühendada sõnaühendit *käesoleval aastal*?

Lühend on *k.a.*, millel on küll veel teinegi tähendus – 'kaasa arvatud'. Seal, kus võib tekkida kahtlus, kumba tähendust on mõeldud, sobib kasutada ühemõttelisemat lühendit *s.a.* 'sel aastal', nt taotluste esitamise tähtpäev on 1. august (*s.a.*), vrd taotlusi saab esitada 1. augustini (*k.a.*).

Kuidas lühendada sõna *registreerimisnumber*?

Järjekorranumbri ja järjekorra lühend on üks ja sama – *jrk*, registreerimisnumbrit võib lühendada *reg-nr.* Registreerimisnumber on näiteks mootorsõidukil, seevastu ettevõtjale antakse äriregistrisse kandmisel registrikood, selle lühendiks sobib *rg-kood*.

Kuidas on *euro* lühend eesti keeles?

Euroopa Liidu rahaühiku nimetus *euro* on õnneks üsna lühike ning tavalises tekstis pole seda enamasti vajagi lühendada. Kui lühendit siiski tarvis läheb, saab sellena kasutada euro tähist €. Seda lühend *s* on eesti keeles olemas ja seda sobib kasutada ka Euroopa Liidu rahaühiku puhul.

Nagu igal vääringul nii on ka eurol kolmetäheline tähis – *EUR*. See ja teised sellelaadsed (*EEK*, *USD* jt) on mõeldud rahvusvaheliseks kasutuseks ning jooksvasse eesti teksti nad ei sobi, sobivad aga kursitabelitesse jm.

Kas *e-post* kirjutatakse lause alguses suure või väikese tähega?

Sõnas *e-post* on *e-* lühend sõnadest *elektrooniline*, *elektron-*, pikemalt saamegi öelda *elektronpost*. Nii liitsõna *elektronpost* kui ka lühendliitsõna *e-post* kirjutatakse eesti keeles lause sees ühtviisi väiketähega, lause algul on muidugi suurtäht. Sama

kehtib muude *e*-alguliste lühendliitsõnade kohta: *e-kiri*, *e-pilet*, *e-arve*, *e-pangandus*, *e-kaubandus*, *e-õpe*.

e-sõnade kõrval tunneme ka rühma *m*-algulisi, mis tulevad sõnadest *mobiilne*, *mobiil*- või *mobiil*(*telefon*)*i*-. Neidki kirjutame lause sees väiketähega, nt *m-konto*, *m-makse*, *m-tehing*, *m-teenus*, *m-kaubandus*, *m-parkimine*, *m-pilet*.

Kas on õige kirjutada e-Maksuamet või e-maksuamet?

Nimetus *e-maksuamet* on samasugune lühendliitsõna nagu *e-post* vm, ning liitsõna sees ei saa kirjutada suure tähega – õige on seega *e-maksuamet* (sama moodi *e-riik*, mitte *e-Riik*, *e-ülikool*, mitte *e-Ülikool* jts).

Teine küsimus on, kas seda sõna võiks kirjutada ka esisuurtähega, nt ametlikkuse rõhutamiseks. Nagu teame, saab ametlikkussuurtähe abil näidata asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide täisnimetuse ametlikkust, *e-maksuamet* pole aga iseseisev asutus, vaid elektrooniline teenus, mida osutab meile maksu- ja tolliamet, ametliku nimekujuga Maksu- ja Tolliamet. Teenused, mitte asutused või organisatsioonid on ja tuleb väikese algustähega kirjutada ka *e-riik*, *e-valitsus*, *e-kool*, *e-ülikool*, *e-õpe*, *e-pangandus* jt.

Miks lühendatakse osäühing OÜ, mitte Oü või oü?

Suurtähtlühendi võib moodustada ka siis, kui sõna või nimetus kirjutatakse väikeste tähtedega, nt erastamisväärtpaber lühendatakse *EVP*, sisemajanduse kogutoodang – *SKT*, munitsipaalasutus – *MA*, osäühing – *OÜ*, üksik-päästekompanii – *ÜPK*.

Vahel tahetakse suurtähtlühendi järgi kirjutada ka nimetust suure algustähega, kuid sageli pole see vajalik või on väär, näiteks *riiklik arengukava* on nimetus ja tuleb kirjutada väikeste tähtedega, ehkki tema lühend *RAK* on suurtähtlühend.

Kas õige on *IT juht* või *IT-juht*?

Kui liitsõna sisaldab lühendit, tuleb panna sidekriips: *IT-juht* 'infotehnoloogiajuht', *IT-spetsialist* 'infotehnoloogiaspetsialist', *IT-osakond* 'infotehnoloogiaosakond'. Alati ei pruugi lühend olla liitsõna osa ega vaja sidekriipsuga liitmist, nt *IT areng* 'infotehnoloogia areng', *IT valdkonnas* 'infotehnoloogia valdkonnas' kirjutatakse lahku.

Kas lühendile AS lisatakse käändelõpp sidekriipsuga või ilma?

Suurtähtlühenditele, mida loetakse tähthaaval veerides, nt AS [aa-ess] TV [tee-vee], CV [tsee-vee] (mitte [siivii]!) lisatakse käändelõpp ja mitmuse tunnus olenevalt lühendi hääldusest: *AS-ile* ehk *ASile*, *TV-s* ehk *TVs*, *CV-de* ehk *CVde*.

Nagu juba näidetest näha, võib tunnuse ning käändelõpu liita kas sidekriipsuga või ilma selleta: õige on nii *AS-ile* kui ka *ASile*, võimalik on kirjutada *digi-TV-st* või *digi-TVst* jne.

Kumb on õige, kas *EL riigid* või *EL-i* ~ *ELi riigid*?

Suurtähtlühenditele, mille hääldus lõpeb kaashäälikuga, võib selguse huvides lisada türevokaali. Lühendi türevokaali valimisel lähtutakse viimase tähe hääldusest, mitte sõna türevokaalist, nt Euroopa Liidu riigid on *EL-i riigid* või *ELi riigid*, mitte *EL-u* ega *ELu riigid* – kuna *L* hääldub [ell] ja omastav on [elli], on lühendi türevokaal *i*, mitte *u*.

Kui lühendi hääldus lõpeb täishäälikuga, pole türevokaali vaja, nt *NATO-sse* ehk *NATOsse*, osteti *EVP-sid* ehk *EVPsid*. Omastavas käändes ei tule selliste lühendite lõppu midagi: *NATO ülemjuhataja*, *EVP kurss*.

Kui suurtähtlühendit loetakse nagu sõna, mis lõpeb kaashäälikuga, tuleks türevokaal lisada, nt Tallinna Autobussikoondisest ehk *TAK-ist* ~ *TAKist* [takist]. Kui sama lühendit lugeda täht-

haaval, pole tüvevokaal vajalik, sest viimase tähe hääldus lõpeb täishäälikuga: *TAKst* [tee-aa-kaast].

Kas nime Friedrich tuleb lühendada *Fr* või *F*?

Eesnimesid lühendatakse harilikult ühe tähega: *F. R. Kreutzwald* – Friedrich Reinhold Kreutzwald, *F. Tuglas* – Friedebert Tuglas. Kui eesnimi algab täheühendiga, mis hääldub ühe häälikuna, võib selguse huvides jätta lühendisse kaks tähte, nt *Ph. Karell* (Philipp, *Ph* hääldub [f]), *Ch. Darwin* (Charles, *Ch* hääldub [tš], mitte [k]). Lihtsam on siiski lähtuda kirjpildist ja võtta alati ainult esimene täht – iga eesnimelühendi taga on väga palju nimesid.

Kuidas lühendada Paul-Eerik Rummo nime?

Kui eesnimes on sidekriips, säilib see ka eesnimelühendis ja punkt on sel juhul ainult teise eesnime tähe järel: *P-E. Rummo*. Nimetähti võib kirjutada punktita kokku, nt *P-ER*, või punktiga lahku, nt *P-E. R*.

Kuidas lühendada eesti keeles sõnu *juunior* ja *seenior*?

Sõnad *juunior* ja *seenior* käivad nime järele, nt *Hendrik Toompere juunior*, *George Bush seenior*. Lühendid on vastavalt *jun* ja *sen*, nt *Hendrik Toompere jun*. Kes soovib, võib silplühendi *jun* kõrval tarvitada ka valiktähtlühendit *jr* – *Hendrik Toompere jr*.

Kas uue kunstimuseumi maja nimi kirjutatakse *KUMU*, *KuMu* või *Kumu*?

Kogu maailmas armastatakse toodetele, firmadele ja asutustele anda suland-, sumadan- ehk kohvernimesid, mis moodustatakse sobivate sõnade esisilpidest või valitud tähtedest. Näiteks Taani

päritolu *Lego* on saanud nime taanikeelsest väljendist *leg godt* 'mängi hästi', *Interpoli* ingliskeelne täisnimetus on International Criminal Police Organization, kellafirma Swatch on saanud nime ingliskeelsest sõnapaarist *Swiss watch* 'Šveitsi kell'.

Eestis on mõnda aega moes olnud sulandnime sees, sõna keskel kirjutada teine komponent suure tähega, nt osaühing *TehPro* (suland sõnadest tehnoloogia ja projekt), koolituskeskus *HarKo* (haridus ja koolitus), noorteklubi *NoKu* (noored kultuuriinimesed?), loovinimeste klubi *KuKu* (kunst ja kultuur).

Traditsiooniliselt sulandnimedes sõnade piiri ei näidata: kirjutatakse *Interpol*, mitte *InterPol*. Samamoodi peaks kirjutama sulandnimesid ka eesti keeles: *Harko*, *Tehpro*, *Noku* ja *Kuku* klubi. Ammugi pole põhjust hakata sulandnime suurtähtlühendina kirjutama (?KUMU).

Uue kunstimuuseumi nimi on *Kumu*.

Oma Keel 2006, nr 1

Arvukirjutusmuresid

Argo Mund

Artikli eesmärk on anda juhtnööre neile, kellel on probleeme numbrite kirjutamisega. Soovitused kehtivad üldkeelse teksti kohta, erialakeelsetes tekstides võib olla ka muid tavaid. Näited pärinevad EKI keelenõuande ainesest ja ajakirjandusest.

Arvude kirjutamise reeglistiku annab Tiiu Ereli raamat „Eesti ortograafia”¹, lisalugemist leiab ka mõnest siinse kogumiku artiklist².

Millal kirjutada arvud sõnade, millal numbritega?

Arvud 1–10 kirjutatakse sõnaga, nt „1 kord elus” asemel on õige *üks kord elus*. See kokkulepe ei kehti täppisteaduste ja muude arvurohkete tekstide kohta, nt statistikatekstis võib märkida *Alustati 10 menetlust, neist 8 avalduse alusel*. Ülepingutused on *kolmandal, 13. ja 23. oktoobril ja seitsme-, 12- ja 15-aastane*, sest suuremate arvude kõrval sobib kirjutada numbriga ka väiksemaid. Samuti tuleb silmas pidada, et koos protsendi- ja paragrahvimärgi ning mõõtühikulühendiga kasutatakse ainult arve. Seega ei tohi kirjutada „kuus %”, „kaheksa m” ega „§ üheksa”, vaid 6%, 8 m ja § 9 ~ 9. §.

Ka tuletistes ja liitsõnades on tavaks märkida arvud 1–10 sõnaga, seega on õige *neljane pakk, kuune pakk* (mitte „4ne pakk”, „6ne pakk”), *kuue-seitsmekesi* (mitte „6-7kesi”), *kahek-*

¹ T. Ereli, Eesti ortograafia. Neljas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005.

² H. Mäekivi, M. Raadik, See tühine tühik. – vt siinses kogumikus lk 191; T. Leemets, Kas siia käib sidekriips? – vt kogumikus lk 184.

sandiknoot (mitte „8-ndiknoot“), *nullklass*, *kahepaat*, *ühepäevaliblikas*, *kolmepunktivise* (mitte „3-punktivise“ ega „3punktivise“), *viiepäevane*, *ühepäevane kursus*, *kuuenädalane puhkus*. Ühel küsijal oli mure, et sõnast *neljapäevane* ei pruugi lugeja õigesti aru saada: seda võib mõista nii tähenduses 'nelja päeva pikkune' kui ka 'neljapäeval toimuv'. Esimese tähenduse puhul võib arvestada võimalust kirjutada ka *4-päevane* ~ *4päevane*.

Vahel võib kümnest suuremaidki arve kirjutada sõnadega. Eriti on see mõeldav siis, kui tekstis on vaid üksikud arvud, nt *Ta oli seal elanud neliteist aastat*. Sõnaga kirjutamist tuleb kaaluda, kui arvu võidakse valesti lugeda, nt „40 krooni ei mõtlegi ma sulle tagasi anda“ asemel *Neljakümmend* ~ *neljakümme krooni ei mõtlegi ma sulle tagasi anda*.

Piltlikes väljendites kirjutatakse mis tahes suurusega arvud sõnaga, nt „1000-näoline Ameerika“ on *tuhandenäoline Ameerika* või *tuhande näoga Ameerika*.

Kas kolm tuhat on õige kirjutada 3000, 3 000 või 3,000?

Õige on esimene, sest neljakohalised arvud kirjutatakse tühikuta. Alates viiekohalistest tarvitatakse numbrite rühmitajana tühikut, mitte aga punkti ega koma, seega on nt kolmteist tuhat kakssada nelikümmend üheksa õige kirjutada *13 249*.

Kas arvu 3800 asemel võib kirjutada ka 3,8 tuhat või 3,8 tuh?

Ökonoomne on kirjutada numbritega, kaks viimast varianti ei anna ruumisäästu.

Mis arv on 3800 miljonit?

„1000 miljonit“ on õigupoolest juba 1 miljard, niisiis on selgem kirjutada *3,8 miljardit* ~ *3,8 mld* või numbritega *3 800 000 000*.

Kas arvu tohib poolitada, nt nelikümmend viis tuhat kolmsada kaks kirjutada 45 302?

Arvu ei tohi poolitada, vaid see tuleb mahutada ühele reale. Poolitamatu tühiku saab, kui valida Ctrl + Shift + tühikuklahv.

Kas õige on *Vabariigi Valitsuse määrus nr 5 17. oktoobrist 2000*?

Ei, parem on panna kuupäevafraas dokumendi nimetuse ette. Nii ei jää dokumendi ja kuupäeva number kõrvuti ning ka sõnajärg on eestipärane. Seega sobib kirjutada *Vabariigi Valitsuse 17. oktoobri 2000. a ~ aasta määrus nr 5, Riigikohtu halduskollegiumi 10.04.2001. a otsus nr 3-3-1-13-01*.³

Samuti oleme keelenõu andes soovitanud kohendada lauset *Tunnistus on välja antud õppenõukogu otsusel 14. juunil 2000. a*, kus kuupäeva kirjutamiseks häid lahendusi pole („otsusel 14. juunil” ja ka „otsusel 14. juunist” on kehvavõitu). Paremini sobiks *Tunnistus on välja antud õppenõukogu 14. juuni 2000. a ~ aasta otsusega ~ otsuse põhjal*.

Millal on araabia numbri järel punkt?

Põhiarvud näitavad hulka ja vastavad küsimusele *mitu?*, *mitme?*, *mitut?* jne. Põhiarvu järel punkti pole: *28 mandaati*, *30 päeva jooksul*, *190 liikmesriigi elanikud*, *192 koolis*.

Kui arv näitab järjekorda ja vastab küsimusele *mitmes?*, *mitmenda?* vm, on ta järgarv ning araabia numbri järele tuleb punkt, nt *2005. aastaks* (vrd põhiarvuga: *aastaks 2005*), *2006. aasta majandusaruanne ~ 2006. majandusaasta aru-*

---

³ Vt ka R. Kull, M. Raadik, Õigusaktid ja kuupäevafraas. – Kirjakeele teataja II. Emakeele Seltsi keeletoimkonna soovitused 1993–2000. Emakeele Selts, 2000, lk 47–50.

anne, sündis 1878. aastal, 1. detsembri ürituse kava, nihkub 30. märtsile 2001, õpib 11. klassis, 16. punkti järgi, iga 25. noor, 30. sünnipäev. Tähele tasub panna seda, et niisugustes ühendites nagu 1960.–62. aastal, 2.–4. koha mehed, 6. ja 12. nädalal ning 1997. või 2002. aastal on punkt ka esimese arvu järel enne kriipsu või sidosõna.

Palju muresid on tekitanud kuupäeva vormistus. Kuigi kõnekeeles on laialt levinud põhiarvu kasutus („sünnipäev on kakskümmend neli august”), on kirjakeeles endiselt korrektne alalütlev kääne ja järgarv: *sünnipäev on kahekümne neljandal augustil* ehk *24. augustil*.

Arvu punktist oleneb tähendus, nt *sõitke 67 bussiga* ’kuuekümmend seitsme bussiga’, aga *67. bussiga* ’kuuekümmend seitsmenda bussiga’. Lause *Anda puhkust 20 päevaks* märgib, et lubatakse puhata kakskümmend päeva, aga kui *anda puhkust 20. päevaks*, siis saab töötaja puhata ainult ühe päeva.

Kõige rohkem on küsitud, kuidas vormistada üksikut aasta-arvu, kui sellele järgneb sõna *aasta* või lühend *a*. Õige on *2005. aasta ~ 2005. a aprillis, aprillis 2005. aastal ~ 2005. a*, vrd põhiarvuga *aprillis 2005* (kus arvu järel punkti pole). Arvu järele punkti panek ei olene sellest, kas järgneb lühend või sõna, ega sellestki, mis käändes on järgnev sõna. Järgarvu punkti ja sõna (või lühendi) vahel on tühik. Lühendi *a* kui üldtuntud väike-tähtlühendi järele pole punkti tarvis.

Kas loetelus võib kirjutada järgarvud punktita?

Ei, järgarvu punkt jääb alles. Punkt ja loetelukoma sattuvad kõr-vuti, nt *on lahti 10., 17., 22. ja 24. oktoobril; 1998., 2001. ja 2004. aasta tulemused; 40., 50., 60. ja 70. sünnipäev.* Vormis-tada järgarvude loetelu komadeta on viga, ei tohi kirjutada „10. 17. 22. ja 24. oktoobril”.

Kas jaotise tähise viimase numbriga järel on punkt?

Jaotise algul on tähise viimase numbriga järel punkt, nt

4.5.5. Väliskohakäänded

Punkt on lubatud ära jätta siis, kui tähise viimase numbriga ja pealkirja vahel on tühi pikem kui harilik sõnavahe. Samuti pole viimase numbriga järel punkti siis, kui tähis on lauses, nt *Peatükis 4.5.5 väidab autor, et ..*

Kas Rooma numbriga järel võib punkti kasutada?

Tavaliselt ei vaja Rooma number punkti, sest ta märgibki järgarvu, nt *õpib XI 'üheteistkümnendas' klassis, elan V 'viandal' korrusel, sama moodi VII etapi protokoll, IV kvartalist, I järgu orden.*

Rooma numbriga järel on punkt kohustuslik üksnes siis, kui see tähendab 'esiteks', 'teiseks', 'kolmandaks' jne, nt

I. Sissejuhatus

II. Teema arendus

III. Kokkuvõte

Kas on õige Kanal 2e tegevjuht ja Elizabeth Ilse visiit?

Üksinda seisva arvu puhul esitatakse käändelõpp alates osastavast (nt *kuulasin Raadio 7-t ~ Raadio 7t, silmitses poes Nokia 3310-t ~ Nokia 3310t*). Tüve lõpphäälikuid ega tüvevokaali ei näidata, nii on omastavas *Kanal 2 tegevjuht* (mitte „Kanal 2e”), *Raadio 4 meeskond* (mitte „Raadio 4a”), osastavas *kuulas Raadio 4* (mitte „Raadio 4a”), *tänas TV3* (mitte „TV3e”), lühikeses sisseütlevas *tere tulemast Tele 2* (võimalik on ka sse-lõpuga *Tele 2-sse ~ Tele 2sse* või lisandiga *firmasse Tele 2*, ent mitte „Tele 2te”). Õige on kirjutada *jälginis huviga TV3-st ~ TV3st uudiseid, töötab Raadio 2-s ~ Raadio 2s* (mitte „TV3-est” ega „Raadio 2-es”).

Eespool antud juhised kehtivad ka Rooma numbrite puhul, nt *Elizabeth II visiit* (mitte „Elizabeth IIse”), *Karl XII istutatud tamm* (mitte „Karl XIInda”).

Kas on õige 12-le kanalile ja 1930-ndad aastad?

Kui arvu käände saame teada talle vahetult järgnevast sõnast, on käändelõpp arvu juures liigne, nt *12 kanalile* (väärad on küsijate pakutud variandid „12.le” ja „12-le”), *vähendada 14 eluaastale*, *19 kursusel*, *15 vallas*, *163 dokumendis*, *45 talust*, *440 ruutmeetrist*, *30 tükiks*, *84 uuele doktorile*; *110. aastapäevast* (mitte „110.-ndast aastapäevast”), *20. kuupäevaks*, *1. detsembrist*, *10. klasside* (mitte „10-ndate”); *XII mööblinäitusele*, *VIII rühmas*, *VI ja VII klassides* ’kuuendates-seitsmendates klassides’. Samuti on piisav *1. oktoobril* ja *1985. aastal*. Paraku näeb viimastegi asemel suurt hulka väärvariante (nt „1-sel oktoobril”, „1-l oktoobril”, „1985ndal aastal”, „1985.-ndal aastal”, „1985dal aastal”, „1985al aastal”).

Ökonoomne on kirjutada ka *1930. aastad*, *1940.–1950. aastatel* ~ *aastail*, *2000. aastate alguses* (mitte „1930ndad aastad”, „1940ndatel–1950ndatel aastatel”, „2000ndate aastate alguses”), vrd ilma *aasta-sõnata 1930-ndatel* ~ *1930ndatel* ~ *1930-ndail* ~ *1930ndail sündinud isikud*.

Kui arv ja temaga samas käändes olev sõna pole kõrvuti, tuleb arvule lisada käändelõpp, nt *27-s* ~ *27s Euroopa Liidu riigis*, *38-st* ~ *38st nõukogu istungil viibinud liikmest*. Nagu näidetest näha, kirjutatakse käändelõpp arvu järele sidekriipsuga või lausa kokku. Teisiti on alale-, alal- ja alaltüleva käändega, mille lõpud tuleks lisada alati sidekriipsuga, nt *25-le uue kaardi omanikule*, *53-l sooleärritusega patsiendil*, *31-lt komisjoni liikmelt*.

Jäin võistlustel 25. kohale, aga sõbrad tulid 22. ja 31. kohale. Kuidas kirjutada neid järgarve ilma sõnata *koht*?

Võib kirjutada *jäin 25-ndaks ~ 25ndaks* ning *tulid 22-seks ~ 22seks* ja *31-seks ~ 31seks* (mitte „22.-ks”, „22.-seks”, „31.-ks”, „31.-seks”).

Kas peab kirjutama *25-korruseline* või *25 korruseline*?

Arvule *ne-* või *line-*lõpuga omadussõna liitmisel võib kasutada sidekriipsu, ent võib kirjutada ka ilma selleta kokku: *25-korruseline ~ 25korruseline*, *13-aastane ~ 13aastane*, *27- ja 42-aastane ~ 27- ja 42aastane* (ent mitte „25 korruseline” ega „27. ja 42. aastane”), *14-päevase ~ 14päevase puhkuse ajal*, *1,25-miiline ~ 1,25miiline*. Sidekriips on ainuvõimalik lahendus siis, kui kõrvuti sattuksid number 1 ja *l*-täht: *321-leheküljeline*.

On märgata ka liigseid sidekriipse. Nt ei ole õige „42-kohaga buss”, vaid peab olema *42 kohaga buss* (küll aga *42-kohaline ~ 42kohaline buss*). Ei ole õige ka „0,5-koormusega”, vaid *0,5 ~ 1/2 ~ poole koormusega*; „30-krooni suuruse summa” asemel on veatu *30 krooni suurune summa*.

Tekstis on *26aastane naine* ja *100protsendiline kasv*. Kuidas neid korrektselt lühendada?

Õige on *26 a naine*, nii ka *40 l katel*, *3 m puu*, *4 m aisad*. Lühendit ei kirjutata arvuga kokku ega panda ka sidekriipsu. Seega on väär kirjutada nii „26a naine” kui ka „26-a naine”.

100protsendiline kasv on lühemalt *100% kasv*, mitte „100%-line kasv”. Väljendi *100%* saab vahel asendada muuga, nt „100% omaniku” asemel võib olla *ainuomanik*, „100% rahulolu” on *täielik rahulolu*.

Kas 13-*ne* õpilase tulemused ja üle 40-*ne* aasta on õigesti kirjutatud?

Ei ole. Siin on omastava käände tüve lõpus olev *ne*-silp kirjutajal segi läinud *ne*-liitelise omadussõna lõpuga. Õige on kirjutada *13 õpilase tulemused ja üle 40 aasta*.

Küll on *ne*-silp õige fraasis *14.35-*ne* rong* ('kolmekümne viiene'), samuti võib kirjutada *ostsin pileti 12.10-*sele* bussile* ('kümnesele'). Iseenesest mõista võib tarvitada ka pikemat väljendusviisi, nt *rong, mis väljub (kell) 14.35; ostsin pileti (kell) 12.10 väljuvale bussile*.

Kas arvude vahel on mõttekriips või sidekriips?

Kui on vaja asendada sõna *ja*, on õige sidekriips; kui sõna *kuni*, siis mõttekriips. Seega, järjestikuste arvude vahel võib olla mõtte- või sidekriips, ülejäänud kordadel on õige ainult mõttekriips. „Eesti ortograafia” soovitab ka esimesel juhul lihtsuse pärast mõttekriipsu.⁴ Nt *vanuses 15–20, 15–20-aastased ~ 15–20aastased, 8–11- ja 12–14-aastastest ~ 12–14aastastest, 10–15 minutit, 10.25–10.35, aastatel 1995–1996 ~ 1995-1996 ja 1998–2002, 10.12.2000–10.12.2002, 3.–4.10 ~ 3.-4.10, 3.–7. X, 150–160 °C, lisades 1–3, neid oli seal 30–40, lk-d 25–38, 1.–5. klassi arvestuses, XVIII–XIX sajandil ~ XVIII-XIX sajandil*. Kui arv kirjutatakse tühikuga, on tühik ka mõttekriipsu ees ja järel, nt *17 500 – 23 400, 3700 – 10 250*.

Eeskätt majandus- ja tehnikatekstides kasutatakse arvude vahel mõttepunkte, et vältida mõttekriipsu ja miinusmärgi segiminekut, nt *+2...–5 °C, 18...33%*.

⁴ Eesti ortograafia, lk 80.

Kuidas kirjutada numbritega kakssada kaheksakümmend tuhat kuni kolmsada tuhat? Kas enne kriipsu võib nullirea ära jätta?

Ainuõige on siiski 280 000 – 300 000. Esimese arvu lõpust nullide ärajätt põhjustaks segaduse. *Kolmkümmend kuni nelikümmend protsenti* on õige kirjutada 30–40%, mitte „3–40%”.

Kuidas märkida õppeaastaid?

Õppeaastate kirjutamiseks on mitu võimalust. Arvude vahel võib kasutada

- 1) kaldkriipsu, nt 2004/2005. *õa* (punkt on ainult teise arvu järel);
- 2) mõttekriipsu, nt 2004.–2005. *õa* (mõlema arvu järel on punkt);
- 3) sidekriipsu, nt 2004.-2005. *õa* (ka siin on mõlema arvu järel punkt).

Samamoodi on lubatud 2007/2008. ~ 2007.–2008. ~ 2007.-2008. *a korraldused*.

Arvud võib panna ka lühendi järele, ent sellisel juhul punkte pole, nt *õa* 2004/2005 ~ 2004–2005 ~ 2004-2005.

Kas on õige kirjutada aastate 2002/2007 tulemused?

Kaldkriipsu ei kasutata kahest järjestikusest aastast pikemate ajavahemike puhul, seega ei ole „aastate 2002/2007 tulemused” õige. Korrektne on *aastate 2002–2007 tulemused* (või *aastate 2002 ja 2007 tulemused*, kui mõeldakse ainult kahe aasta tulemusi).

Kaldkriips sobib paarismajade numbrite vahele, nt *Ülikooli 17/19*.

Kas sõna *aasta* peab arvule alati lisama?

Kui lause on ilma sõnata *aasta* niigi selge, pole seda vaja, nt 1993 *ilmus talt romaan „Piiririik”* (loetakse põhiarvuna, seetõttu ei ole arvu järel punkti), 25. juunil 2002 *sai ehitis lõpuks valmis*. Siiski ei sobi nt „2007 veebruaris”, vaid 2007. a ~ *aasta veebruaris, veebruaris 2007*.

Kas on õige kirjutada *toimus 01. septembril 2007* ja *09. jaanuari seisuga*?

Ei ole. Kui kuu on kirjutatud sõnaga, siis kuupäeva numbril ees nulli ei kasutata: *toimus 1. septembril 2007* ja *9. jaanuari seisuga*.

Soovin kirjutada päeva numbrist ja kuu numbrist koosnevat daatumit araabia numbritega. Kas kuu numbril järel on punkt?

Sellisel juhul kuu numbril järel punkti ei panda, nt 13. mail on 13.05 või 13.5, 11. novembril kirjutatakse 11.11 (vrd kolmest komponendist koosnevad 13.05.1995, 11.11.2000, kus pole viimase arvu järel samuti punkti).

24. maist 12. juulini on numbritega väljendatult 24.05–12.07 või 24.5–12.7. Punkt ei kustu enne mõttekriipsu kuu numbril järelt vaid juhul, kui pärast mõttekriipsu olev kuupäev lõppeb aastaarvuga, nt 26.10.–29.11.2006 (mitte „26.10–29.11.2006”).

Päeva numbril järel on alati punkt, nt 15.–23.12, 08.–12.03.2004 ~ 8.–12.3.2004.

Kas on õige kirjutada 29. VI '95?

Aastaarvus kahe esimese numbril asemel ülakoma kasutamine on kujundustava, mis ei sobi kirjakeelsesse teksti. Seega võib kirjutada 29. VI 95 või 29. VI 1995.

Kumb kääne on õige: kas 14.–16. juunil või 14.–16. juunini?

Võimalik on kasutada nii alalütlevat kui ka rajavat käänet.⁵

Kas kümnendmurrud kirjutatakse eesti keeles koma või punktiga?

Õige on koma: 0,5 l ~ liitrit, 28,8 g ~ grammi, 7,3 ha ~ hektarit, 1,8 m ~ meetrit pikk.

Kuidas vormistada rahasummasid?

Hindades eraldatakse kroonid ja sendid punktiga, nt *Liiter keefirit maksab 11.90.* (Vrd *maksab 11,9 krooni.*) Tekstis ei kasutata hinnasiltidelt tuttavat mõttekriipsu, nt on õige *Piimaliitri eest maksime 5 kr, mitte „5.-“.*

Kui dokumentides on tarvis võltsimisohu vältimiseks kirjutada summa nii numbrite kui ka sõnadega, märgitakse tavaliselt sõnadega ainult kroonid, nt *525 (viissada kakskümmend viis) krooni ~ kr 40 senti ~ s.*

Kas saade algab 18:20 on õige?

Tundide ja minutite vahel on tavaliselt punkt, nt *saade algab kell 18.20 ja lõppeb 19.10, buss väljub 7.45.*

Täistunde võib esitada nullideta, nt *kauplus on lahti E–P 10–22 (mitte „10.00–22.00“), etendus algab kell 19 (mitte „19.00“).*

---

⁵ M. Erelt, Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. Tartu, 2006, lk 60.

Kuidas kirjutada sporditulemusi?

Meetrite ja sentimeetrite, tundide, minutite ja sekundite eraldajana kasutatakse punkti, mis tähistab eri ühikute piiri, nt *hüppas kõrgust 2.75, tõukas kuuli 9.95* (vrd spordist väljaspool ikka komaga: *2,75 m kõrge, 9,95 m pikk*), *sai aja 2.23* (2 min 23 s). Kümnendiksekundid eraldatakse komaga: *10.30,12* (10 min 30,12 s). Pallimängude seis esitatakse kooloniga, mille ümber on tühikud, nt *Meie kool võitis korvpallis naaberkooli tulemusiga 75 : 71*.

Oma Keel 2007, nr 2

Kes on meie riigipea?

Maire Raadik

Oleme ära õppinud, et kui mõtleme presidendi **institutsiooni**, võime kirjutada asutusenimetuste reegli järgi ehk suurte tähtedega: **Vabariigi President**. Nii on kirjas ka seadustes: Vabariigi President on Eesti riigipea; Vabariigi Presidendi valimise korra sätestab Vabariigi Presidendi valimise seadus; Vabariigi President kuulutab välja Riigikogu korralised valimised jne.

Tavaliselt on meil siiski sagedamini vaja rääkida ja kirjutada konkreetsest inimesest, kes on parasjagu sellesse ametisse valitud. Sel juhul järgime reeglit, mille kohaselt käivad mis tahes ametimed väiketähedga: **president** (nagu peaminister). Kui Toomas Hendrik Ilves peab nt Tartu ülikooli juubeliaktusel kõne, ei tule kavva kirjutada mitte Vabariigi President Toomas Hendrik Ilves, vaid **president Toomas Hendrik Ilves**, ning kui kellelgi meist on vaja Toomas Hendrik Ilvese poole pöörduda, sobib kirjutada või öelda **austatud president** või **austatud härra president**, **austatud president Ilves** või **austatud president Toomas Hendrik Ilves**, samuti **härra president** või **härra president Ilves**.

Seega, vaikumisi on *president* meie riigipea (nagu *peaminister* on meie valitsusjuht). Kui räägime muudest, alles siis peame hakkama täpsustama: kohtusid *Eesti* ja *Soome* president (väga ametlikult: *Eesti Vabariigi* ja *Soome Vabariigi* president); *Eesti Panga* presidendiks valiti Andres Lipstok.

Kui kõrvutame oma riigipead ja muude institutsioonide juhte, võiks esimene neist jääda ikkagi lihtsalt presidendiks: president Toomas Hendrik Ilves kohtus Eesti Teaduste Akadeemia (vähem ametlikult: Eesti teaduste akadeemia) presidendi Richard Villemisiga. Kui siiski soovitakse lisada täiendit, sobib Eesti-sisese

kontekstis kasutada *riigi*, nt **riigi president** ja teaduste akadeemia president.

Ametist lahkunud president säilitab oma tiitli. Kui pöördume Arnold Rüütli poole, saame jätkuvalt öelda **president**, temast rääkides või kirjutades võime vajaduse korral täpsustada, et ta on **endine president, ekspresident**.

Kuidas kirjutada *riigikogu*, *riigikohus*?

Maire Raadik

Nimena käsitatakse keelendeid, mis ei ava kuigipalju oma sisu. Kui öelda *eesti keele instituut*, on eesti keele oskajal ka asja tundmata selge, et see on instituut, kus tegeldakse eesti keelega. Kui öeldakse *Kalev*, pole kontekstita võimalik otsustada, kas mõeldakse inimest, kommivabrikut, spordiseltsi vm. Nimi (nagu *Kalev*) ei paista läbi (ei ütle kuigipalju oma kandja kohta), nimetus (nagu *eesti keele instituut*) paistab.

Riigikogu ja *riigikohus* on ainulised nimetused, kuid nimele omast läbipaistmatust neil ei ole: sõnast *riigikogu* võime oletada, et see tähistab kogu, mis on miskitpidi üleriigiline ehk riigi tasandil tegutsev (vrd volikogu vm madalamad kogud), sama kehtib *riigikohtu* kohta: üleriigiline või riigi tähtsaim kohus. Analoogiaks on muud *riigi*-sõnad, nagu *riigipank*, *riigiarhiiv*, *riigikontroll*, *riigi raamatukogu* jt (mis mõned taas meil konkreetseid asutusi tähistavad, olemata seejuures nimed, vaid ikka nimetused).

Tähenduslikku rolli suurtähel neis nimetustes ei ole, kas kirjutada *riigikogu* või *Riigikogu*, *riigikohus* või *Riigikohus*, teeb sama välja. See võimaldab meil **mitteametlikes tekstides piir-
duda väiketähega**, st *riigikogu*, *riigikohus*, ja **ametlikes rõhutada nimetuse ametlikkust ja täielikkust suurtähega** – *Riigikogu*, *Riigikohus*.

ÕIGEKEELSUS- SÕNARAAMAT

Uus õigekeelsussõnaraamat – ÕS 2006

Maire Raadik

2006. a sügisel sai valmis ÕSi uus väljaanne. Juba raamatu vaatamisel hakkab silma üks erinevus varasema trükiga võrreldes – üle esikaane nurga käib kiri, mis ütleb: kirjakeele normi alus. Tiitellehe pöördelt on lisaks lugeda kuupäev, millest alates uus ÕS normi alusena kehtib – 1. detsember 2006.

Asja taga on Vabariigi Valitsuse 7. septembri 2006. a määrus nr 196, mis kinnitas „Eesti kirjakeele normi kehtestamise korra”. Teadupärast eeldatakse ametlikult ja avalikult suhtluselt normingukohast keelt, kuid siiani polnud päris üheselt selge, kust seda normi leida: mis on normingu allikad, mis pelgalt ümberjutustused. Nüüd on, millele toetuda.

Milleks uus ÕS?

„Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006” on „Eesti keele sõnaraamatu ÕS 1999” uuendatud väljaanne (2001 ilmunu on ÕS 1999 parandustega kordustrükk). Koostajailt on uue sõnaraamatu ilmumise eel teada tahetud eelkõige kaht asja: kas on ikka

vaja uut sõnaraamatut soetada ja mis on uues trükis varasemaga võrreldes muutunud.

Koolid, kes samuti on uue ÕSi ostmise kui lisaväljamineku pärast kurtnud, peaksid arvestama: ÕSi uut trükki on neile vaja, sest sealt saab kätte kehtivad normingud, mille järgi tuleb õpetada ja hinnata. Vanad, 1999. a raamatud sobivad aga endiselt väga hästi selleks, et neid õpilastele kätte jagada ja õpetada ÕSi kasutama. Alustada tuleks selgitustest, mida ÕSilt loota ja mida temast otsida. Ikka ja jälle tuleb meenutada, et ÕS, erinevalt näiteks „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatust”, on normiv, mitte kirjeldav sõnaraamat. Kui seletussõnaraamatust saame vaadata, mida kõike on keeles olemas, siis ÕS annab meile palju ka seda, mis võiks olemas olla – ehk ideaali.

ÕSi koostajad kuulevad aeg-ajalt etteheiteid, miks pakub ÕS keelendeid, mida keegi ei kasuta. Tänapäeva keele sõnaraamatuna peab ÕS siiski hoolitsema sellegi eest, et keelekasutaja käsutuses oleks vahendeid ka tulevaste väljendusvajaduste tarvis. Mõnigi keelend, mida algul on tema uuduse pärast võõrastatud, jõuab oma aja ära oodata. Nii on läinud nt 1999. a ÕSi võetud *poodlemisega*, mida paljud inglise *shopping*-sõnast kehvemaks arvasid, kuid mis nüüd, kui poest poodi käimine kui nähtus on igapäevane, on ka endale eesti keeles kindla koha leidnud.

Muidugi ei ole keelekorraldajail retsepti, millega saavutada sõna läbimine, samuti ei pruugi esimene pakkumine – eriti kui mõiste pole veel piisavalt tuttav – alati täppi minna. Nt soovitas ÕS 1999 *pilootprojekti* asemel *katseprojekti*, kuid 2006. aastaks oli selge, et täpsemad vasted on olenevalt kontekstist *juht*- (nagu sõnades *juhtprojekt* või (filmi) *juhtjagu*) ja *proovi*- (nagu *prooviuuring*). Sellekohased parandused on ka sõnaraamatu uues trükis tehtud.

Mõnikord tuleb kasutajatelt lausa ettekirjutusi, umbes nii, et kogu Eesti ja terve maailm takkapihta kasutab sõna *kompetents* pädevuse tähenduses või et tuhanded leheküljed eurotekste on täis sõna *siseriiklik*, ja olgu nüüd ÕSi tegijad kenad ja ajagu oma

raamatuski need asjad joonde. Kuid ÕSi koostaja peab keelekorraldajana kaaluma asja mitme kandi pealt. See, et üks või teine sõna on laialt levinud, on muidugi mõjus argument. Kuid teisalt, seal, kus nt inglise keel ajab läbi üheainsa sõnaga *national* või *competence*, saab eesti keel seada täpsemaid piire: *national* võib olla *riigi-*, *riigisisene*, *sisemaine*, Euroopa Liidu vastandina *liikmesriigi* (ja mitte üldse universaalselt *rahvuslik* või *siseriiklik*), *competence* võib olla esiteks *võimkond*, *kompetents* ja teiseks *pädevus*, *asjatundlikkus*, *kompetentsus*. Nii peab keelekorraldaja ikka ja jälle valima, kas minna kaasa peavooluga, isegi kui see vaesestab eesti keelt, või püüda oma soovitude kaudu siiski näidata otstarbekamat teed. Sellelaadseid dilemmasid lahendavad keelekorraldajad päevast päeva.

Kui on selgeks saanud, mida ÕSist otsida, on järgmine samm see, kuidas otsida, ja seda tuleks õppida nii sõnaraamatu kui ka sõnaartikli tasandil. Sõnaraamatu tasand tähendab seda, et nt lühendeid ja kohanimesid saab vaadata omaette loenditest, samuti muuttüüpide kirjeldusi. Sõnaartikli puhul tasub õppida tundma selle ülesehitust (palju liitsõna- ja tuletisnäiteid leiab artiklite seest), samuti soovitude esitamise võtteid jm.

Kas jälle uued normingud?

ÕS 1999 esitas suure hulga uusi morfoloogia- ja ortograafianorminguid. Tähtsad otsused, mis vabariiklik õigekeelsuskomisjon oli aastatel 1979–1983 teinud, ei jõudnud 1976. a ÕSi ja said seetõttu laiemalt tuntuks alles ÕS 1999 kaudu. Lisaks tegi üheksakümnendatel aastatel mitmeid normingumuudatusi ja -täpsustusi (sh ÕSi koostajate algatusel) Emakeele Seltsi keeletoimkond ja neidki kõiki kajastab ÕS 1999. ÕS 2006-s suuri normingumuudatusi ei ole, üks põhjus on see, et kahe trüki vaheline aeg on olnud lühem, kui oli 1976. ja 1999. a ÕSi vahel.

Uut trükki sättides on koostajad võtnud hoolega arvesse kasutatatelt tulnud märkusi ja ettepanekuid. Sel moel on näiteks morfoloogia poole pealt muudetud *seminar*-tüübi *akvaarium*-alltüübi sõnade (mida võib käänata nii 6. ehk *akvaarium*-tüübi kui ka 9. ehk *redel*-tüübi järgi) vormistust: ÕS 1999 andis neil sõnadel ka häälduse, sest hääldusest oleneb, kas käänata *akvaariumi* või *redeli* eeskujul; ÕS 2006 on hääldusinfo esitamisest loobunud. Muudatuse põhjus on tõik, et sõnaraamatu kasutaja ei olnud valmis sedavõrd detailset infot vastu võtma: ei vaevunud järele vaatama, et tegu on hääldusega, vaid usuti, et võib ka kirjutada *j*-iga. Seega:

1999 *so.laarium* <*-ri-um* 6: -i, -i; *-rjum* 9: -i, -it> *päikesevannide võtmise koht (tänapäeval ka tehisvalgusega)*

2006 *so.laarium* <6: -i, -i; 9: -i, -it> *päikesevannide võtmise koht (tänapäeval ka tehisvalgusega)*

Teine tähtis muudatus, mida tehes on koostajad kasutajate näpunäiteid arvestanud, on soovitude selgemaks kirjutamine. ÕS 1999-s raamisid ebasoovitavat keelendit looksulud ja lisaks oli keelend ise väiksemas kirjas. ÕS 2006-s on kahele n-ö hoia-tusmärgile lisatud veel kolmaski: looksulgude järel on nool, mis osutab soovitatavale keelendile. Nt

1999 {*.üumber .töötlemä*} *.töötlemä, .üumber .töötama*

2006 {*.üumber .töötlemä*} → *.töötlemä, .üumber .töötama*

Sõnaartikli tähendusplokis on kommentaar *ei tähenda* asendatud pikemaga: *ei soovita tähenduses*. Nt

1999 *.üumber .vaatama endast tahapoole vaatama; ei tähenda: muutma, ümber tegema, revideerima*. Vaatas ehmunult ümber,

aga taga polnud kedagi. Seadus tuleb {ümber vaadata} (uuesti) üle *v* läbi vaadata, muuta, ümber teha

2006 .ümber .vaatama *endast tahapoole vaatama; ei soovita tähenduses: muutma, ümber tegema, revideerima.* Vaatas ehmunult ümber, aga taga polnud kedagi. Seadus tuleb {ümber vaadata} → (uuesti) üle *v* läbi vaadata, muuta, ümber teha

Sõnaraamatut üle vaadates on koostajail tulnud täpsustada ka märgendamist. Muu hulgas on loobunud slängimärgendist – üldkeele sõnaraamatuna ei sea ÕS endale ülesannet esitada slängi kui sotsiaalse allkeele sõnavara, kuid see osa, mis on slängist jõudnud üldkeelde, leiab sõnaraamatus kohti sageli juba argikeele märgendiga. Sellised on ÕS 2006-s nt *esivanem* 'vanem, isa või ema', *jämm* 'pidu', *jämmima*, *krõps* 'seksuaalvahekord', *narkots*, *paneb pausi*, *vinge* jt.

Päris huvitav on olnud keelendite liikumine ajateljel. Võrreldes 1999. aastaga on märgendi NÕUK 'nõukogude' saanud juurde *aspirant*, *aspirantuur*, *dieetsöökla*, *kaubastu*, *kestvad kiiduavalduused* (varem PABERL 'paberlik'); märgendist on aga vabanenud (ja sageli endale meie elus uue, mittenõukoguliku sisu leidnud) *õpilasmalev*, *laupäevak*, *hoogtööpäevak*, *suvepäevad*, (teatri) *ühisküllastus*, *üleliiduline*.

Sõnakuju ja käänamist on muudetud mõnel üksikul juhul, nt *jett* (mitte: jeti), *kaver* (mitte: kover), *hostel* (mitte: hostell). Rühmas võõrsõnades, kus rõhk ei ole varasemast normingust hoolimata püsinud II silbil, on 2006. a ÕSis astmevahelduseta ehk I silbi rõhuga fikseeritud nt *avers* : *aversi* : *aversit* (mitte: a.vers), *revers* : *reversi* : *reversit*, *seitung* : *seitungi* : *seitungit* (mitte: sei.tung). ÕS 1999-s tegid sama muutuse läbi nt *jogurt* ja *forint*.

Välja on jäetud mõned rööpvormid, nt annab ÕS 2006 selge soovitus kirjutada ühe *h*-ga *mehaaniline*, *mehaanik* ja *mehaanika*, sõnadel *kaart* ja *poort* on ainsuse omastavas antud vaid teisevärteline vorm (ÕS 1999-s ka kolmandavärteline).

Kui palju on uusi sõnu?

Üks osa keeleteadlastest näib elavat ootuses, et igas uues ÕSis on alati midagi veidrat ja ennekuulmatut. Tegelikult on suur osa ÕSi uutest sõnadest needsamad, mis meid igapäevaelus ümbritsevad ja millega me oleme jõudnud juba nii ära harjuda, et ei märkagi nende uudsust. Küllap on mõni sõna ka välja jäänud vaid seetõttu, et koostaja on uskunud ta ammu ÕSis sees olevat. ÕSi tegijad on juba asunud koguma materjali järgmise trüki jaoks, fikseerides nii neid sõnu, mis on siiani kahe silma vahele jäänud, kui ka neid, mis järjest keelde tulevad.

ÕS 2006-s on uusi sõnu hinnanguliselt 5000 ja kõik nad ei ole märksõnad, vaid palju on liitsõnadena ja tuletistena põimitud sõnaartiklite sisse.

On uusi eesti sõnu (*naabrivalve, vanemahüvitis, kobarkino, lumerõngas* ehk *corp, maksumärk, pensionisammas, pensionifond, tugitoolisportlane, maastikukulgur, kepikõnd, sohvabaar, mahedik*) ja ka üht-teist võõrastest keeltest koos eesti vaste või seletusega (*baguette, café au lait, caffè latte, croissant, mascarpone, tex-mex*). On uemat argikeele sõnavara (*itt* 'infotehnoloogia', *kommima* '(Internetis) kommenteerima', *naistekas* 'naisteajakiri, -raamat v -film', liitsõna esiosana käibiv *krimi-*, nt *krimifilm, krimireporter, krimisari*) ja on uusi homonüüme (*krepp* 'Prantsuse ülepannikook', *vokk* 'sügav pann', *ätt* 'komertsmärk', argisõnad *dokk* 'dokumentaalfilm v -sari' ja *mess* 'lühisõnum, SMS').

Uute sõnade sissevõtmise kõrval on ajakohastatud sõnade tähendusi, nt lisatud sõnale *stereo* tähendus 'stereoseade' ja sõnale *viir (-u)* tähendus 'pikk kitsas vimpel' (õige on *vimpel* või *viir*, aga mitte *viiri*). Argitähendused on lisatud nt sõnadele *kottima* '(keda) huvitama, (kellele) korda minema; (keda) tülitama, (kellele) peale käima', *metallist* 'heavy metal'i huviline', *miksima* 'segama', *tankist* 'variisik', *triip* 'pulbriline narkootikum'.

Tähelepanu on juhitud ebasoovitatavatele tähendusnihetele, nt ei tuleks kasutada sõna *volüüm*, kui mõtleme *kohevust* või *helitugevust* või *kõidet*, *väljaannet*, ega sõna *sensitiivne*, kui räägime millestki *salajasest*, *konfidentsiaalsest* või *õrnast*, *delikaatsesest*.

ÕS 2006 paberväljaandega rööpselt on valminud sõnaraamatu elektrooniline versioon, mille leiab nii eesti keele instituudi kodulehelt (<http://www.eki.ee>) kui ka Keelevarast. Veebisõnastiku tegemise käigus on tulnud sõnaraamatu senist kasutajasõbralikku vormi ka n-ö arvutisõbralikumaks teha, sest päris kõik, mis on võimalik paberil, ei ole sobinud arvutile.

ÕSis on palju head ja kasulikku, kuid üles leiab selle ikka see, kes ÕSi, olgu paberil või võrgus, lahti lööb.

Oma Keel 2007, nr 1

OSKUSSÕNASTIKUD

Eesti oskussõnastikke 2005–2008¹

arvuti

Arvi Tavast, Vello Hanson, Arvutikasutaja sõnastik. Inglise-eesti. Neljas, täiendatud ja parandatud trükk. Tallinn: Ilo, 2008. 232 lk

majandus, äri ja kaubandus

Finants- ja investeerimissõnastik. Inglise-eesti. Prantsuse-eesti. Eesti-inglise ja eesti-prantsuse indeksid. Toimetanud Tiiu T. Reinbusch. Tallinn: TEA, 2004. 287 lk

Müügi- ja turundussõnastik. Inglise-eesti. Prantsuse-eesti. Eesti-inglise ja eesti-prantsuse indeksid. Toimetanud Lea Noorma. Tallinn: TEA, 2004. 208 lk

Inglise-eesti majandusterminite seletussõnaraamat. English-Estonian Dictionary of Economics. Koostanud Vahur Raid. Erialatoimetaja Helje Kaldaru. Tallinn: Ilo, 2007. 285 lk

Uus inglise-eesti majandussõnaraamat 2008. New English-Estonian Dictionary of Economics 2008. Koostanud Vahur Raid. Toimetanud Ants Pihlak. Kolmas, täiendatud ja parandatud trükk. Tallinn: Festart, 2008. 1019 lk

---

¹ Nimestikus on ka 2004 ilmunud oskussõnastikke, mis jäid välja eelmisest, kogumikus „Keelenõuanne soovitab 3” avaldatud nimestikust. Loend ei sisalda standardeid ega koolisõnastikke, nende kohta vt uute terminiallikate nimekirja aadressil <http://www.eter.ee>.

raamatupidamine

Aet Toots, Jaan Alver, Dictionary of Accounting Terms. English. Eesti. Français. Deutsch. Tallinn: Deebet, 2008. 208 lk

hotell, restoran, turism

Helle Rikberg, Eesti-inglise reisivestmik. Estonian-english conversation guide for tourists. Tallinn: Valgus, 2005. 68 lk

Enn Veldi, Irina Külmoja, Oksana Palikova, Ursula Erik, Vene-eesti turismi- ja puhkesõnastik. Toimetanud Tiiu Erelt. Tartu, Paide: Kuma, 2005. 164 lk

Heli Tooman, Enn Veldi, Inglise-eesti ja eesti-inglise turismisõnastik. English-Estonian and Estonian-English Dictionary of Tourism. Tartu: Studium, 2006. 444 lk

tehnika

Eesti-inglise-soome-saksa-vene elektroenergeetikasõnastik. Tallinna Tehnikaülikooli elektroenergeetika instituut. Tallinn: TTÜ Kirjastus, 2005. 1023 lk

Lembit Abo, Koduelektroonika käsiraamat. Kirjastanud autor. Tallinn, 2006. 320 lk

Lembit Abo, Koduelektroonika käsiraamat. Teine, täiendatud ja värskendatud trükk. Kirjastanud autor. Tallinn, 2007. 352 lk

keskkond

EnDic 2004. Ympäristösanakirja. Keskkonnasõnaraamat. Environmental dictionary. Dictionnaire de L'Environnement. Umweltwörterbuch. Miljöordbok. Vides vārdnīca. Aplinkos apsaugos žodynas. Экологический словарь. **Aleksander Maastik** (peatoimetaja), Juha Kajander, Pertti Heinonen, Veli Hyvärinen, Krister Karttunen, Marja-Leena Kosola, Heido Ots, Pertti Seuna. Helsinki, Tartu: Finnish Environment Institute (SYKE), 2004. 1085 lk

botaanika

Owen Johnson, Euroopa puud. Tõlkinud ja täiendanud Ivar Sibul, Olev Abner ja Anu Kaur. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2004. 464 lk

Andrea Rausch, Püsililleleksikon. Kasvukoht. Päritolu. Istutamine. Hooldamine. Saksa keelest tõlkinud Virve Roost. Tallinn: Maalehe Raamat, 2004. 301 lk

Andrea Rausch, Brigitte Lotz, Maitsetaimede leksikon. Kasvatamine. Köök. Kosmeetika. Tervis. Saksa keelest tõlkinud Virve Roost. Tallinn: Maalehe Raamat, 2004. 301 lk

Gerrit J. Keizer, Seente entsüklopeedia. Sisaldab üle 700 seente pildi ja kirjelduse. Tõlkinud Katrin Jürgens. Tõlke konsultant Erast Parmasto. Tallinn: Sinisukk, 2006. 286 lk

zooloogia

Carl-Johan Adlercreutz, Maailma koerad. Teine, parandatud ja täiendatud eestikeelne trükk. Rootsi keelest tõlkinud Helju Kallus, Allar Sooneste. Toimetanud Kristiina Ainelo. Tallinn: Sinisukk, 2004. 470 lk

Michael Chinery, Euroopa putukad. Tõlkinud ja Eesti oludele kohandanud Tiit Teder ja Toomas Tammaru. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2005. 320 lk

Carl-Fredrik Lundevall, MatsÅke Bergström, Põhjamaa linnud. Rootsi keelest tõlkinud Kullo Remme. Tõlke toimetanud ja eesti andmetega täiendanud Eve Mägi. Tallinn: Varrak, 2005. 352 lk

Peter J. Miller, Michael J. Loates, Euroopa kalad. Tõlkinud ja eesti oludele kohandanud Tiit Raid. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006. 288 lk

põllumajandus

Eesti maaelu entsüklopeedia. A–K. Toimetanud Maarja Aasmäe, Elo Linask, Anu Nõulik, Anu Sillaots. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2008. 408 lk

geograafia ja maakorraldus

Kooligeograafia sõnastik. Koostanud **Liisa-Kai Pihlak**. Toimetanud Malle Soosaar. Tallinn: Koolibri, 2006. 63 lk

Katrin Lumiste, Kersti Lepasaar, Väike loodusgeograafia sõnastik. Toimetanud Kersti Lepasaar. Tallinn: Avita, 2006. 74 lk

mineraloogia

Rudolf Balandin, Kalliskivide ja mineraalide entsüklopeedia. Tõlkinud Ragna Malm. Toimetanud Pilvi Veerpalu. Tallinn: Odamees, 2004. 376 lk

meditsiin

Meditsiinisõnastik. Eestikeelsed terminid koos seletuste ning ladina, inglise ja soome vastetega. 2., uuendatud trükk. Tõlgitud teosest: Lääketieteen termit, 1. ja 3., uudistettu painos. Kustannus Oy Duodecim, 1991, 1999. Toimetanud **Sirje Ootsing, Laine Trapido**. Tallinn: Medicina, 2004. 864 lk

Alar Aab, Liisa Kuhi, Ene Ora, Sirje Mäearu, Piret Kedars, Galina Zemtsovskaja, Biokeemiliste analüüside nimetused ja lühendid. Laborimeditsiini mõisted. Esmane juhend. Eesti Laborimeditsiini Ühing, 2005. 64 lk

Anne Iburg, Taimravileksikon. Toimeained. Ravitoime. Kasutamine. Tõlkinud Mari Vihuri. Tallinn: Maalehe Raamat, 2005. 284 lk

Eve Raeste, Valentina Štšadneva, Eda Vaigla, Natalija Karasjova, Venemaal tervishoiu ja sotsiaaltöö sõnastik. Русско-эстонский медицинский и медико-социальный словарь. Toimetanud Tiiu Ereht. Tartu, Paide: Kuma, 2005. 214 lk. Parandatud ja täiendatud trükk 2007.

Meditsiiniterminite lühendeid. Koostanud **Laine Trapido**. Teine, täiendatud ja parandatud trükk. Tallinn: Medicina, 2007. 262 lk

Walter Nienstedt, Osmo Hänninen, Antti Arstila, Stig-Eyrik Björkqvist, Werner Söderström Osakeyhtiö, Inimese füsioloogia ja anatoomia. 3. parandatud trükk. Toimetanud Georg Loogna. Tallinn: Medicina, 2007. 656 lk

Liisa Piiskoppel, Väike inglise-eesti-vene meditsiinisõnastik tervishoiutöötajale. Tallinn: TEA, 2008. 247 lk

ajalugu

Saksa-eesti ajalooõnaraamat. Koostanud **Kersti Reppo**, **Malle Rebane**. Toimetanud Tõnu-Andrus Tannberg, Mati Laur, Anti Selart. Tallinn: Avita, 2008. 399 lk

teoloogia

Tarmo Kulmar, Üldine usundilugu: religiooniteaduse põhimõisted. Maailmausundid. Seletussõnastik. 3., ümbertöötatud ja täiendatud trükk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006. 114 lk

kirjandusteadus

Reet Krusten, **Krista Kumberg**, **Mare Määrsepp**, **Mari Niitra**, **Hille Ojala**, **Jaanika Palm**, **Malle Reidolv**, **Ave Tarrend**, Lastekirjanduse sõnastik. Toimetanud Jaanika Palm, Ülle Väljataga. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, 2006. 203 lk

teater

Anne Lill, Tragöödialeksikon: teemad ja tegelased antiikkreeka teatris. Toimetanud Ivo Volt. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004. 354 lk

muusika

Eckhardt van den Hoogen, Klassikalise muusika ABC. Saksa keelest tõlkinud Heino Pedusaar. Tallinn: Tänapäev, 2004. 335 lk

õigus

Klaus Adomeit, **Merike Ristikivi**, **Hesi Siimets-Gross**, Ladina-eesti õigussõnastik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005. 263 lk

Helle Vissak, Eesti-vene. Vene-eesti. Uus juriidiline sõnastik. Эстонско-русский. Русско-эстонский. Новый юридический словарь. Tallinn: Agitaator, 2007. 205 lk.

diplomaatia

English-Estonian-Russian Dictionary of Diplomacy. Inglise-eesti-vene diplomaatia sõnaraamat. Англо-эстонско-русский дипломатический словарь. Üle 50 000 märksõna. Koostanud **Peeter Vares, Valentina Jermolova**. Tallinn: Euroülikool, 2005. 1285 lk

pedagoogika

Väike eesti-vene õppekavaalane terminoloogiasõnastik. Koostanud **Einar Värä**. Töörühma liikmed: Tatjana Doroško, Viivi Eksta, Ilmar Kopso, Viivi Maanso, Nadežda Parol, Inge Unt, Öie Vahar, Kai Võlli. Tallinn: Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus, 2004. 40 lk

Valik ülddidaktika termineid (2): kontroll ja hindamine. Koostanud **Viivi Maanso, Inge Unt**. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2005. 68 lk

võimlemine

Evi Roodas, Riistharjutuste ja akrobaatiliste harjutuste oskussõnad ning kirjeldamine. Täiendatud ja parandatud trükk. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2005. 65 lk

kokandus

Täielik kokaraamat. Kokaraamat nii väikestele kui suurtele peredele. Üle 1500 retsepti. Rootsi keelest tõlkinud Terje Möllits ja Marin Pärtel. Tõlke toimetanud Viivi Variksaar. Tallinn: Varrak, 2006. 723 lk + 28 lk retseptide ja aineregister

varia

Jean-Claude Corbeil, Ariane Archambault, Suur illustreeritud sõnaraamat. Eesti-vene-inglise-saksa-prantsuse. Eestikeelse tõlke peatoimetaja Tiiu Kraut. Tehniliste terminite konsultant Andres Valdre. Tallinn: QA International, Pegasus, 2007. 1088 lk

Koostanud Maire Raadik

